

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Марущак Олександра Миколаївна

УДК 37.013:373.3:82-93:070.488

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти
015 Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. М. Марущак
(підпис)

Науковий керівник: Климova Катерина Яківна,
доктор педагогічних наук, професор

Житомир – 2017

Примітка. Відомості щодо грифа секретності та напис «Прим. № ____» наводять за необхідності.

АНОТАЦІЯ

Марущак О. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 Педагогічні науки). – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2017.

Дисертація присвячена теоретико-експериментальному вивченню проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Урахування складності, багатогранності та міждисциплінарного статусу зазначеної проблеми сприяло представленню в роботі теоретико-методологічних основ дослідження на філософському, загальнонауковому та конкретно науковому рівнях. Кожен рівень методології представлено науковими підходами, теоріями та положеннями у контексті досліджуваної проблеми.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з'ясовано, що комунікативна компетентність молодших школярів є інтегрованою якістю учнів, яка виявляється у здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування, оволодівати мовними знаннями, уміннями й навичками і застосовувати їх, встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії, ефективно працювати в групах, володіти різними соціальними ролями. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики розглядається як цілеспрямований процес формування готовності майбутніх фахівців до процесу вироблення зазначеної інтегральної якості у процесі використання дитячих періодичних видань.

Висвітлено сутнісну характеристику й особливості функціонування дитячої періодичної преси в Україні. Поняття дитячої періодики тлумачиться як сукупність періодичних видань газетного та журнального типу, призначених для читання

дітьми, що враховують їх психофізіологічні та пізнавальні потреби, вікову періодизацію та психолого-педагогічні особливості. Розгляд функціонування дитячої періодичної преси в Україні дав можливість окреслити основні етапи її становлення та розвитку відповідно до регіональних особливостей: західноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни, міжвоєнний період), центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни, радянський період), дитяча періодика України кінця XX – початку XXI століть. Аналіз сучасного стану дитячої преси засвідчив значну її різноманітність за якістю та змістовим наповненням, мовним (аналіз видань для дітей мовних менших країни) і технічним (друковані й електронні видання) аспектами. З'ясовано, що дидактичний потенціал періодики для дітей щодо розвитку комунікативної компетентності молодших школярів представлений завданнями, які забезпечують розвиток різних видів мовленнєвої діяльності та опанування функціональних складових мовної системи відповідно до фонологічного, лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів.

На основі аналізу стану підготовки майбутніх учителів початкових класів у науковій літературі та застосування експертної оцінки виділено й обґрунтовано провідні педагогічні умови, що забезпечують ефективність досліджуваного процесу: стимулювання позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів; формування відповідних знань, умінь і навичок; створення спеціального освітнього середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Визначено основні компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики: мотиваційний (сукупність мотивів, потреб, інтересів); когнітивний (система психолого-педагогічних і спеціально-професійних знань, необхідних для виконання фахової діяльності); операційно-діяльнісний (професійні вміння й навички, які сприяють застосуванню знань на практиці й доцільній організації

процесу формування комунікативної компетентності учнів за допомогою дитячої періодики); особистісний (необхідні особистісно-етичні, індивідуально-психологічні та педагогічні якості особистості); рефлексивно-оцінювальний (самооцінка ефективності використання майбутнім учителем дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів). Оцінювання рівня сформованості складових досліджуваної готовності здійснено за допомогою відповідних критеріїв (ціле-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, особистісного, рефлексивного) і показників. Визначено та охарактеризовано початковий, середній, достатній і високий рівні окресленої готовності.

З метою відображення структури та змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики розроблено авторську модель. Виокремлено її п'ять взаємопов'язаних блоків: цільовий (соціальне замовлення, мета, зовнішні та внутрішні чинники підготовки); концептуальний (наукові підходи, теорії та принципи, які є основоположними для досліджуваного процесу підготовки); змістовий, що передбачає основні напрями підготовки (теоретичний, практичний, науково-методичний) і впровадження спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»; процесуальний – охоплює етапи методики впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики (організаційно-цільовий, діялісно-змістовий, практико-результативний) та форми, методи і засоби її реалізації; оцінно-результативний (компоненти, критерії й рівні сформованості готовності, результат). Загальний контекст моделі об'єднують педагогічні умови досліджуваного процесу підготовки.

Експериментальна робота, здійснена у межах дослідження, проводилася відповідно до розробленої програми й передбачала проведення теоретико-аналітичного, констатувального та формувального етапів. У ході експерименту визначено стан готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Впровадження авторської моделі та перевірка її ефективності здійснені шляхом

реалізації поетапної методики: організаційно-цільового, діяльнісно-змістового й оцінно-результативного етапів.

Результати експерименту засвідчили позитивну динаміку формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики за всіма її компонентами. Респондентами продемонстровано збагачення мотиваційної та особистісної сфер, глибокі знання, достатній рівень сформованості вмінь у досліджуваному аспекті, що пояснюємо вдало організованою експериментальною діяльністю, доречною сукупністю пропонованих форм, методів і засобів, безпосередньою орієнтацією навчання на практичну професійну діяльність. Вірогідність результатів дослідження підтверджена методами математичної статистики (t-критерію Стюдента).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано та розроблено модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики та педагогічні умови її реалізації; окреслено сутність поняття «підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики»; систематизовано історію становлення та розвитку дитячих періодичних видань, комплексно розглянуто функціонування дитячої періодичної преси в Україні; упорядковано матеріали дитячих періодичних видань, спрямованих на формування комунікативної компетентності молодших школярів; виокремлено структурні компоненти, критерії та відповідні показники рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; розроблено поетапну методику впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; *удосконалено* зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, уточнено зміст понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність молодших школярів», «дитяча періодика»; *подальшого розвитку* набули теоретичні положення щодо проблеми підготовки

майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає: у впровадженні поетапної методики підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; удосконаленні програми навчального спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» відповідно до тематики дослідження; підготовці методичних рекомендацій «Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики», що можуть бути використані під час вивчення літературознавчих і методичних дисциплін («Дитяча література з основами культури і техніки мовлення», «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» та ін.); систематизації матеріалів дитячих періодичних видань для формування комунікативної компетентності школярів.

Матеріали дослідження рекомендовані до використання у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, під час безпосередньої роботи вчителів початкової школи та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність молодших школярів, дитяча періодика, формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, готовність до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

ABSTRACT

Marushchak O. M. Preparation of Prospective Primary School Teachers for the Formation of Learners' Communicative Competence by Means of Periodicals for Children. – Qualification scientific work treated as a manuscript.

Thesis for a candidate degree in Pedagogical sciences (doctor of Philosophy) by speciality 13.00.04 «Theory and Methods of Professional Education» (015 Pedagogical Sciences). – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2017.

The thesis examines theoretical and experimental study of the problem of prospective primary school teachers' preparation for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children. Taking into account the complexity, diversity and interdisciplinary status of the problem contributed to the presentation in the research theoretical and methodological foundations on philosophical, general scientific and specifically scientific levels. Each level of the methodology is represented by the scientific approaches, theories and statements in the context of the problem under study.

Having analysed the scientific literature, it was found out that the communicative competence of primary school pupils is their integrated quality, which reveals itself in the ability to form the motivational and value basis of communication, to obtain language knowledge, skills and abilities and apply them, to establish and maintain contacts with other people, using different ways of interaction, to work effectively in groups, to play different social roles. Preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children is considered to be a purposeful process of the formation of future specialists' readiness for the process of developing specific integral quality in the process of using periodicals for children.

The essential characteristic and peculiarities of the functioning of periodical press for children in Ukraine are pointed out. The concept of periodicals for children is interpreted as a totality of newspaper and magazine periodicals intended for reading by children, which take into account their psycho-physiological and cognitive needs, age periodicization, psychological and pedagogical peculiarities. Taking into consideration the functioning of periodical press for children in Ukraine made it possible to outline the main stages of its formation and development in accordance with regional peculiarities: Western Ukrainian periodicals for children (up to the First World War, interwar period), Central and Eastern Ukrainian periodicals for children (the period before the First World War, the Soviet period), periodicals for children of Ukraine in the late XX – early XXI centuries. The analysis of the current state of the press for children revealed its significant diversity in quality and content, linguistic (analysis of publications for children of language minorities in the country) and technical (printed and electronic publications) aspects. It

was found out that the didactic potential of periodicals for children to develop primary school pupils' communicative competence is represented by the tasks that provide the development of various types of speech activity and mastering functional components of the linguistic system according to phonological, lexical, morphological and syntactic levels.

Based on the analysis of the state of prospective primary school teachers' preparation in the scientific literature and application of expert assessment, the leading pedagogical conditions ensuring the effectiveness of the investigated process are highlighted and substantiated: stimulation of students' positive motivation to use periodicals for children in order to form the communicative competence of junior pupils; formation of relevant knowledge, skills and abilities; creation of the special educational environment that promotes students' awareness of the value, necessity and need for students to use periodicals for children in order to form the primary school pupils' communicative competence.

The basic components of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children are determined: motivational (a set of motives, needs, interests); cognitive (a system of psychological and pedagogical, special-professional knowledge which is necessary for the performance of the professional activity); operational-activity (professional skills and abilities that promote the application of knowledge in practice and expedient organization of the process of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children); personal (necessary personality-ethical, individual psychological and pedagogical qualities of personality); reflexive-evaluative (self-assessment of the effectiveness of using periodicals for children be the teacher in the formation of pupils' communicative competence). The evaluation of the level of the studied readiness of the components is carried out with the help of relevant criteria (integral-motivational, cognitive, active, personal, reflexive) and indexes. The initial, average, sufficient and high levels of the defined readiness are determined and characterized.

In order to reflect the structure and content of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children, the author's model was developed. Its five interconnected blocks were singled out: the target (social order, purpose, external and internal factors of training); the conceptual (scientific approaches, theories and principles that are fundamental for the study of the process of preparation); the content that includes the main directions of training (theoretical, practical, scientific-methodical) and the introduction of a special course «Current problems of speech development of primary school pupils»; the procedural - covers the stages of the implementation method of the model of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children (organizational-target, activity-content, practical-productive) and the forms, methods and means of its implementation; the evaluative-productive (components, criteria and levels of readiness, result). The general context of the model combines the pedagogical conditions of the study process.

The experimental work, carried out within the framework of the study, was conducted in accordance with the developed program and provided for the conduct of theoretical-analytical, informative and formative stages. During the experiment the state of readiness of the prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children was determined. The implementation of the author's model and checking its effectiveness are carried out through the implementation of a step-by-step methodology: organizational-target, activity-content and evaluation-productive stages.

The results of the experiment showed a positive dynamics of the formation of the prospective primary school teachers' readiness to form the pupils' communicative competence by means of periodicals for children according to all its components. The respondents demonstrated enrichment of motivational and personal spheres, profound knowledge, sufficient level of formation of skills in the investigated aspect, which we explain by the well-organized experimental activity, appropriate combination of the suggested forms, methods and means, direct training orientation to practical professional

activities. The probability of the results of the study is confirmed by the methods of mathematical statistics (t-criterion Student).

The scientific novelty of the results of the research is as follows: for the first time the model of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children and pedagogical conditions of its realization was theoretically substantiated and developed; the essence of the concept «preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children» was outlined; the history of the formation and development of periodicals for children was systematized; a comprehensive review of the functioning of the periodical press for children in Ukraine was made; the materials of periodicals for children aimed at forming primary school pupils' communicative competence were organized; the structural components, criteria and corresponding indicators of formation levels of prospective primary school teachers' readiness for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children were singled out; a step-by-step methodology for implementing the model of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children was developed; the content, forms and methods of preparation of prospective primary school teachers were improved; the content of the concepts of «competence», «communicative competence», «communicative competence of primary school pupils», «periodicals for children» were clarified; theoretical positions regarding the problem of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence were further developed.

The practical value of the obtained results is: the introduction of a step-by-step methodology of preparation of prospective primary school teachers for the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children; the improvement of the program of the special training course «Current problems of primary school pupils' speech development» according to the research topic; preparation of the guidelines on methodology «The formation of the communicative competence of primary school pupils by means of periodicals for children» that can be used while studying literary

and methodological disciplines («Literature for children on the basis of culture and technology of speech», «Methods of teaching the Ukrainian language», «Methods of teaching literary reading» , «Criteria for evaluating educational achievements of the primary school children» and others); systematization of materials of periodicals for children for the formation of pupils' communicative competence.

Materials of the research are recommended for the use in the educational process of higher educational institutions, during the direct work of primary school teachers and in the system of the postgraduate pedagogical education.

Key words: competence, primary school learners' communicative competence, periodicals for children, the formation of learners' communicative competence by means of periodicals for children, readiness for the formation of communicative competence by means of periodicals for children.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Марущак, О. М., 2012. Комунікативні завдання з української мови та літературного читання на сторінках періодичних видань для дітей молодшого шкільного віку. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*, № 7, с.164-168.
2. Марущак, О. М., 2014. Використання дитячих періодичних видань мовних меншин України у навчально-виховному процесі початкової школи. *Збірник наукових праць Уманського державного університету імені Павла Тичини*, ч. 2, с.230-240.
3. Марущак, О. М., 2015. Дитячі часописи мовних меншин України у навчально-виховному процесі початкової школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (22), Issue: 45, с.31-35.
4. Марущак, О. М., 2015. Психолого-педагогічні особливості використання дитячих періодичних видань у навчально-виховному процесі початкової школи. *Народна освіта*, [online] №2 (26). Доступно: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2874>.

5. Марущак, О. М., 2016. Дитяча періодика у контексті професійної підготовки учителів початкової школи. В: Stanislav Mráz, Šéfredaktor prof. JUDr. *Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Sládkovicovo, Slovenská republika, 28-29 októbra 2016 r. Sládkovicovo: Vysoká škola Danybius, s.135-138.

6. Марущак, О. М., 2017. *Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: методичні рекомендації*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.

7. Марущак, О.М., 2017. Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами періодичних видань для дітей. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, вип. 79, с.156-160.

8. Нагорна, О. М., 2009. Ретроспективний аналіз становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні (з кінця XIX ст. до 1991 року). *Актуальні проблеми слов'янської філології*, вип. XX, с.381-393.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Марущак, О. М., 2009. Словникові вправи дитячих періодичних видань як засіб формування культури мовлення молодших школярів (на допомогу студентам-практикантам). В: *Студентські наукові дослідження з актуальних проблем лінгводидактики: матеріали студентсько-викладацького науково-методичного семінару*. Житомир, Україна, 9 квітня 2009 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.41-47.

10. Марущак, О. М., 2013. Електронні ресурси вітчизняної періодики для дітей. В: К.Я. Климова, ред. *Проблеми філології в педагогічному дискурсі: збірник наукових праць (за матеріалами семінарів, проведених Експериментально-тематичним центром навчальної та науково-дослідницької діяльності ЖДУ ім. І. Франка в 2012-2013 н.р.)*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.21-24.

11. Марущак, О. М., 2013. Матеріали дитячих періодичних видань як засіб удосконалення культури мовлення дітей молодшого шкільного віку. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*, вип. 3, с.170-177.

12. Марущак, О. М., 2013. Сучасна українська періодика для дітей. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*, вип. 4, с.86-91.

13. Марущак, О. М., 2014. Поняття «культура мовлення» у контексті лінгвістичних досліджень. В: К. Я. Климова, ред. *Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: матеріали VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів*. Житомир, Україна, 27 березня 2014 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.64-67.

14. Марущак, О. М., 2014. Українські електронні періодичні видання для дітей у навчальному процесі початкової школи. В: *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Суми, Україна, 3 грудня 2014 року: у 4 ч. Ч. 3. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», с.94-97.

15. Марущак, О. М., 2015. Дитяча періодика у процесі професійної підготовки вчителя початкової школи. *Андрагогічний вісник: наукове електронне періодичне видання*, вип. 6, с.169-176.

16. Марущак, О. М., 2016. Контроль аудіативних умінь молодших школярів (за матеріалами дитячого періодичного видання «Джміль»). В: К.Я. Климова, ред. *Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова: збірник наукових праць (до 35-річчя кафедри лінгвометодики та культури фахової мови)*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.65-70.

17. Марущак, О. М., 2016. Міжкультурна інтеграція засобами періодичних видань для дітей у процесі професійної підготовки вчителя. В: С. С. Вітвицька, Н. Є. Колесник, ред. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: збірник наукових праць*. Житомир: ФОП Левковець, с.59-64.

18. Марущак, О. М., 2016. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*, вип. 11, с.97-108.

19. Марущак, О. М., 2017. Текстотворчі завдання дитячих часописів у контексті фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. В: К. Я. Климова, ред. *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та*

мистецтвознавчій площинах: збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару). Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.127-133.

20. Марущак, О. М., 2017. Педагогічні умови підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики. В: *Актуальні проблеми психології і педагогіки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Харків, Україна, 10-11 листопада 2017 року. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», с.75-79.*

21. Нагорна, О. М. і Підлужна, Г. В. 2006. *Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами журналу «Пізнайко»: навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету (денної та заочної форм навчання). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.*

22. Нагорна, О. М., 2008. Українська дитяча періодика та її вплив на розвиток зв'язного мовлення школярів. В: *Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога: матеріали регіональної науково-методичної конференції. Житомир, Україна, 27 березня 2008 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.169-172.*

23. Нагорна, О. М., 2011. Розвиток читацького інтересу молодших школярів засобами дитячої періодики. В: Т. К. Донченко, ред. *Розвиток читацьких інтересів учнів у процесі вивчення української мови і літератури: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, с.143-150.*

24. Підлужна, Г. В., Марущак, О. М. і Чупріна, О. В. 2016. *Тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах : навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.*

Опубліковані праці,

які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Марущак, О. М., 2010. Творчість Лесі Українки у дитячих періодичних виданнях. В: Нац. акад. наук України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. *Феномен Лесі Українки: літературознавчий, лінгвістичний, історіософський,*

філософський та педагогічний аспекти: зб. наук. праць. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, с.38-41.

26. Марущак, О. М., 2014. Кримськотатарські періодичні видання для дітей: на допомогу навчальному процесу. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*, вип. 5, с.95-100.

27. Марущак, О. М., 2014. Використання кримськотатарської дитячої періодици у навчанні молодших школярів. В: *Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Кіровоград, Україна, 9-10 квітня 2014 р. Київ: б.в., с.107-109.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ.....	26
1.1. Аналіз понятійно-категорійного апарату проблеми	
1.2. дослідження	26
1.3. Методологічні основи професійної підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.....	60
1.3. Функціонування дитячої періодичної преси в Україні: історико- педагогічний аспект.....	81
Висновки до першого розділу	107
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ.....	110
2.1. Педагогічні умови підготовки вчителів початкових класів до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячих періодичних видань.....	110
2.2. Структурна модель підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.....	124
2.3. Структура, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами періодичних видань для дітей.	147
Висновки до другого розділу	167
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ.....	171
3.1. Програма організації педагогічного експерименту та стан готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики	171
3.2. Зміст методики впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.....	196
3.3. Аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження.....	216
Висновки до третього розділу	228
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	231
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	234
ДОДАТКИ.....	265

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміни в соціально-економічному та духовному розвитку українського суспільства, його входження до світового освітнього простору передбачають поступову оптимізацію всіх ланок освіти у державі – перехід до системи компетентнісної освіти. На державному рівні це засвідчено у Законі України «Про освіту» (2017 р.), Законі України «Про вищу освіту» (2017 р.), Державному стандарті початкової загальної освіти (2011 р.), Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), професійних стандартах, концептуальних положеннях «Нової української школи» (2016 р.). Зміна загального спрямування освітньої підготовки в контексті дослідження зумовлює концентрування уваги на процесі і результатах навчальної діяльності учнів початкової школи.

Документально засвідчено, що система початкової освіти ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів, а провідною метою освітньої галузі «Мови і літератури» визначено формування комунікативної компетентності школярів. Оскільки головну роль у розвитку особистості учнів початкової школи відіграє вчитель, ефективність вирішення окресленої проблеми значною мірою залежить від рівня його готовності до формування комунікативної компетентності школярів.

Модернізація фахової освіти передбачає орієнтацію професійної підготовки вчителя відповідно до нових вимог, покращення якості підготовки майбутніх учителів до виконання безпосередньої практичної діяльності. В освітньому середовищі закладів вищої освіти студентів спрямовують на використання ефективних форм, методів і засобів навчання, необхідних для реалізації компетентнісного підходу в початковій школі. Між тим у процесі формування комунікативної компетентності учнів поза увагою невинновано залишається такий дидактичний засіб, як дитяча періодика, що має значний комунікативний потенціал.

Різні аспекти професійного становлення фахівців обґрунтували А. Алексюк, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Ничкало, М. Фіцула та ін. Питання професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи представлені працями

багатьох вітчизняних науковців (Н. Бібік, В. Бондар, О. Івлєва, Л. Коваль, С. Лисенкова, С. Мартиненко, О. Пошетун, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Шапошнікова та ін.). Формування та розвиток комунікативної компетентності учнів досліджували М. Вашуленко, Л. Давидюк, А. Зимульдінова, В. Іваненко, А. Капська, В. Корсаков, М. Львов, Л. Мацько, М. Пентиліук, О. Хорошковська та ін. Особливості функціонування дитячої періодичної преси розглянуто в працях Н. Вернигори, Т. Давидченко, Т. Єжижанської, Н. Кіт, Г. Корнєєвої, Е. Огар, М. Одінцової, О. Прокопчук, Ю. Стадницької, Р. Стаднійчука, Н. Шевченко та ін.

Однак організація навчального процесу закладів вищої освіти не реалізовує повною мірою можливості дисциплін професійної та практичної підготовки, форм організації, методів і засобів навчання для підготовки студентів до формування комунікативної компетентності учнів початкових класів.

На основі аналізу теоретичних напрацювань науковців, практичного досвіду підготовки педагогів до професійної діяльності виявлено суперечності, що підтверджують необхідність підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, зокрема між :

- потребою вдосконалення якості професійного навчання майбутніх учителів початкових класів згідно з вимогами сучасного суспільства і недостатнім рівнем професійної підготовки випускників ВНЗ;

- необхідністю вдосконалення комунікативної компетентності молодших школярів відповідно до соціального замовлення і наявним її рівнем;

- інтенсивним розвитком української дитячої періодики та недостатнім використанням педагогами її дидактичного потенціалу в практиці навчання та викладання у початковій школі;

- наявністю значної кількості теоретичних праць із означеної проблеми та відсутністю комплексного і системного наукового обґрунтування використання дитячої періодики у процесі формування комунікативної компетентності школярів.

Таким чином, актуальність проблеми, її соціальна значущість і необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи:

«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (державний реєстраційний номер 0110U002274). Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 22. 01. 2016 р.) та погоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29. 03. 2016 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі **завдання**:

1. Обґрунтувати теоретичні основи проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячих періодичних видань та окреслити зміст базових понять дослідження.

2. Проаналізувати особливості функціонування дитячої періодичної преси в Україні та її дидактичний потенціал для розвитку комунікативної компетентності молодших школярів.

3. Визначити структуру, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

4. Розробити структурну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; обґрунтувати провідні педагогічні умови її впровадження.

5. Експериментально перевірити ефективність авторської моделі за допомогою поетапної методики її впровадження.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення окреслених завдань використано комплекс методів дослідження: *теоретичних* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури, вивчення вітчизняного педагогічного досвіду, програмних документів і методичних матеріалів вищих педагогічних навчальних закладів, а також спеціальної літератури з проблеми функціонування дитячої періодики; методи ретроспективного, порівняльного та системного аналізу з метою зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, розгляду теоретичних питань для визначення понятійно-категорійного апарату дослідження, обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів у досліджуваному контексті; моделювання, за яким розроблено структурну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; *емпіричних* – спостереження, бесіда, анкетування, експертні оцінки, самооцінка, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) – для визначення та перевірки рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; *методів математичної статистики* – для проведення якісного аналізу отриманих результатів на основі встановлення кількісних показників оцінювання досліджуваного явища, підтвердження їх вірогідності та графічної інтерпретації.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу виконано на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Мукачівського державного університету, Херсонського державного

університету, Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. На різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 544 студенти, 28 викладачів педагогічних факультетів (інститутів) і 38 учителів-практиків початкової школи.

Дослідження проводилося впродовж 2008-2017 років та охоплювало кілька етапів науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (2008-2013 рр.) – *теоретико-пошуковому* – здійснено аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми; визначено стан її розробленості; окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; підготовлено програму, визначено методи експериментальної роботи; проаналізовано понятійно-категорійний апарат дисертаційної роботи.

На другому етапі (2013-2014 рр.) – *аналітико-діагностувальному* – на основі узагальнення теоретичного матеріалу та особистого досвіду визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики, з'ясовано структуру готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності, розроблено авторську модель; конкретизовано критерії та показники з метою вивчення досліджуваного явища; проведено констатувальний етап експерименту.

На третьому етапі (2014-2017 рр.) – *дослідно-експериментальному* – впроваджено та експериментально перевірено ефективність моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; розроблено методичні рекомендації; проаналізовано й узагальнено проміжні та прикінцеві результати формувального етапу експерименту.

На четвертому етапі (2016-2017 рр.) – *узагальнюючому* – систематизовано та оформлено результати експериментальної роботи; підтверджено ефективність зазначеної моделі та сформульовано загальні висновки дослідження; визначено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано та розроблено

модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики та педагогічні умови її реалізації; окреслено сутність поняття «підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики»; систематизовано історію становлення та розвитку дитячих періодичних видань, комплексно розглянуто функціонування дитячої періодичної преси в Україні; упорядковано матеріали дитячих періодичних видань, спрямованих на формування комунікативної компетентності молодших школярів; виокремлено структурні компоненти, критерії та відповідні показники рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; розроблено поетапну методику впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; *удосконалено* зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, уточнено зміст понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність молодших школярів», «дитяча періодика»; *подальшого розвитку набули* теоретичні положення щодо проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає: у впровадженні поетапної методики підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; удосконаленні програми навчального спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» відповідно до тематики дослідження; підготовці методичних рекомендацій «Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики», що можуть бути використані під час вивчення літературознавчих і методичних дисциплін («Дитяча література з основами культури і техніки мовлення», «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», «Критерії оцінювання навчальних

досягнень учнів початкової школи» та ін.); систематизації матеріалів дитячих періодичних видань для формування комунікативної компетентності школярів.

Матеріали дослідження рекомендовані до використання у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, під час безпосередньої роботи вчителів початкової школи та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Особистий внесок здобувача. У навчально-методичному посібнику «Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами журналу «Пізнайко», виконаному в співавторстві з Г. Підлужною, автором здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку й охарактеризовано використання дитячої періодици як умови розвитку креативного мислення учнів (1,5 др. арк.); у навчально-методичному посібнику «Тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах», опублікованому в співавторстві з Г. Підлужною та О. Чупріною, здобувачем підготовлено частину тестових завдань із множиною варіантів для виявлення рівня професійної підготовки випускників-бакалаврів у галузі «Початкова освіта», зокрема щодо формування комунікативної компетентності школярів (1,46 др. арк.). Наведені в дисертації наукові результати є самостійним доробком автора у розв'язанні досліджуваної проблеми, ідеї співавторів у роботі не використовувалися.

Упровадження результатів дослідження здійснено у навчальний процес Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 956 від 23. 11. 2017), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка про впровадження № 1537 від 22. 06. 2017), Мукачівського державного університету (довідка про впровадження № 704 від 11. 04. 2017), Херсонського державного університету (довідка про впровадження № 11-26/386 від 06. 03. 2017), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 05-16/80 від 26. 04. 2017).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях і семінарах різного рівня, зокрема *міжнародних*: «Література для дітей і про дітей: історія, сучасність, перспективи»

(Бердянськ, 2008), «Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку» (Київ, 2013), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014, заочна), «Багатоманітність культур як педагогічна проблема» (Бердянськ, 2015, заочна), «Modern problems of education and science – 2015» (Budapest, 2015, заочна), «Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce» (Sládkovicovo, Slovenská republika, 2016, заочна), «Актуальні проблеми психології і педагогіки» (Харків, 2017, заочна); *всеукраїнських*: «Треті Бугайківські читання» (Ніжин, 2012, заочна), «Навчально-дослідницька діяльність дітей: особливості організації, психолого-дидактичний супровід, досвід роботи, перспективи» (Київ – Кіровоград, 2013, заочна), «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2014, заочна), «Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь» (Кіровоград, 2014, заочна), «Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя» (Житомир, 2014, очна), «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2015, заочна), «Формування освітнього середовища навчально-дослідницької діяльності дітей у контексті наступності та перспективності» (Київ – Кіровоград – Черкаси, 2015, очна), «Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі» (Житомир, 2015, очна), «Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація» (Мукачеве, 2016, заочна), «Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів» (Житомир, 2016, очна), «Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Житомир, 2016, очна), «Феномен Лесі Українки: літературознавчий, лінгвістичний, культурологічний, філософський та педагогічний аспекти» (Київ – Черкаси, 2016, очна); *міжрегіональних і регіональних*: «Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога» (Житомир, 2008, очна), «Актуальні проблеми використання електронних ресурсів у науково-дослідницькій діяльності майбутніх учителів» (Житомир, 2013, очна), «Проблеми і перспективи

формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова» (Житомир, 2016, очна), «Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах» (Житомир, 2017, очна); науково-методичних семінарах кафедри педагогіки й кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка (2014 – 2017 рр.).

Публікації. Основні положення й результати дисертації висвітлено в 27 публікаціях (із них 2 – у співавторстві), серед яких: 5 – у провідних фахових наукових виданнях України, 1 стаття в закордонному періодичному фаховому науковому виданні, 1 стаття в закордонному збірнику міжнародної науково-практичної конференції, 2 навчально-методичних посібники, 1 методичні рекомендації, 17 статей – в інших періодичних виданнях і збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації відповідає логіці наукового дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Текст роботи ілюстрований 22 таблицями та 24 рисунками. Загальний обсяг роботи – 379 сторінок, основний зміст дисертації – 215 сторінок. До списку використаних джерел включено 292 найменування, з яких 12 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ

1.1. Аналіз понятійно-категорійного апарату проблеми дослідження

Орієнтація світової спільноти, й України зокрема, на підвищення якості освіти передбачає зростання кількості та актуальність наукових розвідок в усіх її ланках. Спрямованість досліджень на модернізацію змісту освіти, способів і форм організації навчального процесу, переорієнтація щодо результату освітньої діяльності безперечно сприяє переходу названої системи на вищий рівень. Цілком об'єктивним процесом у контексті реформування є оптимізація вищої професійної педагогічної освіти України. Якісна та сучасна підготовка майбутніх фахівців є провідним чинником динамічного розвитку суспільства, науки, культури, змін в економічному житті держави. Водночас модернізація навчально-виховного процесу педагогічних ВНЗ і зміни в системі початкової освіти й стають запорукою появи сучасних, професійних, компетентних учителів та обізнаних, самодостатніх, готових до активної діяльності учнів.

Окреслення проблем підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики зумовлене змінами пріоритетів у системі освіти та поступовим її переходом на компетентнісно-орієнтовану. Названа модель освіти уже близько 20 років утілюється у різних країнах світу: США, Канаді, країнах ЄС, Новій Зеландії та ін. Компетентнісний підхід до підготовки учнів/студентів передбачає зміну результату освіти з сукупності усталених знань, умінь і навичок на компетенції та набуття компетентності. Переважна більшість учених-дослідників і педагогів-практиків переконані, що підготовка майбутніх фахівців будь-якої галузі повинна здійснюватися в рамках зазначеного підходу.

На державному рівні в Україні перехід до системи компетентнісної освіти засвідчений у Законі України «Про освіту» (2017 р.), Законі України «Про вищу освіту» (2017 р.), Державному стандарті початкової загальної освіти (2011 р.), Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), професійних стандартах та інших нормативних документах. Зміна загального спрямування освітньої підготовки у

контексті нашого дослідження зумовлює концентрування уваги на процесі і результатах навчальної діяльності учнів початкової школи.

Документально зазначено, що Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, а провідною метою освітньої галузі «Мови і літератури» визначено формування комунікативної компетентності школярів¹. Таким чином, завданням вивчення мовного та літературного освітнього компоненту початкової школи є володіння здатністю застосувати знання мови під час реального спілкування та різні способи взаємодії з людьми, аналізувати та мовленнєво оформлювати реакцію на події, що мали чи матимуть місце у їх житті, володіння навичками роботи у групі та різними соціальними ролями. Таке спрямування навчального процесу вимагає наявності сучасних, підготовлених, творчих фахівців, які можуть забезпечити реалізацію освітніх нововведень, адже «учитель покликаний використовувати всі можливості, щоб саме в роки дитинства донести до свідомості й серця найтонші відтінки барв, пахощі слова, щоб рідне слово стало духовним багатством дитини» (В. Сухомлинський)².

Слід зауважити, що у процесі підготовки майбутніх учителів неодмінно повинні враховуватися психолого-педагогічні особливості розвитку мовних і мовленнєвих процесів молодших школярів. За своєю специфікою та суспільним значенням мова – явище унікальне: вона є засобом спілкування, засвоєння і збереження інформації, формою передачі знань, осередком духовної культури нації. Мовний розвиток учнів базується на вивченні теоретичних відомостей, без яких неможливе належне володіння усним і писемним мовленням. Водночас відповідний розвиток мовлення спричиняє поглиблення знань про систему мови, закономірності її функціонування та удосконалення.

Формування та розвиток мовлення школярів неможливі без урахування надбань психології. Орієнтація на теорію мовленнєвої діяльності, концептуальні положення якої розроблені вченими Л. Виготським, О. Леонтьєвим, О. Лурією, Н. Жинкіним, практично

¹ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

² Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1972. – С. 45.

були реалізовані в працях Т. Ладиженської, М. Львова, В. Капинос, Н. Іполітової та ін. Урахування досягнень Л. Виготського (поняття мовленнєвої діяльності; мовного розвитку як процесу, пов'язаного з психічним розвитком, розвитком практичної діяльності, соціальних форм поведінки; розвитку знакового оформлення мовленнєвої діяльності), О. Леонтьєва (структура спілкування як діяльність; риси спілкування: наявність специфічних мети і мотиву, результативність, соціальний контроль за процесом спілкування та його результатами), П. Гальперіна (етапи формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів: попереднє ознайомлення з метою дії, створення необхідної мотивації; складання схеми передбачуваних дій; виконання дій у матеріальному чи матеріалізовану вигляді; формування дії як зовнішньо-мовленнєвої; виконання дій подумки) повинні орієнтувати навчальний процес на вирішення школярами дослідницьких, комунікативних, пізнавальних завдань. Психологічною основою комунікативно-мовленнєвих умінь також є теорія діяльності, тобто реалізація ідеї, що мовлення організоване подібно до інших видів діяльності й характеризується вмотивованістю, цілеспрямованістю, ситуативністю та складається з чотирьох фаз: орієнтування в ситуації спілкування; планування; реалізація задуму за допомогою експресивних засобів мови; контроль. Уміння стежити за правильністю та доцільністю власних висловлювань, а також вільне володіння мовою є підґрунтям для формування комунікативної компетентності школярів.

Відтак, у контексті модерної для України стратегії освіти до наукового обігу ввійшли поняття «компетенція» і «компетентність». Розглянемо сутність цих термінів. Вони є предметом вивчення та аналізу багатьох учених, зокрема названі питання досліджували В. Байденко, Г. Беліцька, Н. Бібік, О. Березюк, Л. Берестова, Л. Ващенко, В. Введенський, С. Вітвицька, І. Галяміна, М. Головань, Н. Грішанова, Ж. Делор, О. Дем'янчук, О. Дубасенюк, Б. Ельконін, І. Єрмаков, В. Жуковський, Е. Зеєр, І. Зимня, Г. Ібрагімов, В. Кальней, К. Климова, Н. Кузьміна, В. Куніцина, Д. МакКліланд, А. Маркова, А. Новікова, О. Овчарук, Л. Паращенко, М. Пожарська, О. Пометун, Дж. Равен, Ю. Рубін, О. Савченко, Г. Селевко, Н. Сидорчук, Ю. Татур, Р. Уайт, Н. Хомський, В. Хутмахер, А. Хуторський, В. Шадріков, Ф. Шаріпов, С. Шишов, І. Якиманська та ін.

Праці названих учених становлять основу вивчення цих явищ, проте єдиної наукової думки щодо них ще не сформовано. Виокремлюються два основних підходи до трактування вищезазначених термінів серед науковців: одні їх ототожнюють, інші – розрізняють. Однак навіть у межах спільного бачення пояснення явищ «компетенції» та «компетентності» різняться. Тож для ефективного опрацювання нашого дослідження необхідно з'ясувати дефініції названих понять та встановити взаємозв'язок між ними.

Поняття **компетенція** (з лат. *comperio* – дізнаватися, бути обізнаним та *competentia*, від *competere* – взаємно прагну, відповідаю, підходжу) у сучасних джерелах має цілий ряд трактувань. Так, словник іншомовних слів пропонує визначення поняття **компетенція** як встановлене «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід»³. Дещо розширює тлумачення інший довідник, указуючи, що окреслене коло повноважень обумовлене законами, нормативними актами та інструкціями⁴. Академічні українські тлумачні словники пояснюють назване поняття як «добру обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи»⁵.

Окреслені визначення компетенції мають спільні змістові елементи: *коло питань*, у яких особа повинна бути обізнана; *знання*, які повинна мати особа; *досвід*, необхідний для успішного виконання роботи. Зазначені аспекти є безвідносними щодо сфери діяльності людини, а також щодо конкретної характеристики особистості. Розглянемо, як визначається поняття компетенції у галузі освіти закордонними та вітчизняними науковцями.

Серед європейських фахівців терміни «компетенція» і «компетентність» є предметом актуальних досліджень. Так, у промові В. Хутмахера (Walo Hutmacher) на симпозіумі в Берні (Швейцарія) 1996 року «Ключові компетенції для Європи» («Key Competencies for Europe») було зауважено, що названі поняття використовуються практично в усіх сучасних дослідженнях галузі освіти. І хоча терміни набули широкого визнання, узгодження загальної дефініції було нелегкою справою. У першу чергу, це

³ Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 282.

⁴ Словник іншомовних слів / під ред. Є. І. Мазніченка. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 189.

⁵ Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: АКОНІТ, 2006. – С. 874.

пов'язано з особливостями мови – наявністю великої кількості термінів і багатозначних слів, оскільки між поняттями «вміння», «компетенція», «компетентність», «здатність», «майстерність», «кваліфікація» існує різниця, часто обмежена мовними можливостями. Тому у вищезазначеній роботі визначено, що компетенція розглядається як «...загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, диспозиції яких людина розвиває під час освітніх практик»⁶ (переклад наш – О. М.). Компетенції виникають із сукупності названих елементів і до певної міри відображаються в демонстрованих людиною навичках, чи проявах, які особистість розкриває під час практичних дій або вирішенні проблем.

Дещо раніше американський дослідник Д. МакКліленд (D. C. McClelland) (1973), базуючись на роботі Р. Уайта «Motivation reconsidered: the concept of competence» (1959), розробив систему тестів, які допомагали визначити ефективність виконання певного виду діяльності, й описав характеристики, властиві виконанню роботи на високому рівні, окресливши їх як «компетенції». Автор зазначав, що компетенція є поведінковою характеристикою і повинна бути обов'язково сформована й удосконалена в процесі навчання⁷.

У Державному стандарті початкової загальної освіти України компетенцію визначають як «*суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини*»⁸. Близьким до попереднього в контексті освітніх вимог є розуміння поняття, подане в «Енциклопедії освіти»: «компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана *соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня*, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат»⁹.

⁶ Hutmacher W. Key competencies for Europe // Report of the Symposium (Berne, Switzerland 27-30 March, 1996). A Secondary Education for Europe Project. - Council for Cultural Cooperation, Strasbourg (France), 1997. – С. 26.

⁷ McClelland D. C. Testing for Competence Rather Than for «Intelligence» // American psychologist. – January. – 1973. – Vol. 28, № 1. – С. 13.

⁸ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

⁹ Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 409.

Сучасні трактування поняття «компетенція» у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених (В. Байденко¹⁰, Н. Бібік¹¹, Е. Зеєр та Е. Симанюк¹², І. Зимня¹³, Н. Мойсеюк¹⁴, О. Овчарук¹⁵, Г. Селевко¹⁶, Л. Хуторська та А. Хуторський¹⁷, Ф. Шаріпов¹⁸ та ін.) подано в Додатку А та проаналізовано у дослідженні. Визначаючи компетенції для учнів як орієнтири для засвоєння, образи їх майбутнього, науковці водночас наголошують, що поняття повинно містити не лише когнітивну й операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, емоційно-вольову, поведінкову сторони (результати навчання, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій).

Деталізація поняття освітньої компетенції дала можливість А. Хуторському окреслити його як сукупність взаємопов'язаних змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, спеціально внесених до складу освітніх галузей і навчальних предметів, необхідних для здійснення особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності¹⁹. Дещо іншу дефініцію пропонує С. Трубачева: вимога, задана соціальна норма освіченості

¹⁰ Байденко В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – С. 12.

¹¹ Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 47.

¹² Зеєр Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э. Зеєр, Э. Симанюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 26.

¹³ Зимня И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимня. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 22.

¹⁴ Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене – К.: [б. в.], 2007. – С. 191.

¹⁵ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 92.

¹⁶ Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 139.

¹⁷ Хуторской А. В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А. А. Орлова. – Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 135.

¹⁸ Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф. В. Шарипов // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 1. – С. 73.

¹⁹ Хуторской А. В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А. А. Орлова. – Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 135.

учня, необхідна для його подальшого ефективного функціонування в певній сфері людської діяльності²⁰.

Таким чином, аналіз трактувань у роботах сучасних науковців дав змогу визначити, що поняття «компетенція» відносно учасника освітнього процесу в педагогічних дослідженнях найчастіше розуміється, як: коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід (лексикографічна література, В. Шарипов); добра обізнаність із чим-небудь (лексикографічна література); сукупність знань, навичок, умінь, сформованих у процесі навчання; здатність до виконання певної діяльності (що базується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях) (В. Хутмахер, С. Шишов, В. Кальней, І. Агапов); здатність і готовність застосовувати знання й уміння (І. Галяміна, О. Чубарук); суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень (Державний стандарт початкової загальної освіти, О. Овчарук); інтегрований результат опанування змістом освіти (Н. Мойсеюк); соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня (Енциклопедія освіти, А. Хуторський, Л. Хуторська, М. Головань); соціально закріплений освітній результат (Н. Бібік, Г. Селевко); внутрішні потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програма дій, система цінностей і відносин) (І. Зимня); сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності) (А. Хуторський, Л. Хуторська, Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі підготовки спеціалістів початкової ланки освіти); особиста властивість спеціаліста (Ю. Рубін, Б. Андрієвський) та ін.

З метою виділення категорійних ознак поняття «компетенція» нами було використано метод контент-аналізу, що базується на засадах формалізованого аналізу текстів. Технологія проведення названого методу окреслена Г. Ласуеллом та Б. Берельсоном²¹ у середині ХХ ст. та є основоположною для сучасних дослідників, а термін «контент-аналіз» уживається в контексті загальної методології соціальних наук. Класичний варіант аналізу розроблявся для дослідження текстів мас-медіа й

²⁰ Трубачева С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С. Е. Трубачева // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 51.

²¹ Іванов О. В. Класичний контент-аналіз та аналіз тексту: термінологічні та методологічні відмінності / О. В. Іванов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – №. 30. – С. 70.

передбачав чітку послідовність етапів: теоретико-методологічного (визначення предмета – змісту, заданого соціальним контекстом, у якому існує текст – та об’єкта дослідження, формулювання гіпотези – контекст джерел появи тексту, його значення, потенційні ефект), процедурного (розробка категорій аналізу, обґрунтування вибірки, одиниць аналізу і рахунку), претесту (досягнення інтерсуб’єктивної узгодженості), збору та кодування даних, статистичного аналізу зібраних матеріалів та їх інтерпретації. Під час використання методу контент-аналізу на масивах інформації (текстах) виділяються смислові одиниці змісту і форми інформації. Далі для виділення існуючих тенденцій визначаються частота і об’єм їх вживання. Цей метод, як зазначає С. Гончаренко, використовується для одержання інформації, яка відповідає деяким якісним критеріям – об’єктивності, надійності та валідності ²². У нашому дослідженні вибірку становили 26 обраних визначень поняття «компетенція». Категоріями аналізу є перелік запитань, відповіді на які взяті з вибірки значень. Одиницю аналізу становили слова і словосполучення, контекстуальні одиниці – сформульовані речення, одиницею підрахунків стала частота повторень ключових слів і синонімічних словосполучень. Дані, отримані в результаті проведення контент-аналізу, внесено до таблиці (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Базові характеристики поняття «компетенція»

Досліджуване поняття	Категорійні ознаки	Кількість авторів	% від вибірки
	Що?		
Компетенція – це...	сукупність вимог до якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності тощо)	7	28
	окреслене коло повноважень	6	24
	коло питань	5	20
	вимога до освітньої підготовки	4	16
	загальна здатність	4	16
	освітній результат	3	12
	рівень знань, умінь, навичок, ставлень	2	8
	добра обізнаність	1	4
	поведінкова характеристика	1	4
	готовність застосовувати знання й уміння	1	4
	характеристика якості підготовки	1	4

²² Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – С. 129.

Продовження таблиці 1.1

Компетенція – це сукупність вимог до якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності)...	Яка?		
	задається відносно певного кола предметів і процесів, і є необхідною для якісної продуктивної діяльності в цій сфері	2	8
	забезпечує професійну діяльність (вирішення професійних задач)	2	8
	виявляється в компетентності людини як актуальних, діяльнісних проявах	2	8
	дозволяє ставити мету і досягати її в перетворенні довкілля	1	4

Частина науковців дотримується думки, що компетенція є сукупністю встановлених вимог до якостей особистості: знань, умінь, навичок, способів діяльності, досвіду – 28 % (В. Байденко, Л. Банашко, Е. Зеєр, І. Зимня, Ю. Рубін, Г. Селевко, Л. Хуторська, А. Хуторський). Компетенція, за матеріалами 6 джерел (24 %) визначається як «коло повноважень» (лексикографічна література). Водночас ці ж глосарії пропонують розглядати назване поняття через «коло питань» (20 %). Іншими категорійними ознаками компетенції за категорією аналізу «Що?» визначено: вимоги до освітньої підготовки (Н. Бібік, М. Головань, А. Хуторський, Енциклопедія освіти) – 16 %; загальна здатність до виконання певної діяльності (І. Агапов, І. Галяміна, Е. Зеєр, В. Кальней, Е. Симанюк, В. Хутмахер, С. Шишов) – 16 %; освітні результати (Н. Бібік, Н. Мойсеюк, Г. Селевко) – 12 %; вимоги до рівня знань, умінь, навичок, ставлень (О. Овчарук, Державний стандарт початкової загальної освіти) – 8 %; добра обізнаність (тлумачний словник української мови) – 4 %; поведінкова характеристика (Д. МакКліланд) – 4 %; характеристика якості підготовки (Б. Андрієвський) – 4 %.

Аналіз поняття компетенції за категорією аналізу «Яка?» дав можливість визначити, що її категорійними ознаками вважаються сукупність встановлених вимог до якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які: задаються відносно певного кола предметів і процесів, і є необхідними для якісної продуктивної діяльності в цій сфері (Л. Банашко, Л. Хуторська, А. Хуторський) – 8 %; забезпечують професійну діяльність (вирішення професійних задач) (Ю. Рубін, Е. Зеєр, Е. Симанюк) – 8 %; виявляються в компетентності людини як актуальних,

діяльнісних проявах (В. Байденко, І. Зимня) – 8 %; дозволяють ставити мету і досягати її в перетворенні довкілля (Г. Селевко) – 4 %.

Таким чином, дослідники переважно збігаються в думці, розуміючи компетенцію через сукупність заздалегідь окреслених вимог до знань, умінь, навичок, способів діяльності тощо, що їх мають опанувати ті, хто навчається.

За умов спрямування нашого дослідження на підготовку майбутніх фахівців до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи та за результатами проведеного аналізу уточнимо загальне визначення поняття: **компетенція** – це сукупність встановлених вимог до взаємопов'язаних якостей і властивостей особистості (знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності учня) відносно певного кола предметів і процесів реальної дійсності, необхідних для здійснення якісної особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності.

Водночас на сьогодні є актуальним поняття компетентності учнів, яка визначається багатьма чинниками. Саме компетентності (ключові і предметні), на думку багатьох науковців, є індикаторами готовності учнів до конкретної діяльності, особистого розвитку та продуктивної участі в житті суспільства. Як вважають сучасні педагоги, набуття компетентностей дає людині можливість орієнтуватися в умовах сучасного суспільства, в інформаційному просторі, визначитися у здобутті освіти та адаптуватися до мінливого ринку праці.

Професійно-педагогічна діяльність учителів початкових класів характеризується зосередженням на формуванні низки компетентностей молодших школярів, тому варто проаналізувати поняття компетентності, як системотвірне для попередньо розглянутого «компетенція».

Компетентність (від лат. *competens (competentis)* – належний, відповідний), за матеріалами словника іншомовних слів, означає *поінформованість, обізнаність, авторитетність*²³. Компетентність як властивість за значенням «компетентний», тобто: 1) такий, що має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має

²³ Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 282.

певні повноваження; повноправний, повновладний – вживається у тлумачному словнику української мови ²⁴.

У Державному стандарті початкової загальної освіти компетентність розуміється як набута у процесі навчання *інтегрована здатність особистості*, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці ²⁵.

Акцент на поєднання різних складових компетентності відображено і в глосарії освітнього європейського проекту «Тьюнінг»: компетентності є «динамічним поєднанням когнітивних та метакогнітивних умінь та навичок, знань і розуміння, міжособистісних, розумових та практичних умінь і навичок, а також етичних цінностей» ²⁶. Розвиток компетентностей, за вищеназваним документом, передбачений змістом усіх навчальних дисциплін. Також зазначено, що окремі компетентності можуть бути предметними (специфічними для навчальної галузі), інші є загальними (спільними для всіх курсів програми).

Аналіз наукових джерел засвідчив, що питання компетентності серед європейської наукової спільноти постало давно, його вивченню та розробці присвятили роботи Ф. Вейнерт, Дж. Гуді, Дж. Карсон, Р. Кеган, Дж. Консант, Дж. Куллахан, У. Мозер, Т. Оатс, Ж. Перре, Д. Райхен, Л. Салганік, Г. Халлаш та ін. Так, французький дослідник Ж. Делор, голова Міжнародної комісії з освіти ХХІ століття, у доповіді для ЮНЕСКО в 1996 році окреслив чотири основні «стовпи»-принципи освіти: навчитися пізнавати; навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися жити з іншими; вчитися жити ²⁷. Першочергово була визначена необхідність навчитися набувати знання, враховуючи швидкі зміни, пов'язані з науковим прогресом і новими формами економічної та соціальної діяльності; слід поєднувати достатньо широкі загальні знання з можливістю глибокого вивчення

²⁴ Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 4: І – М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 250.

²⁵ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

²⁶ Вступне слово до проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.

²⁷ Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище. Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для ХХІ века. Издательство UNESCO, 1996. – С. 3.

обмеженої кількості дисциплін. Водночас наголошено на необхідності навчитися працювати, удосконалюватись у своїй професії (набувати компетентності), адже це дає можливість справлятися з численними непередбачуваними ситуаціями, що, у свою чергу, значно полегшує роботу в групі та колективі. Автор доповіді пропонує надавати можливість школярам і студентам перевіряти власні здібності й набувати досвіду під час різного виду професійної та соціальної діяльності, поєднуючи навчання і роботу.

Розглянемо, як тлумачать поняття «компетентність» сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці (Додаток Б). Низка дослідників трактують поняття компетентності через особистісні якості. І. Зимня визначає компетентність як актуалізовану, інтегративну, таку, що базується на знаннях, інтелектуально й соціокультурно зумовлену *особистісну якість*, яка проявляється в діяльності, поведінці людини, у її взаємодії з іншими людьми під час вирішення різноманітних завдань ²⁸. Така якість набуває розвитку в навчальному процесі і стає його результатом. При цьому до характеристик компетентності вчена відносить: а) готовність до прояву компетентності (тобто мотиваційний аспект); б) володіння знаннями змісту компетентності (когнітивний аспект); в) досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); г) ставлення до змісту компетентності й об'єкта її застосування (ціннісно-смысловий аспект); д) емоційно-вольову регуляцію процесу і результату прояву компетентності ²⁹.

У працях Г. Селевка під компетентністю розуміється інтегральна якість особистості, що виявляється в *загальній здатності та готовності до діяльності*, яка ґрунтується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності ³⁰. Поняття компетентності, вважає вчений, значно ширше за поняття знання, або вміння, або навички, воно містить не тільки когнітивну (знання) й операційно-технологічну

²⁸ Зимня И. А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании [Електронне джерело] / И. А. Зимня. – Режим доступу: http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zymnaya_competency_and_competence.pdf.

²⁹ Зимня И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимня // Эксперимент и инновации в школе. – 2009. – № 2. – С. 13.

³⁰ Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 139.

(вміння) складові, а й мотиваційну, етичну (ціннісні орієнтації), соціальну та поведінкову. Тому оволодіння компетентністю вимагає ментальної організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення та ін. Назване поняття можна також розуміти як *володіння людиною відповідною компетенцією*, що передбачає особистісне ставлення до предмета діяльності, а особистість, у свою чергу, буде розглядатися як сукупність ряду компетентностей, що виступають як міра здатності людини включатися в діяльність ³¹.

Змістовно близьким до попереднього є тлумачення компетентності, запропоноване А. Хуторським. Компетентність характеризується ним як *«оволодіння людиною відповідною компетенцією, що передбачає її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності»* або ж як *«особистісна якість (сукупність якостей) і мінімальний досвід щодо діяльності в заданій сфері»* ³² / *«сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), обумовлених досвідом його діяльності в певній соціальній і особистісно-значимій сфері»* ³³. Дослідник наголошує, що компетентність завжди особистісно забарвлена якостями конкретного учня. Таких якостей, на його думку, цілий спектр – від смислових і світоглядних («навіщо мені необхідна дана компетенція»), до рефлексивно-оцінних («наскільки успішно я застосовую дану компетенцію в житті»).

Поняття властивостей особистості також є основоположним для розуміння компетентності Ф. Шаріповим: *«це сукупність властивостей (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати певну діяльність, спрямовану на вирішення проблем (завдань) у будь-якій галузі»* ³⁴. Компетентність конкретного фахівця є показником того, чого він досяг, характеризує міру опанування

³¹ Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 2005. – С. 19.

³² Хуторской А. В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А. А. Орлова. – Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 135.

³³ Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций/ А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». - 2005. - 12 декабря. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.

³⁴ Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф. В. Шарипов // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 1. – С. 73.

компетенції та визначається здатністю вирішувати запропоновані певною соціальною роллю завдання.

На думку Ю. Татура, компетентність – це *інтегральна властивість особистості*, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної діяльності в певній галузі ³⁵. Щоправда, у своїх дослідженнях автор приділяє увагу формуванню компетентностей майбутнього фахівця у сфері вищої освіти.

У вітчизняній педагогіці існує чимало досліджень у площині компетентнісного підходу. Так, Н. Мойсеюк вважає, що «компетентність – *якість особистості*, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері» ³⁶. Вона наголошує, що до складу компетентності входять не абстрактні загальні та предметні вміння та навички, а конкретні життєві, які будуть необхідними людині будь-якого віку чи фаху. О. Дубасенюк, Н. Сидорчук розуміють компетентність як *складну інтегральну характеристику особистості*, деталізуючи її через «здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей» ^{37, 38}. Багатоаспектно пропонують розглядати компетентність О. Антонова та Л. Маслак: *гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії*, що складають мінімальну готовність особистості до вирішення практичних завдань ³⁹.

Комплексно трактує поняття М. Головань: «компетентність – це *володіння компетенцією*, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте

³⁵ Татура Ю. Г. Компетентносный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская версия / Ю. Г. Татура. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 6-7.

³⁶ Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене - К.: [б. в.], 2007. – С. 639.

³⁷ Дубасенюк О. А. Особенности профессионального становления учителя в контексте компетентностного подхода / О. А. Дубасенюк // Вектор науки Тольяттинского Государственного университета. Серия: педагогика, психология, 2010. – № 2 (2). – С. 40.

³⁸ Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів / Н. Г. Сидорчук // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 80.

³⁹ Антонова О. Є. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади / О. Є. Антонова, Л. П. Маслак // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 101.

ставлення до предмету і продукту діяльності; компетентність – це *інтегративне утворення особистості*, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності»⁴⁰.

Значна кількість науковців поділяє думку щодо розуміння компетентності як *результату набуття компетенцій*. За визначенням групи науковців з Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, компетентність – це *результат набуття людиною компетенцій*, які дають їй змогу якісно виконувати трудові функції, успішно засвоювати знання, взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, набувати соціальної самостійності⁴¹. Як зазначають педагоги, компетентність об'єднує пізнавальні ставлення та практичні навички, цінності, емоції, поведінкові компоненти, знання і вміння, які можна мобілізувати для активної дії; допомагає людині визнавати, ідентифікувати і розв'язувати (незалежно від контексту) проблеми, характерні для певної діяльності; є індикатором, що сприяє у визначенні готовності учня-випускника до життя, його подальшого особистісного розвитку; активній участі в житті суспільства⁴². Здобуття знань, умінь, навичок є чинником особистісного розвитку та формування відповідних компетентностей; застосування останніх за потреби можливе у різних контекстах суспільної діяльності.

Експерти програми «DeSeCo» (Definition and Selection of Competencies – Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади), що функціонує з 1997 року, пропонують тлумачити компетентності як *здатності успішно задовольняти індивідуальні або соціальні потреби*, здійснювати діяльність чи виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій,

⁴⁰ Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 29.

⁴¹ Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 17.

⁴² Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – Вид. 2-ге, перероб., доп. – К. : Академвидав, 2007. – 616 с. – тут С. 269

поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії ⁴³. Компетентність як *здатність (спроможність) кваліфіковано здійснювати діяльність*, виконувати завдання або роботу визначена й у нормативних документах Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)). При цьому поняття компетентності передбачає наявність набору знань, навичок і ставлень, що дозволяють особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі ⁴⁴.

За Дж. Равеном, компетентність – це *специфічна здатність*, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, що містить вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії ⁴⁵. С. Шишов та В. Кальней також визначають поняття компетентності через *здатність (уміння) діяти* на основі здобутих знань ⁴⁶. Ця ж категорія є основоположною для розуміння компетентності С. Бондар: «компетентність – це *здатність особистості діяти*» ⁴⁷. Однак названі автори зауважують, що людина безумовно повинна бути зацікавлена у цій практиці, адже компетентність виявляється лише за умов, коли діяльність буде поєднана з особистими цінностями, стає їх утіленням.

У контексті професійної підготовки І. Зязюн трактує компетентність як *здатність вирішувати професійні задачі* певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навиків, досвіду ⁴⁸. Беручи до уваги не лише підготовку, а й характеристику рівня професіоналізму фахівців, С. Вітвицька визначає компетентність як *специфічну здатність особистості* до продуктивної

⁴³ Rychen D. S., Salganik L. H. Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy paper. - Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 2002. – 27 p. – тут с. 8

⁴⁴ Foxon M., Richey R. C., Roberts R. C., Spannaus T. W. Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.). - ERIC Clearinghouse on Information and Technology, Syracuse, NY, 2003. – 177 p.- Тут с. 144

⁴⁵ Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы. – Изд. 2-е, испр. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2001. – 142 с. – тут с. 6.

⁴⁶ Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – С. 263.

⁴⁷ Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 9.

⁴⁸ Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І. А. Зязюн // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 25. – С. 14.

діяльності у конкретній предметній галузі, яка включає вузько спеціалізовані знання, уміння і навички, досвід їх використання у реальному житті, відповідальне ставлення до виконання виробничих функцій ⁴⁹. К. Климова звертається до компетентності як до *«результату набуття компетенцій, особистісної характеристики фахівця»*, визначаючи компоненти поняття через знання, уміння, навички, здобутий досвід, рефлексії на результати власної професійної діяльності ⁵⁰.

Інший аспект компетентності розкриває Н. Бібік, вважаючи, що компетентність представляє *освітні результати*, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті ⁵¹. Підтримує цю думку О. Пометун: учена розкриває поняття компетентності через *«спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання»* або *«результативно-діяльнісну характеристику освіти»* ⁵². Названі елементи дозволяють особистості розв'язувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності, виокремлювати її від заданої ситуації та знаходити оптимальне рішення. Компетентність, на думку дослідниці, може бути рівнево диференційована, а її нижній поріг (рівень) є мінімально необхідним і достатнім для успішної діяльності та досягнення результату. Водночас вітчизняні науковці (О. Дубасенюк, Н. Сидорчук) підтримують деталізоване розуміння поняття *компетентності* у навчанні. Учені розглядають його в кількох аспектах: як *набуту характеристику особистості*, що сприяє успішному входженню молодшої людини у життя сучасного суспільства, та як *інтегрований результат*, що передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь, навичок на формування та

⁴⁹ Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 57. Педагогічні науки, 2011 – С. 54.

⁵⁰ Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Климова. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – С. 32.

⁵¹ Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 46.

⁵² Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 17.

розвиток в учнів (студентів) здатності практично діяти, застосовувати досвід попередньої успішної діяльності в певній галузі^{53, 54}.

Зазначений огляд розуміння поняття «компетентність» не претендує на вичерпність, однак нами здійснена спроба окреслити основні напрями визначення названого терміну. Таким чином, поняття компетентності розглядається науковцями різнопланово, з-поміж основних бачень виділимо такі: поінформованість, обізнаність, авторитетність; інтегрована (загальна) здатність особистості успішно (кваліфіковано) здійснювати діяльність; готовність до діяльності; особистісна якість (сукупність якостей); володіння людиною відповідною компетенцією; інтегральна властивість особистості; поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії; результативно-діяльнісна характеристика освіти; освітні результати тощо. Неодмінними компонентами компетентності визначаються знання, уміння, навички, досвід, особистісні цінності й ставлення особистості до діяльності в певній галузі.

З метою визначення категорійних ознак поняття «компетентність» нами було використано метод контент-аналізу. Вибірку становили 36 визначень поняття «компетентність» (додаток Б). Дані, отримані в результаті проведення контент-аналізу, внесено до таблиці (табл. 1.2).

Компетентність, як визначено в значній частині опрацьованих джерел, це «здатність» (Definition and Selection of Competencies, Державний стандарт початкової загальної освіти, С. Бондар, С. Вітвицька, М. Головань, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кальней, Дж. Равен, О. Савченко, Г. Селевко, Ю. Татур, С. Шишов та ін.). Помітна кількість дослідників розуміє назване поняття як «інтегровану якість (властивість) особистості» (О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Коновальчук, Н. Мойсеюк, О. Савченко, Г. Селевко, Ю. Татур, А. Хуторський, Ф. Шаріпов та ін.). Інші – як «володіння компетенцією» (автори монографії «Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика», Т. Байбара, Н. Волкова, М. Головань, Г. Селевко, Л. Хуторська, А. Хуторський та ін.),

⁵³ Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 410.

⁵⁴ Дубасенюк О. А. Особенности профессионального становления учителя в контексте компетентностного подхода / О. А. Дубасенюк // Вектор науки Тольяттинского Государственного университета. Серия: педагогика, психология, 2010. – № 2 (2). – С. 39.

«поєднання ЗУН, досвіду, ставлень» (Вступне слово до проекту ТБЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі, О. Антонова, С. Гончаренко, Л. Маслак, О. Пометун та ін.), «освітні результати» (Н. Бібік, О. Пометун) тощо.

Таблиця 1.2

Базові характеристики поняття «компетентність»

Досліджуване поняття	Категорійні ознаки	Кількість авторів	% від вибірки
Компетентність – це...	Що?		
	здатність	15	42
	якість (властивість) особистості	8	22
	володіння компетенцією	6	17
	поєднання знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень тощо	4	11
	освітні результати	3	8
	інтегративне утворення особистості	3	8
	поінформованість (обізнаність)	1	3
Компетентність – це здатність ...	Яка?		
	діяти (здійснювати діяльність)	20	55
	вирішувати (розв'язувати)	3	8
	застосовувати ЗУН, досвід	3	8
	виконувати	3	8
	задовольняти потреби	1	3
	реалізувати потенціал	1	3
Компетентність – це здатність діяти (виконувати ... діяльність).	Яку?		
	професійну	3	8
	успішну	2	6
	продуктивну	2	6
	ефективну	1	3
	самостійну	1	3
Компетентність – це здатність діяти (продуктивно виконувати діяльність) на основі здобутих ...	Чого?		
	знань	21	58
	умінь	19	53
	навичок	12	33
	досвіду	11	30
	ставлення	8	22
	цінностей	3	8
	здібностей	2	6

Більшість науковців окреслюють поняття як здатність «діяти або продуктивно здійснювати діяльність» (Н. Бібік, С. Бондар, С. Вітвицька, Н. Волкова, М. Головань, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кальней, І. Коновальчук, Н. Мойсеюк, О. Савченко, Л. Салганік, Г. Селевко, Дж. Равен, Д. Райхен, Ю. Татур, В. Шадриков, С. Шишов та ін.).

Основою для здійснення названої діяльності у різних значимих для людини сферах (за результатами здійсненого аналізу відносно категорійної ознаки «чого?») є знання – 58 % від загальної вибірки, уміння – 53 %, навички – 33 %, досвід – 30 %, ставлення – 22 %, цінності та здібності.

На основі аналізу різних позицій науковців сформулюємо узагальнене визначення поняття «компетентність», як вихідне для досліджуваного. ***Компетентність** будемо розглядати як інтегроване складне утворення, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень і цінностей.*

Здійснений аналіз термінів «компетенція» і «компетентність» засвідчив, що названі поняття не є тотожними: компетенція пов'язана зі змістом певної діяльності, а компетентність стосується особи, визначає її здатність якісно виконувати роботу. Наявність деяких схожих елементів для обох понять, вказує на те, що процес становлення цих термінів ще триває. На нашу думку, їх слід розрізняти, оскільки компетенція, маючи ключові категорії «знання», «уміння», «навички» та ін., передбачає стандартизовану дію, а компетентність має елемент готовності до нестандартної ситуації, обумовлений особистісною характеристикою людини, впливом внутрішніх чинників (досвіду, цінностей), таким чином відбувається перехід від якісних знань до якісної діяльності. Зважаючи на це, поняття «компетентність» видається ширшим від поняття «компетенція».

Компетенція визначає формально окреслені повноваження установи чи посади працівника та є сукупністю прав і повноважень, якими наділений конкретний орган або посадова особа, працівник відповідно до чинного законодавства та нормативних документів. Вона має безпосереднє відношення до діяльності посадової особи чи працівника організації, висуваючи конкретні вимоги до його підготовки. Водночас компетенція – це коло питань, у яких людина добре обізнана (або має певні повноваження). Зазначається також, що це є об'єктивна категорія, представлена, у галузі освіти зокрема, суспільно визнаним рівнем знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень. Однак такі вимоги співвіднесені з людиною як абстрактним фахівцем певної сфери. Ця категорія відображає зміст практичної діяльності й визначається

державою, провідними установами або окремими особами, які уповноважені організовувати відповідний вид роботи.

Компетентність – це цілісна здатність особистості, яка, базуючись на знаннях, уміннях, навичках, досвіді й особистісних якостях, відображає прагнення, готовність і здатність вирішувати проблеми та розв’язувати завдання реальної практичної діяльності. Особистість бере на себе відповідальність за ефективність своєї роботи, подає її через призму власної системи цінностей. Індивідуальне ставлення суб’єктивує окреслені компетенції, що впливає на предмет і результат діяльності. Таким чином, компетентність виявляється в успішно реалізованій у діяльності компетенції.

Виявлено тісний діалектичний зв’язок між компетенцією та компетентністю: компетенція визначається загальними вимогами соціуму на певному етапі його розвитку, а конкретні члени суспільства, як носії компетенції, підпорядковуються її вимогам. Однак сама лише компетенція не матиме жодного значення для суспільної діяльності, якщо особистість не реалізовуватиме ці вимоги через систему власних цінностей. Отже, «компетентність виступає як якість, особистісне надбання особи, що дозволяє їй вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини»⁵⁵.

Упровадження компетентнісного підходу в освіті передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на набуття учнями ряду компетентностей. За нинішніх умов науковці педагогічної галузі диференціюють їх по-різному.

Загальноприйнятим, на думку членів Національної команди експертів з реформування вищої освіти України, є поділ компетентностей на дві групи: *предметно-спеціальні* (фахові) компетентності (subject specific competences) та *загальні* компетентності (generic competences, transferable skills)⁵⁶. Перелік компетентностей обох названих груп запропоновано у проекті Tuning «Гармонізація

⁵⁵ Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М. С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – № 8 (18). – С. 229.

⁵⁶ Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – С. 9.

освітніх структур у Європі»⁵⁷. Розробниками визначено понад 30 загальних компетентностей, а також надаються списки предметних до різних галузей діяльності (історії мистецтва, бізнесу, хімії, природничих наук, освіти, історії, мовознавства тощо).

Науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України вважають, що систему компетентностей в освіті складають ключові (надпредметні, міжпредметні), загальногалузеві та предметні⁵⁸.

З позиції набуття компетентностей учнями у Державному стандарті початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462) та Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) визначається їх поділ на ключові, міжпредметні та предметні. Однак загальновизнаною є необхідність виділення ключових (key competencies), якими мають оволодіти ті, хто навчається, для подальшої успішної освіти та роботи. Визначення поняття ключових компетентностей є багатовекторним, його трактування постає предметом дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Перелік прийнятих Європейською радою ключових компетентностей, якими повинні оволодіти молоді люди для успішного виконання будь-якої діяльності чи навчання, представлений у доповіді В. Хутмахера в 1996 р. (Берн, Швейцарія): 1) політичні та соціальні компетентності, такі як: здатність нести відповідальність, брати участь у групових рішеннях, вирішувати конфлікти в ненасильницькій манері, брати участь в управлінні і поліпшенні демократичних інститутів; 2) компетентності, що стосуються життя в мультикультурному суспільстві: прийняття відмінностей, повага до інших і здатність жити з людьми різних культур, мов і релігій; 3) компетентності, що стосуються оволодіння усною та письмовою комунікацією; у цьому ж аспекті оволодіння більш, ніж однією мовою, набуває все більшого значення; 4) компетентності, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства: володіння цими технологіями, розуміння їх застосування, сильних і

⁵⁷ Tuning educational structures in Europe, TUNING [Electronic resource]. – URL: www.unideusto.org/tuningeu.

⁵⁸ Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 9.

слабких сторін, здатність до критичного аналізу інформації, поширюваної засобами масової інформації та рекламодавцями; 5) здатність навчатися протягом усього життя в особисто професійному та соціальному контекстах ⁵⁹.

Значним досягненням загальноєвропейської освітньої спільноти стала розробка проекту «Визначення й вибір компетенцій: теоретичні та концептуальні основи» (Definition and selection of competencies: theoretical and conceptual foundations – DeSeCo) (1997 р.) з метою забезпечення надійної концептуальної основи для ідентифікації ключових компетенцій, зміцнення міжнародних оцінок, а також для допомоги у визначенні загальних цілей систем освіти і навчання протягом усього життя. Зазначений проект був розроблений, щоб здійснити послідовний і широкий аналіз, які саме ключові компетенції необхідні для подолання різноманітних проблем сучасного світу. Результатом його роботи став підсумковий звіт («Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society» – 2002 р.), у якому було визначено концептуальну структуру DeSeCo та окреслено категорії ключових компетенцій:

- інтерактивне використання інструментів (можливість використання мови, символів і текстів в інтерактивному режимі; можливість використання знань та інформації в інтерактивному режимі; можливість використання технології в інтерактивному режимі);
- взаємодія в різнорідних групах (здатність добре ставитися до інших; здатність до співпраці; здатність управляти конфліктами і вирішувати їх);
- виконання обов'язків автономно (здатність діяти в рамках великої картини; здатність формувати і вести життєві плани й особисті проекти; здатність відстоювати права, інтереси, обмеження та потреби) ⁶⁰.

Викладені попередньо положення стали вагомою основою у визначенні переліку ключових компетентностей для навчання впродовж життя, окреслених у Європейській рамковій структурі (European Reference Framework) та ухвалених Європейським Парламентом і Радою 18 грудня 2006 року. Компетентності у

⁵⁹ Hutmacher W. Key competencies for Europe // Report of the Symposium (Berne, Switzerland 27-30 March, 1996). A Secondary Education for Europe Project. - Council for Cultural Cooperation, Strasbourg (France), 1997. – С. 11.

⁶⁰ DeSeCo. Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations [Електронний ресурс]. – URL: <http://deseco.ch/bfs/deseco/en/index.html>.

документі характеризуються як комбінація знань, навичок і ставлень відповідно до контексту. Ключові ж компетентності визнані такими, що необхідні усім людям для особистої діяльності й розвитку, громадянської активності, соціальної інтеграції та зайнятості. Названа рамка встановлює вісім ключових компетентностей: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність і базові компетентності у галузі науки й техніки; цифрова компетентність; уміння вчитися; соціальні та громадянські компетентності; ініціативність і підприємливість; культурне усвідомлення і вираження⁶¹.

Ключовими компетентностями, відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року є спілкування державною і рідною в разі відмінності мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя⁶².

Усі названі компетентності вважаються однаково важливими, оскільки кожна має свій внесок для успішного життя в суспільстві знань. Багато з них частково перетинаються, адже аспекти, важливі для однієї сфери, будуть підтримувати компетентність в іншому напрямі. Компетентність у фундаментальних вміннях і навичках з мови, грамотності, підрахунку, у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є важливою основою для навчання, а уміння вчитися підтримує весь процес навчальної діяльності. Є ряд об'єктів, які є наскрізними для Reference Framework, таких як: критичне мислення, творчість, ініціатива, вирішення проблем, оцінка ризику, прийняття рішень, конструктивне управління почуттями – вони відіграють важливу роль у всіх восьми ключових компетентностях.

⁶¹ Key Competences for Lifelong Learning. European Reference Framework. - Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – P. 3.

⁶² Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року [Електронний ресурс]. – URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

Близькими до попередніх є розуміння окремими науковцями поняття ключових компетентностей у загальному й освітньому контекстах, як:

- обмежений набір найвагоміших та найбільш інтегрованих компетентностей (О. Овчарук) ⁶³;
- база для інших, більш конкретних предметно орієнтованих (професійних) компетентностей; мають надпрофесійний характер і необхідні в будь-якій сфері діяльності (Ф. Шаріпов) ⁶⁴;
- узагальнено представлені основні компетентності, які забезпечують нормальну життєдіяльність людини в соціумі (І. Зимня) ⁶⁵;
- об'єктивна категорія, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини (О. Пометун) ⁶⁶;
- здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми ⁶⁷;
- компетентності, що відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти (А. Хуторський) ⁶⁸ тощо.

Слід наголосити, що поняття «ключова компетентність» і «ключова компетенція» об'єктивно розглянуто й у Державному стандарті початкової загальної освіти. Відповідно до загальних положень документа, *ключова компетентність* визначається як «спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів»; *ключова компетенція* як

⁶³ Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 7.

⁶⁴ Шаріпов Ф. В. Професійна компетентність преподавателя вуза / Ф. В. Шаріпов // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 1. – С. 73.

⁶⁵ Зимня И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимня. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 26.

⁶⁶ Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 65.

⁶⁷ Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 9.

⁶⁸ Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

«об’єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини»⁶⁹.

Прийнято вважати, що ключові компетентності мають надпредметний характер і можуть бути застосовані у будь-якому виді діяльності, вони дають змогу особистості успішно діяти у різних соціальних сферах, покращувати якість суспільства, сприяють індивідуальним досягненням. Перелік цих компетентностей ще остаточно не визначений дослідниками, адже за своєю природою компетентності суспільно зумовлені і відповідають вимогам до сучасного учня/фахівця. Тому розглянемо ті, що найчастіше виокремлюються науковцями.

Відповідно до тематики нашого дослідження доречно розглянути, чи визначається комунікативна компетентність однією з ключових у нормативних документах і працях науковців. У теоретичних і практичних засадах щодо впровадження компетентнісного підходу в систему освіти України (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева) запропоновано прозорий перелік ключових освітніх компетентностей: уміння вчитися, соціальна, загальнокультурна, здоров’язбережувальна, компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій, громадянська, підприємницька – котрі проектується в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за галузями освіти та життєвими сферами учнів⁷⁰. Названі компетентності, за винятком підприємницької, зазначені й у Державному стандарті початкової загальної освіти⁷¹.

Вивчення суті та переліку ключових компетентностей стало об’єктом дослідження багатьох учених. Так, до складу ключових компетентностей (зазначимо, що цей перелік стосується переважно фахівців), за Ф. Шаріповим, входять наступні: когнітивна або пізнавальна; комунікативна; управлінська або соціально-організаційна; компетентність у ціннісно-смісловій орієнтації;

⁶⁹ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – URL: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>

⁷⁰ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

⁷¹ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – URL: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

компетентність у сфері громадсько-суспільної діяльності; інформаційно-комп'ютерна; креативна; здоров'язбережувальна; компетентність у сфері культурно-дозвілєвої діяльності ⁷².

Орієнтуючись на навчальну діяльність школярів, Г. Селевко визначає такий перелік «суперкомпетентностей»: математичну, комунікативну, інформаційну, автономізаційну, соціальну, продуктивну та моральну ⁷³. І. Зимня пропонує класифікувати компетентності за трьома групами: компетентності щодо ставлення людини до себе як до особистості та суб'єкта діяльності; компетентності, які мають відношення до соціальної взаємодії людини; компетентності, які стосуються діяльності людини, що виявляються в усіх її типах і формах. Відтак, перелік ключових компетентностей представлений дослідницею таким чином: здоров'язбережувальна, ціннісно-смилова, громадянська, саморозвитку та самовдосконалення, інтеграції знань, соціальної взаємодії, спілкування, розв'язання пізнавальних завдань, предметно-діяльнісна, інформаційно-технологічна ⁷⁴.

За А. Хуторським, ключовими компетенціями (а їх володіння, включаючи особистісне ставлення до них та предмету діяльності – компетентностями) є: ціннісно-смилові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова, компетенції особистісного самовдосконалення ⁷⁵.

Формування названих різними експертами компетентностей пов'язане з навчальним процесом і відбувається переважно в його межах. Як свідчить аналіз досліджень, **комунікативна компетентність** визнається однією з ключових багатьма дослідниками, оскільки забезпечує задоволення потреби особистості у спілкуванні, комунікації з навколишнім світом, прийняття на себе конкретної соціальної ролі, її безпосередню реалізацію, а також набуття досвіду й можливість його емоційно-ціннісного аналізу. З огляду на проблематику нашого дослідження,

⁷² Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф. В. Шарипов // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 1. – С. 72 – 77. – тут – С. 73.

⁷³ Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 2005. – 556 с. – тут С. 19.

⁷⁴ Зимня И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимня. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – тут – С. 26.

⁷⁵ Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>

вважаємо за доцільне розглянути назване поняття у контексті діяльності учнів початкової школи.

Методологічним орієнтиром для вітчизняних педагогів у вивченні питання комунікативної компетентності як інтегрованої властивості особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, є праці Ф. Бацевича, О. Божович, М. Вашуленка, В. Введенського, М. Вятютнева, Н. Гез, Н. Голуб, О. Горошкіної, Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, І. Зимньої, С. Карамана, К. Климової, І. Кучеренкової, О. Кучерук, О. Леонтьєва, Л. Мамчур, Л. Мацько, С. Омельчука, Е. Пассова, Л. Петровської, Дж. Равена, І. Родигіної, С. Савіньон, Д. Хаймза, А. Хуторського та ін.

Існують різноманітні думки сучасних дослідників щодо структури поняття *комунікативної компетентності* та чимало інтерпретацій його визначення, виділимо деякі з них:

- *здатність* доречно і правильно використовувати мову в різноманітних соціально різнотипних ситуаціях спілкування, співвідносити мовні засоби з цілями й умовами спілкування, розуміти стосунки між комунікантами, будувати власне мовлення з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови (Л. Мамчур)⁷⁶;

- *здатність* користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання. Комунікативна компетенція складається з мовленнєвої компетенції (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями), мовної компетенції (знання одиниць мови та правил їх поєднання), предметної компетенції (уміння на основі активного володіння загальною лексикою відтворювати в свідомості картину світу), прагматичної компетентності (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої

⁷⁶ Мамчур Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ВНЗ / Л. Мамчур // Проблеми підготовки сучасного вчителя. Збірник наукових праць: 2010. – № 2. – С. 104.

комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стильових різновидів мовлення) (М. Пентиліук)⁷⁷;

- *знання* про національно-ментальну і ритуальну та конвенційну специфіку, соціальну зумовленість мовного спілкування, ситуативно-тематичні вимоги та стилістичні нюанси, комунікативні стратегії й тактики мовленнєвої поведінки, процедурну обізнаність, інтенцію (Л. Мацько)⁷⁸;

- необхідний людині *рівень сформованості* досвіду, умінь і навичок міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з урахуванням власних здібностей і соціального статусу (Т. Вольфовська)⁷⁹;

- *готовність (здатність)* мовця успішно застосовувати здобуті знання мови, набуті вміння й навички в різноманітних комунікативних ситуаціях у процесі навчання української мови (предметна комунікативна компетентність); відображає певний комунікативний досвід людини поза сферою навчання української мови (на інших уроках, у громадських місцях, у сфері обслуговування, міжособистісного спілкування та ін. (ключова комунікативна компетентність) (Н. Голуб)⁸⁰.

Багатогранно розглядає суть комунікативної компетентності І. Зимня, визначаючи окремі аспекти поняття: *прижиттєво сформована на базі вродженої мовної здатності набуття і використання мовних засобів і мовних способів формування і формулювання думки*; етно-соціо-культурно обумовлена особистісна *якість людини*; актуалізована її *рецептивно-продуктивною мовною діяльністю* у процесі вербального спілкування; реалізує вищу психічну функцію людини – комунікативну⁸¹. Аналізуючи компонентний склад, дослідниця визначає елементи комунікативної компетентності та їх наповнення: *знання* – лексика (тезаурус), правила сполучуваності слів і граматичного оформлення речень, текстові структури;

⁷⁷ Словник-довідник з української лінгводидактики : [навчальний посібник] / [Горошкіна О., Єсаулова Н., Лук'яненко О. та ін. ; за ред. М. І. Пентиліук]. – К. : Ленвіт, 2003. – С. 70

⁷⁸ Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навч. посібник / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : Академія, 2007. – С. 20.

⁷⁹ Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13.

⁸⁰ Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу) // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 4. – С. 59.

⁸¹ Зимня І. А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании [Електронне джерело] / І. А. Зимняя. – Режим доступу: http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zymnaya_competency_and_competence.pdf.

уміння (досвід) – узус і норма створення та розуміння висловлювання й тексту за різних умов спілкування як сформований досвід; *ціннісно-сміслові ставлення* до мети та змісту компетентності – значимість умов і предмета висловлювання і розуміння отриманого повідомлення, що визначає включеність людини у спілкування; *емоційно-вольова регуляція* – довільна регуляція мовної діяльності відповідно до умов спілкування на основі її рефлексії; *готовність* до прояву в діяльності – готовність включатися в спілкування адекватно до будь-якої ситуації.

Таким чином, складовими комунікативної компетентності особистості визначаються знання норм і правил спілкування, належний рівень мовленнєвого розвитку, що базується на глибоких знаннях мовних норм, уміння налагоджувати контакт зі співрозмовником з урахуванням статево-вікових, соціально-культурних характеристик, розуміння невербальних засобів спілкування, здатність об'єктивно оцінювати себе як співрозмовника, вибір відповідної стратегії тощо.

Водночас комунікативна компетентність нерідко розуміється науковцями як володіння відповідною *комунікативною компетенцією*. Названий термін у європейську мовну освіту ввів Д. Хаймс (Dell Hymes) (1966 р.) у відповідь на поняття «лінгвістичної компетенції» Н. Хомського (1965 р.). Комунікативна компетенція є поєднанням інтуїтивно зрозумілих функціональних знань і контролю за принципами використання мови. Як зазначає Д. Хаймс, дитина засвоює знання про мовні одиниці не лише як про граматичні сполуки, але й про те, як вони використовуються залежно від обставин; набуває компетентності щодо того, коли говорити, коли ні, а також про що говорити з кимось, коли, де, у який спосіб. Вона «здатна виконувати репертуар мовних актів, брати участь у мовних діях, а також оцінювати їх виконання іншими»⁸². Дослідник не заперечує важливості мовних знань під час спілкування, але вважає їх лише частиною успішного процесу комунікації, пропонуючи розглядати комунікативну компетенцію як сукупність *мовної (лінгвістичної), соціолінгвістичної, дискурсивної і стратегічної компетенцій* (рис. 1.1).

⁸² Hymes D. H. On Communicative Competence / D. H. Hymes // Sociolinguistics: selected readings. In J. B. Pride and J. Holmes (eds) – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 277.

Рис. 1. 1. Компоненти комунікативної компетенції (за Д. Хаймсом)

У дослідженнях сучасних вітчизняних науковців поняття комунікативної компетенції розглядається переважно в знаннєво-діяльнісному аспекті та з орієнтацією на подальше здобуття комунікативної компетентності:

- *сукупність знань про спілкування, умінь і навичок, потрібних для розуміння чужих і побудови власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування* (С. Омельчук)⁸³;

- *сукупність знань і умінь учасників міжкультурної комунікації, інтеракції в цілому, в спілкуванні в різноманітних умовах (ситуаціях) із різними комунікантами; набір комунікативних стратегій разом із володінням комунікативними правилами, постулатами, максимами і конвенціями спілкування. Включає в себе мовну, культурну, прагматичну, предметну й соціокультурну компетенції* (Ф. Бацевич)⁸⁴;

- *система знань про правила мовної комунікації; до неї належать знання про національно-ментальну і ритуальну та конвенційну специфіку, соціальну зумовленість мовного спілкування, ситуативно-тематичні вимоги та стилістичні*

⁸³ Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово. – 2006. - № 9. – С. 4

⁸⁴ Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. – URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>.

нюанси, комунікативні стратегії й тактики мовленнєвої поведінки, процедурна обізнаність, інтенція, дієвість (Л. Мацько)⁸⁵;

- комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування (Т. Окуневич)⁸⁶.

Із точки зору психології, комунікативна компетентність є складною *особистісною характеристикою*, яка містить комунікативні здібності та уміння, психологічні знання у сфері спілкування, якості особистості, психологічні стани, які супроводжують процес спілкування⁸⁷. Тобто, поняття окреслює таку характеристику людини, яка визначає її здатність бути успішно реалізованою у процесі соціальної взаємодії.

Модель поняття «комунікативна компетентність», запропонована О. Корніякою, передбачає наявність комунікативно-мовленнєвого, соціально-перцептивного та інтерактивного елементів, що є реалізацією здатностей особистості у процесі спілкування⁸⁸. Кожна здатність об'єднує відповідні групи умінь, формування яких веде до оволодіння людиною комунікативної компетентності (рис. 1.2).

Відповідно до діяльнісного підходу, О. Васильєва виділяє три компоненти комунікативної компетентності: мотиваційний, когнітивний і діяльнісний, зазначаючи їх визначальну роль та тісний взаємозв'язок⁸⁹.

У контексті початкової освіти поняття комунікативної компетентності школярів має деяку специфіку. У Переліку ключових компетентностей, визначеному українськими педагогами (за матеріалами дискусій, організованих в рамках проекту

⁸⁵ Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – С. 20.

⁸⁶ Окуневич Т. Формування комунікативної компетентності учнів засобами рідної мови / Т. Окуневич // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2016. - № 2 (53). – С. 124.

⁸⁷ Психология общения. Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Бодалева. – М.: Когито-центр, 2011. – С. 176.

⁸⁸ Корніяка О. М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості / О. М. Корніяка // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 3. – Кам'янець-Подільський: Аксіома. – 2009. – С. 191.

⁸⁹ Васильєва О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.09 - теорія навчання / Васильєва Ольга Вікторівна ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2015. – С. 9.

«Освітня політика та освіта «рівний-рівному», 2004 р.), комунікативна компетентність входить до змісту:

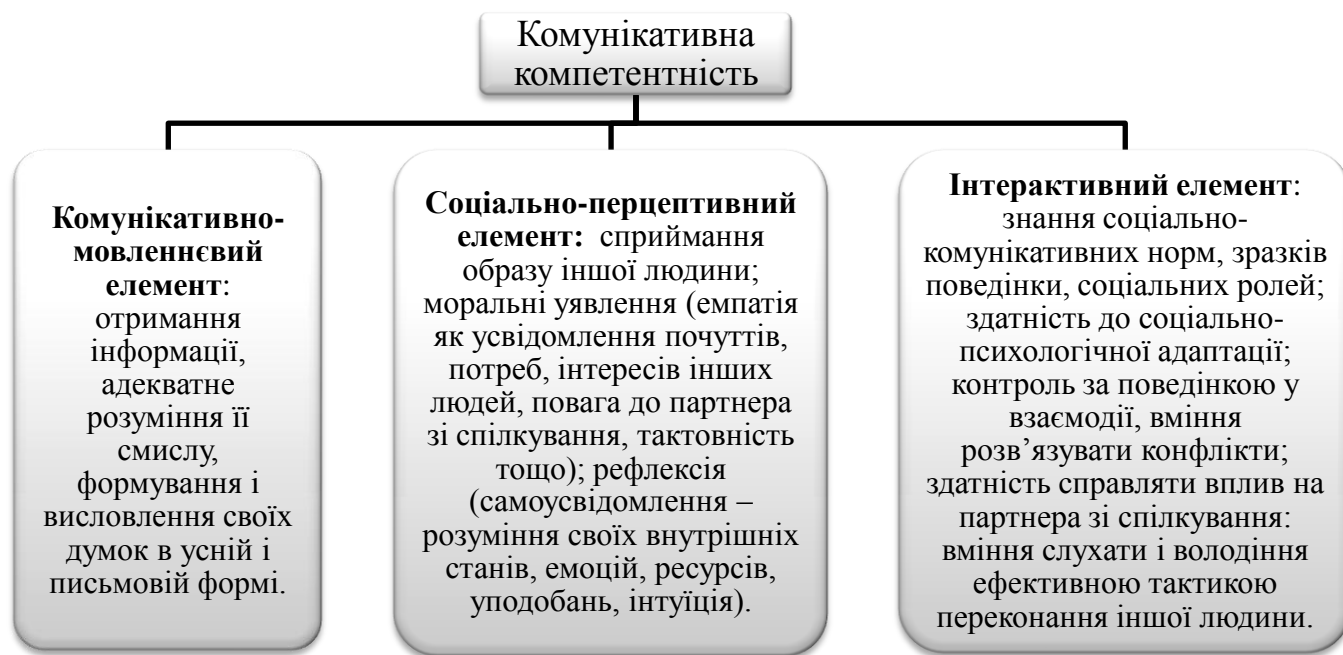

Рис. 1.2. Компоненти комунікативної компетентності (за О. Корніякою)

- *соціальної компетентності* (уміння продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації);

- *загальнокультурної компетентності* (знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти);

- *здоров'язберігаючої компетентності* (життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю: навички ефективного спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва)⁹⁰.

У Державному стандарті початкової загальної освіти комунікативна компетентність визначена як *здатність особистості* застосувати у конкретному

⁹⁰ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 85-87.

спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями⁹¹. Відповідні компетенції школярів, на думку А. Хуторського, передбачають знання необхідних мов, способів взаємодії з людьми і подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями в колективі⁹². Зокрема, учень повинен уміти представити себе, написати лист, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію та ін. Для набуття цих компетенцій у навчальному процесі є достатня кількість визначених об'єктів комунікації і способів роботи з ними для учня кожного ступеня навчання в межах кожного предмета або освітньої галузі.

Виділяючи чотири типи компетенцій, що формуються в учнів у процесі навчання української мови (мовну, мовленнєву, соціокультурну й функціонально-комунікативну), С. Караман окреслює структуру загальної комунікативної компетенції і, відповідно, формулює мету вивчення мови у закладах середньої освіти. На думку дослідника, мовна компетенція визначається загальноприйнятими нормами; мовленнєва – чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом); соціокультурна – рівнем знань національної культури; функціонально-комунікативна – умінням використовувати мовні засоби в межах функціональних стилів⁹³.

Таким чином, аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем компетентностей та компетенцій дає змогу сформулювати узагальнене визначення поняття *комунікативної компетентності молодших школярів як інтегрованої якості та властивості учнів, яка виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати мовними знаннями, уміннями й навичками і застосовувати їх; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями.*

⁹¹ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

⁹² Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

⁹³ Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів освіти] / С. О. Караман. – К.: Ленвіт, 2000. – С. 3-6.

Водночас у контексті тематики нашого дослідження актуальними є поняття «формування комунікативної компетентності молодших школярів», «підготовка» і «готовність», «дитяча періодика», що здійснено у підрозділах 2.2, 2.3 і 1.3 відповідно.

Таким чином, нами були окреслені й сформульовані визначення ключових понять дослідження, які забезпечують теоретичне підґрунтя роботи. Розглянемо основоположні методологічні засади, у межах яких здійснюється підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

1.2. Методологічні основи професійної підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Складність і багатовекторність будь-якої наукової проблеми спричиняють необхідність її вивчення за допомогою різних рівнів методології науки. Методологія, як зазначають науковці, це вчення про правила мислення при створенні теорії науки⁹⁴; концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Методологічну основу ж найчастіше трактують, як основне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження. Розрізняючи рівні методології, дослідники переважно єдині у її поділі на фундаментальну (філософську), загальнонаукову і конкретно наукову.

Найвищим рівнем є фундаментальна методологія, що визначає загальну стратегію принципів пізнання процесів і явищ. У ході історичного методологічного розвитку найбільш універсальним положенням постав діалектичний метод, обґрунтований І. Кантом і Г.В.Ф. Гегелем, у основу якого було покладено зв'язок теорії і практики, принципи пізнаності реального світу, детермінованості явищ,

⁹⁴ Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник для вузів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. - 5-те вид. стер. - К. : Знання, 2006. – С. 58.

взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного. Саме ця філософська концепція є визначальною методологічною основою нашого дослідження.

Діалектика є науково-філософським методом пояснення та опису найбільш загальних законів розвитку природи, суспільства та людської свідомості ⁹⁵. За своїм змістом і призначенням діалектика – це світоглядна позиція і відповідний їй метод пізнання і практичної дії, що ґрунтуються на визнанні об'єктивної взаємопов'язаності й внутрішньої суперечливості явищ природи, суспільства і духовного життя людей (унаслідок чого їм притаманна здатність до розвитку). Діалектика будується на динаміці, суперечливості, плинності та відносності понять ⁹⁶. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності ⁹⁷. У межах нашого дослідження діалектичний підхід реалізується через урахування причинно-наслідкових зв'язків у навчальному процесі, процесів диференціації та інтеграції, виявлення суперечностей між планованою сутністю і реальними явищами процесу підготовки фахівців, зв'язок змісту і форм навчання, об'єктивне оцінювання дійсності, зв'язок теоретичних відомостей і їх безпосереднє впровадження на практиці (у контексті навчання як студентів, так і школярів) тощо.

Потреба сучасного суспільства у фахівцях, які здатні ефективно виконувати діяльність у постійно змінюваних умовах, бути творчими та гармонійно розвиненими, зумовлює зміни в процесі підготовки спеціалістів у межах професійних навчальних закладів. Знання вже не є головним чинником та самоціллю освіти. Орієнтація навчального процесу на вироблення вмінь здобувати та якісно застосовувати отримані знання визнається значно ціннішою. Відтак і підготовка майбутніх фахівців модернізується, зокрема за рахунок визначення й обґрунтування теоретико-методологічних засад, не лише філософських, але й

⁹⁵ Современный философский словарь / под общ. ред. д.ф.н., профессора В. Е. Кемерова. – [3-е изд., испр. и доп.] – М. : Академ. проект, 2004. – С. 190.

⁹⁶ Саух П. Ю. Філософія: [навч. посіб.] / П. Ю. Саух. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – С. 171.

⁹⁷ Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник для вузів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. - 5-те вид. стер. - К. : Знання, 2006. – 308 с. – тут с.58.

загальнонаукових. Останні реалізовані в наукових підходах, що стають основою досліджуваного процесу.

У науковій літературі поняття «підхід» найчастіше трактується як сукупність ідей, принципів, методів, на яких базується вирішення проблеми. Так, у роботах Г. Ібрагімова простежується чітке трактування підходу як ідеології та методології вирішення проблеми, що розкривають провідну ідею, соціально-економічні, філософські, психолого-педагогічні передумови, головну мету, принципи, етапи, механізми досягнення цілей⁹⁸. Також поняття підходу пояснюється з позиції об'єкта, що досліджується, і з точки зору загальної стратегії діяльності. Отже, сутність цього поняття розкривається або через розуміння його як кута зору, сукупності принципів, які визначають ціль і зміст роботи, або як пізнавального засобу, методу, інструменту пізнання і способу перетворення дійсності⁹⁹.

У сучасній педагогіці дослідники виокремлюють значну кількість наукових підходів до освітнього процесу. Серед них є як усталені традиційні (системний, діяльнісний, комплексний, особистісно орієнтований тощо), так і відносно нові (компетентнісний, ситуаційний, контекстний, поліпарадигмальний, інформаційно-комунікативний та ін.). Підходи першої групи стали об'єктами дослідження та обґрунтування значної кількості філософів, психологів, педагогів. Інші, за винятком компетентнісного, – ще не отримали достатнього наукового обґрунтування, однак здобувають належне визнання серед учених.

Усі наукові підходи повинні відображати єдність загального, особливого й одиничного у професійній підготовці вчителя, а також логізувати процес становлення фахівця, тому сучасні дослідники, зокрема О. Дубасенюк, виділяють відповідні комплекси наукових підходів:

- загальнометодологічні наукові підходи;
- підходи, які характеризують, суб'єктів освіти та їх взаємодію;
- підходи, які окреслюють загальне й особливе в педагогічній професії;

⁹⁸ Ибрагимов Г. И. Компетентностный подход в профессиональном образовании / Г. И. Ибрагимов // *Educational Technology & Society*. – 2007. – 10(3). – С. 361.

⁹⁹ Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект / Т. Байбара // *Початкова школа*. – 2010. – № 8. – С. 46.

- підходи, які розглядають процесуальні характеристики такої підготовки;
- ціннісно-сміслові наукові підходи;
- підходи, які виокремлюють результативні характеристики професійно-педагогічної підготовки;
- підходи, які характеризують творчу, інноваційну спрямованість педагогічної освіти¹⁰⁰.

Деяке укрупнення зазначеної класифікації дало змогу виокремити наступні групи підходів: загальнометодологічні (цивілізаційний, історико-педагогічний, наративний, системний, інтегративний, синергетичний, акмеологічний тощо), професійно орієнтовані (професіографічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, задачний та ін.), ціннісно-сміслові (культурологічний, регіональний та ін.) й інноваційні. Розглянемо ті, що покладено в основу нашого дослідження: *історико-педагогічний, системний, діяльнісний, компетентнісний, особистісно орієнтований, культурологічний, аксіологічний, інформаційно-комунікаційний*. У роботі окреслюємо єдність їх застосування та особливості кожного в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Історико-педагогічний підхід дозволяє аналізувати проблеми підготовки майбутніх педагогів початкової школи в її розвитку та сучасному стані. Варто враховувати перевірені часом теоретичні та практичні педагогічні досягнення галузі освіти й застосовувати їх, орієнтуючись на нинішні вимоги, аналізувати педагогічні явища в історичній послідовності.

Одним із аспектів дослідження є окреслення зародження та розвитку вітчизняної періодики для дітей. Досвід використання дитячих видань з метою розвитку культури мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку має тривалу історію. Починаючи з виходу україномовного дитячого часопису «Домова шкілька» у 1854 р., періодичні видання стали опорою та допоміжним засобом для педагогів у формуванні та розвитку комунікативної компетентності учнів. Дослідники різних часів тією чи іншою мірою аналізували становлення та розвиток

¹⁰⁰ Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: методологія, теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. Т.1. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 400 с.; Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: методологія, теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. Т.2. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 376 с.

дитячої преси в Україні, організацію її обігу, типологію, структурно-змістове наповнення, комунікативні аспекти, обґрунтували питання її застосування в педагогічному процесі тощо. Тому залучення цих знань до процесу підготовки майбутніх фахівців вважаємо цілком слушним. Ґрунтовно процес становлення дитячих часописів України відображено в п. 1.3.

Іншим методом наукового пізнання є *системний підхід*. На думку учених, це «напрямок методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи»¹⁰¹. Системний підхід представлений у працях зарубіжних дослідників і вітчизняних науковців (Р. Андертон, В. Афанасьєв, І. Блауберг, Дж. Майлсон, М. Нейл, В. Садовський, Н. Сільверн, С. Фагел, А. Холл, А. Хуторський, Е. Юдін та ін.). У контексті педагогічної діяльності назване поняття розглядали В. Вакуленко, Н. Гузій, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Семенов, С. Сисоєва, Л. Сущенко та ін.

У межах нашого дослідження постає актуальним поняття «педагогічна система», що є множиною взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, які підпорядковані цілям формування в особистості учня готовності до самостійного, відповідального й продуктивного розв'язання задач у поданій системі (Н. Кузьміна). До структурних елементів віднесено базові характеристики педагогічних систем: педагогічна ціль, зміст навчально-виховної роботи, засоби педагогічної комунікації, учні й педагоги – суб'єкти навчання тощо. Функціональні компоненти визначаються як стійкі базові зв'язки основних структурних компонентів: між вихідним станом структурних елементів педагогічної системи і кінцевим шуканим результатом. У педагогічних системах дослідники виділяють ґностичний, проєктивний, конструктивний, комунікативний та організаційний функціональні компоненти¹⁰². Вони характеризують систему в дії, коли кожен зі структурних компонентів у певній діяльності викладача (вчителя) або студентів

¹⁰¹ Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури / Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Дніпропетровськ: НГУ, 2014. – С. 14.

¹⁰² Сидорчук Н. Г. Основні тенденції розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті вимог єдиного європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – №. 18. – С. 97.

(учнів) набуває нових взаємодій з іншими елементами, підпорядковує їх взаємодію собі. Водночас усі функціональні компоненти набувають власної реалізації у педагогічному процесі, перебуваючи у тісному взаємозв'язку, спільному для учасників педагогічного процесу.

Аналізуючи системний підхід, слід звернути увагу на загальні положення, що відображають відношення між компонентами, незалежно від визначеного змісту проблем. Науковці виділяють такі визначальні принципи системного підходу^{103, 104}: *принцип остаточної (глобальної, генеральної) мети* – спрямованість функціонування системи й усіх її складових на досягнення певної загальної мети; *принципи єдності (цілісності), зв'язаності* – розгляд системи як єдиного цілого і водночас як сукупності взаємопов'язаних елементів; *принцип ієрархії* – виявлення або створення у системі ієрархічних зв'язків між компонентами; тобто наявність у системі елементів, розміщених на основі підпорядкування; *принцип функціональності* – структура системи безпосередньо залежить від функцій, тож першим кроком у її дослідженні має бути визначення ролей системи в певному середовищі; *принцип розвитку* – здатність системи до вдосконалення зі збереженням її якісних властивостей; *принцип децентралізації* – наявність узгодження між повною централізацією системи та самостійністю окремих її компонентів. За умов цілковитого підпорядкування система стає негнучкою до зовнішніх впливів, не здатна швидко адаптуватися до нових умов існування. Коли ж окремі елементи є надміру децентралізованими, зовнішні впливи можуть дестабілізувати всю систему з точки зору досягнення загальної мети. Тож необхідно мати механізм регулювання, який забезпечуватиме підпорядкованість головній меті з одночасною гнучкістю окремих компонентів системи. Пропонований перелік принципів не претендує на вичерпність і може бути доповнений у ході більш детального аналізу.

Названий підхід дає змогу аналізувати проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів

¹⁰³ Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 11.

¹⁰⁴ Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури / Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Дніпропетровськ: НГУ, 2014. – С. 31.

засобами дитячої періодики з урахуванням різноманітних впливових чинників. Він застосовується до аналізу окресленого явища як сукупності взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільною метою, єдністю управління та функціонування.

Системний підхід уможлиблює виявлення складових підготовки майбутніх педагогів у названому аспекті та системотвірних зв'язків, допомагає визначити головні чинники, що впливають на процес підготовки. Варто враховувати, що кожен елемент системи не є ізольованим та стабільним, тому має розглядатися з урахуванням розвитку та взаємозв'язків з іншими компонентами.

Як зазначають науковці, такий підхід дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики об'єкта, що досліджується. Тобто вивчення педагогічних закономірностей відбувається на основі розроблення цілісної інтегративної моделі, що вивчає системи об'єктів та дозволяє виокремити різноманітні сутнісні функції, елементи, компоненти, їхні зв'язки й відношення, чинники й провідні умови функціонування різноманітних педагогічних систем у їх статичному й динамічному аспектах ¹⁰⁵. Результатом системного підходу нашого дослідження є структурна модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики, яка подається у наступному розділі нашої розвідки.

Питання реалізації *компетентнісного підходу* у підготовці фахівців неодноразово проголошувалися ключовими у сфері професійного навчання. Так, ці позиції окреслені у Національній доктрині розвитку освіти ¹⁰⁶, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року ¹⁰⁷, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір ¹⁰⁸, Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та

¹⁰⁵ Дубасенюк О. А. Наукові підходи до освіти дорослих / О. А. Дубасенюк // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 162.

¹⁰⁶ Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

¹⁰⁷ Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року – Схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

¹⁰⁸ Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/.

шляхи вирішення» (2016 р.)¹⁰⁹ та ін. Визначено, що необхідною умовою економічного зростання країни є підготовка фахівців з високим рівнем професійної компетентності, а відтак одним зі стратегічних напрямів та основних завдань розвитку освіти визначено модернізацію структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу. Формулювання та формування відповідних компетентностей майбутніх працівників орієнтує підготовку спеціалістів на потреби ринку праці. На підтримку попередніх положень План заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016-2020 роки¹¹⁰ декларує необхідність розроблення освітніх стандартів і програм на основі компетентнісного підходу.

У межах системи початкової освіти цей підхід також визначається провідним відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти¹¹¹, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року¹¹², відповідних навчальних програмах з різних дисциплін.

Методологічні та теоретичні аспекти компетентнісного підходу в системі освіти досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці: В. Антипова, В. Байденко, І. Бех, Н. Бібік, Г. Васянович, Л. Ващенко, С. Вітвицька, Г. Гавришук, О. Дем'янчук, О. Дубасенюк, В. Жуковський, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Локшина, А. Маркова, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, О. Онопрієнко, Л. Паращенко, О. Пошетун, Дж. Равен, О. Савченко, С. Сисоєва, С. Трубачева, А. Хуторський, С. Шишов та ін.

Питання компетентнісного підходу у становленні мовлення та умов формування комунікативної компетентності молодших школярів висвітлено у роботах Т. Байбари, М. Вашуленка, І. Гудзик, Т. Донченко, Г. Лещенко,

¹⁰⁹ Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення». Схвалено Постановою Верховної Ради України від 7 вересня 2016 року № 1493-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1493-19>.

¹¹⁰ Про затвердження плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016-2020 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 14.12.2016 № 1077-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1077-2016-%D1%80>.

¹¹¹ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

¹¹² Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.

М. Пентилюк, К. Пономарьової, О. Петрук, О. Пометун, О. Савченко, М. Собко, О. Хорошковської, Г. Шелехової та ін.

Зауважимо, що підготовка вчителя, зокрема початкової школи, з урахуванням компетентнісного підходу має свою специфіку, зумовлену умовами майбутньої педагогічної діяльності, а також тим, що на підставі отриманого ним рівня професійної готовності педагог має розвивати комунікативну компетентність учнів.

Перевагами компетентнісного підходу дослідники вбачають: перехід в освіті від орієнтації на відтворення знань до застосування й організації знання; покладання в основу стратегії підвищення гнучкості на користь розширення можливості працевлаштування; ставлення міждисциплінарно-інтегрованих вимог до результату освітнього процесу; орієнтація діяльності випускників на розмаїтість професійних і життєвих ситуацій ¹¹³.

Як зазначає В. Жуковський, компетентнісний підхід може вважатися інтегральним концептуальним ядром, який у практичному та теоретичному контекстах уніфікує педагогічні системи, створює новий теоретичний рівень узагальнення у сфері професійної підготовки сучасного фахівця, технологізує цей процес, сповнює його інноваційними концептуальними векторами та постає потужним знаряддям реалізації актуальних завдань сучасної освіти ¹¹⁴.

Таким чином, названий підхід став одним із визначальних у нашому дослідженні і реалізується у двох аспектах:

- підготовка майбутніх учителів початкової школи на засадах компетентнісного підходу;
- діяльність майбутніх педагогів щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики (здійснення навчальної діяльності в початковій школі з урахуванням компетентнісного підходу).

¹¹³ Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 21.

¹¹⁴ Жуковський В. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителів з предметів духовно-морального спрямування у системі післядипломної освіти [Текст] / В. М. Жуковський // Андрагогічний вісник. – 2014. – № 5. – С. 177.

На нашу думку, рівень готовності майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності корелює з рівнем його професійної компетентності, що був сформований під час навчання, тому організація навчального процесу у ВНЗ відповідно до нових вимог є надзвичайно актуальною. Реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання учнів початкової школи також зумовлена реформуванням початкової ланки освіти, а відтак нові цілі навчального процесу мають базуватися на сучасних концептуальних засадах.

Відповідно до нових вимог щодо підготовки фахівців та означеного компетентнісного підходу орієнтація навчання майбутніх педагогів початкової школи здійснюється з урахуванням їх професійної діяльності. Відхід від звичного накопичення знань до здатності їх ефективного практичного застосування дозволяє виокремити *діяльнісний підхід* у підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики. Теоретичне обґрунтування засад діяльнісного підходу з точки зору філософії у різні часи здійснено С. Батеніним, Г. Батіщевим, Л. Буєвою, М. Гегелем, В. Івановим, М. Каганом, І. Кантом, В. Козловим, В. Лекторським, К. Марксом, М. Перфільєвим, Й. Фіхте, В. Фофановим, Г. Юдіним та ін. У роботах учених аналізується проблема людини як суб'єкта власної діяльності, що здатний свідомо й цілеспрямовано перетворювати об'єктивну дійсність.

Психологічний аспект діяльнісного підходу ґрунтовно розкрито С. Рубінштейном та О. Леонтьєвим¹¹⁵ на основі вчення про діяльність Л. Виготського. Предметом цієї теорії визначено суб'єкт, включений до певної діяльності. Основне положення окреслено принципом єдності свідомості і діяльності, сформульоване С. Рубінштейном у 30-40 рр. XX ст.: суб'єкт у своїх діяннях не тільки виявляється і проявляється, він у них створюється і визначається. Тим, що він робить, можна визначити те, що він є; напрямком його діяльності можна визначати і формувати його самого^{116, 117}.

¹¹⁵ Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев ; ред. Д. А. Леонтьев. – Москва : Смысл, 2004. – 346 с.

¹¹⁶ Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. – 713 с.

¹¹⁷ Теорія діяльності. Діяльнісний підхід у психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/teoriya_deyatelnosti_deyatelnostnyy_podhod_v_psihologii.htm.

Згідно з цією теорією, діяльність описується як така, що складається з трьох структурних одиниць: діяльності, дії, операції – коли кожен зі структурних компонентів визначається іншим стимулом. Діяльність визначається мотивом, дія – метою, а операція – конкретними умовами протікання. Відтак, навчальна діяльність студента може скеровуватися мотивом підготовки до професійної діяльності або мотивами залучення до інтелектуальної еліти, спілкування з однолітками, самовдосконалення та ін., тобто бути полімотивованою. На рівні дії студент може готуватися до навчального заняття, заліку чи іспиту, тобто реалізовувати визначену ним й усвідомлену мету – отримати високий бал. Мета постає уявним образом, для досягнення якого необхідно виконати певну дію, що складається з ряду операцій: опрацювання конспектів, підготовка завдання, читання рекомендованої літератури.

Діяльнісний підхід до навчання – це методологія, на якій побудовані різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними властивостями. Він якнайкраще відображає відмову від пасивного засвоєння знань, дозволяє досягти освітніх цілей й реалізувати потреби держави і суспільства. В освітніх нормативних документах зазначається, що діяльнісний підхід є спрямованістю навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти¹¹⁸.

Застосування названого підходу в освіті передбачає продуктивну діяльність суб'єкта, за умов нашого дослідження студента, майбутнього вчителя, здатного до активної зміни власного й навколишнього життя, творчості, розкриття й розвитку особистих якостей, професійної педагогічної діяльності.

Погоджуємося з думкою Н. Мирончук, що серед методологічних підходів до дослідження проблеми педагогічної підготовки майбутніх фахівців діяльнісний підхід виокремлюють як практико-орієнтовну тактику. Тому в межах цього підходу в процесі фахової підготовки майбутніх учителів мають бути засвоєні та практично

¹¹⁸ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

апробовані система способів і прийомів здійснення професійної діяльності, професійні уміння та навички педагогічної діяльності, педагогічно-професійні методи роботи, які забезпечують успішне становлення майбутнього професіонала¹¹⁹. Підготовка майбутніх учителів початкової школи з урахуванням названої методології сприяє самореалізації, розвитку творчого потенціалу особистості, дає змогу розпізнавати та враховувати індивідуальні особливості кожного студента.

Реалізація діяльнісного підходу у контексті нашого дослідження передбачає практико-орієнтовану спрямованість змісту навчання; інтегрування та практичне застосування знань, отриманих у результаті вивчення суміжних навчальних дисциплін, для розв'язання професійно-педагогічних завдань. Акцентуємо увагу на двосторонньому характері професійної підготовки: з одного боку, саме навчання студентів є діяльністю, водночас з іншого – воно є підготовкою до подальшої діяльності фахівців.

Позиції зазначеного підходу дають підстави науковцям виокремити й обґрунтувати практико-орієнтований підхід (О. Антонова, Н. Басалаєва, О. Бірченко, А. Вербицький, Н. Житнік, О. Котикова, Г. Ковальчук, Н. Матюшенко, І. Пальшкова, Т. Пушкарьова та ін.), що полягає у здійсненні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності за допомогою відтворення у формах і методах навчальної діяльності студентів реальних психолого-педагогічних ситуацій, вирішення конкретних професійних завдань¹²⁰. З-поміж основних переваг підходу зазначається, що суб'єкт навчання (студент) із самого початку ставить діяльнісну позицію, яка забезпечується впровадженням професійно-орієнтованих форм організації навчального процесу та передбачає не лише практичну орієнтацію окремих навчальних дисциплін, а й зміст усієї підготовки вчителя у ВНЗ¹²¹.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики

¹¹⁹ Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя [Електронний ресурс] / Н. М. Мирончук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4. – С. 85 – 88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_4_18/. – С. 86.

¹²⁰ Бобраков С. Реформування змісту професійної підготовки вчителів у ВНЗ Німеччини: практико-орієнтований підхід / Сергій Бобраков // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 161-168.

¹²¹ Антонова О. Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя / О. Є. Антонова // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 265.

здійснюється у ході опанування навчальних дисциплін («Методика навчання української мови, каліграфії та літературного читання», «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», «Дитяча література з основами культури і техніки мовлення», «Дитяча література», «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» та ін.), під час проходження педагогічної практики та здійсненні науково-дослідної роботи – через самостійну освітню діяльність.

Таким чином, урахування діяльнісного підходу під час побудови змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи сприяє підвищенню рівня їх практичної підготовленості до формування комунікативної компетентності учнів.

Однією з визначальних ознак сучасної системи освіти є побудова педагогічного процесу на ідеях гуманізації та *особистісно орієнтованого підходу*. Так, Національна доктрина розвитку освіти проголошує пріоритет особистісної орієнтації освіти ¹²², а в Державній національній програмі «Освіта» одним із принципів її реалізації визначено гуманізацію освіти, що полягає в «утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи» ¹²³.

Сучасне поняття особистісно орієнтованого підходу визначено зарубіжними і вітчизняними психологами, це питання порушували А. Адлер, Г. Балл, Е. Берн, У. Джеймс, Е. Еріксон, С. Максименко, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фром, К. Хорні, К. Ясперс та ін. Становленню зазначеного підходу в освіті присвячена значна кількість досліджень, зокрема роботи О. Антонової, Д. Белухина, І. Бежа, С. Бондар, Є. Бондаревської, С. Вітвицької, Г. Васяновича, О. Дубасенюк, Е. Зеєра,

¹²² Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

¹²³ Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

І. Зязюна, Л. Качалової, С. Кульневича, С. Лісової, О. Пехоти, О. Савченко, В. Серікова, І. Якиманської, С. Яценко та ін.

Особистісно орієнтований підхід у системі вищої освіти, за матеріалами досліджень науковців, реалізується такими положеннями:

- особистісно-орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості студентів, виявляючи його індивідуальні особливості як суб'єкта пізнання і предметної діяльності;
- освітній процес особистісно-орієнтованого навчання надає кожному майбутньому учителю, спираючись на його здібності, схильності, інтереси, ціннісні орієнтації і суб'єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні навчальної діяльності, поведінці;
- зміст освіти, її засоби і методи добирають та організують так, щоб студент міг обирати предметний матеріал, його види та форми;
- критеріальна база особистісно-орієнтованого навчання враховує не лише рівень досягнутих знань, умінь, навичок, а й сформованість інтелекту студента (його властивості, якості, характер проявів);
- освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей студента, що виступає основною метою сучасної освіти; навченість і освіченість не тотожні за своєю природою та результатами^{124, 125, 126}.

Застосування особистісно орієнтованого підходу сприяє розвитку та самореалізації особистості студента, задоволення його освітніх і духовно-культурних потреб, продуктивній діяльності і, в результаті, визначає конкурентоспроможність майбутнього фахівця на ринку праці. Положення названої методології характеризуються визнанням індивідуальності, самобутності,

¹²⁴ Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 256 с.

¹²⁵ Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : ПРОО, 1996. – 268 с.

¹²⁶ Ребенок В. М. Особистісно-орієнтований підхід у процесі професійної підготовки майбутніх учителів [Електронний ресурс] / В. М. Ребенок // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 137. – С. 151 – 154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_137_38.

самоцінності кожного студента, його розвитку не як колективного суб'єкта, а як індивіда. Відповідно викладач у ході навчального процесу повинен урахувати індивідуальні можливості студентів, здійснювати диференціацію та добирати особистісно орієнтовані методи та форми навчання. Ефективна реалізація підходу спонукає до розвитку пізнавальної активності майбутніх фахівців, творчості, формування здатності до управління власною, а згодом і учнівською діяльністю.

На основі особистісно орієнтованого підходу науковцями окреслений перелік педагогічних технологій, рекомендованих до впровадження у ВНЗ: особистісно орієнтоване навчання; технологія самостійно розвивального навчання; педагогіка співробітництва («проникаюча технологія»); гуманітарно-особистісна технологія; ігрові технології; технології розвивального навчання; проблемне навчання; технології диференціації за рівнем; технологія індивідуального навчання (індивідуальний підхід, індивідуалізація навчання, метод проектів); колективний спосіб навчання тощо ¹²⁷.

Особистісно орієнтований підхід щодо підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики передбачає введення таких форм навчання: різнорівневого навчання, коли студентам, залежно від рівня підготовки, пропонуються навчальні завдання різної складності; колективного взаємонавчання, за умов якого відбувається вивчення і засвоєння навчального матеріалу в парах змінного складу; співробітництва, в межах якого проблемні завдання з різних дисциплін вирішуються в команді, що забезпечує індивідуальну відповідальність студентів і рівні шанси на успіх.

Одними з першочергових умов, які забезпечують ефективну реалізацію особистісно орієнтованої методології, на нашу думку, є: готовність викладачів до здійснення такого виду діяльності; мотивація студентів до навчання, що уможливорює розкриття їх індивідуальних особливостей і сприяє подальшій самореалізації; належне науково-методичне забезпечення навчального процесу.

¹²⁷ Сергійчук О. М. Вища педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід у навчальному процесі ВНЗ [Електронний ресурс] / О. М. Сергійчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 22 (7). – С. 111 – 118. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22\(7\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(7)__18). – С. 113.

Таким чином, урахування й реалізація основоположних ідей особистісно орієнтованого підходу, дотримання умов його впровадження в процес підготовки майбутніх учителів початкової школи сприяє становленню та розвитку професійної компетентності випускників.

Питання реалізації *культурологічного підходу* у процесі професійної підготовки майбутніх учителів репрезентовано у провідних вітчизняних нормативних документах щодо освітньої діяльності, зокрема «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті» (2002 р.), «Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 року» (2009 р.), «Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський простір» (2004 р.), Концепції «Нової української школи» (2016 р.). Відповідно до їх положень, освітній розвиток в Україні спрямований на збагачення інтелектуального потенціалу нації, збереження зв'язків між поколіннями на основі передачі культурно-мистецького досвіду, традицій і цінностей, духовних надбань людства.

Людина розвивається шляхом опанування нею надбань культури як системи цінностей і водночас стає творцем нових її елементів, тобто відбувається становлення індивіда як творчої особистості. Культурологічний підхід у галузі педагогічних наук ґрунтується на положеннях А. Дістервега про культуровідповідність виховання, І. Гербарта про культурну індивідуальність особистості. Відповідно до його принципів, передбачено оволодіння вчителем загальної та професійно-педагогічної культури, активне опанування педагогічних теорій, цінностей, технологій з метою реалізації у професійній діяльності культуротворчих функцій освіти. Реалізація культурологічного підходу в контексті нашого дослідження визначає сукупність заходів, спрямованих на створення умов щодо опанування і передачі педагогічних цінностей, які відображені у дитячій періодиці. Дотримання таких умов, зокрема створення відповідного освітнього середовища, наповненого матеріалами часописів з високою художньою значущістю, сприяє творчій самореалізації вчителя у професійній діяльності, засвоєнню загальнокультурних цінностей учнями початкової школи.

Основоположні ідеї *аксіологічного підходу*, що безпосередньо пов'язаний із попередньо означеним культурологічним, базуються на понятті цінностей. Його представлення й опрацювання відповідно до уявлень про істотне та необхідне належить І. Канту. На думку філософа, норми і цінності керують діями; цінністю ж може бути як явище зовнішнього світу, так і факт свідомості (ідеал, образ, наукова концепція)¹²⁸. Цінність, за переконаннями науковців, є глибинним виявом потреби. Центральною проблемою педагогічної аксіології є опосередкованість засвоєного фонду знань ціннісними орієнтаціями, установками. Як зазначає А. Нікора, ціннісне спрямування вітчизняної системи освіти передбачає насамперед свідоме сприйняття та засвоєння всіма учасниками навчально-виховного процесу комплексу відповідних знань, формування позитивних ставлень до морально-етичних феноменів і вияв результатів цієї роботи у їхніх моральних якостях та поведінці, а також набуття молоддю ціннісних орієнтирів та ключових життєвих компетентностей¹²⁹. Система ціннісних орієнтацій особистості визначає її поведінку, прийняття рішень і формулювання суджень. Основою для формування майбутнього покоління педагогів і школярів має бути об'єктивна ціннісна реальність. Насамперед, фундаментальні загальнолюдські цінності: людина, сім'я, праця, знання, мир, Батьківщина, життя, здоров'я, любов, освіта, творчість, краса тощо. Деталізована система цінностей, яку можливо сформувати в процесі навчання, передбачає: індивідуальні егоцентричні цінності (прагнення до самореалізації, цілеспрямованість, самокритичність, ініціативність, упевненість у собі, чесність, доброзичливість, вимогливість до себе, самостійність у прийнятті рішень); сімейні цінності (щаслива родина, взаєморозуміння та взаємодопомога в родині, сімейне благополуччя, добробут у родині, любов до ближніх, проведення дозвілля в колі родини); суспільні, громадянські та національні цінності (соціальна справедливість, участь у суспільно-корисних справах, добробут держави, дотримання суспільно значущих норм поведінки, працелюбність на благо свого та інших, усвідомлення суспільного обов'язку, патріотизм); загальнолюдські духовні цінності (любов до

¹²⁸ Кант І. О педагогике. Идеи эффективного воспитания : соч. в 6 томах / И. Кант. – М. : Мысль, 1966. – Т. 2.

¹²⁹ Нікора А. О. Методична підготовка майбутнього вчителя історії до формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі навчання етики : монографія / А. О. Нікора. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 6

людей, вірність, допомога тим, хто її потребує, толерантність, гармонія з природою, пошана до старших, милосердя, людяність тощо). Засвоєння означеної системи цінностей у процесі роботи з матеріалами дитячої періодики як у закладах вищої, так і загальної середньої освіти є безпосередньою реалізацією аксіологічного підходу в досліджуваному аспекті.

З огляду на тему нашого дослідження, вважаємо за необхідне розглянути *інформаційно-комунікативний підхід* до підготовки майбутніх учителів початкової школи. Відповідно до нього навчальне середовище може бути досліджено як система різноманітних інформаційних потоків, організованих і трансльованих через відповідні інформаційні канали різними суб'єктами (згідно з теорією обробки інформації Дж. Міллера ¹³⁰, ¹³¹); аналізуються системні характеристики навчального інформаційного простору, методи та технології комунікації. У контексті дослідження деталізуємо елементи двох систем комунікації, до яких залучені майбутні вчителі початкової школи (табл. 1.3).

У межах цього підходу розглядається аналітико-синтетична обробка й відтворення інформації (у нашому випадку матеріалів дитячих періодичних видань) майбутніми вчителями початкової школи, результатом чого є створення студентами власної методично доцільної текстової єдності. Означена єдність виникає у ході самостійної діяльності, міжособистісної взаємодії студентів, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з викладачем з опорою на інформаційне джерело й безпосередньою орієнтацією на мету, спосіб, характер взаємодії з учнями та особливості їх сприймання.

Таблиця 1.3

**Системи комунікації майбутніх учителів початкової школи щодо
формування комунікативної компетентності школярів
засобами дитячої періодики**

	Система комунікації у ВНЗ	Система комунікації під час професійної діяльності
Джерело інформації	Зміст навчальних дисциплін, матеріали дитячих періодичних	Матеріали дитячих періодичних видань, навчально-методична

¹³⁰ George A. Miller. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information // The Psychological Review. – 1956. – vol. 63. – pp. 81-97.

¹³¹ Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.08 / Г. М. Швецова ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – С. 11.

	видань.	література.
Передавач	Викладач, студент.	Вчитель, заздалегідь підготовлені учні, працівники бібліотеки.
Канал	Безпосереднє спілкування під час навчальних занять, самостійна робота, мережеві канали.	Спілкування під час уроку, позакласна діяльність.
Одержувач	Студенти – майбутні вчителі початкової школи.	Учні початкової школи.
Кінцева мета інформації	Формування готовності до окресленої професійної діяльності.	Формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Джерело: розроблено автором.

Важливим аспектом інформаційно-комунікативного підходу до підготовки майбутніх фахівців є визначення ролі викладача як організатора спілкування, який спонукає студентів до зворотної реакції та взаємодії. При цьому сутність підходу, як зазначає С. Пісоцька, полягає в активному й постійному розширенні інформаційного простору (поля), яке виникає під час безпосереднього спілкування у системі «викладач – студент» за допомогою всіх можливих ресурсів ВНЗ¹³². Водночас відбувається зміщення акцентів з ролі викладача як єдиного носія інформації, необхідної для засвоєння, на роль викладача як організатора комунікативного процесу, консультанта, що допомагає студентам самостійно досягнути істини за допомогою вдало налагодженого навчального процесу. При цьому надзвичайно важливу роль відіграють інформаційні джерела: методичні та навчальні посібники, комплекти навчальних матеріалів – друковані та електронні, власне дитячі періодичні видання. Варто звернути увагу й на неодмінне використання мультимедійних ресурсів, оскільки вони передбачають яскраве подання інформації, гнучкість її добору, можливість оперативного компонування та переміщення структурних елементів матеріалу тощо.

Конкретно наукова методологія визначається науковцями як сукупність ідей або специфічних методів, принципів дослідження, процедур певної науки, що є основою для розв'язання конкретної дослідницької проблеми^{133, 134}. Названий рівень методології потребує звернення до загальновизнаних концепцій провідних

¹³² Песоцкая С. А. Информационно-коммуникативный подход к преподаванию в вузе как требование времени (на материале курса «Современная зарубежная литература») / С. А. Песоцкая // Известия ТПУ. – 2006. – №3. – С. 221.

¹³³ Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник для вузів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 5-те вид. стер. – К. : Знання, 2006. – С. 73.

¹³⁴ Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – С. 71.

учених певної галузі науки, а також дослідників, досягнення яких є загальноновизнаними. У контексті нашого дослідження такими концепціями є теорія мовленнєвої діяльності і функціонування мови як суспільного феномену, засобу комунікації (Б. Ананьєв, Ф. Бацевич, П. Блонський, Л. Виготський, О. Власова, В. Вундт, І. Гальперін, О. Гойхман, В. Гумбольдт, М. Жинкін, І. Зимня, К. Климова, М. Кочерган, О. Леонтьєв, А. Лурія, А. Маркова, О. Мельничук, Є. Пассов, О. Потебня, О. Селіванова, І. Синиця, А. Смирнов, Д. Хаймс, Н. Хомський, О. Шахнарович та ін.); теорія навчальної діяльності (С. Архангельський, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, М. Євтух, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, П. Підкасистий, В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Сметанський, Н. Тализіна, В. Якунін та ін.); концептуальні ідеї професійної педагогічної підготовки фахівців (О. Антонова, І. Бех, Г. Васянович, С. Вітвицька, О. Вознюк, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Коновальчук, Г. Костюк, В. Крижко, Н. Кузьміна, В. Луговий, О. Місечко, Н. Сейко, С. Семенець, Н. Сидорчук, Л. Хомич та ін.), положення щодо формування та розвитку комунікативної компетентності учнів (С. Абрамович, М. Баранов, М. Вашуленко, І. Гудзик, Л. Давидюк, А. Зимульдінова, В. Іваненко, А. Капська, К. Климова, В. Корсаков, М. Львов, Л. Мацько, Г. Михайловська, Н. Пашківська, М. Пентиліук, Г. Сагач, О. Хорошковська та ін.); питання функціонування дитячої періодики (Н. Вернигора, Т. Давидченко, О. Довженко, І. Дяченко, Т. Єжижанська, Н. Кіт, У. Колесніченко, Г. Корнєєва, І. Круть, У. Лешко, Н. Марченко, Е. Огар, М. Одінцова, О. Прокопчук, Н. Романюк, Ю. Стадницька, Р. Стаднійчук, Т. Старченко, Н. Шевченко та ін.).

Отже, аналіз методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики зумовив урахування в контексті дослідження трьох рівнів наукової методології та їх характеристики: фундаментальної, реалізованої діалектичним підходом; загальнонаукової – через виділення окреслених наукових підходів; конкретно наукової, представленої теорією мовленнєвої діяльності і функціонування мови як суспільного феномену, засобу комунікації, теорією

навчальної діяльності, положеннями щодо формування та розвитку комунікативної компетентності учнів, питаннями функціонування дитячої періодики.

Аналіз наукових підходів щодо підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики виявив, що формування провідних характеристик майбутнього педагога стає можливим за умов побудови освітнього процесу на засадах таких методологій: *історико-педагогічного підходу*, що дозволяє аналізувати проблеми підготовки майбутніх педагогів початкової школи в її розвитку та сучасному стані, враховує досвід застосування дитячих періодичних видань у системі початкової та вищої освіти; *системного підходу*, який уможлиблює виявлення складових підготовки майбутніх педагогів у названому аспекті та системотвірних зв'язків, допомагає визначити головні чинники, що впливають на процес підготовки фахівців; *компетентнісного підходу*, за умов якого професійне становлення майбутніх учителів початкової школи орієнтована не на опанування якнайбільшої кількості знань, а на здатність їх організації та застосування; *діяльнісного підходу*, який передбачає продуктивну діяльність майбутнього вчителя, що є вирішальним засобом активної зміни власного й навколишнього життя, творчості, розкриття й розвитку особистих якостей, професійної педагогічної діяльності; *особистісно орієнтованого підходу*, характеризуваного визнанням індивідуальності, самобутності, самоцінності кожного студента, його розвитку не як колективного суб'єкта, а як індивіда, становлення індивідуальної професійної компетентності; *культурологічного й аксіологічного підходів*, згідно з положеннями яких у закладах освіти слід звертати особливу увагу на формування загальнолюдських і професійних цінностей, засвоєнню основ суспільної та національної культури, усвідомленню й утіленню своїх культурних потреб, інтересів і здібностей; *інформаційно-комунікативного підходу*, відповідно до якого навчальне середовище досліджено як система різноманітних інформаційних потоків, організованих і трансльованих через відповідні інформаційні канали різними суб'єктами; розглядається опрацювання матеріалів дитячих періодичних видань майбутніми вчителями початкової школи, результатом чого є створення студентами власної текстової єдності, методично

орієнтованої на мету, спосіб, характер взаємодії з учнями та особливості їх сприймання.

Реалізація названих підходів у ході дослідження, як сукупності вихідних позицій, забезпечує його наукове підґрунтя, скеровує напрями дослідницької роботи, окреслює вимоги до процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Результатом подальшого наукового пошуку є комплексне вивчення проблеми становлення, розвитку та багатоаспектного функціонування дитячих періодичних видань України.

1.3. Функціонування дитячої періодичної преси в Україні: історико-педагогічний аспект

Комунікативна компетентність учнів формується в результаті застосування різноманітних засобів змісту освіти, а рівень сформованості відповідних умінь і навичок учнів пов'язаний зі здатністю молодших школярів використовувати набуті знання. Дослідники педагогічної галузі не є одностайними у виокремленні єдиного переліку засобів формування комунікативної компетентності школярів, однак простежується загальна тенденція до диференціації традиційних та інноваційних засобів. Так, з-поміж традиційних виокремлюють вербальні і невербальні засоби мови, втілені у книгах (підручниках), комунікативно-ситуативних завданнях (діалоги, монологи, полілоги), матеріалі навчальних предметів тощо; до інноваційних відносять міжпредметні зв'язки, засоби інтерактивних технологій (творчий проект, мозковий штурм, робота в групах, рольова гра, вікторини, конкурси, вистави, випуск газет). Водночас практично не залученим засобом залишаються періодичні видання для дітей, що мають значний пізнавальний, культурологічний і комунікативний потенціал. Оскільки у дослідженні засобом формування й розвитку комунікативної компетентності молодших школярів, як головної мети вивчення курсу української мови, визначена дитяча періодика, вважаємо за необхідне з'ясувати дефініцію названого поняття.

Дитяча періодика – це особлива сфера видавничої діяльності. Вона є самостійним компонентом системи засобів масової інформації, а специфіка такого типу видань визначається їх орієнтацією на дитячу аудиторію. Як зазначено у академічному тлумачному словнику української мови, періодика – це періодична преса, тобто видання, що виходять друком регулярно, через певні визначені проміжки часу ¹³⁵. Поняття «часопис» у цьому ж джерелі вживається у значенні, ідентичному газеті, а також як періодичне друковане видання у вигляді книжки; журнал ¹³⁶. Аналогічно синонімами часопису визнаються поняття «журнал» і «газета» в сучасному Словнику української мови ¹³⁷. Більш деталізовано поняття «періодичне видання» подано у Державному стандарті ¹³⁸ – це видання, що виходить через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипово оформлених випусків, які не повторюються за змістом. Водночас визначається, що за місцем випуску і сферою розповсюдження розрізняють місцеві, регіональні, загальнодержавні періодичні видання, а також такі, що розповсюджуються за кордоном. Це ж джерело окреслює поняття «журнал (часопис)» як періодичне журнальне видання, яке виходить під постійною назвою, має постійні рубрики, містить статті, реферати, інші матеріали з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, ілюстрації, фотографії; зазначається, що журнал може мати додатки у вигляді періодичних чи продовжуваних видань, а також різних носіїв аудіовізуальної інформації. Таким чином, у нашому дослідженні маємо підстави вживати поняття «періодика» синонімічно до понять «періодична преса», «періодичні видання» та «часописи».

Зважаючи на спрямованість дослідження, зосередимо увагу на характеристиці поняття «дитяча періодика». За даними «Енциклопедії сучасної України», **дитяча**

¹³⁵ Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 6. – С. 326.

¹³⁶ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 11. – С. 277.

¹³⁷ «Словники України» on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.

¹³⁸ ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnaop.com/html/34078/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3017-95.

періодика – це періодичні видання, призначені для дітей ¹³⁹. Е. Огар, Ю. Стадницька, Ю. Бондаренко пропонують використовувати термін «дитяча періодика» для позначення сукупності періодичних видань, створених спеціально для дитячої читацької аудиторії з урахуванням вікової диференціації, психофізіологічних можливостей, когнітивних потреб та особливостей сприйняття. Специфіка дитячих газетних і журнальних видань, на думку дослідниць, полягає в тому, що вони розраховані на конкретну вікову категорію юних читачів і виконують комплекс цільових настанов пізнавального, навчального і художнього характеру ¹⁴⁰. Компонент «дитяча» у названому понятті передбачає визначення вікових меж аудиторії, якій адресовані видання. Згідно з даними СОУ 22.2-02477019-11:2014 та ДСанПіН 5.5.6-138-2007, часописи залежно від вікової категорії читачів розподіляють на чотири групи: видання для дітей дошкільного віку (до 5(6) років); видання для дітей молодшого шкільного віку (6-10 років), учнів початкових класів; видання для дітей середнього шкільного віку (11-14 років), учнів V-VIII класів; видання для дітей старшого шкільного віку, підлітків (15-18 років), учнів IX-XII класів. Однак існує думка, що наведена вище класифікація не враховує психологічних особливостей вікової періодизації дитини. Тому видавець, зокрема періодики для дітей, повинен орієнтуватися на більш деталізовану диференціацію споживачів видань ¹⁴¹, ¹⁴². Водночас варто зауважити, що періодизація є відносною і не може зазначати абсолютно чіткі межі. Оскільки йдеться про підготовку вчителів початкової школи, зупинимося на віковому періоді від 6-8 до 9-11 років:

– видання для дітей віком від 6 до 8 років (період власне дитинства). Це період переосмислення ставлення дитини до видання, що з предмета гри перетворюється на предмет активного розумового опрацювання. Дитяче видання, як стверджує науковець, повинно розв'язувати низку завдань пізнавально-навчально-

¹³⁹ Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24391.

¹⁴⁰ Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Е. І. Огар. – Л.: Аз-Арт, 2002. – С. 58.

¹⁴¹ Вернигора Н. М. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок [Електронний ресурс] / Ніна Миколаївна Вернигора. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>.

¹⁴² Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Е. І. Огар. – Л.: Аз-Арт, 2002. – С. 31-33.

розважального характеру: сприяти накопиченню знань, задовольняти естетичні потреби, збагачувати словник, формувати основи культури рідної мови і мовлення;

– видання для дітей віком від 9 до 11 років (період зрілого дитинства). Період активної соціалізації дитини, коли вона потребує видань, які б давали їй знання та навички, необхідні для майбутнього суспільного життя.

Для молодшого школяра, за класифікацією Е. Огар, найбільш доречними будуть видання цих груп, адже вони пропонують матеріал для пізнання навколишнього світу, накопичення знань, морального та естетичного розвитку, водночас розміщуючи завдання розважального характеру.

Таким чином, окреслені матеріали дають можливість розглядати поняття *дитячої періодики* як сукупності періодичних видань газетного та журнального типу, призначених для читання дітьми, що враховує їх психофізіологічні та пізнавальні потреби.

Періодичні видання для дітей є важливим і водночас особливим засобом виховання, розвитку, спілкування, соціалізації. Вони орієнтовані на конкретну читацьку аудиторію і здійснюють вплив на навчальну, пізнавальну, естетичну, моральну сферу особистості дитини. Зміни у політичному устрої держави, соціально-економічній галузі, культурному розвитку зумовлюють реформацію та оновлення й у концепції дитячих часописів. Нинішні видання задовольняють попит різних за віком, статтю, рівнем підготовки та вподобаннями читачів. Пропозиція дитячої періодики в Україні на сьогодні є достатньою. За даними каталогу видань України, щороку виходить друком понад 120 видань всеукраїнського рівня¹⁴³, та варто враховувати ще й регіональні часописи. Однак, у читачів, видавців і дослідників цього напрямку залишається питання щодо їх якості та спрямованості.

Успішне використання періодики для дітей у навчально-виховному процесі початкової школи зумовлено певними психологічними особливостями учнів молодшого шкільного віку. Свого часу їх урахував у власній діяльності український педагог, письменник, літературознавець та видавець Б. Грінченко. Оформлюючи власні рукописні журнали для дітей, він визначив основні вимоги до

¹⁴³ Дитячі та молодіжні видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.

друкованого видання у статті «К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе». Серед таких, які Б. Грінченко ставив до змістового наповнення видань, – наявність морального ідеалу; зображення реального життя «зі сторонами світлими й темними»¹⁴⁴; художність творів; відображення у творі змісту, що сприяє розвитку розуму й почуттів дитини; доступність мови. Не менш суворими були і побажання до зовнішнього оформлення журналу: якісний папір, невеликий зручний формат часопису, досконала коректура, оптимальна кількість правдивих та якісних ілюстрацій, наявність літературного та наукового компонентів видання, системне подання матеріалів.

У сучасних дослідженнях також викладені деякі правила формування дитячих видань. Так, Н. Кіт окреслила провідні аспекти створення концепції журналу для українських дітей. І хоча дослідниця більше уваги звертає на видання для дошкільнят, однак запропоновані вимоги можна застосувати і щодо часописів для читачів молодшого шкільного віку. Основними психологічними засадами розробки концепції дитячого періодичного видання науковець вважає такі як: національна спрямованість; урахування інформаційного контексту, створюваного сучасними ЗМІ; унікальність і доцільність; точне визначення читацької аудиторії; врахування психологічних особливостей дитячого сприйняття і розуміння; дотримання основних дидактичних принципів; мультимедійний підхід; висока частота випуску; тезаурусна пов'язаність із попереднім виданням¹⁴⁵.

Розглянемо більш детально окремі психологічні вимоги, які мають бути враховані у журналах для дітей молодшого шкільного віку.

Змістове навантаження. Дослідниками періодичних видань пропонуються різні класифікації газет і журналів для дітей. Так, у працях Ю. Стадницької виокремлено основні функції періодики, що переважно збігаються з її цільовим призначенням: виховна, навчальна, пізнавальна, довідкова, інформативна, ідеологічно-пропагандистська, розвивальна, розважальна, художньо-естетична та

¹⁴⁴ Грінченко Б. К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе / Б. Грінченко // Земский сборник Черниговской губернии. – 1895. – № 4-5. – С. 38.

¹⁴⁵ Кіт Н. Український журнал для дошкільника: психологічні підстави та основні принципи розробки концепції видання [Електронний ресурс] / Н. Кіт. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1064>.

функція залучення дитини до часопису ¹⁴⁶. Різні види часописів виділяє також Н. Вернигора: пізнавально-ігрові, пізнавально-художні, розважально-ігрові, навчально-ігрові журнали для дошкільнят, для молодшого шкільного віку – пізнавально-навчальні, ужитково-розвивальні, розважально-ігрові та літературно-художні ¹⁴⁷. Т. Давидченко звертає увагу на п'ять видів журналів та газет: пізнавальні, розважальні, навчальні, художні та наукові ¹⁴⁸. Зважаючи на проблематику нашого дослідження, доцільним буде рекомендувати до використання у навчальному процесі початкової школи пізнавальні (енциклопедичні та ігрові), навчальні (освітні, релігійні, навчально-ігрові), художні (літературні та мистецькі) видання.

Цільовим має бути не тільки загальне спрямування зразків періодичної преси – елементи їх змістового наповнення повинні відповідати таким вимогам:

- ритмічність, мелодійність окремих текстів видання, що допомагає їх легкому сприйманню дитячою аудиторією під час слухання;
- поєднання оптимістичного викладу творів з реалістичним зображенням навколишнього світу задля підготовки дитини до «дорослого» життя;
- наявність жартівливої поезії чи прози у пропонованих матеріалах розвиває у маленьких читачів почуття гумору, кмітливість, оптимізм;
- емоційність творів надає дитині чуттєвого досвіду;
- присутність фантазії, вигадки у текстах стає поштовхом до розвитку уяви, мислення, а відтак і мовлення;
- розподіл персонажів у творах на антагонічні групи, повчальність текстів формує свою систему оцінки у світі дитячого сприймання.

Ілюстрованість часопису. Якісний ілюстративний матеріал періодичних видань є реалізацією загальнодидактичного принципу наочності. Для газет і журналів актуальної для нашого дослідження вікової категорії читачів

¹⁴⁶ Стадницька Ю. Цільове призначення та функціональність дитячого часопису (на матеріалах галицьких дитячих періодичних видань 20-30-х рр. XX ст.) / Ю. Стадницька // Теле- та радіожурналістика. Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 9. Ч. 1. – С. 85.

¹⁴⁷ Вернигора Н. М. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок [Електронний ресурс] / Ніна Миколаївна Вернигора. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>.

¹⁴⁸ Давидченко Т. С. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні [Електронний ресурс] / Т. С. Давидченко. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316>.

ілюстративність сторінки, відповідно до СОУ 22.2-02477019-11:2014 та ДСанПіН 5.5.6-138-2007, має бути не менше, ніж 35%, а рекомендована ілюстративність видання не менше, ніж 30%^{149, 150}. Як зазначає Е. Огар, дітям цього віку найбільше подобаються виразні, реалістичні малюнки чистої кольористики¹⁵¹.

Актуальність видання. Висвітлення важливих та актуальних для юних читачів тем сприяє їх зацікавленості часописом, покращує запам'ятовування матеріалу. Водночас близька для дітей тематика журналу чи газети є дієвим засобом залучення учнів до систематичного читання, що неабияк позначається на формуванні та розвитку читацьких інтересів, навички мовлення та спілкування.

Жанрова різноманітність. Дитячий журнал чи газета, з огляду на своє тематичне спрямування, може пропонувати читачам твори різних жанрів. З урахуванням вікових уподобань та методичних рекомендацій доцільно обирати вірші, казки, оповідання, науково-популярні статті, жарти, скоромовки, загадки, матеріали, спрямовані на розвиток мовнокомунікативних умінь та ін.

Процес становлення України як держави передбачає досягнення усього культурного досвіду попередніх поколінь. Особливо це стосується літературних набутоків. У них є мудрість, сила і віра, які сприяють розвитку нації. Оскільки формування національної свідомості розпочинається з ранніх років, то не варто оминати увагою українську дитячу літературу. Протягом тривалого періоду відбувався процес накопичення та систематизації творів для дітей, створювалися спеціалізовані видавництва, друкувались книжки, журнали та газети для юних читачів. Акцентуємо увагу на основних *етапах становлення і розвитку української дитячої періодики*

Питанням становлення дитячої літератури загалом у різні часи займалися Б. Гошовський, Р. Зозуляк, Л. Кіліченко, П. Лещенко, Е. Огар, І. Проценко та ін. Систематизації та розвитку української журналістики приділяли увагу М. Галушко,

¹⁴⁹ ДСанПіН 5.5.6-138-2007. Державні санітарні норми і правила. Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0077-07>.

¹⁵⁰ СОУ 22.2-02477019-11:2014. Поліграфія. Видання для дітей. Загальні технічні вимоги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/vidavc.html>.

¹⁵¹ Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Е. І. Огар. – Л.: Аз-Арт, 2002. – С. 148.

О. Дроздовська, Н. Зелінська, І. Кузнєцов, І. Монолатій, М. Процик та ін. Різним аспектам функціонування дитячої періодичної преси також присвячена увага дослідників: загальний сучасний стан дитячих періодичних видань в Україні (Т. Давидченко, О. Кочегарова, О. Нагорна, Е. Огар, О. Прокопчук, Р. Стаднійчук); дитяча періодика певних регіонів України (Г. Корнєєва, Ю. Стадницька); типологія дитячої періодики (Т. Давидченко); функціональні особливості дитячої преси (Н. Вернигора, Т. Давидченко, Е. Огар); змістове наповнення часописів (А. Бессараб, Т. Давидченко); мовний і комунікативний аспекти дитячої періодики (Т. Єжижанська, Т. Артемчук, Н. Кіт); медіапсихологічні проблеми періодики для дітей (Ю. Бондаренко); аналіз окремих дитячих періодичних видань (Л. Кусий, У. Лешко, Т. Старченко, Н. Яблонівська); діяльність окремих видавців і редакторів дитячих часописів (М. Одинцова).

У дослідженні ми звертаємо увагу на історію становлення дитячих періодичних видань в Україні, оскільки це сприятиме ґрунтовному опрацюванню теоретичного матеріалу майбутніми вчителями початкової школи. Детальний аналіз значної кількості літературних джерел не виявив систематизованої праці з історії становлення української періодики для дітей. Друковані матеріали у більшості надають інформацію вибірково, тож нами здійснена спроба узагальнити матеріали з питання становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні. В основному тексті роботи пропонуємо загальний перелік видань кожного періоду та регіону, а детальну характеристику часописів і зображення титулів окремих видань подано в Додатку В. За результатами здійсненого ретроспективного аналізу, виокремлено такі *регіонально-часові групи видань*: західноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни); західноукраїнські періодичні видання для дітей (міжвоєнний період); центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни); центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (радянський період); дитяча періодика України кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Початком становлення української дитячої періодичної преси можна вважати «Домову шкільку» за редакцією Ю. Вислобоцького, яка з'явилася у 1854 році як

додаток до рядового часопису «Вістник», що видавався у Відні для «Русинів австрійської держави».

Західноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни):

- «Домова шкілька» – 1854-1856 рр., м. Відень;
- «Ластовка»: письмо для русских детей» – 1869-1881 рр., м. Львів;
- «Приятель детей: Иллюстрированное двухнедельное письмо» – 1881-1883 рр., м. Коломия;
- «Бібліотека для молодежи, міщан і селян» – 1885-1894 рр., м. Чернівці;
- «Дзвінок» – 1890-1914 рр., м. Львів.

На українських землях, що опинилися під владою Австрії, до Першої світової війни спостерігався виразний видавничий рух у галузі часописів для дітей і молоді.

Західноукраїнські періодичні видання для дітей (міжвоєнний період).

Період після Першої світової війни (1918-1939 рр.) деякі науковці вважають своєрідним часом відродження дитячої літератури і періодики зокрема. У ці роки в Галичині з'являються видавництва для дітей: «Світ дитини», «Золота Бібліотека Української Дитини», «Наш Приятель», «На сліді». Розпочинається друк журналів і часописів «Світ Дитини», «Малі друзі», «Приятель Дітей», «Наш Приятель», «Дзвіночок», «Юні Друзі», «Орленя», насичених творами, у яких поєднуються загальнолюдські й національні цінності з суто релігійним і національно-патріотичним змістом¹⁵².

- «Світ дитини» – 1919-1939 рр., м. Львів («Дитяча бібліотека» – 1934-1939 рр.);
- «Наш приятель» – 1920 (22)-1935 (39), м. Львів;
- «Молоді каменярі» – 1928-1932 рр. м. Львів;
- «Приятель дітей: євангельський часопис для релігійного виховання» – 1928 р., 1934 р., 1938 р.;

¹⁵² Зозуляк Р. В. Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. педагогічних наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Р. В. Зозуляк . – Івано-Франківськ, 2005. – С. 9.

- «Проблески: Журнал шкільної громади гімназії «Рідна школа» – 1933 р., 1936 р.;
- «Юні борці: Ілюстрований щомісячний часопис для дітей українського працюючого народу» – 1938 р.;
- «Дзвіночок» – 1931-1939 рр., м. Львів;
- «Малі друзі» – 1937-1938 рр., 1942-1944 рр., м. Львів; 1947-1948 рр. м. Авгсбург;
- «Орленя» – 1942-1943 рр., м. Рівне;

На Буковині у зв'язку з румунською окупацією після Першої світової війни становище української періодики було несприятливим. Приміром із видань для дітей можна відзначити існування єдиного ілюстрованого щомісячного журналу:

- «Українська ластівка» – 1933-1940 рр., м. Чернівці;

На території Закарпаття, яке з другої половини 19 ст. входило до складу Австро-Угорщини, а в міжвоєнний період 20 ст. – до Чехословаччини, за матеріалами «Енциклопедії українознавства»¹⁵³, виходили друком такі дитячі видання:

- «Віночок» («Вѣночок для подкарпатських дѣточок») – 1920-1923 (24) рр., м. Ужгород;
- «Пчілка» («Пчѣлка») – 1923-1932 (34) рр., м. Ужгород;
- «Наш рідний край» («Наш Родный Край») – 1922-1938 (39) рр., м. Тячів;
- «Приятель малых» – 1935-1938 рр., м. Ужгород;
- «Свѣтло» («Новинка для молодежи» (1913), «Новинка для дітей» (1914), «Листокъ для угро-руськихъ добрыхъ дітей» (1916) – 1913-1916 рр., м. Ужгород.

Центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни). На центральних землях та Сході з огляду на історичні умови вихід часописів для дітей розпочався пізніше. Проте варто зазначити, що активне видання дитячої періодики у Росії до 1919 року передбачало проникнення деяких часописів і на територію українських земель. Що ж до дитячої періодики, яка видавалася на території центральної та східної України, тут слід відзначити

¹⁵³ Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). – Мюнхен, Нью-Йорк, 1949-52. – С. 998.

наступне: першим та єдиним українським дитячим виданням на українських землях у складі Російської імперії був журнал «**Молода Україна**» – щомісячний додаток до часопису «Рідний край». Він видавався у Києві в 1906 р. і в 1908 – 1912 рр., а в 1912 р. і у Гадячі на Полтавщині. Детальна характеристика видання подана в Додатку В.

Центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (радянський період). Достатньо високою активністю відзначалися видавництва у 20-ті роки минулого століття. У цей час для юних читачів пропонувалися журнали «Червоні квіти» (1923 р., з 1931 р. – «Піонерія»), «Жовтневі сходи» (1924-1930 рр.), «Більшовиченята» (1925 р.), «Дитячий рух» (1925 р.), «Жовтень» (1928-1941 рр., з 1945 р. – «Барвінок»), «Знання та праця» (1929 р.), «Тук-тук» (1929 р.); газети «Юний спартак» (1922 р., потім «Юний ленінець»), «На зміну» (1925 р., з 1945 р. – «Зірка»), «Молоде слово», «Молодий пролетарій», «Червоний юнак». І хоча часописи мали в більшості комуністичну спрямованість, навколо цих видань групувались українські письменники того часу: А. Головка, О. Копиленко, Н. Забіла, О. Іваненко, О. Донченко та інші ¹⁵⁴. Найвідоміші українські дитячі видання зазначеного періоду – «Червоні квіти» («Піонерія», «Однокласник») – з 1923 р., м. Харків, м. Київ; «Жовтень» («Барвінок») – з 1928 р., м. Харків, м. Київ; «Юний піонер» («Школяр») – з 1934 р., м. Харків, м. Київ (шрифтом Брайля); «Малютко» – з 1960 р., м. Київ.

У 50-80-х рр. минулого століття на території Радянського Союзу, і на Україні зокрема, найбільш поширеними, окрім «Барвінку», були журнали для дошкільнят та молодших школярів – «Мурзилка» та «Веселі картинки» (Додаток В), а для дітей середнього шкільного віку – «Піонер» та «Вогнище». Водночас у нашій державі видаються журнали «Малютко», «Піонерія» та «Зірка». А у сфері дитячої газети монополію захопила «Піонерська правда».

Таким був шлях становлення дитячої періодичної преси від кінця ХІХ ст. до кінця ХХ ст. Долаючи перешкоди, видавництва намагались підтримувати на належному рівні часописи для дітей, розуміючи, що молодше покоління у

¹⁵⁴ Кіліченко Л. М. Українська дитяча література / Л. М. Кіліченко, П. Я. Лещенко, І. М. Проценко. – К.: Вища школа, 1976. – С. 154.

майбутньому дбатиме про власну державу. І те, наскільки щиро дитина проникнеться національним духом, наскільки повно осягне моральні істини та культурні цінності, з-поміж яких найбільшим скарбом є мова, залежатиме процес духовного становлення усього народу. Розвиток часописів за досліджений нами період відображає ставлення держави та суспільства в цілому не тільки до юних громадян, але й до перспектив розвою країни. Саме тому із прийняттям незалежності України значно зросла кількість періодичних видань для дітей, змінилося їх змістове наповнення, підвищилась якість часописів, що свідчить про новий етап у розвитку української періодичної преси для дітей.

Дитяча періодика України кінця XX – початку XXI століть. Однією з особливих прикмет сьогоденного літературного процесу в Україні є розмаїття дитячих періодичних видань. Питання сучасного стану дитячих періодичних видань в Україні різноаспектно досліджували Ю. Бондаренко, Н. Вернигора, Т. Давидченко, Т. Єжижанська, Н. Кіт, О. Кочегарова, Е. Огар, О. Орлик, О. Прокопчук, Р. Стаднійчук, Ю. Стадницька та ін. Об'єктом уваги постає питання якості інформації, смислового навантаження, що несуть сучасні дитячі видання, їх спрямованості та застосування тощо.

Кількість періодичних видань для дітей у державі свідчить про рівень її цивілізованості, культури, а також про перспективи розвитку країни, про її духовне майбутнє. Нове покоління повинно формуватися під впливом раціональної державної політики, сім'ї, школи, громадськості та тих джерел інформації, які гарантуватимуть повноцінний всебічний розвиток дитини. Нам видається справедливою думка щодо зниження впливу дитячої журналістики, зумовлене зростанням ваги телебачення, хоча останнє, поряд із комп'ютером і мережевим спілкуванням, жодною мірою не замінює періодики – це різні засоби інформації, що по-різному впливають на інтелектуальну діяльність дитини. Протягом останнього десятиліття простежується тенденція до зменшення кількості друкованих періодичних видань для дітей. Закономірно, що світ української дитячої преси досить різноманітний. Попри всі економічні, духовні, видавничі негаразди, на даний момент (2017 р.) функціонує понад **140 видань** дитячих та молодіжних журналів і

газет всеукраїнського рівня (рис. 1.3)¹⁵⁵. Досліджуючи перелік наявних на сьогодні всеукраїнських періодичних видань (додаток Д), ми виявили, що серед пропонованих для передплати газет і журналів для дітей та молоді більшість орієнтовані саме на учнів початкової та середньої школи, решта – на підлітків.

На сьогодні дитячі видання спроможні задовольняти вимоги найпримхливішого читача. Тематична різнобарвність і поліграфічна якість видань, яскравість та виразність художнього оформлення приваблюють дітей та їх наставників. Варто зазначити, що поряд із добре відомими не одному поколінню

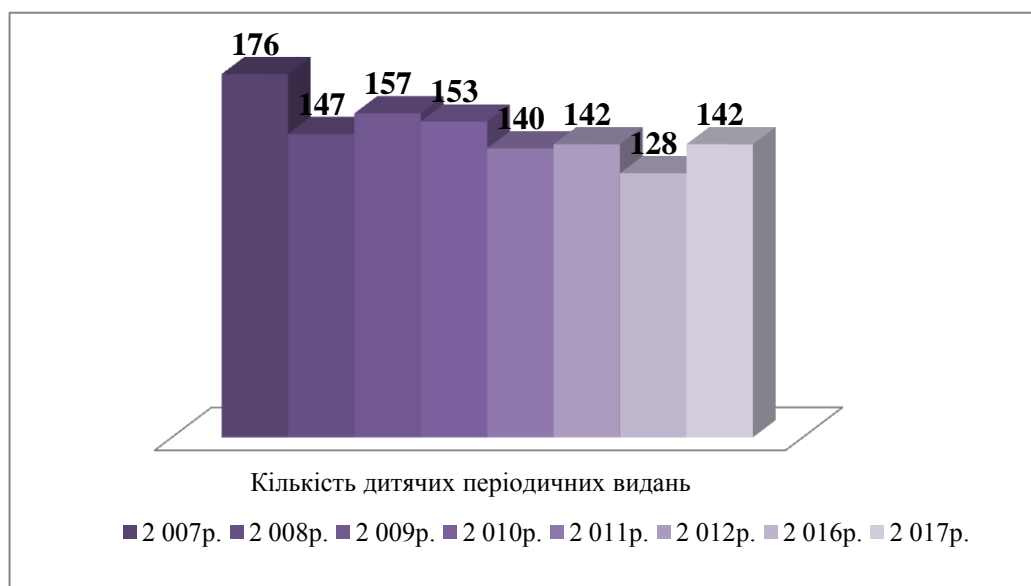

Рис. 1.3. Друк дитячої періодики України за роками

читачів журнальних імен: «Малютко» (видається з 1960 р.), «Барвінок» (із 1928 р.), «Однокласник» (із 1923 р.) – додалося багато нових: «Зернятко» (з 1995 р.), «Яблунька» (з 1996 р.), «Пізнайко» (з 1997 р.), «Стежка» (з 1997 р.), «Джміль» (з 1997 р.), газета «Казковий вечір» (із 2000 р.), і зовсім нові видання «Пізнайко від 2 до 5» (вперше журнал вийшов у січні 2005 року), «Професор Крейд» (з 2004 р.), «Умійко» (з 2005 р.), «Ангелятко» (з 2006 р.), «Мамине сонечко» (з 2006 р.), «Паросток» (з 2007 р.), «Кузя» (з 2008 р.), «ВДГ» (з 2010 р.), «Жирафа Рафа» (з 2010 р.), «Водограй» (з 2011 р.) та ін. Друкуються видання не лише в столиці, достатня кількість періодики є надбаннями інших міст, зокрема журнали «Богдан» (м. Дніпро), «Колосочок» (м. Львів), «Дзвіночок» (м. Івано-Франківськ), «Долонька»

¹⁵⁵ Каталог видань України на 2017 рік. Дитячі та молодіжні видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.

(м. Хмельницький), «Новачок» (м. Черкаси), «Журавлик» (м. Харків), «Клякса» (м. Запоріжжя). Аналіз усього переліку видань дає можливість визначити, що чверть із них видаються не у Києві, при цьому більшість регіональних видань виробляється у Львові.

Звертаючись до мови дитячих часописів, слід розмежувати усі видання на кілька категорій, видання, що виходять: українською мовою; російською мовою; англійською мовою; двома мовами (російською і українською, українською та англійською, російською та англійською, українською і польською); трьома мовами (українською, російською, англійською); українською чи російською мовами і містять сторінки англійською, німецькою чи арабською; мовами інших національних меншин.

Варто відзначити, що переважають журнали та газети українською мовою, хоча кількість часописів, які частково чи цілком виходять російською мовою, становить 35 % від загальної кількості. Така затребуваність російськомовних видань свідчить про загальну мовну картину держави. Водночас слід зазначити, що переважна їх більшість є продуктом друку і користування східних і південних регіонів України. Наявні також журнали, які мають матеріали (окремі сторінки або повне видання) англійською мовою, зважаючи на необхідність її опанування школярами в сучасному глобалізованому світі. До таких належать: «Jolly break», «Jolly lessons», «Jolly pictures», «Posnayko», «Dora the explorer», «Країна історій», «Куля», «Сашка», «Смайлик», «Яблунька» та ін. Видання мовами інших національних меншин розглянуто нижче. Як правило, якщо журнал виходить кількома мовами, зміст видань не дублюється, а кожен випуск є окремою публікацією. До таких періодичних видань належать «Єралаш», «Живе джерельце», «Карамельки», «Пізнайко», «Стежинка» та ін.

Було помічено, що для передплати та купівлі пропонуються не тільки поодинокі журнали, але й цілі комплекти. Наприклад, комплект журналів «Пізнайко»; бібліотечка для тих, хто вивчає англійську мову (журнали «Англійська бібліотека» та «Американська бібліотека» мовою оригіналу та в перекладі українською); комплект християнських журналів «Водограй» і «Водограйчик»;

творчий набір «Жасмин» і «Академія Саморобкіна»; комплект видань з дитячими сканвордами («Розгадайко», «Поміркуй і розгадай», «Хатинка сканвордів», «Призові дитячі сканворди», «Мудрагелик»); навчальний комплект у складі «Веселі уроки – jolly lessons» та «Весела перерва – jolly break»; комплекти часописів видавництва «Країна ангелят» та «Мамине сонечко»; набір юного моделіста («Юний моделіст – конструктор техніки», «Юний моделіст – натураліст», «Юний моделіст – архітектор») та ін. Доречними, на нашу думку, для професійного становлення вчителів є комплекти, що поєднують педагогічні видання з дитячою пресою.

Сучасна дитяча періодика здатна доповнити й навіть замінити дитячі енциклопедії, задачники, розмальовки, адже багато журналів особливу увагу приділяють розвиткові інтелекту школяра, його творчих здібностей. Окрім розваг та дотепів, у виданнях знаходимо цікаві розповіді про історичні події («Барвінок», «Журавлик», «Світ дитини»); про культуру народів світу, життя рослин і тварин («Дитяча Академія», «Загадкова скарбничка», «Паросток», «Юннат», «Яблунька»); науку й техніку («Колосок», «Країна знань»); мистецтво «Джміль»; твори літературних класиків та сучасних письменників («Англійська бібліотека», «Барвінок», «Класна література», «Малятко», «Настенька»); розважально-розвивальний характер мають журнали «Академія Фокс», «ВДГ», «Кенгуру», «Мамине сонечко», «Пізнайко» та ін.; розвиток творчих здібностей пропонують «Академія Саморобкіна», «Веселий Саморобкін», «Жасмин», «Моє хобі», «Умійко», «Долонька» тощо.

Серед різноманіття дитячої періодики є журнали і релігійного характеру. Найбільшого поширення набули християнські видання. Як свідчить У. Колесніченко, вони виходять у різних містах України. Це журнали, які самостійно видає окрема єпархія («Богдан», «Зернятко», «Незабудка», «Отрок.ua», «Радость моя», «Свет рождества»); єпархія спільно з релігійним центром («Агнець», «Вертоград», «Водограй», «Шишкин лес»); релігійне видавництво («Ангелятко», «Сто талантів») ¹⁵⁶. Ці дитячі видання основну увагу приділяють вихованню

¹⁵⁶ Колесніченко У. О. Християнські дитячі журнали сучасної України / У. О. Колесніченко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 21. – С. 119.

християнської моралі, ненав'язливо закладеної у цікавих розповідях, коміксах, малюнках, кросвордах та саморобках. Розглядаються різні морально-етичні теми, актуальні у середовищі маленьких читачів. Станом на 2017 рік серед всеукраїнських видань релігійного спрямування є «Водограй», «Водограйчик», «Живе джерельце», «Живой родичок», «Зернятко», «Крилаті», «Стежинка» та «Тропинка»¹⁵⁷.

Корисними для батьків та вчителів є додатки у газеті «Казковий вечір» та в журналі «Джміль». Це поради психологів та педагогів, як допомогти дитині вчитися і розвиватися, організувати дозвілля.

Зручними у користуванні та систематичному засвоєнні нових знань є тематичні випуски дитячих видань. Вони не тільки подають нову цікаву інформацію з гарними ілюстраціями, а й перевіряють засвоєні знання за допомогою ребусів, кросвордів, логічних завдань, саморобок, розмальовок та коміксів. Журнал «Стежка» сам є комплексною грою: головним героєм кожного нового випуску є відомий казковий або мультиплікаційний герой, де, поряд із завданнями на розвиток розумових здібностей, подаються завдання зі словами на розвиток зв'язного мовлення, цікаві відомості про рослинний та тваринний світ. Тематичні випуски газети «Колосочок» познайомлять читачів із явищами природи, рослинами, тваринами, Землею та космосом; а дослідницькі та творчі завдання сприятимуть розвитку дитячої творчості та створенню самостійних проектів.

Щороку компетентне журі Державного комітету телебачення і радіомовлення України за відповідність змістового наповнення потребам юних читачів, оформлення та інші параметри визначає найкраще періодичне друковане видання для дітей. Переможцями конкурсу протягом останніх років ставали такі часописи (див. табл. 1.4).

¹⁵⁷ Каталог видань України на 2017 рік. Дитячі та молодіжні видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.

Таблиця 1.4

**Кращі періодичні друковані видання для дітей
(за результатами щорічного всеукраїнського конкурсу)**

Рік	Видання-переможці
2007	журнали «Барвінок», «Малятко», «Артклас», «12+», «Юний натураліст» та газета «Казковий вечір»
2008	журнали «Ангелятко» та «Колосок»
2009	журнали «Котя», «Indigo»
2010	журнали «Ангелятко» і «Однокласник»
2011	журнали «Колосок» та «Мамине сонечко»
2012	журнал «Диво-Деревце»
2013	журнал «Пізнайко»
2014	журнал «Ангеляткова наука»
2015	журнал «Крилаті»
2016	журнал «Дзвіночок»

Слід нагадати й про три потужних видання української дитячої періодики, друк яких розпочався ще за радянських часів, – журнали «Малятко», «Барвінок», «Однокласник». Сьогодні їм нелегко витримувати конкуренцію, проте завдяки багатолітнім традиціям, високій видавничій культурі, професіональному підходу до komponування кожного номера вони і надалі залишаються одними з провідних дитячих видань країни. Маючи стабільне вікове коло своїх читачів, журнали намагаються ставати дедалі цікавішими, поліграфічно якіснішими, прагнуть розширити діапазон зворотного зв'язку зі своїми адресатами (через дитячі малюнки, поетичні та прозові першотвори, різноманітні конкурси, лотереї, нагороди), спонукають читачів до активної пізнавальної та мовнокомунікативної діяльності.

Зазначимо найбільш цікаві, на нашу думку, сучасні журнали для дітей (характеристика видань подана в додатку В): «Джміль» – з 2000 р., м. Київ; «Колосок» – з 2006 р., м. Харків; «Крилаті» – з 2007 р., м. Київ; «Стежка» – з 1997 р., м. Київ; «Пізнайко» – з 1996 р., м. Київ; «Розумашки» – з 2016 р., м. Київ.

В останні роки одними з найбільш потужних дитячих видавництв стали «Мамине сонечко» (м. Київ) та «Країна ангелат» (м. Львів). До числа видань першого входять наступні періодичні публікації: журнали «Мамине сонечко (від 1 до 3)», «Мамине сонечко (від 2 до 5)», «Маленька фея та сім гномів», «Маленький розумник», «ВДГ (вигадуй, думай, грай)» та «Саморобки». Окрім значної кількості видань і розподілу за віковим критерієм, ще однією особливістю видавництва є

гендерний підхід. Для дітей молодшого шкільного віку редакція пропонує два журнали: «Маленька фея та сім гномів» – для дівчаток та «Маленький розумник» – для хлопчиків. Вірші, оповідання, розвивальні завдання на кмітливість, розвиток пам'яті, уваги, а також аплікації та іграшки-саморобки дібрані відповідно до інтересів юних читачів.

Львівське видавництво для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку пропонує журнали «Ангелятко», «Ангеляткова наука» та «Розмальовки Ангелятка». Перше з названих видань виходить з щомісяця з 2006 року. Журнал визнаний найкращим дитячим виданням України у 2008 та 2010 роках (конкурс Держкомтелерадіо на краще періодичне дитяче видання – комісія у складі членів Національної спілки художників України, Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України та ін.). У редакційній колегії видання – дитячі психологи і методисти, які формують зміст відповідно до державної програми з дошкільної підготовки Міністерства освіти і науки України. У журналі друкуються відомі вітчизняні дитячі поети і письменники (Р. Скиба, М. Петренко, М. Павленко, Б. Стельмах, І. Андрусак, Г. Левицька, Г. Манів та ін.). Журнал призначений для читання з дітьми віком 2-9 років. Він пропонує добрі, веселі та цікаві казки, вірші, загадки, пісеньки. Пізнавальні оповідки та інтелектуальні завдання в кожному номері дають знання про навколишній світ, розвивають логічне мислення, спостережливість, кмітливість, а іграшки-саморобки підштовхнуть дитину до самостійної творчості.

У кожному номері «Ангеляткової науки», окрім художніх текстів, є завдання на розвиток уваги, мовлення, логіки, дрібної моторики і просторової уяви. Наймолодші читачі також вивчають букви і цифри, вчать писати і читати, долучаються до опанування англійської мови.

На окрему увагу заслуговує започаткування з 2011 року часопису «Ангелятко шрифтом Брайля», з вкладкою рельєфно-крапковим шрифтом. За словами головного редактора, окрім художніх текстів у кожному номері наймолодші читачі мали змогу вивчати букви й цифри. Наповнення вкладки рельєфно-крапковим шрифтом здійснювалось із двох журналів: тексти для читання – з «Ангелятка», цифри, букви,

вправи – з «Ангеляткової науки». А матеріали для цих видань готують відомі сучасні дитячі автори, дитячі психологи та вихователі – методисти. Поява подібного видання стала корисною та необхідною не лише для дітей з особливими потребами, а й для батьків, які є або слабозорими або незрячими, але виховують здорових дітей. Цей журнал допоможе навчитися читати та писати, а також покращить адаптацію особистості в колективі ¹⁵⁸. Незважаючи на чітку аудиторію та затребуваність видання, нині цей проект призупинено.

З огляду на значне захоплення дітей молодшого шкільного віку вітчизняною та зарубіжною анімацією сучасні видавництва пропонують значну кількість періодики, де героями є персонажі мультфільмів. Серед усього переліку часописів можна відзначити такі: «Барбі», «Dora the explorer», «Губка Боб и его друзья», «Тачки», «Черепашки ниндзя. Играй и учись», «Школа монстрів» та ін. Названі видання містять інформацію переважно розважального характеру й, на нашу думку, мають невисокий дидактичний потенціал для формування комунікативної компетентності учнів.

Щодо *дитячих газет*, то їх асортимент не такий великий, як у журналів. Відомі «Велика дитяча газета» (видається з 1998 р.) та «Казковий вечір» (із 2000 р.) є найпоширенішими виданнями цього типу. Однак їх перелік доповнюється новими: «Бедрик» (м. Луцьк), «Веселка», «Долонька» (м. Хмельницький), «Журавлик» (м. Харків), «Клякса» (м. Запоріжжя), «Колосочок» (м. Львів), «Кузя», «Настенька» (м. Запоріжжя), «Розумашки» та ін. Водночас варто зазначити, що, окрім всеукраїнських газет, набуває розвитку і місцева шкільна преса.

Слід зауважити, що деякі видання можуть змінювати власний формат, зокрема «Велика дитяча газета» з часом стала журналом, зберігши аббревіатуру назви «ВДГ», але набувши сучасного значення та наповнення у новій якості «Вигадує, думай, грай». Зрушення у виданні призвели до всеукраїнського поширення, адже у 2011 році «ВДГ» була визнана Міністерством України у справах сім'ї та молоді, Асоціацією молодіжної преси України найкращим дитячим виданням України.

¹⁵⁸ Швед О. У Львові видали перший в Україні журнал для незрячих дітей – [Електронний ресурс] / О. Швед. – Режим доступу: <http://culture.unian.net/ukr/detail/190111>.

Однак наявність великої кількості часописів не означає, що школяр завжди має до них вільний доступ. Звичайно, будь-яке видання можна замовити поштою, але вартість передплати іноді досить висока, щоб батьки могли дозволити тривалий час тішити дитину різноманітними виданнями. Бібліотеки ж не замовляють увесь асортимент газет і журналів, обираючи тільки загальновідомі.

Проаналізувавши перелік вітчизняних дитячих періодичних видань, ми дійшли висновку, що за способом передачі матеріалу сучасні часописи поділяються на *друковані, електронні, ті, що мають друковану й електронну версії, друковані видання, доповнені диском або мультимедійними матеріалами* (рис. 1.4).

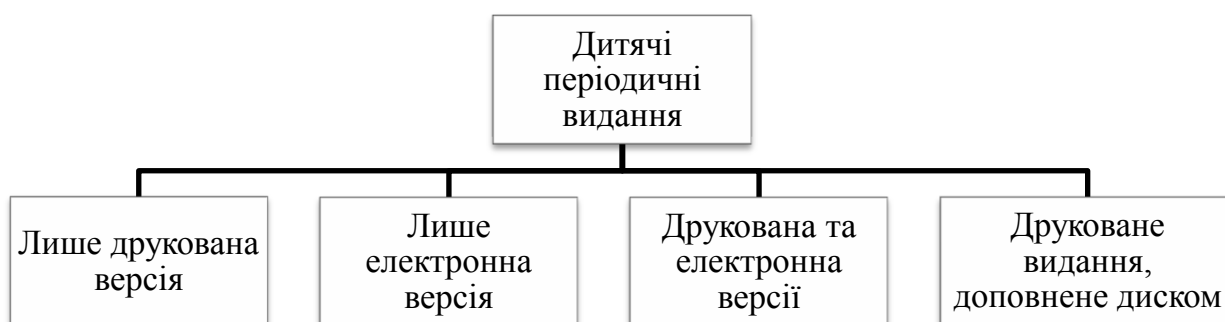

Рис. 1.4. Класифікація дитячої періодики за способом передачі матеріалу.

Звертаємо увагу, що популярні дитячі видання мають обидві версії – друковану та електронну. Найбільш ефективним способом популяризації видання у мережі є *створення сайту, на якому представлені матеріали журналу*. Видавці переважно пропонують для ознайомлення фрагмент номера з переліком цікавого матеріалу часопису. Подальше знайомство з ним можна продовжити за умов придбання або передплати. Таким способом користуються редактори журналів «Джміль», «Пізнайко», «Крилаті», «Ангеляткова наука» та ін. Частина редакторів розміщують на офіційних сторінках повні випуски видань, що, звісно, спрощує доступ до видрукованих цікавинок. Серед них – «Барвінок», «Колосочок», «Колобочок», «Професор Крейд» та ін. Деякі видавці пропонують архів надрукованого матеріалу, розподіленого за жанровою приналежністю, незалежно від часу виходу номера (газета «Казковий вечір», журнал «Умійко», «Стежка» та ін.). Задля зручності доступу пропонуємо перелік електронних адрес окремих періодичних видань для дітей, розміщений у додатку Е.

Таким чином, окреслюючи контури сучасної української періодики для дітей молодшого шкільного віку, ми дійшли висновку, що дитяча преса має великі перспективи у використанні її як дидактичного матеріалу вчителями початкової школи та розвитку комунікативної компетентності учнів.

Україна – багатонаціональна країна, на території якої проживає велика кількість національних меншин. Цілком зрозуміло, що кожна нація є джерелом розвитку автентичної свідомості, культури та мови. Цей розвиток відбувається шляхом прищеплювання національної ментальності з дитячого віку. Засобами національного виховання є всі надбання матеріальної та духовної культури: мова, традиції, предмети мистецтва, телебачення, радіо, Інтернет, та, звичайно, література. Для дітей молодшого шкільного віку доступні не всі названі засоби, однак друковані видання, зокрема періодика для дітей, видаються одним із найбільш прийнятних.

Поява та друк якісних періодичних видань для дітей є важливою складовою культурного розвитку будь-якого народу. Використання етнізованих часописів не лише у позанавчальний час, а й на уроках у школі, зокрема початковій, дає змогу оптимізувати процес формування свідомого та водночас толерантного громадянина – носія культурних надбань нації. Розглянемо у межах нашого дослідження сучасний стан дитячих періодичних видань окремих мовних меншин України та можливість використання часописів у навчально-виховному процесі.

Розвитку окремих видань мовних меншин присвячені дослідження Л. Баженова, А. Берені, Ю. Бідзіля, В. Ганкевича, В. Коцюби, Т. Пилипенко, С. Ярмошкіна, Н. Яблоновської та ін. Об'єктом нашої уваги стали мовні меншини, що мають власні друковані періодичні видання для дітей: польська, ромська, угорська, румунська, молдовська, болгарська, єврейська, арабська.

Періодика для дітей польською мовою. За даними перепису населення 2001 року, кількість поляків в Україні становить 144 тис.¹⁵⁹, що загалом становить 0,3% населення країни. Хоча лише 13 % польського населення визнали рідною мову своєї

¹⁵⁹ Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

національності ¹⁶⁰, перелік дитячих періодичних видань містить часописи цієї меншини. З-поміж польськомовних дитячих видань – журнал «Polak maly», що видається з 2012 р. та сторінка для дітей у «Gazeta Polska» – з 2002 р. (грунтовна характеристика видань подана в додатку В). Аналіз змістового наповнення номерів журналу дає змогу дійти висновку, що «Polak Maly» – це якісне видання, спрямоване на формування та розвиток культури мовлення читачів, виховання у дитини польської національної свідомості, гідності та любові до етнічної Батьківщини, поваги до її мови і традицій. Зважаючи на це, використання часопису у межах національно-виховного процесу початкової школи є цілком слушним. Таким чином, діти польськомовної меншини України можуть познайомитися з духовними національними надбаннями, а у поєднанні з методично виправданим і доречним використанням матеріалу видання у закладах освіти здобути базові знання рідної мови та навички її правильного уживання.

Молдовські видання для дітей. Як свідчать дані перепису населення 2001 року, на території України проживає близько 258 тис. молдован ¹⁶¹, що загалом становить 0,5% від загального населення країни. 70% молдовського населення визнають рідною мову своєї національності, ще 10% – українську та 17,6% – російську ¹⁶². Зважаючи на значну кількість мешканців, можна було б орієнтуватися на розгалужену систему друкованих ЗМІ, однак на території нашої держави зареєстрованим виданням залишається лише газета «Luceafarul» (у перекладі українською – «Вечірня зоря») – див. додаток В.

Ромські (циганські) періодичні видання. Роми – одна з найбільш вразливих етнічних громад нашої держави, що характеризується низьким рівнем соціальної інтеграції, складними побутовими умовами, іншою культурою та етнічними особливостями, завдяки яким відрізняється від загалу. За даними перепису 2001 р.,

¹⁶⁰ Всеукраїнський перепис населення 2001. Мовний склад населення України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

¹⁶¹ Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

¹⁶² Всеукраїнський перепис населення 2001. Мовний склад населення України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

на території України проживають близько 48 тис. ромів ¹⁶³, хоча це тільки офіційний показник. Як свідчать керівники ромських громадських організацій, насправді ця кількість значно більша – близько 300 тис. Ромська громада розпорошена по всій території України, однак найбільш сконцентровано вони проживають на території Закарпатської, Донецької, Дніпропетровської та Одеської обл.

Питання друкованих ромських ЗМІ досить проблематичне. До сьогодні ця спільнота не має унормованої кодифікованої ромської мови, що суттєво ускладнює створення та функціонування масових ромських видань не лише через об'єктивні складнощі видання часопису національною мовою, але ще й з тієї причини, що ромськомовна читацька аудиторія не володіє своєю мовою, а лише окремими її діалектами. Окрім мовного питання, існує нагальна проблема освіти ромів, які не завжди мають можливість навчатися, через що не здатні читати призначене для них періодичне видання. Ускладнює ситуацію те, що рівень життя громади не сприяє передплаті «своїх» газети чи журналу, щоб забезпечити йому самоокупність ¹⁶⁴. Однак, попри всі перешкоди, ромські періодичні видання тривалий час існували. За даними Карпатського центру політгових досліджень, у 2005 році ромською мовою друкувалися три видання газетного та журнального типу загальним тиражем 3000 примірників: газета «Романі Яг», журнал «Кгаморо», газета «Амаро Лав» ¹⁶⁵. 2007 року ситуація дещо змінилася і серед друкованих видань ромською мовою були наступні: журнал «Ромале» (у виданні були матеріали ромською, українською, угорською, та словацькою мовами), журнал «Мірікля», журнал «Кгаморо», «Бібліотечка Кгаморо» ¹⁶⁶. Станом на 2012 р. ромською мовою на території Закарпатської області (й в Україні загалом) друкувалися два видання: журнал для циганських жінок «Мірікля» («Намисто») та дитячий журнал «Кгаморо»

¹⁶³ Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

¹⁶⁴ Коцюба В. Ромські ЗМІ на початку XXI ст.: газета «Романі Яг» (2005 рік) [Електронний ресурс] / В. Коцюба. – Режим доступу: <https://goo.gl/fAKiVb>.

¹⁶⁵ ЗМІ національних меншин, радіо та ТБ на рідній мові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kolyba.org.ua/poling/arhiv/003.html>.

¹⁶⁶ Преса Закарпаття. Перелік засобів масової інформації області [Електронний ресурс]. – URL: <http://zak-kray.do.am/publ/2-1-0-18>.

(«Сонечко») ¹⁶⁷. Зазначимо, що з 2015 року періодичних друкованих видань ромською мовою не зафіксовано. Однак найбільш яскраві моменти життя ромської громади України висвітлені у мережі Internet (<http://www.chachipen.in.ua>). Характеристика видань «Романі Яг» і «Кгаморо» подана в додатку В.

Угорська дитяча періодика. За показниками перепису 2001 року, в Україні проживає близько 156 тис. угорців. Їх асиміляція в українському середовищі традиційно була незначною. Про це свідчать дані, за якими майже 95% угорців назвали рідною мовою угорську, а решта 5% – українську і російську ^{168, 169}. Переважна більшість угорців України – це жителі Закарпаття, де вони становлять понад 12% населення. Угорська національна меншина характеризується значною стійкістю до асиміляції завдяки компактному розселенню в межах декількох районів, які межують з Угорщиною.

Станом на жовтень 2012 року на території Закарпаття було зареєстровано близько 50 видань, що містили матеріали угорською мовою ¹⁷⁰. До цього переліку входили як суто угорськомовні часописи, так і ті, що пропонували окремі рубрики угорською. Серед названих видань є декілька, розрахованих на юного читача: «Ірка», «Кезоктоташ», «Nyomkereső» (характеристики видань – у додатку В).

Румунськомовні друковані періодичні видання. Румуни, згідно з даними останнього перепису населення, – сьома за чисельністю етнічна меншина України. Орієнтовно їх кількість становить 151 тис., що відповідає 0,31 % населення держави. Румуни у переважній більшості послуговуються саме рідною мовою (близько 92%) та у незначній кількості українською та російською ^{171, 172}. Майже все румунськомовне населення України проживає на території двох областей –

¹⁶⁷ Перелік друкованих засобів масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/163.htm>.

¹⁶⁸ Всеукраїнський перепис населення 2001. Мовний склад населення України [Електронний ресурс]. – URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

¹⁶⁹ Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

¹⁷⁰ Перелік друкованих засобів масової інформації, зареєстрованих на території Закарпатської області станом на 01.10.2012 [Електронний ресурс]. – URL: http://www.zakjust.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/938/dzmi_2013.xls.

¹⁷¹ Всеукраїнський перепис населення 2001. Мовний склад населення України [Електронний ресурс]. – URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

¹⁷² Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

Чернівецької та Закарпатської, тому і розповсюдження друкованих ЗМІ не виходить далеко за межі цих регіонів.

За інформацією 2009 року, румунською мовою на всеукраїнському рівні виходила газета «Concordia» («Злагода»), співзасновником якої з 2004 р. був Держкомнацрелігій. Популяризували національні румунські традиції, мову, культуру, історію ще близько десяти періодичних видань, заснованих у Чернівецькій області, зокрема «Arcașul», «Zorile Bucovinei», «Plai Ro-mânesc», «Libertatea cuvântului», «Mesagerul Bucovinean», «Junimea», журнал для дітей «Făgurel». У Закарпатській області для задоволення інформаційних потреб румун видавалися газети «Maramureșenii» і «APSA»¹⁷³. У площині нашого дослідження, проаналізовано тематику та спрямування журналу «Făgurel» («Фегурел») (див. додаток В).

Болгарська періодика для дітей. Останній перепис населення України (2001 р.) визначив, що на території нашої держави проживає понад 200 тис. болгар, які населяють переважно територію Одеської та Запорізької областей. Понад 60 % українських болгар назвали своєю рідною мовою болгарську, ще 30 % – російську, 5 % – українську (Всеукраїнський перепис населення 2001 р. Мовний склад населення України. Національний склад населення України).

Серед друкованих ЗМІ болгар – газета «Ізвор» (м. Сімферополь), газета «Родолюбіє» (м. Арциз, Одеська обл.), газета «Огляд плюс» (м. Одеса), журнал «Болгари в Україні, Росії та інших країнах СНД» (м. Одеса). Болгарська громада України є також засновником тижневика «Роден край». Видання існує в м. Одеса з 1989 року, а нині виходить накладом майже у 6 тис. примірників. Як вказує сама редактор газети, «Роден край» бере на себе роль вихователя і педагога болгарського національного духу в Україні¹⁷⁴.

Основною метою вісника є інформування читачів про останні новини у сферах національного, культурного відродження та соціального життя. Серед багатьох рубрик видання предметом нашого дослідження є дитяча сторінка. Щомісяця

¹⁷³ Пилипенко Т. Окремі аспекти українсько-румунських відносин в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Тетяна Пилипенко // Форум націй. – 2009. – № 4/83. – URL: <http://buktolerance.com.ua/?p=1205>.

¹⁷⁴ Костова Д. Вестник «Роден край» – огнище и трибуна на българского национално-културно възраждане в Украйна [Електронний ресурс] / Дора Костова. – Режим доступу : <http://www.rkray.odessa.ua/index.php?name=red>.

редактори пропонують окрему рубрику для дітей «Детски свят». Переважна більшість матеріалів у ній друкується болгарською мовою. Змістове наповнення сторінки характеризується значною різноманітністю: тут є вірші, казки та байки болгарською мовою, переклади з української чи російської (текст оригіналу також друкується), літературні абетки, відомості про цікаві події дитячого життя краю (виставки, конкурси, змагання), розповіді дітей про свою родину та друзів, презентації книг для малят, загадки та ін. Сторінка, як правило, містить багато ілюстрацій, фотокарток, малюнків, щоправда чорно-білих. Варто звернути увагу і на тематичну варіативність, матеріали відповідають принципу сезонності, що є найбільш природно для дитячого сприймання.

Єврейські періодичні видання для дітей. Серед значної кількості єврейських видань України єдиним часописом для дітей є журнал «Ракевет Еладим» («Дитячий поїзд»), що розпочав свою історію з 2011 року. Керівником проекту є Рон Вайсман, головним редактором – Браун Шмуель. Журнал виходить у м. Дніпро у видавництві «Шатер Яакова» за підтримки всесвітнього дитячого освітнього фонду «Цивос Ашем». Видання поступово набуває популярності – його номери поширюються у російськомовних єврейських громадах близького та далекого зарубіжжя.

За словами Рона Вайсмана, мета проекту – дати дітям у будь-якій доступній та цікавій формі основи єврейської освіти. Друковані видання, на його думку, повинні дати альтернативу дії навколишнього світу, що агресивно впливає на дитячу свідомість ¹⁷⁵. Журнал виходить переважно російською мовою, однак деякі його розділи спрямовані на засвоєння дітьми мови їх нації – івриту. «Ракевет Еладим» на своїх сторінках пропонує слова Любавицького Ребе М. М. Шнеєрсона, уроки івриту, оповідання з єврейської історії, завдання на логіку, кросворди, головоломки, рецепти та розмальовки. Серед постійних рубрик видання – «Зроби сам», «Світ логіки», «Будь уважним», «Урок івриту», «У ногу з часом», «Кухарча» та ін.

З метою зацікавлення дітей журналом автори створили двох його «мешканців» – брата і сестру, Давида і Хану. Вони цікавляться усім на світі та разом із читачами

¹⁷⁵ Детському журналу «Ракевет Еладим» исполнился год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dj.com.ua/news/view/new/?id=8428>. – Назва з екрана.

подорожують сторінками видання: читають заповіді, оповідання про праведників, розв'язують математичні й логічні задачі, майструють саморобки, тренують руку до письма, готують та вивчають нові пісні до свят. Загалом у часописі в цікавій формі подаються знання про світ, природу, дитячі забави, а також про історію та традиції єврейського народу.

Дитяча періодика арабською мовою. Цікавим виданням іншої національної та мовної меншини є журнал для дітей «Веселий світлячок». На відміну від вищеназваних видань, цей журнал – суто релігійного спрямування і має на меті поширення ісламу серед молоді. Видання було засноване у 2002 році за сприяння Духовного управління мусульман України. Нині журнал виходить російською та арабською мовами шість раз на рік під керівництвом головного редактора Рустама Гафурі. Характеристику змістового наповнення видання подано в додатку В. Загалом часопис залучає юних читачів до світу мусульманських традицій, знайомить із особливостями культури та релігії, однак водночас дає якісні зразки писемних творів, розвиваючи тим самим комунікативну компетентність школярів.

Отже, можна зробити такий висновок: матеріали названих періодичних видань можуть бути використані у навчально-виховному процесі початкової ланки освіти шкіл з вивченням мови національних меншин на уроках мови та літературного читання; у процесі підготовки майбутніх учителів як джерело дидактичного матеріалу. Їх методично обґрунтоване застосування сприятиме розвитку національної свідомості учнів, формуванню їх комунікативної компетентності, прищеплюватиме любов та повагу до культури свого народу та інших етносів.

Висновки до першого розділу

У результаті аналізу наукової літератури та побудови методологічного підґрунтя дослідження в першому розділі було проаналізовано та уточнено базові поняття «компетенція», «компетентність». Це дало нам можливість визначити спільне та відмінне у взаємозв'язку понятійного апарату дослідження, що свідчить про різноманітність підходів до змістового розгляду, складність їх утворення. У процесі контент-аналізу з'ясовано та уточнено їх сутність, доведено, що вони не є

тотожними. Розглянуто поняття ключової компетентності та проблема його виокремлення з-поміж вітчизняних і зарубіжних науковців. Однією з ключових компетентностей людини визнана комунікативна й у розділі досліджено різні підходи щодо її трактування і структури, що, у свою чергу, дало змогу сформулювати визначення *комунікативної компетентності молодших школярів як інтегрованої якості учнів, яка виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати мовними знаннями, уміннями й навичками і застосовувати їх; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями.*

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури зумовив необхідність виділення методологічних основ дослідження на філософському, загальнонауковому та конкретно науковому рівнях. Відповідно розглянуто діалектичний підхід як фундаментальну засаду дослідження, окреслені й ґрунтовно досліджені наукові підходи (історико-педагогічний, системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, культурологічний, аксіологічний, інформаційно-комунікативний) становлять загальнонауковий рівень, а теорія мовленнєвої діяльності і функціонування мови як суспільного феномену, засобу комунікації, теорія навчальної діяльності, положення щодо підготовки майбутніх фахівців початкової школи, формування та розвитку комунікативної компетентності учнів, питання функціонування дитячої періодики – конкретно науковий.

Відповідно до логіки аналітико-пошукової роботи уточнено сутнісну характеристику поняття «дитяча періодика», що розглядається як *сукупність періодичних видань газетного та журнального типу, призначених для читання дітьми, що враховують їх психофізіологічні та пізнавальні потреби, її вікову періодизацію та психолого-педагогічні особливості.*

Ретроспективний аналіз становлення української дитячої періодики, здійснений з позицій історико-педагогічного підходу, показав, що розвиток часописів відображає ставлення держави та суспільства в цілому не тільки до юних

громадян, але й до перспектив розвою країни й визначається конкретно-історичними й соціально-економічними умовами.

Аналіз сучасного стану дитячих періодичних видань в Україні засвідчив значну його різноманітність. Розглянуто питання якості та змістового наповнення найбільш розповсюджених видань, класифікацію часописів у мовному (представлено видання для мовних менших країни) і технічному (друковані й електронні видання) аспектах. Назване вище створює теоретичне підґрунтя для аналізу й організації процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Основний зміст першого розділу дисертації висвітлено в наукових публікаціях автора [143, 144, 148, 149, 152, 154, 157, 158, 160, 161, 163, 164, 175].

РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ

2.1. Педагогічні умови підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики

Зміни, що відбуваються нині в системі освіти України, стосуються всіх її ланок, і підготовка вчителя, як провідної постаті педагогічної галузі, теж має відбуватися за нових ефективних умов. Відповідно до завдань дослідження, нами визначено умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики, які не були окреслені раніше. Науковці у контексті тематики власних досліджень послуговуються уже сформульованими умовами підготовки фахівців або ж окреслюють їх індивідуально.

Категорія «умова» трактується у лексикографічній літературі багатовекторно. У контексті нашого дослідження доречними будуть такі з пропонованих у словниках розуміння поняття: «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь»¹⁷⁶; «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь»¹⁷⁷.

У своєму дослідженні будемо розглядати умови середовища. На наш погляд, вони складають оточення, в якому виникає, існує і розвивається те чи інше явище або процес, поза яким існувати не може. Отже, умова – це зовнішнє відносно предмета (процесу) розмаїття об'єктивного світу. Як зазначають дослідники, у практиці розрізняють необхідні та достатні умови. Необхідні умови наявні тоді, коли виникає якась дія. Достатні – неодмінно викликають дану дію¹⁷⁸. Послуговуючись терміном «педагогічні», розглянемо процес підготовки

¹⁷⁶ Словник української мови: в 11 томах. – Том 10. – 1979. – С. 441.

¹⁷⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1506.

¹⁷⁸ Тверезовська Н. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови» / Ніна Тверезовська // Нова пед. думка. – 2009. – №. 3. – С. 91.

майбутнього фахівця, який навчається у певній визначеній сукупності умов. Педагогічні умови характеризуються в науковій літературі, як:

- сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і матеріально-просторового середовища, які спрямовані на розв'язання дослідницьких завдань (О. Назарова¹⁷⁹, І. Аксаріна, А. Найн¹⁸⁰);

- сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу (Н. Тверезовська)¹⁸¹;

- сукупність організаційних форм, методів, прийомів, засобів координації навчальних впливів з метою створення сприятливих можливостей та стимулів для ефективного саморозвитку сукупності професійно-важливих особистісних здібностей та якостей, професійних знань, умінь і здатностей, а як наслідок – цілісного професійного становлення особистості (М. Мазурок)¹⁸²;

- сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів педагогічного процесу, які, з одного боку, забезпечують досягнення студентами необхідного рівня сформованості певного виду професійної компетентності, а з іншого – сприяють підвищенню ефективності навчально-виховного процесу (В. Рейдало)¹⁸³.

Враховуючи різноманітність тлумачень науковців, ми схильні до думки Н. Сидорчук щодо трактування названого поняття: необхідні і достатні складові педагогічної системи, сукупність різнопланових (зовнішніх і внутрішніх) обставин і чинників, що відображають потенціал освітнього і матеріально-просторового середовища для забезпечення результативності й ефективності перебігу навчально-виховного процесу й освітнього розвитку його суб'єктів¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Назарова О. Л. Новые информационные технологии в управлении качеством образовательного процесса в колледже / О. Л. Назарова // Информатика и образование. – 2003. – № 11. – С. 79-84.

¹⁸⁰ Аксарина И. Ю. Педагогические условия адаптации выпускников школ на этапе перехода от общего к высшему профессиональному образованию: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / И. Ю. Аксарина; Курганский гос. ун-т. - М., 2006. – С. 12.

¹⁸¹ Тверезовська Н. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови» / Ніна Тверезовська // Нова пед. думка. – 2009. – № 3. – С. 91.

¹⁸² Мазурок М. Педагогічні умови розвитку професійної компетентності вчителів гуманітарного циклу в процесі підвищення їх кваліфікації / М. Мазурок // Нова пед. думка. – 2011. – № 2. – С. 67.

¹⁸³ Рейдало В. С. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів української літератури / В. С. Рейдало // Наука і освіта. – 2014. – № 5. – С. 266-271.

¹⁸⁴ Сидорчук Н. Л. Педагогічні умови формування рефлексивної культури у фаховій підготовці майбутніх інженерів-будівельників / Н. Л. Сидорчук // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Педагогічні науки. – 2016. – № 3. – С. 105.

Привертають увагу положення щодо поділу умов, від яких залежать результати педагогічного процесу, на *зовнішні* та *внутрішні*, при цьому розуміння науковцями змісту такого поділу різниться. Так, В. Жернов до переліку зовнішніх відносить ті умови, що є продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища й реалізуються через відповідні фактори; внутрішні ж розглядає як сукупність педагогічних заходів, що забезпечують вирішення завдань відповідного педагогічного процесу ¹⁸⁵. За іншої – до зовнішніх умов віднесено макро- і мікросоціальне середовище спілкування і діяльності в освітньому процесі (Ю. Бабанський, О. Бодальов, Б. Гершунський, А. Макаренко та ін.), а внутрішні визначаються як особистісні новоутворення: потреби, знання, досвід, уміння, навички тощо (Б. Ананьєв, Л. Божович, Б. Братусь, Т. Давиденко, С. Рубінштейн та ін.).

Зважаючи на тематику нашого дослідження, приділимо увагу педагогічним умовам, які розуміємо як *сукупність необхідних обставин (чинників) об'єктивної дійсності, що відображають потенціал освітнього середовища й впливають на ефективність розвитку готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики*.

Оскільки тематика нашого дослідження є дотичною до деяких педагогічних розвідок, розглянемо, які педагогічні умови підготовки фахівців виділяють науковці. Так, дослідження формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців, здійснене Н. Назаренко, дозволило виокремити автору такі педагогічні умови: формування мотивації навчання; забезпечення професійної спрямованості; розробка комплексу професійно-орієнтованих завдань і їх методичного супроводу; розвиток навчально-пізнавальної діяльності; формування рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності ¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Жернов В. И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педвуза : [Монография] / В. И. Жернов. – Магнитогорск, 1999. – С. 85.

¹⁸⁶ Назаренко Н. С. Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Назаренко. – К., 2008. – 20 с.

З-поміж педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів К. Ковальова зазначила використання особистісно орієнтованого підходу у навчанні, моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності та формування професійно значущої мотивації навчання¹⁸⁷.

Опора на дослідження науковців педагогічної галузі, здійснений вище аналіз поняття комунікативної компетентності молодших школярів, дослідження практики професійної підготовки педагогів початкової школи, специфіки та можливостей навчального процесу ВНЗ і власна педагогічна діяльність слугували основою для окреслення й обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

З метою виділення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики нами був використаний метод експертної оцінки. Відповідно до технології його проведення, здійснюється опитування спеціальної групи експертів задля визначення певних змінних величин, які необхідні для оцінки досліджуваного питання¹⁸⁸ та якісна/кількісна обробка опрацьованих суджень.

Експерти добираються за ознакою їх формального професійного статусу – посади, наукового ступеня, стажу роботи та ін. За таких умов мають бути відібрані компетентні експерти, добре знайомі з предметом експертизи, які володіють достатнім досвідом, здатні виносити обґрунтовані об'єктивні судження¹⁸⁹, що і було здійснено. Метод, що ґрунтується на залученні експертних оцінок може бути здійснений як колективно, так і індивідуально. Нами були використаний останній спосіб. Основними перевагами методу індивідуальних експертних оцінок є

187 Ковальова К. В. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників / К. В. Ковальова // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 9. – С. 90.

188 Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник для вузів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 5-те вид. стер. – К. : Знання, 2006. – С. 79.

189 Подолянчук С. В. Визначення компетентності експертів з оцінювання наукової діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі / С. В. Подолянчук // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2014. – № 4. – С. 112.

можливість максимального використання потенційних можливостей експертів та незначний психологічний тиск, який чиниться на спеціалістів. Суттєвим недоліком методу індивідуальних експертних оцінок є те, що не кожний експерт бере на себе відповідальність самостійно дати оцінку складним явищам (процесам, об'єктам) без урахування думок інших експертів ¹⁹⁰.

Основним завданням, яке найчастіше вирішується на основі отриманої від експертів інформації, є ранжування факторів та відповідних показників, що їх характеризують, за їх значимістю в розвитку досліджуваного явища, процесу.

Таким чином, до складу експертної групи з оцінювання педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики було запрошено 12 викладачів педагогічних факультетів (зі стажем роботи не менше 10 років) та 5 учителів початкових класів (стаж роботи не менше 7 років), які відповідають вищезазначеним вимогам.

Анкета для визначення експертних оцінок педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики побудована відповідно до методики надання переваг у експертному оцінюванні, що базується на виділенні найбільш значущих педагогічних умов серед переліку інших. В інструкції до експертного листа (додаток Ж) респондентам запропонували проранжувати 10 умов: тій, яка, на думку експерта, має найбільший вплив, надати перший ранг, а найменш впливовій присвоїти десятий ранг. Тобто кожному i -ому об'єкту кожний з j -их експертів надає r_{ij} . Для визначення місця кожної умови в загальній системі ранжування було побудовано матрицю рангів $n \times m$ (додаток 3), де n – число об'єктів ($i = 1, n$), а m – число експертів ($j = 1, m$).

Найпростіший спосіб узагальненого ранжування полягає в ранжуванні об'єктів за величиною сум рангів, отриманих кожним об'єктом від усіх експертів. Таким чином, для матриці рангів обчислюються суми:

¹⁹⁰ Грабовецький Б. С. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія / Б. С. Грабовецький. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – С. 36.

$$r_i = \sum_{j=1}^m r_{ij} \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

Надалі об'єкти впорядковуються у порядку зростання.

З метою перевірки правильності заповнення даних матриці, простежимо ранги кожного фактора та контрольну суму усіх рядів. Суми чисел у кожному стовпчику повинні бути рівні (контрольна сума 55). Далі підраховуємо суму чисел кожного рядка (суми рангів) та суму сум чисел в усіх рядках. Загальна сума чисел в усіх рядках склала 935 та збіглася з контрольною сумою сум чисел в усіх стовпчиках, що свідчить про точне дотримання вимог заповнення матриці рангів експертами, її коректності та доцільності використання для аналізу.

Результати оцінювання експертами значущості виділених педагогічних умов подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Експертне оцінювання педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики

№	Педагогічні умови	Ранг r_i
1.	Створення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів.	3
2.	Створення на заняттях особистісно орієнтованих навчально-педагогічних ситуацій, які спонукають студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності школярів.	4
3.	Створення спеціального освітнього середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.	2
4.	Організація науково-дослідної роботи студентів з педагогічного аналізу дитячих періодичних видань.	8
5.	Формування відповідних знань, умінь і навичок щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи.	1
6.	Побудова навчального процесу ВНЗ з вивченням комунікативних ресурсів дитячої періодики на матеріалах різних дисциплін.	9
7.	Орієнтація мотивів і завдань педагогічної практики на застосування матеріалів часописів, спрямованих на формування комунікативної компетентності молодших школярів, у навчальному процесі початкової школи.	10
8.	Практичне знайомство студентів із досвідом застосування періодичних видань у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів.	5
9.	Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з інтерактивними періодичними виданнями для дітей.	6
10.	Індивідуалізація навчання студентів, створення умов для їх творчої професійної та особистісної самореалізації щодо використання дитячої періодики.	7

Аналіз результатів експертного оцінювання значущості умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики засвідчує, що респонденти об'єктивно розрізняють пропоновані для ранжування чинники. Континіум одержаних рангів знаходиться в межах від 45 до 148. Наведена методика передбачає надання першості тим умовам, які набрали найменшу суму рангів, оскільки найбільш значущим умовам надавалися ранги, починаючи від 1 (із переліку умов обиралася та, що ставилася на 1 місце, 2, 3 і т.п.).

Зупинимося на якісному аналізі отриманих експертних даних. Найменшу суму рангів отримали умови № 5, 3, 1. Таким чином, аналіз стану підготовки майбутніх учителів початкових класів у науковій літературі та результати експертного оцінювання дозволили виділити такі основні педагогічні умови досліджуваного нами процесу:

- 1) створення *позитивної мотивації* студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів;
- 2) формування *відповідних знань, умінь і навичок* щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи;
- 3) створення *спеціального освітнього середовища*, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Перша педагогічна умова – *створення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів.*

Однією з найважливіших складових значної кількості досліджень з теорії та методики професійної освіти є формування позитивної мотивації студентів до педагогічної діяльності. Як зазначають науковці, мотивація – це «сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості,

орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації»; «сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини»¹⁹¹.

Визначальними компонентами мотивації є потреби, інтереси, цінності людини та зовнішні фактори-стимули. Стрижневим складником цієї сфери є мотив, тобто опредмечена, скерована потреба, що спонукає людину до діяльності. Серед мотивів навчальної діяльності, зокрема у закладах вищої освіти, дослідники виділяють пізнавальні (інтерес до знань, допитливість, задоволення від розумової діяльності та ін.), соціальні (усвідомлення соціальної значущості учіння, потреба в розвитку, усвідомлення впливу навчальної діяльності на якість професійної підготовки та ін.) та особистісні (відчуття самоповаги, прагнення мати авторитет серед одногрупників та викладачів, наслідування визнаних педагогів-майстрів тощо)¹⁹². Їх взаємодія впливає на безпосередню роботу студентів на заняттях і поза ними. Урахування всіх зазначених складових у процесі підготовки майбутніх фахівців забезпечує наявність позитивної мотивації, що становить перший крок до якісної професійної діяльності. За визначенням О. Сороки, позитивна мотивація – це «спеціально організовані дії викладача в умовах вищого навчального закладу, що спонукають студентів діяти, формують інтерес, включаючи при цьому позитивні емоції і переживання»¹⁹³. Процес спонукання задля досягнення конкретної мети, або мотивування, потребує створення потягу до певної діяльності або потреби у її виконанні. При цьому потреба постає внутрішнім чинником, а мета – зовнішнім. Мотивування передбачає залучення усіх найважливіших інтересів і створення відповідних умов для самореалізації майбутнього фахівця.

Серед останніх варто відзначити такі:

- зміст навчального матеріалу (має бути професійно спрямованим, доступним та цікавим);
- організація навчальної діяльності (спосіб подання навчального матеріалу – творчий, через розкриття суті предмету, що вивчається; співвідношення між

¹⁹¹ Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: Навч. посібник / А. М. Колот. – К.: КНЕУ, 1998. – С. 39.

¹⁹² Дзюбо Л. В. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Л. В. Дзюбо, Л. І. Гриценко // Психолінгвістика. – 2009. – №. 4. – С. 37.

¹⁹³ Сорока О. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. – Тернопіль, 2016. – С. 212.

мотивом і метою (мета, поставлена викладачем, повинна стати метою студента. Для перетворення мети на мотиви-цілі велике значення мають ситуації успіху, прогрес в опануванні матеріалу, задоволення від споглядання результатів власної діяльності); колективні форми навчальної діяльності; використання окремих проблемних завдань та проблемне навчання загалом¹⁹⁴;

- оцінка викладачами навчальної діяльності студентів;
- стиль викладання педагогів;
- особистісні властивості майбутніх фахівців (рівень домагань, прагнення до успіху, схильність до спілкування і співпраці, агресивність тощо).

Формування позитивної мотивації у контексті досліджуваної проблеми відбувалося під час проведення навчальних і позанавчальних форм роботи зі студентами спеціальності «Початкова освіта». Як свідчать тематичні заняття з курсів «Дитяча література», «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», майбутні вчителі позитивно сприймають дитячі періодичні видання, використовують їх матеріали під час навчальної підготовки, послуговуються їх змістовим наповненням для побудови та програвання фрагментів конспектів уроків. У результаті розвивається їх активність, самостійність, креативність, формуються практичні навички роботи з періодикою для дітей.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики є цілісним процесом розвитку готовності до професійної діяльності, серед яких мотиваційний компонент є основоположним. Він передбачає формування позитивного ставлення до дитячих періодичних видань як джерела дидактичного матеріалу; потреби пізнання змісту часописів; до потреби інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – формування комунікативної компетентності молодших школярів тощо.

Друга педагогічна умова: формування відповідних знань, умінь і навичок щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи.

¹⁹⁴ Дзюбко Л. В. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Л. В. Дзюбко, Л. І. Гриценко // Психолінгвістика. – 2009. – №. 4. – С. 40.

Виконання цієї умови відбувається через налагодження відповідної організації навчального процесу. Врахування конкретної мети (формування належного рівня знань, умінь, навичок, набуття досвіду і власного ціннісного ставлення) й орієнтація на результат передбачає відповідну організацію освітньої діяльності, активне і свідоме включення студентів у діяльність, їх взаємодію та співпрацю з викладачами.

Реалізація зазначеної умови відбувається шляхом окремого опрацювання матеріалів дитячої періодики під час вивчення нормативних («Дитяча література з основами культури і техніки мовлення», «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання») і варіативних дисциплін («Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»). Ґрунтовний аналіз змісту означених дисциплін здійснено в п. 3.2. Опанування вищезазначених курсів дає змогу студентам сформувати орієнтовне уявлення про систему дитячої періодики України, почасти оцінити їх методичне призначення та місце в навчальному процесі початкової школи. Практичне застосування матеріалів часописів свідчить про сформованість професійних навичок майбутніх педагогів і дозволяє випробувати себе у ролі вчителя.

Однак обмежена кількість годин на вивчення окреслених дисциплін не дає можливості повною мірою розкрити потенціал дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів та підготувати студентів до роботи з нею. Надолужувати прогалини майбутнім учителям початкової школи доводиться під час проходження активної педагогічної практики або ж у ході самоосвіти. Повною мірою досягнути можливості дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів можна за умови вивчення інтегрованого спецкурсу *«Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»*, орієнтованого на підготовку майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, що є необхідним для реалізації поставленої у дослідженні мети і відповідних до неї завдань. Зміст названого спецкурсу розглянуто у п. 3.2.

Отже, у застосуванні дитячих періодичних видань в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів необхідно дотримуватися особливостей

методики навчання предметів початкової ланки освіти та враховувати окреслені вище вимоги щодо оформлення та змістового наповнення часописів.

Третя педагогічна умова: створення спеціального освітнього середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

У сучасній системі освіти спостерігається тенденція до поступового посилення вимог щодо якості підготовки випускників закладів вищої освіти, зосередження орієнтації процесу навчання на практичну діяльність задля швидкої та безболісної адаптації випускників у професійних умовах. За таких обставин усе більше уваги приділяється оточенню, у межах якого відбувається процес навчання. Освітнє середовище є основною складовою, підґрунтям будь-якої навчальної установи, тому врахування його впливу в контексті нашого дослідження є необхідною умовою.

Поняття освітнього середовища багатоаспектно досліджувалося вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, питання освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу розробляли В. Панов, Н. Поліванова, В. Рубцов, В. Слободчиков, І. Чернецький, В. Ясвін, професійно-технічних навчальних закладів – Р. Гуревич, О. Єжова, вищої школи – Л. Боденко, В. Бондар, Л. Ващенко, Т. Дороніна, Г. Віневська, О. Матвієнко, Г. Муравьова та ін.

Як зазначають дослідники, освітнє середовище є функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки, і може розглядатися як модель соціокультурного простору, в якому відбувається формування особистості ¹⁹⁵. Дещо інакше його трактує О. Єжова: система умов існування, формування і діяльності особистості в процесі засвоєння нею конкретної системи наукових знань, практичних умінь і навичок; як систему умов виховання й навчання особистості ¹⁹⁶. В. Ясвін окреслює поняття освітнього середовища як «систему впливів і умов для

¹⁹⁵ Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. І. Каташов ; Луганський держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка, – Луганськ, 2001. – С. 8.

¹⁹⁶ Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія / О. О. Єжова. – Суми : Вид-во «МакДен», 2011. – С. 272.

формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні»¹⁹⁷. Базуючись на визначеннях Т. Дороніної та О. Савенкова, розглядатимемо освітнє середовище як *систему педагогічних і психологічних чинників, впливів, які створюють можливість для розкриття наявних та ще не виявлених здібностей та особистісних особливостей здобувачів освіти*.

Вплив освітнього середовища закладів вищої освіти, що полягає в різкій зміні умов перебування після закінчення загальноосвітніх установ та вимог до діяльності студентів, спричиняє перетворення в особистісній сфері та взаємодії з оточенням.

Грунтовний аналіз наукових досліджень (І. Габа, Є. Климов, Г. Ковальов, В. Панов, І. Чернецький, В. Ясвін та ін.), дозволив Т. Дороніній виокремити основні чинники освітнього середовища, що складають його структуру: просторово-предметний (матеріальний), навчально-методичний (комунікаційно-організаційний) та соціально-особистісний. *Просторово-предметний* або *матеріальний компонент* об'єднує матеріальні засоби середовища: приміщення (архітектура будівлі, дизайн інтер'єру, розмір і простір аудиторних приміщень, пристрої, устаткування, прилади, носії інформації, прилади для її опрацювання, особливу атрибутику навчальної ситуації тощо; символічний простір: герб, гімн, традиції тощо. *Навчально-методичний / комунікаційно-організаційний компонент* містить форми та технології передачі інформації, її впорядкування та виокремлення; структуру діяльності, стиль викладання і характер контролю, кооперативні або конкурентні форми навчання, зміст програм навчання (традиційність, консерватизм, гнучкість); правила внутрішнього розпорядку, статут навчального закладу, правила особистої та суспільної безпеки; зміст освітнього процесу, оволодіння способами дії та організація навчання; концепції навчання та виховання, форми і методи організації навчання тощо. *Соціально-особистісний компонент* передбачає комплекс суспільних запитів, мотивів, потреб; особистісних особливостей та успішності, зміну персонального та міжособистісного простору, розподілення статусів та ролей,

¹⁹⁷ Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.

статеві-вікових особливостей студентів і викладачів; культури, досвіду, способу життя оточуючих та ін.¹⁹⁸.

Структуру освітнього середовища ВНЗ I-II рівнів акредитації І. Стаднійчук розглядала у поєднанні таких просторово-предметного, змістово-методичного та комунікативно-організаційного компонентів¹⁹⁹.

Увага науковців до окремих компонентів освітнього середовища ВНЗ окреслює його загальну структуру: інформаційно-технологічний і навчально-методичний (О. Ільченко, Є. Ракітін, О. Соколова)²⁰⁰, інформаційний, соціальний, технологічний (І. Габа)²⁰¹, особистісний (А. Асмолов, Л. Лідак, В. Ясвін та ін.)²⁰². Ми підтримуємо думку М. Братко щодо побудови освітнього середовища вищого навчального закладу як комплексу *особистісного, аксіологічно-смислового, інформаційно-змістового, організаційно-діяльнісного та просторово-предметного* компонентів (рис. 2.1)²⁰³.

Його ресурси є чинниками впливу на суб'єкта навчального процесу, й цілеспрямована зміна чи корегування компонентів детермінує підготовку майбутніх фахівців. Якісним можна вважати таке середовище, що забезпечує суб'єктам освітнього процесу можливості для задоволення освітніх потреб, особистісного розвитку, саморозвитку, є джерелом набуття досвіду особистості.

Значення кожного з названих компонентів у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів розглянуто в п. 3.2.

¹⁹⁸ Дороніна Т. О. Сучасні підходи до визнання сутності та структури освітнього середовища / Т. О. Дороніна // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – №. 40. – С. 182–183.

¹⁹⁹ Стаднійчук І. П. Формування технічної компетентності техніків-механіків у процесі професійної підготовки в аграрних коледжах [Електронний ресурс] / І. П. Стаднійчук. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24740>.

²⁰⁰ Котенко О. Освітнє середовище ВНЗ як чинник професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови / О. Котенко // Молодь і ринок. – 2012. – № 2 (85). – С. 63.

²⁰¹ Габа І. М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості / І. М. Габа // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – К., 2011. – Т. XIII. – Ч. 6. – С. 74–82.

²⁰² Ясвін В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. 2-е издание / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. 368 с.

²⁰³ Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу / М. Братко // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. - Вип. 135. - С. 72.

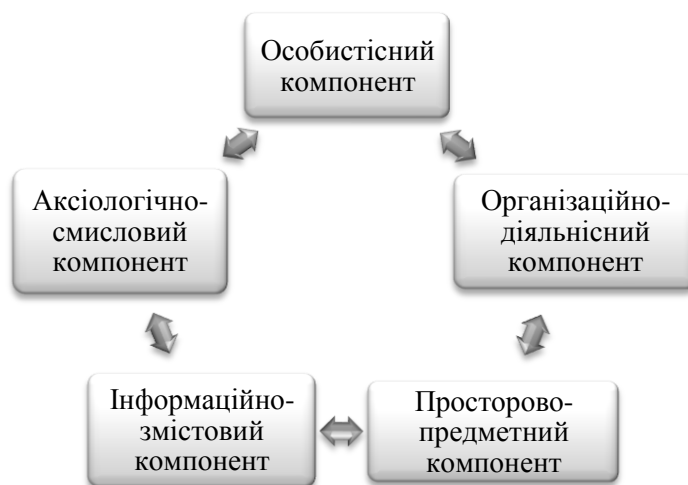

Рис. 2.1. Структурні компоненти освітнього середовища ВНЗ (за М. Братко)

Окремо слід зауважити рекомендації експертів щодо педагогічних умов, які необхідно врахувати у дослідженні: урахувати творчі здібності майбутніх учителів початкової школи та додати до педагогічних умов створення можливості розробляти й видавати власні інтерактивні періодичні видання для дітей з урахуванням їх комунікативної спрямованості, щоб в подальшому продовжувати цю роботу з учнями; організувати навчальний процес, орієнтований на формування самостійності, критичності та креативності мислення студентів у процесі використання засобів періодики, створення атмосфери творчого пошуку, подолання примітивізму та розширення кругозору студентів у процесі формування їх правильного професійного мовлення; забезпечити наявність у ВНЗ достатнього мультимедійного забезпечення навчального процесу та бібліотечних ресурсів (дитячих періодичних видань).

Отже, нами були окреслені провідні педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. За результатами експертного оцінювання обрано та проаналізовано найважливіші: створення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів; формування відповідних знань, умінь і навичок щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи; створення спеціального інформаційного середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби

використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів. Їх суть розкриває єдність навчальної діяльності: мотивація – середовище – зміст й орієнтована безпосередньо на професійну практику.

Названі педагогічні умови є важливим складником створеної структурно-функціональної моделі підготовки вчителів початкових класів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, яку ґрунтовно розглянемо далі, й покликані забезпечувати ефективну навчальну діяльність студентів у контексті досліджуваного явища.

2.2. Структурна модель підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Процес реалізації певного педагогічного явища, підпорядкованого меті та відповідним завданням, починається з педагогічного проектування. Різномасштабно проблему педагогічного проектування у сучасному освітньому просторі розглядали українські та зарубіжні учені (В. Безпалько, В. Безрукова, Н. Белоусова, О. Березюк, Н. Брюханова, С. Вітвицька, І. Дичківська, І. Дмитревська, Л. Забродська, О. Кіяшко, М. Кларін, К. Климова, О. Коберник, І. Коновальчук, А. Лігоцький, Т. Мантула, О. Мельников, Т. Морозова, О. Онопрієнко, Н. Остапенко, О. Пехота, О. Пометун, В. Паламарчук, Н. Прокоп'єва, О. Рудницька, О. Сердюк, С. Сисоєва, Н. Сидорчук, В. Сластьонін, І. Смолюк, Л. Філімонюк, Л. Хоружа, та ін.).

Проектування, у свою чергу, розпочинається з моделювання: визначення завдань проектування та побудови структурно-функціональної моделі суб'єкт-суб'єктної навчальної діяльності. Наступним етапом є прогнозування результатів поетапного впровадження компонентів моделі у практику. Водночас проектування, на нашу думку, не є завершеним процесом, оскільки після етапів впровадження розробленої моделі проектувальник, як правило, вносить корективи до її структури.

У сучасній науці метод моделювання є одним із найбільш ефективних для відображення структури та змісту конкретного педагогічного явища. Його широке застосування в актуальних розвідках з теорії та методики професійної освіти

полегшує сприймання досліджуваного явища та уможливлює комплексне бачення у системі освіти. Здійснений аналіз наукових джерел і матеріалів часописів для дітей свідчить про потужний потенціал дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів і, відповідно, на необхідність підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації цього процесу. Відтак постає необхідність розробки науково обґрунтованої моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Застосування моделювання в педагогіці дає можливість якісно відтворити, проаналізувати та оцінити основні етапи навчального процесу, його структурні й функціональні елементи, а також поведінку суб'єктів. Воно спрямоване на оптимізацію процесу навчання та підвищення його результативності. Водночас, як зазначає Є. Лодатко, моделювання у педагогіці має особливості, природа яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять, практичній відсутності прийнятних механізмів виміру розвитку особистості у процесі навчання, навчальних здобутків учнів, досягнення певною категорією учнівської молоді соціально визначених освітніх орієнтирів тощо. Доводячи складність встановлення єдиного вичерпного визначення понять у педагогіці, зважаючи на їх багатогранність і постійну видозміну, дослідник зауважує, що «єдиною реальною можливістю для дослідження педагогічного явища (об'єкта, процесу) є його формалізація (схематизація і спрощення) в такий спосіб, який дозволяв би відстежувати ті його характеристики, які відіграють роль визначальних у дослідженні та підлягають вивченню, оцінюванню й управлінському впливу»²⁰⁴. Результатом такої формалізації автор вважає модель, у процесі створення якої враховуються відповідні складники та характеристики.

За матеріалами «Енциклопедії освіти», *модель* визначається як «уявна або матеріально реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення

²⁰⁴ Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку / Є. О. Лодатко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Випуск №1. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/.

дає нову інформацію стосовно цього об'єкта»²⁰⁵. Беручи до уваги призначення моделі в теоретико-експериментальному дослідженні, вагомою вважаємо думку В. Краєвського і В. Полонського: «модель – це наступний результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не прямий результат експерименту»²⁰⁶. С. Вітвицька зазначає, що педагогічна модель завжди виступає як аналогія та є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою в реальному педагогічному процесі²⁰⁷. Підтримують положення, що створення моделі є найкращим методом, який надає певну інформацію про процеси, що відбуваються у так званих «живих системах», К. Гнезділова та С. Касярум²⁰⁸.

Модель певного педагогічного явища чи процесу покликана виконувати такі функції: визначати структурні компоненти, які складають систему; відображати функціональні зв'язки між компонентами; постає засобом та інструментом для порівняння різних явищ, процесів, понять та їх ознак.

Процес моделювання, на думку К. Масленнікової²⁰⁹, О. Дубасенюк²¹⁰, відбувається за такими етапами: визначення мети теоретичного розв'язання проблеми професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів; розробка структурно-функціональної моделі підготовки вчителя; вироблення основних концептуальних положень щодо підготовки майбутнього педагога; розробка програми педагогічного експерименту і перевірка ефективності функціонування моделі педагогічної підготовки майбутніх учителів у навчальному процесі; аналіз та узагальнення результатів дослідження.

Розроблена в результаті модель повинна відповідати об'єкту, що моделюється, і бути в змозі його замінити; має бути засобом покращення освітнього процесу, а її

²⁰⁵ Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України: гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 622.

²⁰⁶ Краевский В. В. Методология для педагога: теория и практика / В. В. Краевский, В. М. Полонский. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 268.

²⁰⁷ Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С. С. Вітвицька – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – С. 34.

²⁰⁸ Гнезділова К. М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посіб. / К. М. Гнезділова, С. О. Касярум. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. – С. 8.

²⁰⁹ Масленнікова К. С. Прогностична модель формування професійної компетентності майбутніх економістів та її експериментальна перевірка [Електронний ресурс] / К. С. Масленнікова // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_1_12.

²¹⁰ Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки // Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: Монографія / Авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Н. Г. Сидорчук, О. М. Спирін, Н. В. Якса та ін. / За заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк: Вид. 2-е, доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 8-29.

структурні компоненти повинні підлягати діагностуванню та контролю; модель повинна забезпечувати можливість втручання з метою корегування процесу. Моделювання постає методом дослідження специфічно організованих явищ чи об'єктів, а модель – засобом пізнання. Вона відображає узагальнене уявлення про об'єкт і його практичну реалізацію, та не тотожна йому.

Вивченню різних аспектів проблеми моделювання особистісно орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі присвячено дослідження О. Сердюка²¹¹. Науковець узагальнив пропонувані *класифікації моделей* у різних наукових галузях: 1) матеріальні та ідеальні – за способом репрезентації: на відміну від матеріальної (предметної) моделі, ідеальна (мисленнєва) модель вибудовується у свідомості проектувальника; 2) макромоделі (багатокомпонентний процес) і мікромоделі (фрагмент процесу) – за кількістю параметрів; 3) структурні моделі (опис складових процесу), функціональні моделі (врахування причинно-наслідкових зв'язків між явищами); 4) інформаційні, евристичні, прогностичні – за характером завдань; 5) наближені, точні, достовірні, імовірні – за точністю відтворення оригіналу.

Структурно-функціональний підхід, застосований у ході створення системи підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, зумовив вибір комбінованої універсальної структурної моделі взаємодії викладача і студентів у процесі навчання, що окреслює структурні та змістові компоненти педагогічного процесу у їх взаємозв'язку та дає змогу визначити методологічні основи, зміст діяльності педагога, а також форми, методи й засоби реалізації поставленої мети. Загалом побудова моделі відбувається у послідовності та єдності компонентів: мета – зміст – процес – результат. У нашому дослідженні модель відтворює цільову, концептуальну, змістову, процесуальну та оцінно-результативну складові підготовки і відображає окремі зв'язки між структурними компонентами в досліджуваній підготовці. Створена нами система представлена структурною моделлю (рис. 2.2), яка графічно відображає процес підготовки майбутніх учителів початкової школи і відповідає таким вимогам, як: зумовленість педагогічними

²¹¹ Сердюк О. Методологічні засади моделювання особистісно орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі України / Олександр Сердюк // Вища освіта України. – 2005. – № 1. – С. 60–65.

завданнями, науковість, прозорість структури, об'єктивність, відображення найважливіших особливостей навчального процесу, професійна практична спрямованість, прогностичність, універсальність, відкритість структури (можливість внесення коректив після апробації), єдність традиційних та інноваційних методів і технологій навчання, інтерактивність, взаємозв'язок структурних компонентів.

Наукові дослідження з проблем моделювання освітніх систем (О. Антонової, Ю. Бабанського, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, В. Сластьоніна, Е. Смирнової та ін.) визначають необхідність виокремлення низки компонентів: мети моделювання, об'єкта моделювання, самої моделі, її ознак і структурних компонентів, що залежать від специфіки об'єкта моделювання.

Метою моделювання процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики є розробка такої моделі, яка враховуватиме та відображатиме специфіку професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи, особливості роботи з дитячими періодичними виданнями та дозволить організувати цей процес у вищих педагогічних навчальних закладах, співвіднести його з вимогами суспільства.

Об'єктом моделювання у дослідженні постає процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

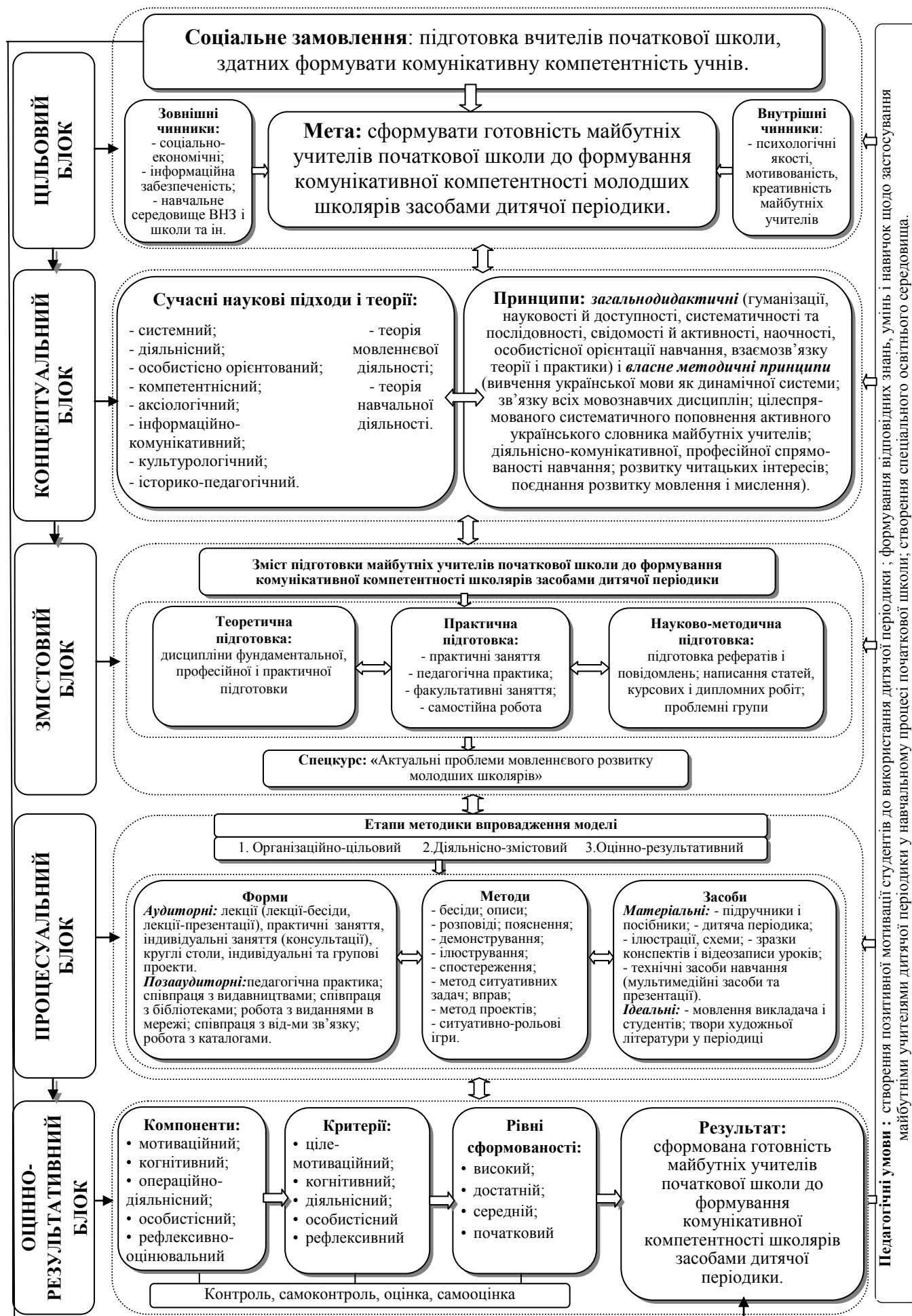

Рис. 2.2. Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики розуміємо як опис та теоретичне обґрунтування структурних компонентів процесу.

У ході створення моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики ми керувалися такими нормативними документами: кваліфікаційними вимогами до вчителів початкової школи, обумовленими соціальним замовленням й окреслених в освітніх програмах підготовки; галузевими стандартами вищої освіти з галузі знань 01 «Освіта», спеціальністю 013 «Початкова освіта»; навчальними планами та програмами професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Цільовий блок моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики містить *соціальне замовлення*, яке виражається у потребі в учителях початкової школи, здатних формувати комунікативну компетентність учнів; *мету*, що визначає загальну спрямованість дослідження, – сформувати готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, а також *зовнішні та внутрішні чинники*, які впливають на процес підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Базуючись на визначенні «комунікативна компетентність молодших школярів», окресленому в п. 1.1., відповідно до тематики нашого дослідження доцільно розглянути поняття у його розвитку. Довідкова література термін «формування» трактує як «дію за значенням «формувати», тобто «надавати чому-небудь певної форми, вигляду; виробляти в кого-небудь певні якості, риси характеру»²¹². Педагогіка оперує категорією «формування» у значенні процесу становлення людини як соціальної істоти під впливом різноманітних факторів: соціальних, економічних, ідеологічних, психологічних, педагогічних тощо або ж як цілеспрямований вплив на учня або студента, здійснюваний викладачем для

²¹² Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 10: Т – Ф / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк]. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 623.

створення певних умов, які в подальшому сприятимуть виникненню у того, хто навчається, нових якостей, знань і умінь²¹³.

Зважаючи на це, напрям розвідки зосереджується на підготовці майбутніх учителів початкової школи до процесу вироблення інтегральної якості учнів, що виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати мовними знаннями, вміннями й навичками і застосовувати їх на практиці; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями засобами дитячих періодичних видань.

Конкретизація зазначеної у моделі мети дозволила сформулювати завдання процесу підготовки фахівців досліджуваного освітнього профілю:

- формування професійної спрямованості навчально-виховного процесу ВНЗ щодо застосування дитячої періодики;
- забезпечення сукупністю знань, умінь і навичок роботи з виданнями, особистісного ставлення до часописів для дітей, необхідних для досягнення належної якості та результатів професійної педагогічної діяльності;
- вироблення навичок самоконтролю і самооцінки у ході формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики.

Педагогічне проектування підготовки майбутніх учителів початкової школи у досліджуваному контексті передбачає врахування багатьох чинників: мети і завдань навчання студентів; загальнодидактичних і специфічних принципів навчання; змісту кожної з навчальних дисциплін; вікових та індивідуальних психологічних особливостей формування в студентів системи знань про дитячу періодику та її місце у формуванні комунікативної компетентності учнів, відповідних умінь і навичок їх використання у професійній діяльності; індивідуальних професійних якостей і креативності суб'єктів навчання – викладача і студентів; матеріальної складової навчального середовища, створеного у ВНЗ та ін.

²¹³ Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник [Електронний ресурс] / Василь Васильович Ягупов. – Київ : Либідь, 2002 . – 560 с. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=36.

Зовнішні чинники підготовки майбутніх учителів початкової школи є об'єктивними соціальними умовами, які визначають загальний курс підготовки фахівців названого профілю:

- глобалізація та інформатизація суспільства;
- потреба у компетентних фахівцях на ринку праці;
- комунікативна орієнтація суспільства;
- соціально-економічні, організаційні та психолого-педагогічні умови набуття

практичного досвіду;

- чіткі стандарти підготовки та окреслені загальні вимоги до фахівців;
- зміст, якість та особливості навчання;
- інформаційна забезпеченість процесу навчання та професійної діяльності;
- особливості навчального середовища ВНЗ та школи тощо.

Водночас поряд із зовнішніми умовами існують *внутрішні чинники*, що впливають на ефективність підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів:

- психологічні якості та здібності майбутніх фахівців;
- індивідуальна мотивованість, спрямованість особистості;
- творче мислення та креативність;
- налагодження відносин із позаосвітніми структурами (бібліотеки,

видавництва, поштові відділення тощо);

– спрямування діяльності на визначення та розв'язання актуальних проблем учителів початкової школи (аналіз потреб, проектування навчального процесу, інформаційно-матеріальне забезпечення, проведення навчання, оцінювання тощо).

Концептуальний блок моделі окреслює основоположні підходи до процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи, наукові теорії та принципи, за якими відбувається навчальний процес у ВНЗ.

Ураховуючи складність і багатоаспектність наукової проблеми, встановлено необхідність її вивчення відповідно до різних рівнів методології науки (фундаментальної, загальнонаукової та конкретнонаукової). Діалектичний метод пізнання відображає фундаментальну методологію дослідження: діалектична логіка

у вивченні обраної проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи вказує на зв'язок теорії та практики у ході підготовки, залежності зовнішніх і внутрішніх чинників, детермінованості об'єктивного і суб'єктивного тощо.

Загальнонаукова методологія представлена системою *наукових підходів*, які визначають особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики: *системним, діяльнісним, особистісно орієнтованим, компетентнісним, аксіологічним, інформаційно-комунікативним, культурологічним історико-педагогічним та інтегративним*. Названі підходи є взаємозалежними та рівноправними у ході підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Обрані підходи до проблеми дослідження, а також особливості їх методичної реалізації ґрунтовно розглянуто в п. 1.2. До конкретно наукової методології відносимо теорію мовленнєвої діяльності та теорію навчальної діяльності, базові положення яких враховані у системі підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів. Основи фундаментальної та конкретно наукової методології, на яких базується дослідження професійної підготовки вчителів початкових класів, також окреслені в п. 1.2 нашої роботи, тому зупинимося на провідних принципах, за якими здійснюється процес навчання майбутніх фахівців початкової школи.

Теоретичними передумовами організації та змісту навчального процесу, вибору форм, методів і засобів навчально-пізнавальної діяльності є педагогічні принципи, що зумовлюють ефективне досягнення поставленої у дослідженні мети.

У педагогічній науці поняття «принцип» (від лат. *prīncipium* – «початок, основа») тлумачиться, як: «основа, на яку треба спиратися і якою необхідно керуватися» (З. Курлянд ²¹⁴; «вихідне положення, провідна ідея, першорядне

²¹⁴ Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2007. — С. 109.

правило певної діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності або припису щодо порядку і способу її здійснення» (О. Рудницька²¹⁵).

Наразі не визначено точної кількості дидактичних принципів з огляду на постійне їх коректування, однак педагоги в цілому одностайні у трактуванні поняття «дидактичні принципи», визначаючи їх як історично зумовлені нормативні основи, вихідні положення, що служать для визначення змісту, організаційних форм та методів навчання (Ю. Бабанський, Дж. Брунер, Н. Волкова, М. Данилов, Л. Занков, Н. Мойсеюк та ін.). Прийнятним є також визначення принципів навчання, пропоноване В. Ягуповим: «спрямовуючі положення, нормативні вимоги до організації та проведення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із його закономірностей»²¹⁶. Ряд важливих положень-принципів зумовлює особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики.

Видатний чеський педагог Я. Коменський у праці «Велика дидактика» охарактеризував базові принципи навчання та виховання: наочності, свідомості й активності, послідовності і систематичності знань, міцності знань і навичок. Саме ці положення були покладені в основу створення майбутніх методичних систем дидактами-послідовниками.

Тематика нашого дослідження передбачає врахування у процесі підготовки майбутніх фахівців не лише загальнодидактичних принципів, а й специфічних лінгвометодичних положень. Так, ґрунтовний аналіз педагогічних праць дав змогу К. Климовій виділити загальнодидактичні та власне методичні принципи навчання української мови, які стали спрямовуючими положеннями при педагогічному проектуванні технологій формування складових мовнокомунікативної професійної компетентності майбутніх педагогів-нефілологів: *загальнодидактичні* – гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, культуровідповідності, науковості, практичної спрямованості, наочності, єдності навчальної та науково-дослідної діяльності

²¹⁵ Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К., 2002. – С. 91.

²¹⁶ Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / Василь Васильович Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – С. 291.

студентів, взаємовідповідності і взаємозв'язку матеріального та інтелектуального компонентів навчального середовища, співробітництва і співдружності, емоційної насиченості навчально-виховного процесу, доступності і посиленості, індивідуалізації навчання, самостійності, безперервності, активізації міжпредметних зв'язків (інтегративності), наступності і перспективності, кредитності; *лінгвометодичні* – принцип вивчення української мови як динамічної системи; принцип навчання української мови на ґрунті знань про психологічні закономірності функціонування мови у комунікативному просторі; принцип зв'язку усіх мовознавчих дисциплін на нефілологічних факультетах з риторикою як пранаукою; принцип цілеспрямованого систематичного поповнення активного українського словника майбутніх учителів термінами сучасних мовознавчих галузей; принцип діяльнісно-комунікативної, професійної спрямованості навчання української мови; структурно-функціональний, стилістично маркований принцип вивчення мовних явищ; принцип диференційованого навчання української мови; принцип діалогізації навчання студентів української мови ²¹⁷.

У контексті нашого дослідження, базуючись на педагогічних і методичних дослідженнях, вважаємо за доцільне окреслити такі *принципи* підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, враховуючи загальні положення педагогіки та методики навчання української мови.

Загальнодидактичні:

– *гуманізації*: процес професійної підготовки спрямований на комунікативний розвиток учнів початкової школи та індивідуальний фаховий розвиток студента, як представника еліти сучасного суспільства, що несе і реалізує основи гуманізму; в основу покладено увагу до людини як найвищої цінності, тобто реалізується домінанта людиноцентризму в освітньому середовищі;

– *науковості й доступності*: у змісті навчальних дисциплін та курсів мають бути відображені сучасні педагогічні, лінгвістичні та методичні погляди на

²¹⁷ Клімова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Клімова. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – С. 191-194.

проблему формування комунікативної компетентності, методику навчання української мови та літературного читання. Водночас слід ретельно добирати необхідний теоретичний і практичний матеріал з урахуванням рівнів підготовки студентів, щоб пропоновані завдання були виконані успішно й реалізували поставлену мету;

- *систематичності та послідовності*: передбачає систематичне й послідовне подання матеріалу, його упорядкування та структурування за тематикою і складністю, «забезпечення логічних зв'язків між засвоєнням способів дій і знань, між формами і методами навчання та формами і методами контролю (самоконтролю) за навчально-пізнавальною діяльністю»²¹⁸, передбачає поступовий перехід від початкового ступеня навчання до його найскладнішого прояву;

- *свідомості й активності*: передбачає позитивне та відповідальне ставлення студентів до навчання, виявлення їх пізнавальної активності. Для реалізації названого принципу слід забезпечувати усвідомлення студентами цілей, завдань, способів організації навчальної діяльності; стимулювати активність майбутніх фахівців за допомогою створення проблемних ситуацій, емоційної забарвленості викладу, спонукати до виявлення креативності тощо;

- *наочності*: полягає у застосуванні наочних засобів навчання (зразків дитячих періодичних видань, демонстрацій, мультимедійних презентацій, відеозаписів уроків у початковій школі), що значно підвищує рівень мотивації до використання часописів для формування комунікативної компетентності молодших школярів, покращує засвоєння інформації майбутніми вчителями, готує до безпосередньо практичної діяльності. Самостійна позааудиторна робота студентів з друкованими та електронними виданнями для дітей також відображає основні положення цього принципу.

- *перспективності і взаємозв'язку теорії та практики*: пропонована модель підготовки майбутніх учителів початкової школи безпосередньо орієнтована на професійну діяльність, що відображає перспективність застосування здобутих знань; окрім того, теоретична підготовка набуває реалізації на практичних заняттях

²¹⁸ Чайка В. М. Основи дидактики : Навчальний посібник / В. М. Чайка. - К. : Академвидав, 2011. - 240 с.

шляхом підготовки та програвання уроків (або їх фрагментів) відповідної тематики, проходження педагогічної практики та ін.;

– *особистісної орієнтації навчання*: урахування індивідуальних особливостей студентів у процесі підготовки та під час колективних форм роботи; вибір доречних форм та методів опанування змістом освітніх програм; використання диференційованих форм контролю та оцінювання тощо.

Оскільки підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів базується, насамперед, на мовному підґрунті, варто враховувати не лише загальнодидактичні, а й *власне методичні принципи*: принцип вивчення української мови як динамічної системи (під час опрацювання норм літературної мови студенти повинні бачити їх зміни як прояви життя мови у просторі і часі); принцип зв'язку усіх мовознавчих дисциплін; принцип цілеспрямованого систематичного поповнення активного українського словника майбутніх учителів термінами сучасних мовознавчих галузей; принцип діяльнісно-комунікативної, професійної спрямованості навчання української мови; структурно-функціональний, стилістично маркований принцип вивчення мовних явищ (взаємопов'язані структурні елементи мовної системи розглядаються у текстах різних стилів та жанрів); принцип розвитку читацьких інтересів; принцип поєднання розвитку мовлення і розвитку мислення та ін.

Наступною складовою моделі є **змістовий блок**, побудований відповідно до означених наукових підходів і принципів підготовки майбутніх учителів початкової школи. У ньому передбачено визначення комплексу навчальних дисциплін та видів діяльності для реалізації модельованого процесу.

Змістовий компонент містить складові підготовки за напрямками: теоретична, практична та науково-методична підготовка, що реалізуються у системі фахових дисциплін, педагогічних практик і спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів», спрямованого на отримання відповідних знань, умінь і навичок, вироблення ціннісного ставлення і досвіду роботи з дитячою періодикою майбутніми учителями початкової школи.

Процес фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи передбачає вивчення дисциплін циклу професійної підготовки (нормативної частини і дисциплін за вибором студента), факультативів, проходження навчальних і виробничих практик – для студентів I-IV курсів; дисциплін циклів соціально-гуманітарної підготовки (нормативна частина), фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки (нормативна частина), професійної і практичної підготовки (нормативна і варіативна частини) – для студентів V-VI курсів.

Теоретична підготовка, базуючись на знаннях загальнопедагогічних курсів і враховуючи належну практичну педагогічну обізнаність студентів, полягає у вивченні дисциплін, орієнтованих на опрацювання дитячих періодичних видань, формування загальних уявлень про їх змістове наповнення, методику роботи з часописами у контексті формування комунікативної компетентності молодших школярів:

- літературознавчі дисципліни («Дитяча література з основами культури і техніки мовлення» (нормативна), «Дитяча література» (нормативна), «Іноземна література для дітей» (нормативна) – з I (III) курсу;

- методичні дисципліни («Методика навчання української мови, каліграфії та літературного читання» (нормативна), «Методика навчання української мови» (нормативна), «Методика навчання літературного читання» (нормативна), «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» (за вибором студента) – III-IV курси.

Грунтовний виклад змісту означених курсів подано в п. 2.1.

Практична підготовка здійснюється на практичних заняттях із вищеназваних курсів, а також шляхом проведення факультативних занять, виконання самостійної роботи (відповідно до НМК дисциплін та з ініціативи студентів) та під час проходження педагогічної практики.

Педагогічна практика є обов'язковою частиною навчально-виховного процесу педагогічних інститутів (факультетів) ВНЗ. Н. Казакова позиціонує її як «важливу складову професійної підготовки майбутніх учителів, спрямовану на закріплення та

реалізацію в спеціально створених умовах набутих студентами предметних, психолого-педагогічних, методичних знань, умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності в школі, засіб творчого розвитку та саморозвитку майбутнього вчителя, формування у нього професійно значущих якостей і готовності до інноваційної педагогічної діяльності»²¹⁹. Проходження навчальної та виробничої практик сприяє розширенню знань студентів про діяльність учителів початкової школи, забезпечує практичну реалізацію здобутих знань, умінь і навичок в умовах школи, тобто відбувається професійне становлення фахівців. Як зазначає В. Підгурська, «педагогічна практика дає можливість студентам апробувати здатність до виконання функцій учителя початкових класів, практично підготуватися до власне самостійної педагогічної діяльності»²²⁰. Майбутні фахівці мають змогу спостерігати за тим, чи контактують діти з періодичними виданнями та як останні використовуються у межах початкової ланки школи (класний «Куточок книги», бібліотечні уроки, уроки роботи з книгою, використання матеріалів видань під час уроків тощо). Водночас активна складова практики забезпечує впровадження отриманих студентами знань щодо формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики під час безпосередньої діяльності.

Науково-методичний аспект підготовки зосереджений у межах змістової складової дисциплін, окреслених вище, а також самостійної роботи майбутніх учителів. З-поміж основних видів діяльності – підготовка рефератів і повідомлень, написання статей, курсових і дипломних робіт та робота проблемних груп.

Інтегрованим спецкурсом, орієнтованим на підготовку майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики, є *«Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»*, під час розробки й удосконалення якого враховано особливості підготовки майбутніх фахівців відповідно до навчальних планів і програм. Спецкурс призначений для студентів галузі знань 01 Освіта, спеціальності

²¹⁹ Казакова Н. В. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Вікторівна Казакова. – Київ, 2005. – С. 40.

²²⁰ Підгурська В. Ю. Педагогічна практика як важлива передумова становлення майбутнього вчителя-класовода / В. Ю. Підгурська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – №. 68. – С. 6.

«Початкова освіта», і має важливе значення для теоретичної та практичної професійної підготовки студентів (див. додатки М, Н).

Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» є логічне поглиблення, доповнення відповідного розділу вузівського курсу «Методика викладання української мови в початкових класах», що дає можливість практично заглибитись у методику формування комунікативної компетентності молодших школярів, навчити планувати цей процес, реалізувати його й таким чином підвищити методичну компетентність майбутніх учителів. Перелік відповідних знань та умінь студентів, а також побудова і зміст курсу розглянуто у п. 3.2.

Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики містить **процесуальний блок**, який передбачає окреслення етапів методики впровадження моделі, а також форми, методи і засоби її реалізації.

Послідовність методики впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів представлено:

1. Організаційно-цільовий етапом, що передбачає забезпечення педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців; підготовку та організацію діяльності викладачів; організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Цільовий компонент містить визначення таких основних положень: формування кваліфікованих компетентних фахівців галузі початкової освіти; забезпечення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів, інтересу до її опрацювання, усвідомлення професійних потреб, формування світогляду; набуття знань і формування професійних умінь і навичок; вияв та реалізація творчого потенціалу студентів у роботі з дитячою періодикою; формування здатності до рефлексії майбутніх учителів початкової школи тощо.

2. *Діяльнісно-змістовим етапом*, що передбачає формування мотивації майбутніх педагогів до використання дитячої періодики через поглиблення знань і безпосереднє формування практичних умінь і навичок роботи з нею. Рівень уявлень студентів молодших курсів про професійні обов'язки нижчий, аніж у старших, тому важливо сформувати позитивне ставлення майбутніх учителів початкових класів до дитячої періодики, зацікавленість нею, досягти усвідомлення студентами значення видань для молодших школярів та їх можливостей у методиці навчання.

Важливим є набуття студентами знань про сутність та особливості функціонування періодики для дітей, її класифікацію та змістове наповнення, адже за матеріалами часописів відбуватиметься формування комунікативної компетентності молодших школярів; методику роботи з виданнями відповідно до навчальних програм початкової школи.

Формування у студентів професійної спрямованості, здобуття опорних знань, умінь та навичок роботи щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики – головна мета цього етапу.

Зміст експериментальної роботи реалізується під час викладання навчальних дисциплін «Дитяча література з основами культури і техніки мовлення» («Дитяча література»), «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання» (або комбінованого курсу «Методика навчання української мови, каліграфії та літературного читання»). Відбувається впровадження окресленої вище теоретичної, практичної, науково-методичної підготовки у ході аудиторної та позааудиторної діяльності. На заняттях і під час проходження навчальної педагогічної практики студенти зорієнтовуються у фахових вимогах, частково випробовують свої професійні можливості, здійснюють спроби оцінити методичне призначення дитячої періодики та її місце в навчальному процесі початкової школи.

Проходження виробничої педагогічної практики, написання наукових статей і дипломних робіт з тематики дослідження, вивчення спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» характеризується засвоєнням і реалізацією творчого підходу до використання дитячої періодики у досліджуваному аспекті. Під час практичних занять і проходження практики студенти старших

курсів повною мірою апробують свої професійні можливості (розробка планів-конспектів та проведення уроків з використанням матеріалів дитячої періодики, індивідуальна робота зі школярами про видання для дітей, виховні години, бібліотечні уроки тощо).

3. *Оцінно-результативний етап.* Рефлексивно-корекційний компонент на цьому етапі відображає рівень самостійності студентів у професійній діяльності; уміння критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів; обізнаність майбутніх учителів щодо комунікативного потенціалу видань та їх застосування у початковій школі.

Поділ методики впровадження моделі підготовки на названі вище етапи є досить умовним, оскільки формування готовності у контексті досліджуваної проблеми певною мірою відбувається на кожному з етапів.

Названі етапи методики безпосередньо реалізуються в системі *форм, методів і засобів* фахової підготовки студентів педагогічних інститутів (факультетів) ВНЗ.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі здійснюється з використанням традиційних (лекційні, практичні, семінарські заняття, самостійна робота студентів, позааудиторна діяльність) та інноваційних (проектна діяльність, презентації, робота з електронними базами) форм організації освітнього процесу.

Поняття «*форма*» – багатозначне. Академічний тлумачний словник української подає дефініцію терміна, як «4. Тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом. 5. *філос.* Спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз... 8. Спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії.»²²¹. Нерозривний зв'язок між змістом і формою процесу фахової підготовки передбачає чітке окреслення способів організації навчальної діяльності студентів.

К. Климова зазначає, що термін «форма» у педагогіці вищої школи вживається у двох значеннях: як вид навчального заняття, регламентований законодавчо

²²¹ Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 10: Т – Ф / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк]. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 617.

(лекція, практичне заняття та ін.), та як «зовнішній бік», форма організації суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії викладача і студентів у навчальному середовищі ВНЗ (фронтальні, групові, індивідуальні форми діяльності) ²²². Водночас формами організації навчання З. Курлянд вважає засоби «здійснення взаємодії студентів та викладачів, у межах яких реалізуються зміст та методи навчання, вони визначають, як слід організувати всю роботу з урахуванням того, хто, де, коли і з якою метою навчається» ²²³. Пошук оптимальних форм організації навчання і самонавчання студентів у вищій школі є безперервним процесом, зумовленим розвитком суспільних відносин, змінами у світовому освітньому просторі, тому погоджуємося з думкою психолога і педагога О. Власової, що слід розробляти таку комплексну систему форм навчання, яка б «максимально враховувала переваги існуючих систем навчання, а також тих, що існували раніше, й мінімізувала вади їх застосування у педагогічній практиці» ²²⁴.

Розмаїття форм навчальної діяльності передбачає їх класифікацію за різними ознаками, зокрема за кількістю студентів, місцем і тривалістю навчальної роботи, способом та засобами навчання тощо. У нашому дослідженні визначальною оберемо ознаку за місцем і тривалістю роботи. Відповідно форми навчання поділятимемо на аудиторні та позааудиторні. Ті, що були використані під час проведення дослідження, ґрунтовно розглянуто в п. 3.2.

Організаційні форми навчальної діяльності здійснюються через систему методів, застосовуваних у ході підготовки майбутніх учителів. Поняття «метод навчання» різноаспектно розглядалося багатьма вченими-дидактами та методистами (А. Алексюк, Ю. Бабанський, О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, Г. Ващенко, В. Галузинський, Н. Голуб, С. Гончаренко, О. Горошкіна, М. Євтух, Т. Ільїна, С. Караман, К. Климова, І. Кочан, М. Красовицький, З. Курлянд, О. Кучерук, І. Лернер, М. Махмутов, Л. Мацько, Н. Мойсеюк, В. Мельничайко, М. Олійник, В. Онищук, Н. Остапенко, М. Пентилук, С. Петровський, П. Підкасистий,

²²² Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Климова. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – С. 196.

²²³ Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – С. 126.

²²⁴ Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник / Олена Іванівна Власова. — К. : Либідь, 2005. — С. 64.

І. Підласий, К. Плиско, О. Рудницька, М. Скаткін, А. Хуторський, В. Ягупов та ін.), однак у тлумаченні самого терміна немає суттєвих розбіжностей.

Найбільш визначальні його ознаки виділяє С. Бондар: спосіб одержання інформації та оволодіння учнями вміннями і навичками; спосіб спільної діяльності вчителя й учнів, керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів; сукупність упорядкованих прийомів, дій, операцій, достатніх для одержання результатів спільної діяльності вчителя та учнів; спосіб і форма руху змісту навчального матеріалу за правилами індуктивної чи дедуктивної логіки його розгортання; спосіб і рівень руху пізнавальної самостійності й активності учнів, спосіб стимулювання та мотивації учіння, спосіб емоційних переживань, спосіб формування оцінних суджень ²²⁵. За результатами аналізу педагогічної та лінгвометодичної літератури сформулюємо узагальнене визначення терміна: *метод навчання – це спосіб досягнення навчальної мети, який передбачає єдність навчальної діяльності вчителя й учнів* (у контексті дослідження – викладача й студентів).

Багатоманітність класифікацій методів навчання спричинена добором різних ознак, котрі вчені вважають визначальними. Так, поширеними є класифікації методів за джерелом знань (Н. Верзилін, Є. Петровський); за характером пізнавальної діяльності (І. Лернер, М. Скаткін), на основі цілісного підходу до процесу навчання (Ю. Бабанський); залежно від основної дидактичної мети і завдань (М. Данилов, Б. Єсіпов, І. Харламов, В. Онищук) та інші. Найбільшого поширення та визнання у дидактиці ХХ століття здобула систематизація методів, запропонована Ю. Бабанським, до якої учений відносив методи організації, самоорганізації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання та мотивація навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю і самоконтролю, аналізу та оцінювання результатів навчання.

Водночас науковці виділяють також інноваційні й інтерактивні методи навчання, які базуються одразу на поєднанні двох і більше компонентів (словесно-інформаційні, словесно-евристичні, наочно-інформаційні, наочно-проблемні,

²²⁵ Бондар С. П. Методи навчання / С. П. Бондар // Енциклопедія освіти/ Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 492–494.

наочно-евристичні, наочно-дослідницькі практично-евристичний, практично-проблемний, практично-дослідницький та ін.; лінгвістичні та рольові ігри, «мозковий штурм», «дерево рішень», «кубування», «гронування», інтелектуальна розминка, тематична дискусія тощо). Використані під час проведення експериментальної роботи методи розглянуті в п. 3.2.

Підґрунтям методів навчання в загальноосвітніх закладах і вищій школі є використання дидактичних *засобів* – знарядь, що забезпечують ефективність процесу викладання й учіння. За О. Дубасенюк, засобами навчання називають «*матеріальні* (технічні засоби навчання, шкільне обладнання, шкільні приміщення, підручники, посібники тощо) та *духовні* цінності (наприклад, лагідне вчительське слово), які сприяють підвищенню ефективності процесу навчання»²²⁶.

Класифікація засобів навчальної діяльності науковцями представлена по-різному: матеріальні та ідеальні (К. Климова)²²⁷, традиційні та інноваційні (М. Бирка)²²⁸, *інформаційні* (підручники і навчальні посібники), *дидактичні* (таблиці, плакати, відеофільми, програмні засоби навчального призначення, демонстраційні приклади), *технічні* (аудіовізуальні засоби, комп'ютер, засоби телекомунікацій, мультимедіа, віртуальна реальність) (Н. Морзе).

Дотримуючись поділу засобів навчання на матеріальні та ідеальні, назвемо ті, що були використані під час проведення дослідження:

- *матеріальні засоби*: підручники, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, дитячі періодичні видання, зразки планів-конспектів уроку, схеми, рисунки, ілюстрації, відеозаписи занять у початковій школі, тести, технічні засоби навчання (комп'ютер, мультимедійний проектор та екран, презентації) тощо;
- *ідеальні засоби*: зразкове мовлення викладача та студентів-одногогрупників, твори художньої літератури з дитячої періодики.

²²⁶ Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене / За заг. ред. О.А.Дубасенюк, А.В.Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – С. 136.

²²⁷ Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Климова. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – С. 284.

²²⁸ Бирка М. Ф. Інноваційні засоби навчання [Електронний ресурс] / М. Ф. Бирка // Освіта Буковини. – № 19 (91). – 20 травня 2011 р. – (вкладка: наукова діяльність). – С. 1-13. – Режим доступу: http://ippobuk.cv.ua/images/mbyrka_article_024.pdf.

Зауважимо, що засоби навчання є найбільш ефективними тоді, коли стають органічним елементом процесу навчання й забезпечують реалізацію навчальних цілей.

Оцінно-результативний компонент моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи відтворює структурні складові, які уможливають цілісне дослідження ефективності змодельованого процесу підготовки майбутнього педагога. У названому блоці відображено рівні сформованості (високий, достатній, середній, початковий) компонентів готовності студентів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики (мотиваційний, когнітивний (знаннєвий), операційно-діяльнісний, особистісний і рефлексивно-оцінювальний) відповідно до означених критеріїв (ціле-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, рефлексивний) і показників.

Розроблена модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики є ефективним інструментом організації системи навчання компетентного фахівця, є відкритою та може бути доповнена новими компонентами. Отже, підготовка майбутніх учителів початкової школи в досліджуваному контексті розглядається як динамічна система, що може змінюватися під впливом суспільних процесів на кожному з визначених етапів.

Зазначимо, що необхідною умовою побудови науково обґрунтованої структурної моделі спільної діяльності викладачів і студентів є педагогічний моніторинг за критеріями та показниками, розглянутими у п. 2.3. Отримана інформація й аналіз показників дали змогу зробити об'єктивні висновки щодо змісту і структури системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Проведення експериментально-дослідного навчання на педагогічних факультетах (в інститутах) ВНЗ України дозволило перевірити ефективність спроектованої системи підготовки і внести корективи до структури моделі.

2.3. Структура, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами періодичних видань для дітей.

Предметом дослідження багатьох вітчизняних учених стала готовність до здійснення різних видів педагогічної діяльності. Від 90-х рр. XX ст. це питання вивчали В. Масенко, А. Капська, А. Лисенко, Д. Мазоха, О. Пехота, Т. Тихонова та ін. У лексикографічній літературі поняття «*готовності*» розкривається, як: властивість і стан за значенням «готовий» (який зробив необхідне приготування, підготувався до чого-небудь); бажання зробити що-небудь ²²⁹. Психологічні дослідження виокремлюють два основних підходи до визначення сутності й структури вищезазначеного поняття: функціональний та особистісний. З позицій першого психологічна готовність – це певний стан психічних функцій, активізація яких забезпечує оптимальний рівень досягнень діяльності (Ф. Генон, Є. Ільїн, Є. Кузьмін, Г. Нагаєва, О. Ухтомський, та ін.). Відповідно до особистісного підходу, психологічна готовність розглядається як стійке утворення особистості, цілісність психічних процесів якої є умовою успішності діяльності (К. Дурай-Новачкова, М. Дяченко, Л. Кандибович, О. Лазурський, Н. Левітов, В. Сластьонін, Д. Узнадзе).

Чимало педагогів поняття готовності визначають, як: результат спеціальної підготовки, наслідок діяльності (В. Сериков, В. Сластьонін); передумову до професійної діяльності, що забезпечує її ефективність, виконує регулятивну функцію, є сталою; інтегроване особистісне утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного здійснення діяльності (Ю. Гільбух, Л. Кондрашова, О. Мороз та ін.); суб'єктивний стан особистості, що спонукає до діяльності, спрямований на її виконання (М. Дяченко, Л. Кандибович); рівень професійної компетентності (Г. Гуштіна); професіоналізм (Т. Букер, Г. Томазі); сукупність професійно важливих знань, умінь і навичок (М. Малькова); вибірково, прогнозовану активність особистості на етапі її підготовки до діяльності (така активність виникає як результат визначення професійної мети на основі

²²⁹ Словник української мови on-line. Т. 1-6. (А-Кварта) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=19769&page=670>.

усвідомлених потреб і мотивів) (І. Гавриш). Таким чином, готовність є результатом підготовки до здійснення певного виду професійної діяльності, а якість її виконання визначається відповідним рівнем готовності фахівця.

Професійну готовність майбутніх учителів науковці характеризують як інтегровану якість, єдність структурних елементів, мобілізацію складових професійного та особистісного досвіду, закономірний результат спеціальної підготовки, широку і системну професійну компетентність, що містить професійно-моральні погляди та переконання, професійну спрямованість, самоаналіз²³⁰.

У дослідженнях Л. Кадченко, пропонується визначення готовності до педагогічної діяльності з урахуванням усіх компонентів: складне особистісне утворення, що забезпечує високі результати педагогічної роботи і передбачає професійно-моральні погляди й переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння, навички, налаштованість на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потребу в професійному самовдосконаленні²³¹.

Назване поняття у працях науковців розглядається як складне соціально-педагогічне утворення, яке містить комплекс індивідуально-психологічних якостей, систему знань, умінь і навичок, передбачає потреби переконання, погляди, ставлення, мотиви, установки на означену діяльність, почуття, властивості особистості, потреби, задоволеність працею вчителя²³².

У контексті формування толерантності учнів Н. Бирко тлумачить готовність як результат професійної підготовки, складне особистісне утворення, що забезпечує внутрішні мотиви майбутнього педагога до формування досліджуваної якості в

²³⁰ Костюченко Л. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до професійної діяльності // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2011. – №. 39 (1). – С. 61-66. – С. 64.

²³¹ Кадченко Л. П. Формирование готовности студентов педвузов к профессиональной деятельности средствами иностранного языка: дис....канд.пед.наук: 13.00.04 / Л.П.Кадченко: Харьк.нац.ун-т им.В.Н.Карамзина.– Х. : [б.и.], 1992.– 173 с

²³² Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – С. 128.

педагогічній діяльності, відповідний комплекс знань, умінь і навичок формування толерантних рис особистості учнів початкової школи²³³.

Тож огляд наукової літератури з проблем готовності майбутніх учителів до професійної діяльності дав можливість окреслити визначення *готовності* як складного соціально-психологічного утворення, яке передбачає комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості та систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, що в результаті професійної підготовки формують компетенції, які входять до складу професійної компетентності майбутнього вчителя.

Виходячи із зазначеного, у межах експериментальної роботи готовність до формування комунікативної компетентності школярів будемо розглядати як базовий критерій досліджуваного явища.

Аналіз сучасних педагогічних досліджень не лише вітчизняних, а й зарубіжних науковців (І. Гавриш, І. Дичківська, К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, І. Зимня, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, Л. Кондрашова, І. Колеснікова, Т. Коломієць, М. Левітов, В. Моляко, О. Мороз, Дж. Равен, В. Сластьонін, Ю. Шаповал та ін.) з проблем формування готовності фахівців у галузі освіти створює підґрунтя для окреслення визначення та структури готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

У дослідженнях А. Грабового²³⁴ та В. Матіяш²³⁵ доведено, що навіть за умов різноманітності педагогічної діяльності, сталими в її змісті аспектами є мотиваційний (мотиви та інтереси до виконання діяльності), змістовий (необхідні знання щодо її змісту) та процесуальний (необхідні уміння та навички). Водночас дослідники наголошують на необхідності врахування оцінювального компонента,

²³³ Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Бирко Надія Михайлівна – Житомир, 2014. – С. 9.

²³⁴ Грабовий А. Гуманітаризація методичної підготовки майбутнього вчителя хімії / А. Грабовий // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 139. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 53–60.

²³⁵ Матіяш В. В. Педагогічне краєзнавство в підготовці майбутніх учителів початкових класів до гуманітаризації навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / В. В. Матіяш. – Одеса, 1999. – 22 с.

що передбачає самооцінку рівня знань і вмінь, потрібних для реалізації мети професійної діяльності.

Підтримуючи попередні позиції, компонентний склад готовності майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи Н. Бирко розглядає в сукупності мотиваційно-ціннісного, когнітивного, процесуального та оцінно-рефлексивного компонентів ²³⁶.

Аналіз особистісного компонента готовності до наукової, професійної, навчальної та інших видів діяльності дав змогу Е. Остапенко окреслити його загальну тенденцію – виділення серед показників психологічних характеристик особистості таких як: спрямованість, самооцінка, любов до професії, натхнення; якостей, а саме: відповідальність, впевненість у своїх силах, самостійність, наполегливість; умінь саморегуляції, самоуправління ²³⁷. Думка щодо наявності названого компонента готовності у контексті нашого дослідження нам видається слушною.

Готовність майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів З. Залібовська-Ільніцька визначає як інтегральне утворення, багатоаспектний результат професійної підготовки студентів, який передбачає наявність відповідних компонентів (спонукального, когнітивного, діяльнісного, рефлексивно-оцінного) і забезпечує особливий психологічний стан усвідомлення педагогічного завдання щодо формування у молодших школярів спеціальних знань, умінь та навичок спілкування ²³⁸. Вищеназване поняття, у трактуванні дослідниці, передбачає єдність декількох аспектів: мотивації в майбутніх педагогів до безпосередньої діяльності; глибоких знань із психолого-педагогічних і фахових дисциплін; сформованих практичних умінь і навичок професійної діяльності; умінь аналізувати та оцінювати результати власної діяльності.

²³⁶ Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Бирко Надія Михайлівна – Житомир, 2014. – С. 9.

²³⁷ Остапенко Е. Виокремлення компонентів готовності до професійного саморозвитку: інтеграція існуючих підходів / Е. Остапенко // Наука і освіта. – 2011. – № 6. – С. 177–181.

²³⁸ Залібовська-Ільніцька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Зоя Володимирівна Залібовська-Ільніцька. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2009. – С. 8.

За висновками науковців, сутність готовності виражається в діалектичній єдності всіх її структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин, а результативність формування забезпечується рівнем розвитку визначених структурних компонентів досліджуваного поняття.

Зважаючи на вищесказане, готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів розглядатимемо як сукупність *мотиваційного, когнітивного (знаннявого), операційно-діяльнісного, особистісного та рефлексивно-оцінювального* компонентів (рис. 2.3).

Отже, формування готовності майбутніх учителів початкової школи у досліджуваному аспекті – це комплексний педагогічний процес, що базується на методиці розвитку професійних знань, умінь, навичок та особистісних характеристик майбутніх учителів з використанням часописів для дітей під час навчання у ВНЗ.

Рис. 2.3. Структура готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що в нашому дослідженні **підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики** розглядається як цілеспрямований процес формування готовності майбутніх учителів початкової школи до процесу вироблення інтегральної якості та властивості учнів, що виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати мовними знаннями, уміннями

й навичками і застосовувати їх на практиці; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями засобами дитячих періодичних видань.

Зосередженість навчального процесу під час підготовки майбутніх педагогів на формуванні кожної з названих складових є запорукою становлення висококваліфікованих компетентних фахівців.

Підґрунтям для формування готовності є досвід особистості, що базується на позитивному ставленні до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб, знанні предмета та способів взаємодії з ним. Як зазначає З. Курлянд, компонентами готовності до педагогічної діяльності є професійна самосвідомість, ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, навички та вміння практичного втілення цих способів, а також професійно значущі якості особистості. Учена визначає, що готовність має часові характеристики, а отже, буває тривалою та ситуативною (тимчасовою). Тривала готовність, або підготовленість, формується заздалегідь, у результаті спеціально організованих впливів. Вона виявляється стало і становить провідну передумову успішної професійної діяльності. Ситуативна (тимчасова) готовність є нестійкою і залежить від багатьох чинників конкретної ситуації. Обидва види готовності існують у єдності: тимчасова визначає ефективність тривалої ²³⁹. В аспекті нашого дослідження інтерес становить тривалий стан готовності до діяльності, адже саме він дає можливість досягати стабільних результатів у ході педагогічної праці.

Розглянемо окремі компоненти готовності до педагогічної діяльності.

Мотиваційний компонент готовності передбачає наявність мотивів, потреб, інтересів і установок, які спонукають майбутніх учителів початкової школи використовувати дитячу періодику для формування комунікативної компетентності учнів; визначає наявність потреби у підвищенні рівня знань про періодичні видання;

²³⁹ Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] / З. Н. Курлянд. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/350-pedagogka-vischo-shkoli-kurlyand-zn.html>.

стійкість інтересу до вивчення та використання часописів; усвідомлення значення застосування періодики в навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів.

Мотиваційна сфера є інтегрованою характеристикою діяльності вчителя, що виражає його прагнення до самореалізації та саморозвитку в педагогічній сфері ²⁴⁰. Мотиви використання дитячої періодики виникають за умови, що у майбутнього вчителя є чіткі потреби, від усвідомлення яких залежить успішна професійна діяльність. Такі потреби-вимоги сформульовані у Державному стандарті початкової загальної освіти й навчальних програмах для початкової школи: «метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва» ²⁴¹. Відповідно одним із засобів формування комунікативної компетентності нами визначається періодика для дітей.

Таким чином, призначення мотиваційного компоненту полягає в тому, що його сформованість визначає емоційно-ціннісну готовність майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики й опосередковано впливає на розвиток інших компонентів готовності до професійно-педагогічної діяльності. Названа складова вважається багатьма дослідниками провідною, адже від того, чим мотивує вчитель свою готовність до формування комунікативної компетентності учнів, залежать навчальні досягнення школярів.

Когнітивний компонент готовності окреслює систему знань, необхідних майбутнім учителям початкової школи для ефективного виконання професійної діяльності:

- *психолого-педагогічні знання* задовольняють вимоги загальної готовності студентів до професійної діяльності. Дослідження О. Дубасенюк свідчать, що оволодіння психолого-педагогічними знаннями й уміннями (завдяки їх універсальному характеру та виховній спрямованості) є ефективним засобом

²⁴⁰ Митина Л. М. Формирование профессионального самосознания учителя / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 58–64., с. 59.

²⁴¹ Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

особистісного та професійного розвитку майбутніх педагогів²⁴². Вони забезпечують загальну й психолого-педагогічну підготовку, культурний розвиток (ерудованість), відображаючи специфічну єдність суспільно-гуманітарних наук. Названий комплекс знань відповідно до положень нашого дослідження передбачає усвідомлення студентами психологічних особливостей учнів початкової школи, ергономічних і здоров'язбережувальних вимог до застосування дитячої періодики, зокрема електронної; особливостей сприйняття інформації в друкованому й електронному вигляді тощо;

- *спеціально-професійні (предметно-методичні) знання* забезпечують мовно-літературну підготовку майбутніх учителів, дають уявлення про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення, дидактичні функції дитячої періодики; особливості подання навчального матеріалу в часописах; передбачають опанування змісту методик навчання предметів початкової школи (української мови, літературного читання) й, відповідно, застосування завдань дитячих видань з метою формування комунікативної компетентності учнів.

Важливо наголосити, що лише за умов інтегрованого характеру названих вище знань майбутній учитель зможе повною мірою розкрити професійний потенціал, оскільки сформованість знань тільки однієї групи призводить, як показує практика, до обмеженості та непродуктивності педагогічної діяльності.

Операційно-діяльнісний компонент містить систему вмінь і навичок щодо організації, проектування та здійснення навчально-виховної діяльності вчителя у межах початкової школи; загальні вміння технологічного характеру (постановка мети і формулювання завдань навчання, окреслення змісту, добір ефективних форм, методів, засобів проведення уроку)²⁴³.

У межах дослідження було використано запропоновану А. Марковою класифікацію педагогічних умінь, що містить дев'ять основних груп умінь²⁴⁴. Вони

²⁴² Дубасенюк О.А. Роль педагогічних знань у професійній підготовці майбутнього вчителя // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 15-43. – тут с. 17.

²⁴³ Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 256 с., тут с. 130

²⁴⁴ Маркова А. К. Психология труда учителя: Кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1993. — 192 с.

співвідносяться з виділеними дослідницею сторонами праці вчителя: його діяльністю, спілкуванням, особистістю, навченістю та вихованістю школярів. «Перші три групи умінь визначаються як психолого-педагогічні і центральним у них є вміння вчителя працювати в різних педагогічних ситуаціях. Четверта та п'ята групи містять комунікативні вміння, головними з яких є вміння створювати атмосферу психологічної безпеки для іншої людини і в той же час створювати умови для самореалізації його особистості. Шоста і сьома групи умінь обумовлені діями, спрямованими на самореалізацію, самовираження та розвиток особистості самого вчителя. Восьма і дев'ята групи характеризують вміння оцінювати, прогнозувати, стимулювати особистісний розвиток учнів, діагностувати рівень їх навченості»²⁴⁵. Педагогічні вміння відповідають різним аспектам відношення вчителя (до учнів, себе, колег) та визначають його поведінку. Відповідно до контексту підготовки майбутніх учителів названі вміння набувають специфічного змісту.

Перша група – вміння виокремити з педагогічної ситуації проблему та розглядати її як педагогічну задачу, орієнтуючись на мотиви та цілі учня; приймати оптимальні педагогічні рішення; гнучко перебудовувати педагогічні цілі та задачі залежно від зміни педагогічної ситуації; передбачати близькі та віддалені результати вирішення педагогічних задач та ін.

Друга група поділяється на три підгрупи і в контексті нашого дослідження передбачає наявність таких умінь: 1) вміння, які відповідають на питання «чого вчити?»: працювати зі змістом навчального матеріалу, поданого в часописах; визначати формування комунікативної компетентності молодшого школяра як ключову ідею навчальних предметів галузі «Мови і літератури»; інтерпретувати інформацію, яка міститься в дитячій періодиці, з метою оновлення змісту навчальних програм; формувати у школярів загальнонавчальні та спеціальні вміння та навички роботи з періодичними виданнями; встановлювати міжпредметні зв'язки, базуючись на використаних матеріалах періодики та ін.; 2) вміння, які відповідають

²⁴⁵ Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.

на питання «кого вчити?»: вивчати стан психічних функцій (пам'яті, мислення, уваги, мовлення та ін.) учнів і їх вплив на формування комунікативної компетентності; вивчати реальні учбові можливості школярів; виявляти актуальний рівень комунікативної компетентності учнів і зону їх найближчого розвитку; передбачати та враховувати можливі ускладнення під час роботи з періодичними виданнями в учнів; зважати під час планування та організації навчально-виховного процесу на мотивацію та зацікавленість школярів; проектувати та формувати у школярів відсутні у них компоненти комунікативної компетентності засобами дитячої періодики; працювати як зі слабкими, так і з обдарованими дітьми, розробляючи для них індивідуальні програми роботи з часописами; 3) уміння, які відповідають на запитання «як вчити?»: добирати й реалізовувати оптимальні форми та методи роботи з дитячою періодикою; враховувати затрати сил і часу учнів і вчителя; використовувати диференційований та індивідуальний підходи до школярів щодо формування їх комунікативної компетентності засобами періодичних видань; організовувати самостійну учбову діяльність з часописами.

Третя група – уміння використовувати новітні психолого-педагогічні знання щодо формування комунікативної компетентності школярів, застосування дитячої періодики у навчальному процесі; аналізувати та узагальнювати процес і результати своєї праці, виділяти слабкі та сильні сторони власної діяльності відносно формування комунікативної компетентності учнів; планувати розвиток власної педагогічної діяльності.

Четверта і п'ята групи – це уміння створювати умови для реалізації внутрішніх резервів партнера по спілкуванню (учня), його комунікативних здатностей і сприяти досягненню високих рівнів спілкування.

Шоста група – уміння тримати стійку професійну позицію педагога; реалізовувати та розвивати свої педагогічні здібності; керувати своїм емоційним станом; сприймати позитивні можливості свої та учнів; оволодівати педагогічною майстерністю і підтримувати власну комунікативну компетентність на високому рівні; креативно використовувати дитячу періодику в навчальному процесі.

Сьома група – уміння усвідомлювати перспективи свого професійного розвитку щодо формування комунікативної компетентності школярів, бути спрямованим на пошук нового.

Восьма і дев'ята групи – уміння визначати характеристики комунікативної компетентності учнів на початку та в кінці навчального року (її знаннєвого та спілкувального аспектів); визначати причини відставання та здійснювати індивідуальний і диференційований підхід; стимулювати учнів до самостійної роботи з періодикою; коригувати стан поведінкового компоненту комунікативної компетентності, використовуючи матеріали дитячої періодики.

Операційно-діяльнісний компонент готовності майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики реалізується переважно під час практичних занять, більш активно – у ході виробничої педагогічної практики в оригінальному застосуванні матеріалів часописів під час викладання предметів освітньої галузі «Мови і літератури» у початковій школі.

Особистісний компонент готовності відображає необхідні особистісно-професійні якості, що сприяють ефективній реалізації навчально-виховного процесу. Це поняття вчені розуміють, як соціально й біологічно обумовлені структури особистості, її змістовні ознаки, що включають психічні процеси, властивості, утворення, сталі стани та визначають стійку поведінку в соціальному і природному середовищі ²⁴⁶.

Особливе значення для ефективного навчально-виховного процесу в початковій школі має сформованість у педагога особистісно-етичних, індивідуально-психологічних і педагогічних якостей особистості:

- *особистісно-етичні*: відповідальність, гуманізм, уважність, доброзичливість, свідоме ставлення до праці, дисциплінованість, вимогливість, принциповість, скромність, товариськість, об'єктивність, висока моральна культура, артистизм, загальна ерудиція, терплячість, наполегливість та ін.

²⁴⁶ Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с., с. 1019.

- *індивідуально-психологічні*: критичність, винахідливість, емоційна чуйність і стійкість, довготривала пам'ять, спостережливість, воля, великий обсяг і мобільність уваги, об'єктивна самооцінка, почуття гумору та ін.
- *педагогічні якості*: інтерес до педагогічної діяльності, любов до справи і дітей, педагогічний такт, педагогічне мислення, професійно педагогічна працездатність, прагнення до науково-педагогічної творчості.

У контексті нашого дослідження неабияке значення має культура мовлення вчителя в сукупності всіх її ознак, його комунікативна компетентність, адже педагог є зразком для наслідування молодшими школярами: його мовленнєві якості скеровують і стимулюють відповідний розвиток учнів.

Сформованість названих особистісних якостей, на нашу думку, позитивно впливає на характер і результати навчальної діяльності в початковій школі, реалізацію особистісного потенціалу майбутніх учителів, їх можливостей, здібностей, професійної майстерності та забезпечує сформованість особистісного компоненту готовності до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики.

Рефлексивно-оцінювальний компонент, частково описаний в означених вище вміннях майбутнього вчителя, передбачає вміння критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів; перевіряти й контролювати мовленнєву якість використовуваних періодичних видань; аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики та педагогічному досвіді її застосування у навчальному процесі початкової школи; оцінювати результат використання часописів у навчальному процесі з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів та ін.

Оскільки формування готовності майбутніх учителів початкової школи здійснюється у межах ВНЗ, тобто є обмеженим часовими та організаційними рамками, вимогами освітніх і навчальних програм, постає необхідність підвищення індивідуальних суб'єктних проявів студентів у ході їх підготовки.

Сформованість і динаміку розвитку кожного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики можна оцінити, відповідно її розгляд та оцінювання повинні здійснюватися за допомогою певних критеріїв і показників з визначенням відповідних рівнів досягнень. З'ясуємо зміст цих понять.

Серед науковців поширеними є такі визначення поняття «*критерій*»: підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило (лексикографічна література)²⁴⁷; характеристика властивості (якості) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або за експертним методом (І. Дичківська)²⁴⁸; ознака, на підставі якої здійснюється оцінка (І. Ісаєв)²⁴⁹; основна ознака, за якою одне рішення обирається з більшості можливих (Н. Кузьміна)²⁵⁰; мірило для визначення, оцінки предмета чи явища, ознака, взята за основу класифікації²⁵¹; набір якісних характеристик, які використовуються для винесення судження щодо виконання, продукту виконання або як інструмент оцінювання (О. Локшина)²⁵². Узагальнюючи дефініції, визначимо, що *критерій* – це характеристика (властивість, ознака) об'єкта, за якою здійснюється визначення рівня його досягнень, оцінювання.

За допомогою критеріїв можна спостерігати за станом і рівнем функціонування усього об'єкта, що вивчається, чи окремих його складових; або відзначати зміни, розвиток цього об'єкта в результаті цілеспрямованого впливу на нього (експериментального навчання за конкретних педагогічних умов). У межах нашого дослідження критерії оцінки орієнтовані на зіставлення рівнів готовності майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності школярів

²⁴⁷ Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 4: І – М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. – К.: Наукова думка, 1973. – 840 с. – тут. с. 349

²⁴⁸ Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / Дичківська І. М. – К.: Академ. видав., 2004. – 352 с., с. 344

²⁴⁹ Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М.: Издат. центр «Академия», 2002. – С. 115.

²⁵⁰ Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности: Методическое пособие / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – Санкт-Петербург – Рыбинск, 1993. – 54 с., с. 28

²⁵¹ Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 256 с., тут с.125

²⁵² Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / За ред. О.І. Локшиної. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 232 с.: 217.

засобами дитячої періодики у контрольних та експериментальних групах до та після впровадження експериментальної моделі підготовки.

Окреслюючи поняття «показник», В. Калінін зазначає, що це якісні або кількісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознак об'єкта, що вивчається²⁵³. С. Овчаров доводить, що, показник – це вимірювальна процедура, яка свідчить про ступінь і характер прояву ефективності відповідного критерію; декілька різних показників можуть відповідати одному критерію²⁵⁴. А. Семенова наголошує, що показники фіксують стан або рівень розвитку певного критерію, тобто показник – це явище або подія, за якими можна робити висновки про динаміку певного процесу²⁵⁵. У роботі будемо дотримуватися положення, що *показники – це характеристики прояву сформованості відповідного критерію*. Якщо критерій є основою для оцінки сформованості певного явища, то показник належить до якісної та кількісної характеристики сформованості явища, якості, властивості, тобто свідчить про ступінь сформованості того чи іншого критерію.

Критерії готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики містять ознаки, що дозволяють виявити наявність або відсутність кожного з названих вище аспектів готовності, вони відповідають структурним компонентам готовності, тобто відображають структуру досліджуваного явища. Відповідно перелік критеріїв визначено у такому формулюванні: *ціле-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний і рефлексивний*.

Ціле-мотиваційний критерій дозволяє з'ясувати інтерес студента до майбутньої професійної діяльності; стійкість інтересу до вивчення та використання часописів; спрямованість майбутнього вчителя на застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності учнів; наявність мотивів, прагнень і потреб застосовувати свої знання, досвід у професійній діяльності; визначає

²⁵³ Калінін В. О. Педагогічна технологія "діалог культур" як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : [монографія] / В. О. Калінін; [за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 276 с., с. 65

²⁵⁴ Овчаров С. М. Індивідуально-диференційований підхід у професійній підготовці майбутніх учителів інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Овчаров Сергій Михайлович. – Полтава, 2003. – 209 с., с. 109

²⁵⁵ Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / А. Семенова. - Одеса: Юридична література, 2009. - 504 с

наявність потреби у підвищенні рівня знань про періодичні видання; усвідомлення значення застосування періодики в навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів. Названий компонент визначений нами у переліку показників-потреб, що характеризують мотивацію майбутнього фахівця щодо необхідності застосування дитячої періодики (див. табл. 2.2).

Когнітивний критерій окреслює знання психолого-фізіологічних особливостей учнів початкової школи; ергономічних і здоров'язбережувальних вимог до застосування дитячої періодики, електронної зокрема; наявність знань про особливості сприйняття інформації в друкованому й електронному вигляді; знання з мовно-літературного циклу дисциплін; знання про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення, дидактичні функції дитячої періодики, особливості подання навчального матеріалу в часописах; наявність знань, умінь і навичок з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії) тощо. Диференційовані та деталізовані показники названого критерію подано в таблиці 2.2.

Діяльнісний критерій визначає наявність сукупності професійних умінь і навичок, якими повинен володіти вчитель початкової школи для ефективного формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики: конструктивні та організаторські уміння щодо формування комунікативної компетентності школярів; добір оптимальних матеріалів видань з метою їх використання на уроці відповідно до його змісту, мети та форми проведення; здатність підготувати та якісно провести урок, побудований за матеріалами дитячих часописів; створення з учнями власного «періодичного видання»; прояв креативності у застосуванні періодики в навчально-виховному процесі початкової школи тощо.

Особистісний критерій передбачає наявність необхідних особистісно-професійних якостей, що сприяють ефективній реалізації навчального процесу в досліджуваному контексті: особистісно-етичних, індивідуально-психологічних, педагогічних, а також належного рівня культури мовлення та комунікативної компетентності учителя.

Рефлексивний критерій визначає аналіз власної обізнаності у розмаїтті дитячої періодики та педагогічному досвіді її застосування у навчальному процесі початкової школи; уміння критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів; перевірку й контроль мовленнєвої якості використовуваних періодичних видань; оцінку результату використання часописів у навчальному процесі з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів та ін. Підсумуємо основні положення про критерії та показники готовності в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Компоненти, критерії та показники готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Компоненти готовності	Критерії готовності	Показники готовності
Мотиваційний	Ціле-мотиваційний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Потреба підвищувати загальний і професійний кругозір. 2. Потреба ефективно виконувати професійні обов'язки. 3. Потреба підвищувати популяризацію дитячої періодики. 4. Потреба вивчення та використання часописів у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів. 5. Потреба застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності учнів. 6. Потреба аналізу сучасних періодичних видань для дітей.
Когнітивний (знансвий)	Когнітивний	<p><u>Психолого-педагогічні знання</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Знання психолого-фізіологічних особливостей учнів початкової школи. 2. Знання ергономічних і здоров'язберезувальних вимог до застосування дитячої періодики, електронної зокрема. 3. Знання про особливості сприйняття інформації в друкованому й електронному вигляді. 4. Знання функціональних обов'язків вчителя початкової школи. 5. Знання способів організації, методів і форм навчальної діяльності. <p><u>Спеціально-професійні знання</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Знання рівнів мовної системи. 2. Знання про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення дитячої періодики. 3. Знання дидактичних функцій дитячої періодики, особливостей подання навчального матеріалу в часописах. 4. Знання з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії). 5. Знання форм і методів застосування матеріалів дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності учнів.

Продовження таблиці 2.2

Операційно-діяльнісний	Діяльнісний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уміння проектувати роботу щодо формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики (визначати мету, завдання, основні етапи тощо). 2. Уміння організувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів, побудовану на основі дитячих часописів (у класі, позакласна діяльність). 3. Уміння аналізувати матеріали періодичних видань і добирати найбільш оптимальні з метою їх використання на уроці відповідно до його змісту, мети та форми проведення. 4. Уміння і навички з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії) щодо формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики. 5. Уміння визначати динаміку розвитку характеристик комунікативної компетентності учнів (її знаннєвого та спілкувального аспектів).
Особистісний	Особистісний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Особистісно-етичні якості (відповідальність, уважність, доброзичливість, дисциплінованість, вимогливість, принциповість, скромність, товариськість, об'єктивність, висока моральна культура, артистизм, загальна ерудиція, терплячість, наполегливість). 2. Індивідуально-психологічні якості: критичність, винахідливість, емоційна чуйність і стійкість, довготривала пам'ять, спостережливість, воля, великий обсяг і мобільність уваги, об'єктивна самооцінка, почуття гумору та ін. 3. Педагогічні якості: інтерес до педагогічної діяльності, любов до справи і дітей, педагогічний такт, педагогічне мислення, професійна педагогічна працездатність, прагнення до науково-педагогічної творчості. 4. Культура мовлення вчителя, власна комунікативна компетентність.
Рефлексивно-оцінювальний	Рефлексивний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики. 2. Здатність перевіряти й контролювати художньо-мовленнєву якість використовуваних періодичних видань. 3. Здатність критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів. 4. Здатність до об'єктивної оцінки власного результату використання часописів з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів. 5. Здатність оцінювати діяльність колег щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики та самонавчання.

Відповідно до названих критеріїв і показників постає необхідність у виділенні *рівнів готовності* майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів. Їх визначення дозволяє простежити за динамікою формування досліджуваної готовності, виявити недостатньо розвинуті її компоненти, дібрати ефективну методику підготовки, а також окреслити перспективи подальшого розвитку професійної майстерності майбутніх учителів початкової школи. У нашому дослідженні відповідно до визначених критеріїв і показників використовуються такі рівні: *початковий, середній, достатній і високий*.

На *початковому рівні* студент має недостатній рівень сформованості готовності. На цьому рівні майбутній учитель має:

- відсутнє або слабе бажання працювати за обраним фахом;
- слабкий інтерес до дитячої періодики і, відповідно, до її застосування у початковій школі;
- низький рівень знань з фахових філологічних, літературознавчих і психолого-педагогічних дисциплін;
- неглибокі знання про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення, дидактичні функції дитячої періодики, особливості подання навчального матеріалу в часописах.
- незнання науково-методичних основ застосування матеріалів дитячої періодики у процесі навчання учнів початкових класів;
- частково сформовані професійні вміння та навички щодо організації навчальної діяльності молодших школярів;
- байдуже ставлення до підвищення рівня професійно-значущих знань;
- окремі професійно значущі якості майбутнього вчителя, проте відсутні їх прояви у навчальній діяльності.

На *середньому рівні* майбутній учитель початкової школи:

- має невизначено-позитивне ставлення до педагогічної діяльності;
- визначається ситуативним ставленням до застосування періодики в навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів;
- має невисокий рівень прагнень до вивчення дитячих періодичних видань і застосовування власних знань і досвіду у професійній діяльності;
- має часткові знання з філологічних, літературознавчих і психолого-педагогічних дисциплін;
- володіє поверховими знаннями про дитячу періодику та методичні особливості її застосування з метою формування комунікативної компетентності учнів початкової школи (загальне уявлення про видання і їх використання в навчальному процесі);

- оперує елементарними й початковими знаннями й уміння з філологічних, психолого-педагогічних і методичних дисциплін;
- ситуативно обирає необхідні матеріали часописів для навчального процесу початкової школи;
- намагається використати отримані знання при розробці уроків з використанням дитячої періодики;
- усвідомлює сформованість власних особистісних якостей майбутнього вчителя, окремі з них мають прояви у навчальній діяльності;
- здатний оцінити рівень власної готовності до використання дитячої періодики в навчальному процесі початкової школи.

На *достатньому рівні* майбутній учитель здійснює пізнавальну діяльність самостійно, інколи звертається за консультацією до викладача. Він:

- ототожнює майбутню професійну діяльність з роботою в початковій школі;
- характеризується стійким професійно-пізнавальним інтересом до дитячої періодики;
- має позитивне ставлення до застосування дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності учнів;
- усвідомлює потреби оволодіння теорією й методикою навчання щодо використання часописів у професійній діяльності;
- має сформовані нормативні знання, та знання з дисциплін фахового спрямування та достатнім рівнем комунікативної компетентності; - має системні знання про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення, дидактичні функції дитячої періодики, особливості подання навчального матеріалу в часописах;
- оперує знаннями про зміст реалізації комунікативних матеріалів дитячої періодики у межах навчального процесу початкової школи;
- вільно застосовує в типових ситуаціях прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, висновок) з метою відбору та адаптації навчального матеріалу періодичних видань для формування комунікативної компетентності школярів;
- уміє типово проектувати й організувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів, побудовану на основі дитячих часописів;

- уміє контролювати динаміку комунікативної компетентності молодших школярів навчання, виявляти необхідність внесення певних змін у власну організаторську діяльність і коректив у навчальну роботу учнів з дитячою періодикою;

- усвідомлює сформованість індивідуальних особистісних якостей майбутнього вчителя, що мають постійний прояв у особистому житті та навчальній діяльності;

- уміє критично аналізувати й оцінювати власну педагогічну готовність до ефективного використання дитячої періодики;

- здатний до самоосвіти, розширення знань про видання для дітей, отримання нового досвіду з питань їх комунікативного використання.

На **високому рівні** майбутній учитель:

- має чітко сформоване бажання працювати в початковій ланці ЗНЗ;

- визначається глибоким усвідомленням мотивів, прагнень і потреб вивчення дитячої періодики і методик її застосування;

- здатністю доводити оточуючим необхідність застосування періодики в навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів з метою формування комунікативної компетентності школярів;

- має ґрунтовні знання з фахових дисциплін і високий рівень комунікативної компетентності;

- вільно володіє змістом знань про дитячу періодику, глибоко розуміє методику та особливості її використання з метою формування комунікативної компетентності учнів; забезпечує конкретизацію знань власними прикладами; уміє відтворити інформацію, вказуючи на причини, взаємозв'язки, наслідки, обґрунтовуючи свою точку зору;

- має розвинені вміння й навички визначення динаміки розвитку характеристик комунікативної компетентності учнів (знаннєвого та спілкувального аспектів) і внесення змін до власної організаторської діяльності;

- творчо застосовує прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, синтез, критичне мислення) з метою відбору та адаптації навчального матеріалу періодичних видань для формування комунікативної компетентності школярів;

- уміє проектувати й організувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів, побудовану на основі дитячих часописів (класна, позакласна діяльність): складає план діяльності, пропонує оригінальні способи реалізації, вносить у свою діяльність елементи творчості, розробляє плани-конспекти нестандартних уроків; грамотно, творчо та коректно, використовує науково-методичну літературу в практичній діяльності;

- усвідомлює сформованість індивідуальних особистісних і професійних якостей, які мають постійний прояв у навчальній діяльності;

- може адекватністю оцінити власний рівень готовності до застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності школярів;

- здатний перевіряти й контролювати художньо-мовленнєву якість використовуваних періодичних видань і аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики;

- демонструє схильність до самостійного розвитку професійної компетентності.

Усвідомлюючи власний рівень готовності до здійснення досліджуваної педагогічної діяльності вчитель повинен прагнути до його покращення шляхом індивідуальної самопідготовки відповідно до розробленої методики.

Таким чином, окреслення структури, критеріїв і рівнів готовності студентів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики, укладені матеріали індивідуальних показників компонентів і критеріїв надають можливість провести констатувальний зріз на засадах об'єктивності оцінювання, науковості, єдності вимог, гласності та системності.

Висновки до другого розділу

На основі аналізу стану підготовки майбутніх учителів початкових класів у науковій літературі і застосування експертної оцінки виділено й обґрунтовано

провідні *педагогічні умови* підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики: створення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів; формування відповідних знань, умінь і навичок щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи; створення спеціального освітнього середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

У розділі надано визначення поняття і характеристику структурних компонентів готовності майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: *мотиваційного* (сукупність мотивів, потреб, інтересів); *когнітивного* (система знань, необхідних для виконання професійної діяльності, – психолого-педагогічних, спеціально-професійних (предметно-методичних); *операційно-діяльнісного* (професійні вміння й навички, які сприяють застосуванню знань на практиці й правильній організації процесу формування комунікативної компетентності учнів за допомогою дитячої періодики); *особистісного* (необхідні особистісно-етичні, індивідуально-психологічні та педагогічні якості особистості); *рефлексивно-оцінювального* (відображає самооцінку ефективності використання майбутнім учителем дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів).

Узагальнено поняття «критерій» і «показник», що визначаються, як *характеристика (властивість, ознака) об'єкта, за якою здійснюється визначення рівня його досягнень, оцінювання та характеристика прояву сформованості відповідного критерію* відповідно.

Окреслено критерії та показники готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів: *ціле-мотиваційний* (інтерес до професійної діяльності; інтерес до вивчення та використання часописів; спрямованість на застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності учнів; мотиви, прагнення і потреби

застосовувати свої знання, досвід у професійній діяльності; усвідомлення значення застосування періодики в навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів); *когнітивний* (наявність базових знань із філологічних, літературознавчих і психолого-педагогічних дисциплін; знання про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення, дидактичні функції дитячої періодики, особливості подання навчального матеріалу в часописах; наявність знань, умінь і навичок з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії) щодо застосування матеріалів дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності учнів); *діяльнісний* (наявність професійно-значущих умінь; уміння проектувати й організувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів, побудовану на основі дитячих часописів (у класі, позакласна діяльність); уміння добирати оптимальні матеріали видань з метою їх використання на уроці відповідно до його змісту, мети та форми проведення; уміння визначати динаміку розвитку характеристик комунікативної компетентності учнів (її знаннєвого та спілкувального аспектів); *особистісний* (наявність особистісно-етичних, індивідуально-психологічних і педагогічних якостей учителя, що сприяють ефективному використанню дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів); *рефлексивний* (уміння критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів; здатність перевіряти й контролювати художньо-мовленнєву якість використовуваних періодичних видань; здатність аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики; здатність до самонавчання та об'єктивної оцінки власного результату використання часописів у навчальному процесі з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів та ін.).

Виділено та охарактеризовано початковий, середній, достатній і високий рівні готовності майбутніх фахівців до досліджуваної діяльності.

З метою відображення структури та змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики створено структурну модель явища.

У структурі розробленої моделі виділено п'ять взаємопов'язаних компонентів: *цільовий* (соціальне замовлення, мета, зовнішні та внутрішні чинники підготовки); *концептуальний* (наукові підходи, теорії та принципи, покладені до основи досліджуваного процесу підготовки); *змістовий*, що передбачає основні напрями підготовки (теоретичний, практичний, науково-методичний) і впровадження спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»; *процесуальний* охоплює етапи методики впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики (організаційно-цільовий, діяльнісно-змістовий, практико-результативний) та форми, методи і засоби її реалізації; *оцінно-результативний* (компоненти, критерії, рівні сформованості досліджуваної готовності та результат).

Обґрунтована у розділі модель є ефективним інструментом організації системи навчання компетентного фахівця. Вона спрямована на вдосконалення змісту, форм, методів, засобів організації навчального процесу підготовки, відображає й репрезентує суттєві структурні компоненти об'єкта педагогічного дослідження.

Основний зміст другого розділу дисертації висвітлено в наукових публікаціях автора [145, 155, 164].

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ

3.1. Програма організації педагогічного експерименту та стан готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Теоретичний аналіз питання підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, здійснений у попередніх розділах, дав можливість розробити структуру готовності, визначити критерії та показники, за якими можна оцінити рівень готовності майбутніх педагогів до застосування дитячої періодики у професійній діяльності, а також оформити відповідну модель підготовки майбутніх фахівців. Змістове наповнення останньої потребувало належної перевірки, тому одним із провідних напрямів діяльності стало проведення експерименту. Науковці визначають експеримент у педагогічній діяльності як своєрідно сконструйований і здійснений педагогічний процес, що включає принципово нові його елементи і поставлений таким чином, що дає можливість глибше, ніж звичайно, бачити зв'язки між різними його сторонами і точно враховувати результат внесених змін²⁵⁶.

Метою експерименту визначено ґрунтовне розкриття предмета дослідження, перевірку ефективності впровадження у ВНЗ розробленої моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; забезпечення дієвості моделі шляхом розробки відповідного науково-методичного матеріалу та впровадження його в навчальний процес; виявлення рівня готовності майбутніх педагогів до зазначеної діяльності; опис експериментальної роботи та аналіз результатів її впровадження у практику вищого педагогічного навчального закладу.

²⁵⁶ Тверезовська Н. Т. Методологія педагогічного дослідження [текст] : навч. посіб. / Н. Т. Тверезовська, В. К. Сидоренко. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – С. 220.

Реалізація поставленої мети відбувалася шляхом розв'язання таких *завдань*:

- вивчення досвіду роботи вчителів-практиків щодо використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів;
- визначення стану готовності майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики (констатувальний етап експерименту);
- експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики (формульальний етап експерименту).

Проведене нами педагогічне дослідження здійснювалося протягом 2008-2017 років і становило комплекс науково-теоретичних, методичних та організаційних заходів, які були реалізовані у декілька етапів: теоретико-пошуковий, аналітико-діагностувальний, дослідно-експериментальний та узагальнюючий. Експериментальна робота, здійснена у межах дослідження, проводилася поетапно з 2013 до 2017 року відповідно до розробленої програми, зміст якої представлений у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Програма експериментальної роботи

<i>Назва етапу експериментальної роботи</i>	<i>Мета експериментальної роботи</i>	<i>Зміст експериментальної роботи</i>
Теоретико-аналітичний етап	Збір, аналіз та обробка наукової літератури з проблеми формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики у межах теоретичного обґрунтування її структури.	Визначення стану вивченості проблеми. Формування мети, завдань, об'єкта, предмета та гіпотези дослідження; розробка концептуальних положень і програми наукової роботи.

Продовження таблиця 3.1

Констатувальний етап	<p>Визначення педагогічних умов та окреслення структури готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; розробка системи критеріїв і показників відповідних рівнів сформованості готовності. На основі виділених рівнів сформованості готовності майбутніх педагогів до зазначеної діяльності проведення констатувального етапу експерименту.</p>	<p>Уточнення компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики та їх змістової характеристики. Розробка рівнів сформованості професійної культури фахівців редакторсько-видавничої галузі.</p> <p>Побудова моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; виділення експериментальних і контрольних груп серед студентів педагогічного напрямку; визначення наявного рівня готовності.</p>
Формувальний етап	<p>Упровадити модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики у навчальний процес.</p> <p>Перевірити ефективність впровадження розробленої моделі шляхом аналізу та узагальнення результатів формувального етапу експерименту.</p> <p>Систематизувати й оформити результати експериментальної роботи; зазначити висновки та рекомендації, окреслити перспективи подальшого дослідження.</p>	<p>Впровадження до навчального процесу моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; визначення і представлення кількісних і якісних результатів формувального етапу експерименту.</p> <p>Оформлення результатів експериментальної роботи, формулювання висновків, визначення перспектив подальшого дослідження проблеми.</p>

Результати теоретичного аспекту експериментальної роботи представлені у попередніх розділах дисертаційного дослідження й окресленій вище програмі дослідної роботи. На цьому етапі педагогічного експерименту було опрацьовано

психолого-педагогічну і методичну літературу за проблематикою дослідження та наукові праці з методології педагогічного дослідження (Т. Білуха²⁵⁷, С. Гончаренко²⁵⁸, О. Крушельницька²⁵⁹, Н. Кушнарєнко, С. Максименко²⁶⁰, В. Шейко²⁶¹ та ін.).

Для оцінки й аналізу рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики було проведено констатувальний етап експерименту, метою якого стало визначення наявного стану досліджуваного питання шляхом розв'язання таких завдань: вивчення досвіду роботи вчителів-практиків щодо використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів; виявлення стану загальної обізнаності майбутніх учителів початкової школи щодо проблеми застосування дитячої періодики у професійній діяльності; визначення первинного рівня готовності до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики студентів, які беруть участь в експерименті.

На цьому етапі було застосовано ряд методів педагогічного дослідження: опрацювання та аналіз навчальних планів, у яких визначено перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ECTS, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять і їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного та підсумкового контролю, робочі навчальні програми; аналіз навчально-методичних комплексів дисциплін, за якими відбувається підготовка майбутніх учителів початкової школи, навчально-методичних посібників, інструктивно-методичних матеріалів тощо; педагогічний експеримент; педагогічне спостереження; бесіда; анкетування (авторські анкети) і тестування; вивчення результатів діяльності студентів.

²⁵⁷ Білуха Т. Т. Основи наукових досліджень / Т. Т. Білуха. – К.: Вища школа, 1997. – 271 с.

²⁵⁸ Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К.: АПН України, 1995. – 45 с.

²⁵⁹ Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / О. В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 192 с.

²⁶⁰ Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження / С. Д. Максименко. – К.: Укрвузполітграф, 1990. – 239 с.

²⁶¹ Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник для вузів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 5-те вид. стер. – К.: Знання, 2006. – 308 с.

Вивчення досвіду роботи вчителів-практиків щодо використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів полягало у проведенні й аналізі анкетування учителів загальноосвітніх навчальних закладів за тематикою дослідження. Їм було запропоновано перелік запитань, відповіді на які дають можливість оцінити стан використання періодичних видань для дітей у навчальному процесі початкової школи (додаток П). В анкетуванні взяло участь 38 учителів початкової ланки освіти Житомирської, Київської та Хмельницької областей зі стажем роботи від 1 до 28 років.

За результатами анкетування визначено, що загальна обізнаність педагогів з дитячою періодикою України представлена такими виданнями: «Пізнайко» – 79% респондентів знайомі з виданням, «Барвінок» – 67%, «Малютко» – 46%, «Стежка» і «Казковий вечір» – по 42%, «ВДГ» – 29%, «Яблунька» – 25%, «Соняшник», «Кузя» і «Маленький розумник» – по 21%, «Професор Крейд» та «Долоньки» – по 17%, «Дзвіночок» – 12%, «Стежинка», «Шишкін ліс», «Жирафа Рафа», «Веселі картинки», «Умійко», «Маленька фея та сім гномів», «Зайчик» – згадуються 8% опитаних, інші видання («Чарівна казка», «Колосок», «Вулик», «Ангелятко», «Мамине сонечко», «Пригоди», «Незнайко», «Polak Maly», «Джміль», «Зернятко», «Колосок») знають менше 4% учителів (рис. 3.1).

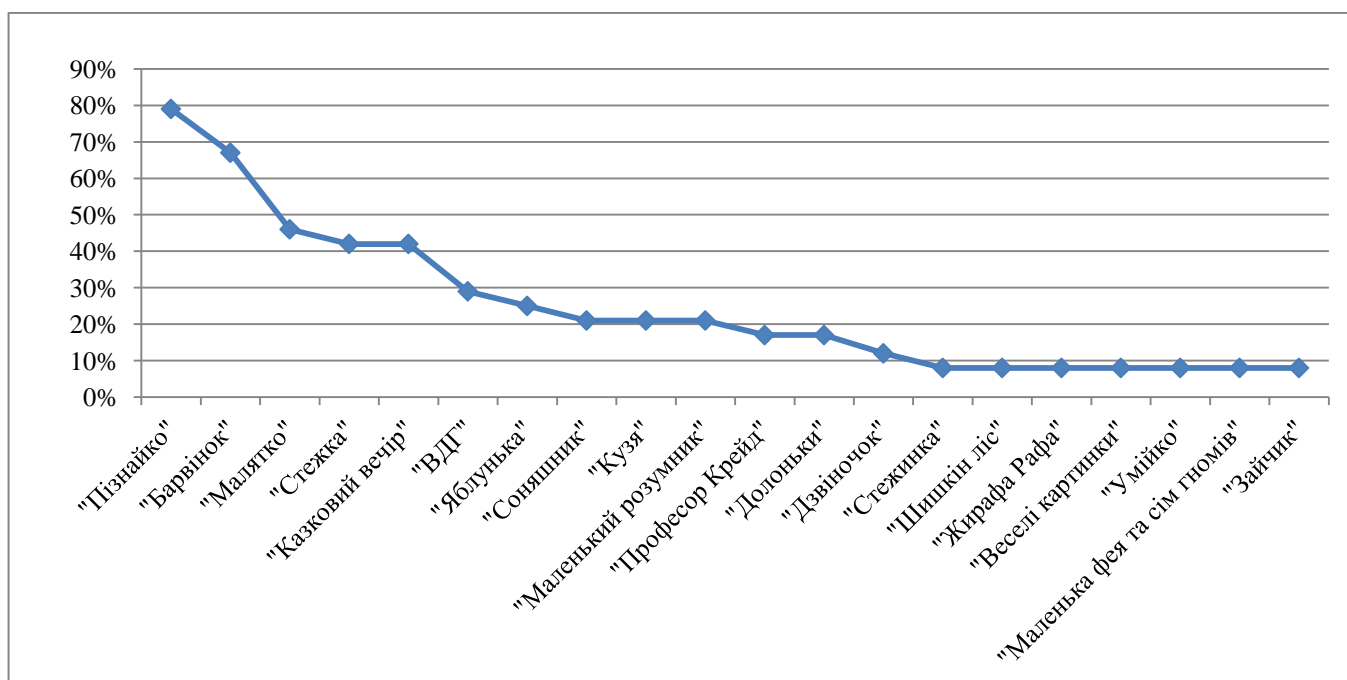

Рис. 3.1. Рівень обізнаності вчителів з дитячою періодикою

Попри різноманіття згаданих педагогами видань, цей перелік нам видається недостатнім (31 часопис), зважаючи на те, що кожен із опитаних називав 2-3 відомі йому видання, водночас як кількість всеукраїнських часописів (без урахування регіональних) для молодших школярів сягає нині близько 140 найменувань. Відповідно постає потреба в ознайомленні учителів-практиків з усім різноманіттям дитячої періодичної преси України.

Попри це, варто відзначити, що 100 % опитаних позитивно ставляться до використання дитячих часописів у навчально-виховному процесі початкової школи, дотримуючись вимог навчальних програм з літературного читання для початкової школи²⁶² та визнаючи їх дидактичний потенціал.

З-поміж засобів отримання інформації та формування комунікативної компетентності школярі, за спостереженням учителів, використовують дитячі енциклопедії, дитячі журнали, збірки українських народних казок і казок народів світу, твори вітчизняних і зарубіжних авторів, книги про тварин, навчально-пізнавальну літературу тощо. Такі дані свідчать про різноманітність засобів інформаційного контакту з оточенням й відзначають небайдужість учнів до періодики.

Ураховуючи часову обмеженість роботи з журналами в школі, було запропоновано вчителям відповісти на запитання щодо передплати часописів батьками; виявлено, що найбільш визнаними серед дорослих є такі видання: «Пізнайко», «Велика дитяча газета», «Казковий вечір», «Барвінок», «Кузя», «Стежка», «Шишкін ліс», «Малютко», «Яблунька», «Саша і Маша», «Смайлик», «Стежинка», «Професор Крейд», «Зайчик» (названо у порядку спадання частоти передплати). Водночас зазначено, що значна кількість батьків не оформлює передплату, зокрема з огляду на її коштовність.

З-поміж передплачених та/або опрацьованих у межах навчального процесу видань найбільшу популярність серед учнів початкової школи, за матеріалами анкетування, мають часописи «Пізнайко» (українською та англійською мовами),

²⁶² Літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою 1-4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.

«Казковий вечір», «Стежка» «Малятко» та «Кузя». Такий перелік свідчить про вікову доступність журналів, привабливе оформлення, цікаве для учнів спрямування змістового наповнення, а також визнання їх якості вчителями та батьками.

На формування комунікативної компетентності молодших школярів впливає не лише цілеспрямована робота вчителя на уроці, а й безпосередній контакт із часописами у позаурочний час. Одним зі способів залучення учнів до активної роботи з періодикою є створення в класі «Куточка книги», до якого мають бути внесені видання для дітей. Усі педагоги, що брали участь в анкетуванні, схвально ставляться до такої форми роботи, частина з них зазначила наявність у класі «Куточка книги» (класної бібліотеки), наповненого самими школярами відповідно до інтересів, дитячими часописами зокрема.

Активна співпраця зі шкільною бібліотекою теж є однією з форм роботи, спрямованої на залучення молодших школярів до активного читання та розвитку комунікативної компетентності. З метою розширення уявлень учнів про дитячу періодику педагоги, за матеріалами анкетування, рекомендують, окрім наявних, передплатити шкільній бібліотеці журнали «Пізнайко», «Барвінок», «Казковий вечір», «ВДГ», «Яблунька», «Шишкін ліс», «Веселий Саморобкін», «Чарівна казка», «Стежка», «Малятко», «Професор Крейд», «Колосок», визнаючи їх навчально-виховний вплив.

Переважає більшість учителів (77 % опитаних) оцінюють доцільність ознайомлення школярів з новинками дитячих періодичних видань найвищим балом (за 5-бальною шкалою). Водночас учителями сформульована думка, що до сучасних новинок дитячих видань потрібно ставитись обережно, враховуючи можливий негативний вплив деяких із них на дитячу психіку (окремі аспекти журналів «Губка Боб», «Том і Джері», «Скубі Ду»). Таке міркування має достатні підстави, відтак під час добору періодичних видань для роботи з молодшими школярами чи професійній підготовці майбутніх учителів аналіз якості (змістової та художньої) має здійснюватись особливо ретельно.

У контексті щоденної підготовки до навчального процесу доречними засобами, на думку вчителів, є спеціалізована педагогічна преса (журнали

«Початкова освіта», «Початкова школа», «Позакласний час», «Все для вчителя», «Розкажіть онуку»), ресурси мережі Інтернет, досвід колег, методична література, дитячі видання (зокрема періодичні), енциклопедії, художня література. Звертаємо увагу на визнання багатьма педагогами-практиками дитячої періодики як важливого засобу збагачення навчального процесу початкової школи.

Усі респонденти підтвердили, що періодично чи систематично використовують завдання часописів до побудови уроків української мови, літературного читання, розвитку зв'язного мовлення та позакласного читання, послуговуючись виданнями «Пізнайко», «Казковий вечір», «Стежка», «Яблунька», «Малютко», «Джміль», «Барвінок», «Долоньки» та ін. Деякі вчителі вказали, що використовують матеріали з дитячої преси також і на уроках природознавства та основ здоров'я. Педагогами відзначено майже абсолютне (96 %) позитивне сприймання школярами пропонованого матеріалу.

Найбільш корисними для формування комунікативної компетентності школярів педагоги вважають такі матеріали часописів: завдання для аудіювання, ребуси, художні твори для дітей і бесіди за ними, самостійне складання текстів різних жанрів, діалогічні висловлювання, кросворди, анаграми, пізнавальні тексти, мовні ігри, роботу з ілюстраціями (сюжетним малюнком чи серією ілюстрацій), завдання на розвиток словникового запасу школярів, поетичні твори, скороговки, загадки тощо. Назване змістове наповнення журналів для дітей уможливорює їх багатоаспектне використання у навчальному процесі початкової школи.

З-поміж видань, які позитивно впливають на формування комунікативної компетентності, учителями були названі журнали «Пізнайко», «Яблунька», «Казковий вечір», «Стежка», «Чарівна казка», «Джміль», «Барвінок», «Професор Крейд», «Мамине сонечко», «Стежинка». Відзначимо, що до переліку видань увійшла як давно визнана періодика, так і відносно нові журнали та газети, а це свідчить про поступовий розвиток якісної вітчизняної преси для українських школярів.

Водночас сучасні періодичні видання, на думку вчителів, значно б підсилили комунікативну складову за умови збільшення кількості завдань типу «Виправ

помилку», «Продовж розповідь», «Поясни значення слів», зразків правильного діалогічного мовлення, матеріалів на складання віршів за поданими опорними словами, роботу з деформованими реченнями чи текстом, текстами-партитурами, вживанням слів ввічливості, прозових і поетичних творів повчального змісту, інсценізацій тощо.

Таким чином, здійснене анкетування учителів-практиків початкової школи означило деякі аспекти досвіду педагогів щодо роботи з періодикою України, її використанням у межах навчального процесу, дидактичним потенціалом для формування комунікативної компетентності учнів і дало поштовх до окреслення основних напрямів роботи з майбутніми учителями у контексті дослідження.

За умовами програми дослідної роботи для здійснення констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту необхідно було визначити склад контрольної та експериментальної груп. До генеральної сукупності дослідження входили 544 студенти напряму підготовки «Початкова освіта» Житомирського державного університету імені Івана Франка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Мукачівського державного університету, Херсонського державного університету, Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Вибіркова сукупність дослідження складала 355 студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» та спеціальності 7.01010201 «Початкова освіта» Житомирського державного університету імені Івана Франка денної та заочної форм навчання, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка та Мукачівського державного університету. Із них до експериментальної групи віднесено 180 студентів, до контрольної – 175. Поділ на експериментальну та контрольну групи здійснено з використанням гніздового методу формування вибірки, відповідно до якого за одиницю відбору беруться групи чи колективи для проведення опитування в кожному з них. Дослідження колективів навчальних закладів передбачає взяття за одиницю учнівських класів, студентських груп тощо²⁶³. Тобто до контрольної групи було віднесено частину академічних груп

²⁶³ Теремко С. Соціологія / С. Теремко. – К. : Лібра, 2001. – 320 с.

студентів денної та заочної форм навчання ВНЗ, до експериментальної групи – іншу частину груп студентів.

Відповідно до умов дослідження необхідно перевірити однорідність означених вибірок. Для виконання такого завдання був використаний t-критерій Стюдента.

Розглянемо дві можливі гіпотези: H_0 – різниця між розподілами (вибірками) недостовірною, тобто відмінність між групами недостатньо значна; альтернативна гіпотеза H_1 – відмінність між обома розподілами достатньо значима. Визначимо, яка з гіпотез буде підтверджена.

У дослідженнях з гуманітарних наук прийнято вважати, що нульову гіпотезу H_0 можна відкинути на користь альтернативної H_1 , якщо за результатами статистичного тесту ймовірність випадкового виникнення знайденої відмінності не перевищує 5 із 100, тобто ймовірність помилки для цього твердження не перевищує 5%. Якщо ж цей рівень достовірності (довірчий рівень) не досягається, вважають, що різниця цілком може бути випадковою і тому не можна відкинути нульову гіпотезу²⁶⁴.

Для дослідження двох різних груп досліджуваних (контрольної та експериментальної) скористаємося методом Стюдента для незалежних вибірок. З метою аналізу різниці середніх застосуємо формулу:

$$t = \frac{\overline{M}_1 - \overline{M}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}, \quad (3.1)$$

де M_1 – середня першої вибірки; M_2 – середня другої вибірки; S_1 – стандартне відхилення для першої вибірки; S_2 – стандартне відхилення для другої вибірки; n_1 і n_2 – кількість елементів у першій і другій вибірках²⁶⁵. Перевіримо, чи існує достовірною різниця між фоновими рівнями (значеннями, отриманими у двох групах $S_1 = 8,69$, $M_1 = 76,6$ та $S_2 = 6,24$, $M_2 = 77,7$).

$$t = \frac{\overline{M}_1 - \overline{M}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}} = \frac{76,6 - 77,7}{\sqrt{\frac{75,5}{180} + \frac{38,9}{175}}} = 1,38 \quad (3.2)$$

²⁶⁴ Літнарів Р. М. Основи математичної статистики у психології. Частина 3. Навчальний посібник / Р. М. Літнарів. – МЕНУ, Рівне, 2006, – С. 30.

²⁶⁵ Там само. – С. 32.

Отриманий результат порівняємо з табличним значенням t – розподілу Стьюдента при ймовірності $P=0,95$. Беручи до уваги ступінь свободи $K=353$ ($K = n_1 + n_2 - 2 = 180 + 175 - 2 = 353$), отриманий при обчисленні результат $t=1,38$ менший, аніж табличний – 1,965 (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Витяг зі стандартної таблиці критичних точок
 t -розподілу Стьюдента при $p=0,05$**

K	100	110	120	130	140	150	200	250	500
t	1,984	1,982	1,980	1,978	1,977	1,976	1,972	1,969	<u>1,965</u>

Відтак, нульову гіпотезу не можна відкинути; різниця між двома вибірками недостовірна, тобто вони цілком можуть належати до однієї генеральної сукупності. Таким чином, ми довели відносну однорідність наших вибірок.

Одним із завдань констатувального етапу експериментальної роботи зазначено виявлення стану загальної обізнаності майбутніх учителів початкової школи щодо проблеми застосування дитячої періодики у професійній діяльності. З цією метою складено діагностичну анкету для студентів спеціальності «Початкова освіта», зміст якої представлено в додатку Р.

Розглянемо отримані результати анкетування майбутніх учителів початкової школи. Визначення обізнаності студентів щодо мети вивчення курсу «Українська мова» в початковій школі виявили, що майбутні педагоги вбачають призначення курсу в: опануванні учнями знань рідної мови та вмінні формулювати власну думку – 31% респондентів; формуванні комунікативної компетентності – 28%; розвиткові комунікативних умінь і зв'язного мовлення школярів – 19%; набутті правильної вимови, навчанні читанню і правильному написанню слів – 13%; опануванні поняття «мова» – 3%; поповненні словникового запасу та прищепленні любові до мови – по 2% та ін. Ще 2% опитаних дали відповідь у методичному контексті підготовки студентів, що не відповідало поставленому запитанню. Варто відзначити довірливість відповідей студентів, без надання вибору з-поміж зазначених нами варіантів.

Результати свідчать про переважне розуміння респондентами мети викладання дисципліни, однак неточне її усвідомлення спричиняє перехресне формулювання відповідей. Так, опанування учнями знань рідної мови та вміння формулювати власну думку, розвиток комунікативних умінь і зв'язного мовлення школярів, а також позиція щодо набуття правильної вимови, навчання читанню і письму є складниками формування загальної комунікативної компетентності школярів. Відтак, у процесі професійної підготовки майбутніх учителів необхідно звернути увагу на чітке окреслення мети вивчення навчальних предметів початкової школи.

Трактування терміна «комунікативна компетентність» у відповідях студентів здійснено через поняття «здатності» (до спілкування; обміну інформацією; користування видами мовленнєвої діяльності; застосування знання мови і способів взаємодії; підтримування розмови; правильного реагування на мовленнєву ситуацію тощо), «навичок», «умінь» (користуватися мовою, спілкуватися), «рівня обізнаності», «сукупність знань, умінь, навичок», «розуміння», «системи знань про мову». Таке багатоманіття визначень, пропонованих студентами, вказує на недостатнє розуміння сутності поняття й потребує подальшого уточнення у ході спеціально організованої педагогічної та методичної підготовки.

Формування комунікативної компетентності в початковій школі, на думку майбутніх учителів, відбувається під час роботи з усіма видами мовленнєвої діяльності. Конкретизація відповідей виявила увагу студентів до складання школярами усних і письмових висловлювань (монологічних і діалогічних, з опорою та без неї); до роботи зі зразками правильних висловлювань (усних і письмових); створення ігрових ситуацій і ситуацій спілкування з оточуючими; завдань на збагачення словникового запасу тощо. Названі варіанти вказують на усвідомлення майбутніми педагогами безпосередніх завдань професійної діяльності, хоча і сформульованих дещо інтегровано або ж навпаки надто деталізовано.

З-поміж засобів, що студенти вважають доречними для формування комунікативної компетентності учнів початкової школи, відповідно до частоти уживання під час анкетування, визначено: підручники – 65%, ТЗН (аудіоматеріали, відеоматеріали, мультимедійні презентації; комп'ютер, мультимедійна дошка) –

51%, зошити з друкованою основою – 38%, ілюстрації та образотворчі засоби – 36%, таблиці, схеми – 18%, книги – 11%, мовлення вчителя або співрозмовника – 9%, посібники – 9%, ЗМІ (журнали, газети, радіо) – 7%, предмети оточення – 6%, ситуативні картки – 6%, звукові фішки – 3%, мережа Інтернет – 1%. Зважаючи на тематику нашого дослідження привертає увагу достатньо низький показник значимості журналів і газет для дітей як засобу формування комунікативної компетентності. Припускаємо, що це є наслідком незначної обізнаності студентів з можливостями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи.

Загальне ставлення до використання дитячої періодики у навчальному процесі зазначеної ланки освіти визначено переважною більшістю як позитивне (96% опитаних), 3% респондентів не дали відповіді на запитання анкети, у 1% респондентів ставлення виражене як нейтральне.

За результатами анкетування виявлено досить обмежену обізнаність студентів з вітчизняними дитячими періодичними виданнями. Незважаючи на те, що загальний перелік знайомих майбутнім учителям початкової школи видань представлений багатьма позиціями, однак частота їх уживання є низькою, а це свідчить про одиничні згадування цих часописів у анкеті. Відсоткове значення частотності представлене таким чином: «Пізнайко» – 59%, «Малютко» – 29%, «Барвінок» – 26%, «Казковий вечір» – 20%, «Долонька» – 8%, «Незнайко» – 6%, «Мамине сонечко» – 6%, «Юний дослідник», «Бедрик» – 3%, «Мурзилка» – 3%, «Яблунька» – 3%, «Стежинка» – 3%, «Журавлик» – 3%, «В гостях у казки» – 3%, «Равлик» – 3%, наступні видання («Велика дитяча газета», «Вовк та Заєць (рос.)», «Професор Крейд», «Зайчик», «Умка», «Крокодил», «Смайлик», «ЗУМ», «Водограй», «Розумник», «Стежка», «Сонечко», «Ухтишка», «Маленькі чомучки», «Колобочок», «Ангелятко», «Веселі картинки», «Джміль», «Однокласник», «Соняшник», «АБВГДейка»), згадані опитуваними, мають 1% частотності уживання. У 14% респондентів не зазначено жодного часопису, що спонукає до необхідності якісної підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в означеному контексті.

Порівняємо відсоткові показники обізнаності учителів-практиків і студентів на етапі констатувального етапу експерименту з дитячою періодикою за спільними позиціями відповіді на це запитання (рис. 3.2). Результати порівняння свідчать про недостатню обізнаність майбутніх учителів з дитячою періодикою і вкотре підтверджують необхідність проведення цілеспрямованої навчальної діяльності у названому контексті.

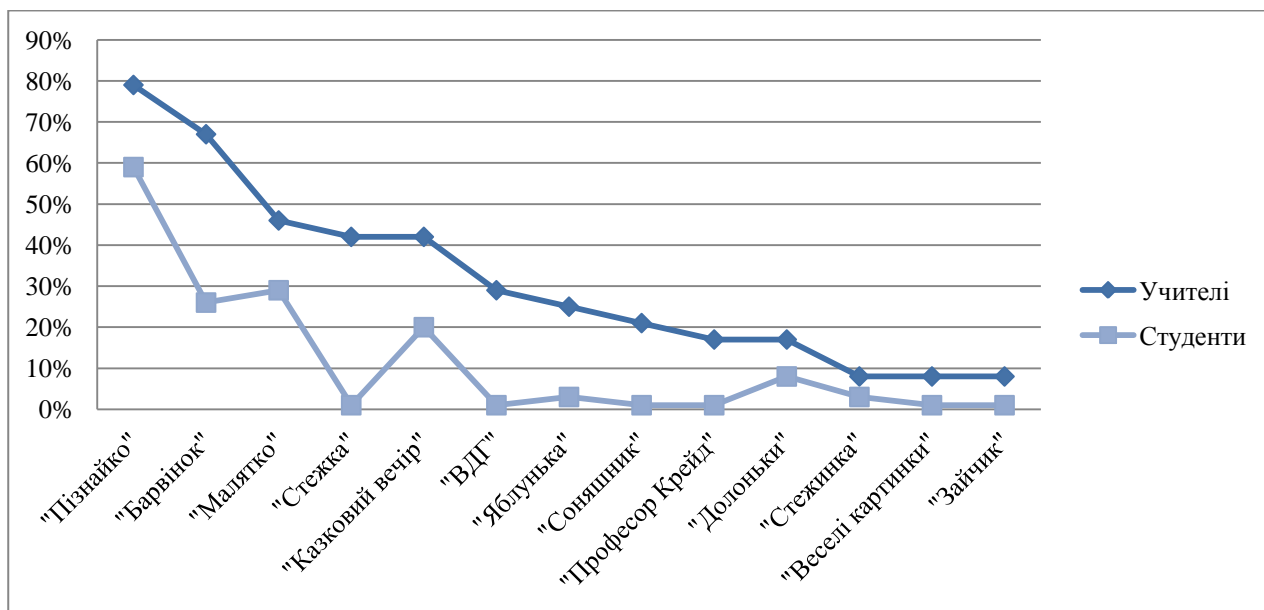

Рис. 3.2. Порівняльні показники обізнаності вчителів-практиків і студентів з дитячою періодикою

Визначаючи доцільність ознайомлення школярів з дитячими періодичними виданнями (за 5-тибальною шкалою), майбутні педагоги власні судження представили таким чином: 72% респондентів визнали високий рівень названої необхідності (надали 5 б.), у 21% опитаних рівень доцільності визначений 4-ма балами (достатній рівень); низький рівень необхідності та повну її незатребуваність (по 3 б. та 0 б.) визнали по 3% студентів.

Усвідомлення цінності використання періодичних видань у навчальному процесі початкової школи є позитивним аспектом, водночас для ефективного впровадження названого засобу майбутнім учителям необхідно володіти належним рівнем готовності до означеної діяльності. Самооцінка рівня загальної готовності до використання у навчальному процесі (уроках української мови, літературного читання, уроках розвитку зв'язного мовлення, позакласного читання) завдань з дитячої періодики за бальною шкалою була визнана студентами на такому рівні:

48% оцінили рівень власної готовності до застосування матеріалів дитячої періодики 4-ма балами (достатній рівень), 42% – 3-ма балами (середній рівень), 5% – 2-ма балами (низький рівень), 3% – 1-м балом (початковий рівень), 2% – 0-м балів (повна відсутність готовності) (рис. 3.3).

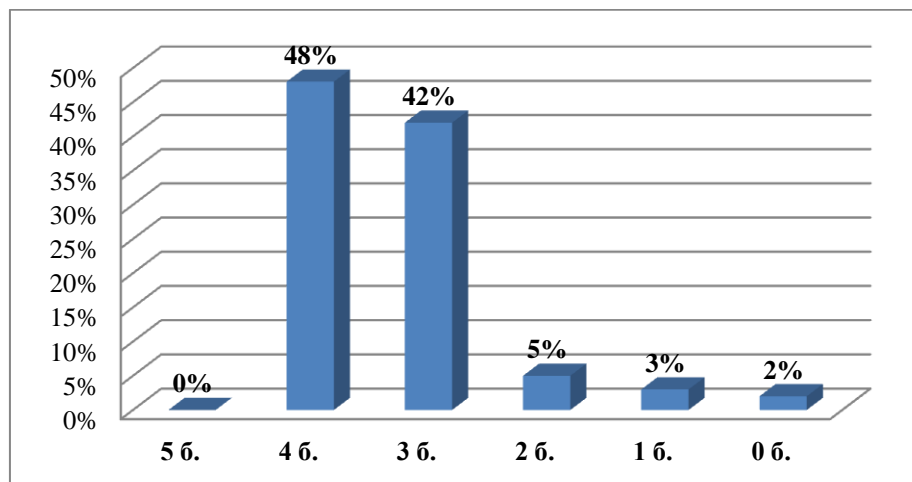

Рис. 3.3. Самооцінка рівня готовності студентів до використання матеріалів дитячої періодики

Отже, відповідно до отриманих результатів (загальний середній рівень самооцінки готовності становить 3,3 б.), визнаємо необхідність здійснення організованої навчальної діяльності з удосконалення готовності майбутніх учителів до застосування дитячої періодики у межах початкової ланки освіти для формування комунікативної компетентності школярів.

Результати анкетування дозволили виявити загальний стан обізнаності студентів щодо потенціалу часописів у формуванні комунікативної компетентності учнів початкової школи. Порівняння анкетувань учителів-практиків, що безпосередньо здійснюють професійну діяльність у досліджуваному нами контексті, та майбутніх педагогів засвідчило необхідність проведення формувального етапу експериментальної роботи з впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики у навчальний процес.

Наступним завданням констатувального етапу педагогічного експерименту було вивчення стану готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. У п. 2.3 нами були виокремлені компоненти, що є складниками названої готовності.

Сформованість кожного компонента визначається за відповідним критерієм; при цьому до кожного критерію дібрано систему показників, що уможлиблює виокремлення чотирьох рівнів готовності майбутнього педагога до означеної професійної діяльності: початкового, середнього, достатнього та високого. Нижче подано результати діагностичного зрізу констатувального етапу педагогічного експерименту за визначеними критеріями та рівнями.

Аналіз одержаних результатів стану готовності майбутніх учителів за усіма показниками здійснено за допомогою методики О. Смірнова²⁶⁶, яка полягає у використанні відносних частот. Кількісний аналіз передбачає застосування п'ятибальної шкали з відповідним фіксованим значенням: 1 б. – показник виражений надзвичайно слабо, 2 б. – показник виражений слабо, 3 б. – показник виражений середньо, 4 б. – показник виражений достатньо, 5 б. – показник виражений повною мірою. Таким чином, мінімальна оцінка рівня готовності майбутнього вчителя початкової школи до досліджуваної професійної діяльності за кожним показником може скласти 1 бал (x_{\min}), а максимальна – 5 балів (x_{\max}).

Для проведення порівняльного аналізу підраховано загальну кількість балів за кожним показником критеріїв готовності та визначено його відносну частоту (W) за формулою:

$$W = \frac{\text{Одержана сумарна кількість балів}}{n \times \text{кількість респондентів}} \quad (3.1),$$

де n – максимальна кількість балів за обраним показником.

З метою визначення відповідного рівня готовності студентів за кожним критерієм і показником визначимо співвіднесення параметрів різних оцінних шкал (5-бальної шкали оцінювання, 100-бальної, індексу відносних частот і рівня готовності). Застосування принципу рівності забезпечує визначення інтервалів оцінки рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до досліджуваної діяльності.

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{m} \quad (3.3)$$

²⁶⁶ Статистика : [підручник] / [С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін.] ; за наук. ред. С. С. Герасименка. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – Київ : КНЕУ, 2000. – С. 37.

Величина h залежить від діапазону варіації ознаки x (від найменшого до найбільшого значення) та числа інтервалів m (у нашому випадку – 4 рівні готовності: високий, достатній, середній, початковий)²⁶⁷. Діапазон варіації ознаки від 0 до 1 (відносна частота показника W). Виконавши обрахунки, отримуємо $h = 0,25$. Таким чином, початковий рівень готовності майбутніх учителів об'єднуватиме в собі величину індексу відносних частот у діапазоні $f_{поч} \in [0 - 0,25]$; середній рівень – $f_{серед} \in [0,26 - 0,5]$; достатній рівень – $f_{дост} \in [0,51 - 0,75]$; високий рівень – $f_{вис} \in [0,76 - 1]$.

Зведену систему переведення рейтингових балів у різні шкали подано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Система переведення параметрів різних оцінних шкал

Оцінка за 5-бальною системою	Бали за 100-бальною системою	Індекс відносних частот (W)	Рівень готовності
1	0-25	0-0,25	Початковий
2	26-59		
3	60-73	0,26-0,5	Середній
4	74-89	0,51-0,75	Достатній
5	90-100	0,76-1	Високий

Розглядаючи поняття готовності, як результату підготовки, визначимо, за матеріалами констатувального етапу експерименту, рівень готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики на основі розробленої нами структури названого поняття (див. п. 2.3), що містить наступні критерії: *ціле-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, рефлексивний*. Аналіз за кожним із них проведемо окремо.

З метою визначення рівня мотивації студентів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики використаємо опитувальник, у якому запропоновано дати відповідь на запитання: «Що та якою мірою спонукає Вас до роботи з дитячими періодичними виданнями?». Опитувальник уміщував основні показники ціле-мотиваційного критерію

²⁶⁷ Статистика : [підручник] / [С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін.] ; за наук. ред. С. С. Герасименка. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – Київ : КНЕУ, 2000. – С. 37.

готовності, з-поміж яких потреби щодо підвищення загального і професійного кругозору, ефективного виконання професійних обов'язків, підвищення популяризації дитячої періодики, вивчення та використання часописів у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів, застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності учнів, аналізу сучасних видань для дітей (додаток С).

Результати визначення рівня сформованості мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики у КГ та ЕГ на констатувальному етапі експерименту представлено в таблиці 3.4. і на рис. 3.4.

Таблиця 3.4

Оцінка рівнів сформованості мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Рівні	Констатувальний етап			
	ЕГ		КГ	
	АЗ	%	АЗ	%
Початковий	35	19,4	35	20,0
Середній	55	30,6	54	30,9
Достатній	72	40,0	70	40,0
Високий	18	10,0	16	9,1

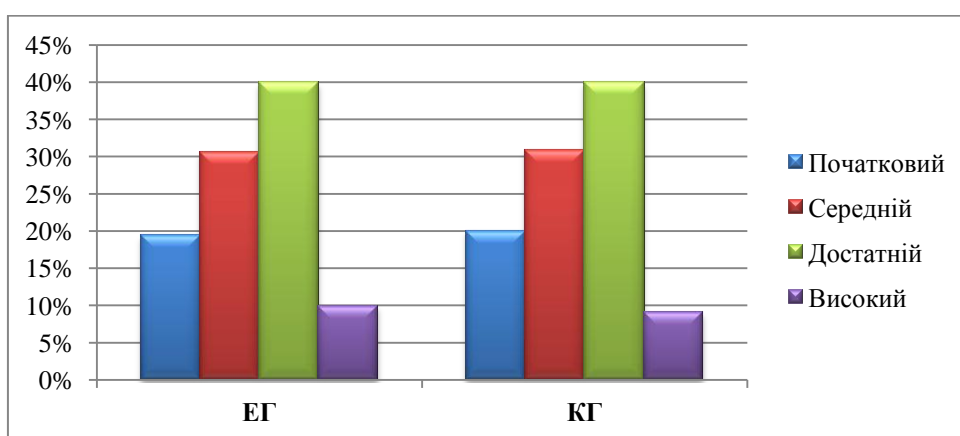

Рис. 3.4. Рівні сформованості мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Отже, результати проведеного дослідження засвідчують загальний невисокий рівень сформованості мотиваційного компонента в студентів контрольних та

експериментальних груп на високому рівні (10,0 % в експериментальній та 9,1 % у контрольній групі). Як наслідок проведеного спостереження можемо констатувати наявність значних показників на середньому (30,6 % у експериментальній та 30,9 % у контрольній групі) та достатньому (40,0 % в експериментальній і контрольній групі) рівнях. Отримані результати свідчать про приблизно однаковий рівень сформованості мотиваційного компонента готовності у контексті досліджуваного явища і підтверджують необхідність розвитку мотиваційної сфери у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Когнітивний компонент передбачає володіння фахівцями системою знань, які забезпечують готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. У межах дослідження виділяємо психолого-педагогічні та спеціально-професійні знання (див. п. 2.3). За таких умов, діагностику змістового компоненту подаємо, проаналізувавши рівні сформованості обох груп знань, з метою визначення особливих характеристик щодо вдосконалення готовності фахівців у контексті означеної проблеми. Досліджуване явище будемо характеризувати в самооцінці майбутніх учителів при відповіді на запитання: «Оцініть рівень володіння Вами професійними знаннями» у зазначених напрямках (див. додаток С). Отримані у такий спосіб результати представлено у табл. 3.5 та на рис. 3.5.

Таблиця 3.5

Оцінка рівнів сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Рівні	Констатувальний етап			
	ЕГ		КГ	
	АЗ	%	АЗ	%
Початковий	74	41,1	75	42,9
Середній	59	32,8	56	32,0
Достатній	41	22,8	36	20,6
Високий	6	3,3	8	4,5

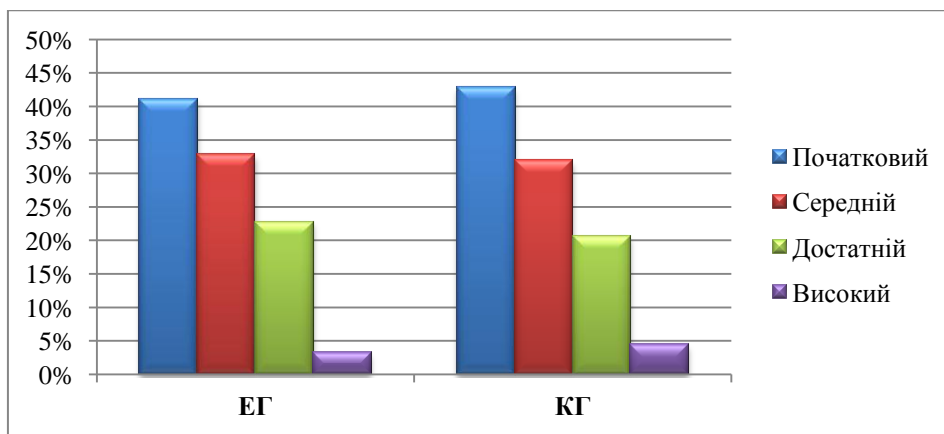

Рис. 3.5. Рівні сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Як свідчать одержані результати, на констатувальному етапі експерименту відповідні знання майбутніх учителів початкової школи, зведені за психолого-педагогічним і спеціально-професійним аспектом, сформовані недостатньо на високому (3,3% в експериментальній та 4,5% в контрольній групі) та достатньому (22,8 % в експериментальній та 20,6 % у контрольній групі) рівнях. Аналіз матеріалів дослідження дає підстави стверджувати, що самооцінка рівня психолого-педагогічних знань є вищою, аніж спеціально-професійних. Такі результати є очікуваними, і пов'язані, насамперед, з попередньою підготовкою студентів, вивченням базових курсів психологічних і педагогічних дисциплін. Однак, невисокі результати самооцінювання рівня спеціально-професійних знань у досліджуваному контексті свідчать про загальний недостатній рівень сформованості змістового компонента готовності до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Загальний рівень сформованості готовності майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики безпосередньо зумовлений оволодінням відповідною системою умінь і навичок. Аналогічно до представлених вище опитувальників на визначення рівня сформованості мотиваційного та когнітивного компонентів готовності нами було спроектовано опитувальник для визначення рівня сформованості операційно-діяльнісного компонента. Студентам було запропоновано дати відповідь на запитання: «Оцініть рівень володіння Вами професійними вміннями». До анкети

були введені положення щодо необхідних умінь і навичок, зазначених у п. 2.3 (додаток С). Результати визначення рівня сформованості названого компонента готовності представлено нами в таблиці 3.6. та на рис. 3.6.

Таблиця 3.6

Оцінка рівнів сформованості операційно-діяльнісного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Рівні	Констатувальний етап			
	ЕГ		КГ	
	АЗ	%	АЗ	%
Початковий	88	48,9	87	49,7
Середній	57	31,7	56	32,0
Достатній	29	16,1	28	16,0
Високий	6	3,3	4	2,3

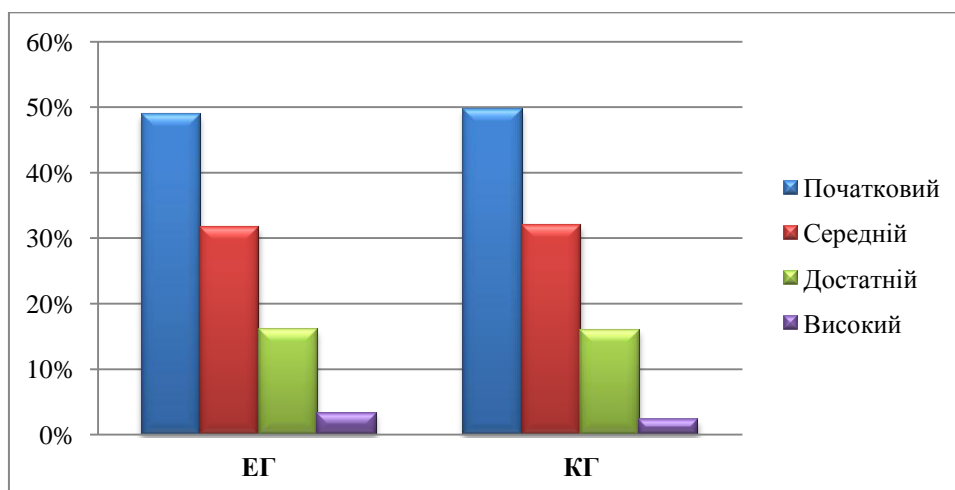

Рис. 3.6. Рівні сформованості операційно-діяльнісного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

За результатами діагностичного зрізу на констатувальному етапі експерименту виявлено недостатній рівень сформованості вмінь майбутніх учителів початкової школи на високому рівні (3,3 % в експериментальній та 2,3 % у контрольній групі). Оскільки перелік окреслених у анкеті умінь передбачав конкретно професійне спрямування щодо формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, то рівень їх володінням до опрацювання спеціалізованого курсу

виявився невисоким і засвідчив необхідність цілеспрямованої підготовки студентів в означеному аспекті.

Особистісний компонент готовності передбачає наявність у майбутніх учителів початкової школи належного рівня розвитку сукупності відповідних якостей. У контексті дослідження виділяємо особистісно-етичні, індивідуально-психологічні та педагогічні якості, а окремим аспектом зазначаємо культуру мовлення вчителя і його комунікативну компетентність (див. п. 2.3). Досліджуване явище охарактеризуємо за результатами відповідей студентів на запитання: «Оцініть рівень володіння Вами особистісними якостями» (див. додаток С). Отримані результати представлено у табл. 3.7. та на рис. 3.7.

Таблиця 3.7

Оцінка рівнів сформованості особистісного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Рівні	Констатувальний етап			
	ЕГ		КГ	
	АЗ	%	АЗ	%
Початковий	35	19,4	32	18,3
Середній	39	21,7	44	25,1
Достатній	82	45,6	73	41,7
Високий	24	13,3	26	14,9

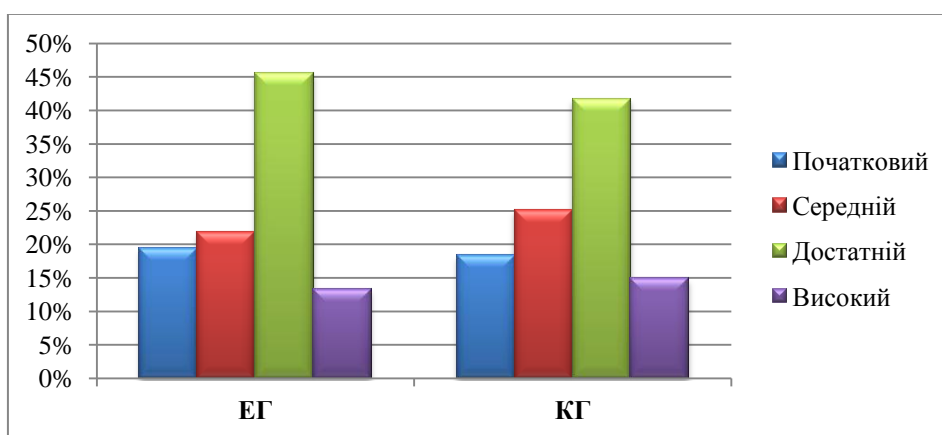

Рис. 3.7. Рівні сформованості особистісного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Зведені матеріали дослідження особистісного компонента готовності студентів на констатувальному етапі експерименту засвідчили наявність хороших показників сформованості якостей майбутніх учителів початкової школи на високому (13,3 % в експериментальній та 14,9 % у контрольній групі) та достатньому (45,7 % в експериментальній та 41,7 % у контрольній групі) рівнях. Такі результати вказують, на нашу думку, на сформованість особистості студентів, достатньо свідомий вибір професії у більшості респондентів, а також на належну психолого-педагогічну та філологічну попередню підготовку. Однак вважаємо, що відсоток досліджуваних, у яких виявлено середній і початковий рівень сформованості особистісного компонента готовності, має бути нижчим.

З метою визначення рівня сформованості рефлексивно-оцінювального компонента готовності майбутніх учителів виокремлено перелік показників, за якими запропоновано здійснити самооцінку: здатність аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики; здатність перевіряти й контролювати художньо-мовленнєву якість використовуваних періодичних видань; здатність критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів; здатність до об'єктивної оцінки власного результату використання часописів з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів та ін. (див. додаток С). Результати самооцінки рівня сформованості названого компонента готовності майбутніх учителів початкової школи представлено в таблиці 3.8. та на рис. 3.8.

Таблиця 3.8

Оцінка рівнів сформованості рефлексивно-оцінювального компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Рівні	Констатувальний етап			
	ЕГ		КГ	
	АЗ	%	АЗ	%
Початковий	68	37,8	66	37,7
Середній	55	30,6	54	30,9
Достатній	49	27,2	51	29,1
Високий	8	4,4	4	2,3

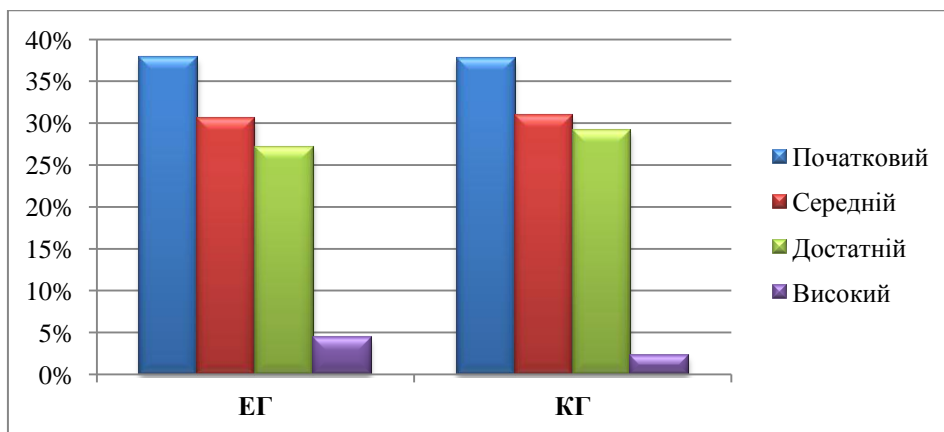

Рис. 3.8. Рівні сформованості рефлексивно-оцінювального компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Результати вивчення сформованості рефлексивно-оцінювального компонента виявили значну кількість студентів, у яких рівень готовності визначено як початковий і середній, та недостатньо студентів з високим рівнем готовності (4,4 % в експериментальній та 2,3 % у контрольній групі). Вважаємо важливою необхідність покращення даних показників не лише у контексті нашого дослідження, а й загалом у професійній діяльності майбутніх педагогів. Адже підготовка фахівців без формування здатності аналізувати власну діяльність і діяльність колег не може бути повноцінною. Відтак, цей аспект потребує відповідного удосконалення, зокрема у ході нашої експериментальної роботи.

Підсумовуючи отримані результати, визначимо загальний рівень готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики за усіма компонентами. Отримані дані відображено у табл. 3.9 і на рис. 3.9.

Таблиця 3.9

Оцінка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Рівні	Констатувальний етап			
	ЕГ		КГ	
	АЗ	%	АЗ	%
Початковий	60	33,3	59	33,7
Середній	53	29,4	53	30,3
Достатній	55	30,6	52	29,7
Високий	12	6,7	11	6,3

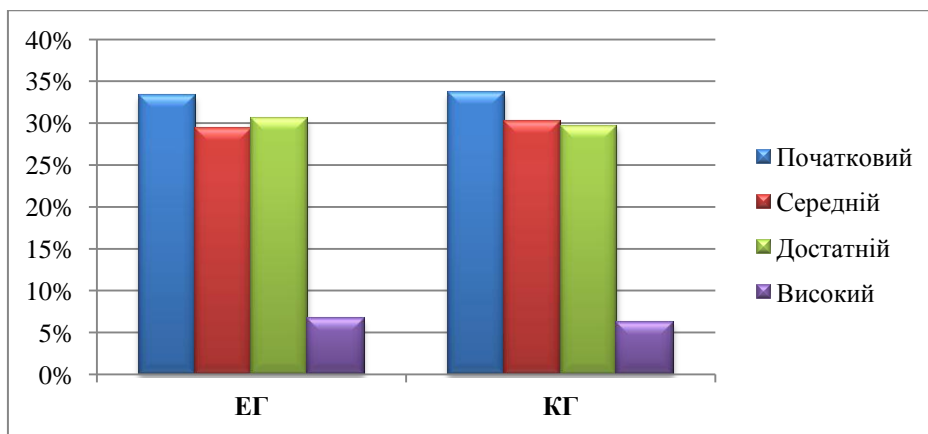

Рис. 3.9. Рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Аналіз рівня загальної готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики свідчить, що близько третини студентів мають початковий рівень готовності до означеного аспекту професійної діяльності (33,7% респондентів контрольної групи й 33,3% експериментальної), й лише невелика кількість досліджуваних (у середньому 6,5% студентів обох груп) – високий рівень, що визначає недостатність підготовки майбутніх учителів до використання дитячої періодики як засобу формування комунікативної компетентності учнів.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту свідчить, що в процесі підготовки майбутніх учителів мало уваги приділяється питанню застосування дитячої періодики у професійній діяльності, а це визначає необхідність впровадження до навчального процесу експериментальної групи спеціально розроблених навчальних матеріалів для визначення ступеня їх результативності порівняно з контрольною групою. Визначене зумовило проектування моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики й удосконалення навчального процесу підготовки студентів шляхом її поетапного впровадження в навчальний процес ВНЗ.

3.2. Зміст методики впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Входження України до Європейського співтовариства й активна модернізація системи загальної освіти зумовлюють поступове удосконалення професійної підготовки фахівців. Водночас результати констатувального експерименту засвідчили необхідність удосконалення формування готовності майбутніх учителів початкової школи саме у контексті комунікативної компетентності учнів, як однієї з провідних не лише відповідно до Державного стандарту і навчальних програм початкової освіти, а й для повноцінної реалізації особистості в сучасному суспільстві.

Підготовка студентів у досліджуваному аспекті передбачала впровадження авторської моделі (від постановки мети, завдань, організації навчального процесу до перевірки її ефективності). В експериментальних групах навчання проводилося відповідно до окреслених нижче етапів методики впровадження моделі. У контрольних групах зміст та особливості навчання залишилися без значних змін. Реалізація розробленої методики впровадження авторської моделі підготовки передбачала три етапи: *організаційно-цільовий, діяльнісно-змістовий, оцінно-результативний*.

Організаційно-цільовий етап передбачав вибір і забезпечення педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців; підготовку та організацію діяльності викладачів, задіяних в експерименті, проведення з ними консультацій, семінарів; опрацювання державних, нормативних, внутрішньоуніверситетських документів; організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи; дослідження та порівняння рівня знань, умінь і навичок студентів; виділення та обґрунтування напрямів, форм, методів, засобів підготовки щодо ефективності їх внесення у модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Цільовий компонент названого етапу містив окреслення основних цілей: формування кваліфікованих компетентних фахівців галузі початкової освіти; забезпечення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів, інтересу до її опрацювання, усвідомлення професійних потреб; набуття знань, професійних умінь і навичок щодо формування комунікативної компетентності школярів; вияв і реалізація творчого потенціалу студентів у роботі з дитячою періодикою; формування здатності до рефлексії майбутніх учителів початкової школи тощо.

Окреслені нами у п. 2.1 педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи були реалізовані під час впровадження кожного з етапів моделі підготовки: створення *позитивної мотивації* студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів; формування *відповідних знань, умінь і навичок* щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи; створення *спеціального освітнього середовища*, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

З метою реалізації моделі підготовки майбутніх учителів та відповідно до названих умов, нами було створено особливе освітнє середовище, яке передбачало єдність особистісного, аксіологічно-сміслового, інформаційно-змістового, організаційно-діяльнісного і просторово-предметного компонентів.

Особистісний компонент наголошує на важливості врахування кількісної та якісної характеристики суб'єктів освітнього процесу у вищому педагогічному навчальному закладі – викладачів і студентів. Так, безумовно впливає компетентність викладачів в управлінні формування готовності майбутніх учителів до практичної діяльності; індивідуальний підхід до студентів; забезпечення студентам суб'єктивної позиції та творчої реалізації щодо використання дитячих періодичних видань у процесі формування комунікативної компетентності учнів, соціально-педагогічної рівноправності; загальний характер взаємодії та взаємостосунків викладачів і студентів, що має бути побудована на засадах

толерантності та поваги. Дослідники наголошують, що саме цей компонент є системотвірним у формуванні неповторного освітнього середовища вищого навчального закладу ²⁶⁸. Таким чином, цілеспрямовано створюючи сприятливі параметри освітнього середовища, можна здійснювати вплив на процес розвитку готовності студентів до формування комунікативної компетентності молодших школярів, сприяти його успішному протіканню.

Аксіологічно-смісловий компонент здійснює вплив на підготовку майбутніх фахівців через усталені в вищому навчальному закладі, зокрема на педагогічних факультетах (інститутах), цінності, традиції, церемонії та символіку, окремий ефект здійснює загальна корпоративна культура закладу чи його структурного підрозділу.

Інформаційно-змістовий компонент передбачає впровадження у навчальний процес освітньої програми підготовки майбутніх учителів початкової школи, урахування вимог навчальних програм початкової школи щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів та використання часописів для дітей у навчальному процесі, аудиторних та позааудиторних інформаційних проєктів з дитячими періодичними виданнями, надання спеціальних знань, необхідних для здійснення відповідної професійної діяльності; опрацювання сучасної вітчизняної періодики та ін.

Організаційно-діяльнісний компонент передбачає достатню для ефективної роботи наповнюваність академічних груп, створення сприятливої атмосфери відкритості і співтворчості на заняттях, побудову навчального процесу відповідно до принципів системності, послідовності, науковості та доступності, добір оптимальних форм і методів навчальної роботи, стилів викладацько-студентської взаємодії тощо.

Просторово-предметний компонент об'єднує матеріальну та технічну складові навчального процесу. На підготовку студентів впливають адаптованість аудиторного фонду до занять (відповідність їх призначенню, обладнання, комфортність); достатність і різноманіття засобів навчання (наявність підручників,

²⁶⁸ Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу / М. Братко // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 135. - С. 72.

посібників з дитячої літератури, методики навчання української мови та літературного читання, методичних рекомендацій щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів та власне зразків дитячих періодичних видань; технічні засоби (комп'ютерне та мультимедійне обладнання), які уможливлюють роботу з поурочними та навчальними презентаціями, інтерактивними часописами тощо); друковані та електронні ресурси бібліотеки; сучасність технічного обладнання, призначеного для занять тощо.

Одним із завдань *діяльнісно-змістового етапу* є формування мотивації майбутніх педагогів до використання дитячої періодики через поглиблення знань і безпосереднє формування практичних умінь і навичок роботи з нею. Рівень уявлень студентів молодших курсів про професійні обов'язки нижчий, аніж у старших, тому важливо сформувати позитивне ставлення майбутніх учителів початкових класів до дитячої періодики, зацікавленість нею, досягти усвідомлення студентами значення видань для молодших школярів та їх можливостей у методиці навчання.

Безумовно важливим є набуття студентами знань про сутність та особливості функціонування видань, їх класифікацію та змістове наповнення, адже за матеріалами часописів відбуватиметься формування комунікативної компетентності молодших школярів; методику роботи з дитячою періодикою відповідно до навчальних програм початкової школи. Формування у студентів професійної спрямованості, здобуття опорних знань, умінь і навичок роботи щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики – головна мета етапу.

Реалізація цього етапу методики впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики передбачає корекцію навчальних планів і програм педагогічних спеціальностей, створення відповідного навчально-методичного забезпечення, удосконалення вимог до проходження навчальної та виробничої педагогічної практик (максимальна орієнтація навчальних умов ВНЗ на майбутнє професійну діяльність).

З метою оптимізації процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи у контексті дослідження нами було доповнено зміст окремих навчальних курсів. Так, до змісту навчальної програми дисципліни циклу професійної підготовки студентів *«Дитяча література з основами культури і техніки мовлення»* було внесено доповнення до тем (додаток Т): *«Українська дитяча література XX – XXI століть»*, *«Аналіз літературних творів різних жанрів»*, *«Особливості виразного читання літературних творів різних жанрів»*. Програма навчальної дисципліни *«Дитяча література»* має доповнення у темі *«Українська дитяча література XX-XXI ст.»*. Таким чином, на заняттях із зазначених дисциплін студенти здобувають знання про твори українського письменства в авторському, жанровому й видавничому контекстах (знайомство з переліком і специфікою дитячої періодики України, її кількісним і якісним складом, класифікаціями), про комунікативні ознаки мовлення; засвоюють провідні літературознавчі поняття; набувають умінь і навичок літературознавчого аналізу художніх текстів, вміщених у збірках і часописах; навчаються готувати публічні виступи, добирати твори для читання й переказування (зокрема, з дитячих періодичних видань), а також розрізняти літературні й фольклорні жанри й особливості виразного читання творів кожного з них. Урахування професійної спрямованості факультету (інституту) дозволяє в подальшому послуговуватися здобутими знаннями, уміннями і навичками як опорними під час вивчення дисциплін методичного циклу.

Доповнення стосувалися і навчальної програми курсу *«Методика навчання (викладання) української мови»*. Під час опрацювання курсу студенти ознайомлюються зі структурою та змістом галузі *«Мови і літератури»* Державного стандарту початкової загальної освіти, звертається увага на провідну мету вивчення української мови, мов національних меншин як мов навчання – формування в учнів комунікативної компетентності (відповідно студенти знайомляться з названою компетентністю, особливостями її формування). Під час засвоєння закономірностей формування знань, умінь і навичок молодших школярів з мови; оволодіння методикою формування в учнів системи початкових уявлень і понять з фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису та навичками складання конспектів

уроків навчання грамоти в 1 класі та української мови в 2 – 4-х класах і методикою їх проведення викладачем звертається особлива увага на добір дидактичних засобів у ході формування граматичних понять, зокрема рекомендовано послуговуватися дитячими часописами, що є джерелом якісного та цікавого дидактичного матеріалу.

Внесено корективи і до програми дисципліни *«Методика навчання літературного читання»*: доповнені матеріали тем «Значення та завдання уроків читання в початкових класах у світлі вимог Державного стандарту початкової загальної освіти» і «Три етапи формування читацької самостійності школярів. Структура і методика уроків позакласного читання на різних етапах навчання». Тож курс *«Методика навчання літературного читання»* передбачав оволодіння студентами методикою формування в учнів читацьких умінь і навичок, читацької культури, виховання й розвитку дитячої особистості засобами читання; оволодіння студентами навичками складання конспектів уроків літературного читання (традиційних і нетрадиційних) в 2–4 класах та методикою їх проведення в початкових класах сучасної загальноосвітньої школи. Акцентувалась увага на особливостях проведення роботи з формування у школярів прийомів самостійної діяльності з різними типами і видами дитячих книжок, періодичних видань, довідковим матеріалом, умінь здійснювати пошук, добір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань; виховання потреби в систематичному читанні, зокрема часописів для дітей, як засобів пізнання світу, самопізнання, загальнокультурного розвитку, естетичного задоволення.

3-поміж завдань дисципліни *«Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»* – дати студентам ґрунтовні знання критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи; сформувати уміння й навички виявлення, вимірювання та оцінювання навчальних досягнень; виховувати повагу до особистості учня та його звершень; спонукати студентів до використання творчого підходу у навчальній діяльності початкової школи. Зразки матеріалів для оцінювання умінь і навичок мовленнєвої діяльності, знань з мови, мовних умінь і навичок, орфографічних і пунктуаційних умінь, навчальних досягнень учнів з читання добираються з урахуванням їх якості та методичної доцільності з

періодичних видань для дітей; здійснюється аналіз дібраного матеріалу відповідно до методичних вимог.

Здійснюючи дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності, було визначено, що в умовах модернізації системи загальної освіти на засадах компетентнісного підходу необхідно і доцільно в системі професійної підготовки майбутніх учителів передбачити впровадження навчального курсу, оволодіння яким допоможе майбутнім учителям успішно формувати комунікативну компетентність молодших школярів засобами дитячої періодики. Для досягнення результату запропоновано оновлений спецкурс *«Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»* (додаток М).

Спецкурс внесено до навчального плану підготовки студентів V курсу ННІ педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка, його обсяг складає 54 години (1,5 кредити ECTS), з них для денної форми навчання передбачено 4 години – лекційні, 14 годин – практичні заняття, 36 годин – самостійна та індивідуальна робота, підсумкова форма контролю – залік (таблиця 3.10). Спецкурс призначений для викладання в 9 семестрі, після опрацювання мовних, літературознавчих і методичних дисциплін, що, у свою чергу, сприяє інтеграції здобутих знань і є продовженням циклу професійної і практичної підготовки.

Відповідно до змістового компонента цього етапу впровадження моделі підготовки розроблено навчально-методичне забезпечення курсу (робоча навчальна програма, лекційні матеріали, методичні рекомендації, інструктивно-методичні рекомендації до практичних занять, форми контролю та оцінювання, вимоги до побудови та оформлення планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячої періодики та ін.).

Названа дисципліна відповідає вимогам до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, доповнює окреслені вище базові навчальні курси, поєднує традиційні підходи з інноваційними тенденціями реформування освіти.

Таблиця 3.10

**Програма спецкурсу
«Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лк	пр	с.р.		лк	пр	с.р.
Модуль 1								
Змістовий модуль 1								
Тема 1. Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів.	10	4		6	10	2		8
Тема 2. Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	8		2	6	8	2		6
Тема 3. Методика організації роботи з деформованими текстами.	8		2	6	8		2	6
Тема 4. Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	8		2	6	8		2	6
Тема 5. Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	10		4	6	10	2		8
Тема 6. Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	8		2	6	8			8
Тема 7. Модульна контрольна робота.	2		2		2		2	
Разом за змістовим модулем 1	54	4	14	36	54	6	6	42
Усього годин	54	4	14	36	54	6	6	42

Метою спецкурсу є логічне поглиблення, доповнення відповідного розділу вузівських курсів «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», що дає можливість практично заглибитись у методику формування комунікативної компетентності молодших школярів, навчити планувати цей процес, реалізувати його й таким чином підвищити методичну компетентність майбутніх учителів щодо формування комунікативної компетентності учнів, зокрема засобами дитячої періодики.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» є: поглиблення та розширення теоретичних знань з методики розвитку мовлення молодших школярів у світлі сучасних вимог; удосконалення вмінь укладати системи вправ з розвитку мовлення учнів за різними темами відповідно до нової програми та їх ефективно

впроваджувати; формування в студентів умінь, спрямованих на розробку матеріально-дидактичного забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів; підвищення ефективності методики проведення майбутніми вчителями уроків розвитку української мови, літературного читання та розвитку зв'язного мовлення в сучасній початковій школі.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні *знати*: психологічні та лінгводидактичні основи навчання української мови в початкових класах; зміст шкільних програм та підручників з рідної мови в цілому та розділи, що стосуються розвитку мовлення зокрема; принципи, методи та прийоми розвитку мовлення та формування комунікативної компетентності молодших школярів; особливості структури уроків навчання грамоти, української мови, літературного читання, позакласного читання та розвитку зв'язного мовлення; передовий педагогічний досвід та новинки науково-методичної літератури з проблем формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Студенти повинні *вміти*: демонструвати володіння системою знань з методики викладання української мови в цілому та з розвитку мовлення молодших школярів зокрема, а також сукупністю необхідних умінь і навичок для реалізації здобутих знань у майбутній професійній діяльності; добирати системи вправ з розвитку мовлення, обґрунтувати методику їх проведення на відповідному етапі засвоєння школярами знань, формування умінь та навичок; самостійно розробляти конспекти уроків різних видів і типів із введенням вправ з розвитку мовлення та проводити їх у школі; використовувати найефективніші методи та прийоми ознайомлення школярів з мовними явищами та формувати в учнів навички культурного толерантного спілкування; добирати та виготовляти різноманітні дидактичні матеріали, засоби унаочнення до уроків української мови та розвитку зв'язного мовлення з дитячої періодици; впроваджувати елементи передового педагогічного досвіду, працювати над психолого-педагогічною та методичною літературою; орієнтуватися в документах Міністерства освіти і науки, що регламентують роботу початкової школи в напрямку формування комунікативної компетентності учнів.

Структура навчальної програми спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» передбачає вивчення, поглиблення, систематизацію знань і умінь майбутніх учителів початкової школи щодо організації діяльності з формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики відповідно до мотиваційної складової.

У межах спецкурсу передбачено проведення форм аудиторної і позааудиторної роботи. З-поміж *аудиторних форм* навчальної роботи були застосовані лекції (лекції-бесіди, лекції-презентації), практичні заняття, індивідуальні заняття (консультації), факультативні заняття, круглі столи, презентація індивідуальних і групових проектів тощо.

Лекційні заняття посідають особливе місце у навчальному процесі ВНЗ, вони закладають теоретичне підґрунтя для прикладних організаційних форм навчання (семінарів, практичних і лабораторних занять): знання, здобуті на лекціях, поглиблюються та використовуються практично. Головна дидактична мета *лекції* (у перекладі з латинської мови *lection* означає «читання») – «формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу»²⁶⁹. Для лекції характерно виконання інформаційно-наукової, виховної та світоглядної функції. Загалом, традиційна інформаційна лекція є монологічним викладом тексту, її структура збігається з будовою тексту – має вступну, основну та заключну частини, відображені у плані лекційного заняття. Структура лекції передусім залежить від її типу. Типи і види лекцій є предметом вивчення багатьох українських і зарубіжних педагогів (Ю. Бабанський, Я. Болюбаш, Н. Бордовська, Н. Волкова, Н. Голуб, Г. Карамян, З. Курлянд, Н. Мойсеюк, В. Нагаєв, З. Слєпкань, М. Фіцула, І. Харламов та ін.). Ці поняття, як свідчить аналіз наукових джерел, слід розрізняти. Залежно від місця у структурі навчальної дисципліни та мети, поставленої викладачем, виділяють лекції вступні, тематичні, заключні та оглядові (за класифікацією Н. Волкової). Види лекцій вказують на видові назви загальної родової: лекція-

²⁶⁹ Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – С. 126.

діалог, лекція-бесіда, лекція-провокація, лекція-візуалізація, лекція-консультація, лекція-конференція, лекція-презентація та ін.

З метою реалізації навчальної програми ми використали лекцію-бесіду та лекцію-презентацію. Ефективність лекції залежить від багатьох чинників, зокрема чіткості плану та його дотримання, якісного добору зразків та ілюстрацій, використаних засобів навчання, висновків, логічних переходів від одного положення до іншого тощо.

Лекційні заняття були проведені на тему: «Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів» (4 год.). Задля початкового ознайомлення студентів з навчальним матеріалом використано *лекцію-бесіду*, що забезпечує безпосередній контакт викладача зі студентською аудиторією, дозволяє за короткий проміжок часу прозоро викласти зміст певного питання, привернути увагу до найбільш важливих положень теми. Прийом постановки запитань до слухачів використовується з метою їх активізації, актуалізації раніше здобутих знань, з'ясування попереднього досвіду слухачів з цього питання. Інше лекційне заняття проходило у вигляді *лекції-презентації (мультимедійної лекції)*. Презентація (від англ. «presentation» – подання, вистава) – це набір зображень-слайдів певної тематики, які зберігаються у файлі спеціального формату. Створення презентації відбувається переважно за допомогою програми Microsoft Power Point.

Використання лекцій-презентацій на заняттях, як свідчать дослідники, сприяє: залученню різноманітної бази даних (тексти, таблиці, діаграми, відео-, аудіо- фрагменти), що дає можливість простежити розвиток, еволюцію певного явища; активізації уваги та навчально-пізнавальної діяльності студентів; зверненню викладачем особливої уваги на логіку подачі навчального матеріалу, що позитивно позначається на рівні знань студентів; використанню різних текстових варіацій, що дозволяє проблемно будувати лекцію, акцентуючи увагу на головних компонентах заняття, відображаючи їх у формі слайду-тексту, полегшуючи педагогу виклад навчального матеріалу; підвищенню якісного рівня використання наочності, що допомагає студентам більш швидко та ефективно засвоїти тему; забезпеченню оптимального емоційного навчального середовища, створенню комфортних умов

для запам'ятовування нового матеріалу; підвищенню продуктивності лекційного заняття; встановленню міжпредметних зв'язків; можливості організації проектної діяльності зі створення презентацій на семінарські (практичні) заняття ²⁷⁰.

Практичні заняття становлять єдність із лекторським планом, однак, враховуючи обмежену кількість годин спецкурсу, їх тематика не збігається. Відтак, варто приділити особливу увагу активній роботі студентів на занятті з метою систематизації і практичній реалізації самостійно опрацьованого теоретичного матеріалу. Російський педагог В. Рогинський характеризує такий вид заняття як «своєрідну форму зв'язку теорії з практикою, яка служить закріпленню знань шляхом залучення студентів до вирішення різноманітних навчально-практичних пізнавальних завдань» ²⁷¹. Це зумовлено насамперед тим, що практичне заняття дозволяє оптимально застосувати диференційований, особистісно орієнтований підхід до студентів, поєднати індивідуальні, групові і фронтальні форми роботи, традиційні та інноваційні методи і прийоми навчання ²⁷².

Відповідно до навчальної програми курсу передбачені практичні заняття за темами: «Методика розвитку діалогічного мовлення школярів», «Методика організації роботи з деформованими текстами», «Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків», «Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини», «Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі». Дидактичним та ілюстративним матеріалом до кожної з опрацьованих тем стали дитячі періодичні видання.

Для підвищення рівня ефективності підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів і покращення навчально-методичного забезпечення спецкурсу створено *методичні рекомендації «Формування комунікативної компетентності молодших школярів*

²⁷⁰ Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань / М. О. Синиця // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 418-438.

²⁷¹ Рогинський В. Азбука педагогического труда / В. Рогинский. – М. : Высш. шк., 1990. – С. 26.

²⁷² Климова К. Я. Теория і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Климова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – С. 222.

засобами дитячої періодики» для студентів спеціальності «Початкова освіта», викладачів педагогічних навчальних закладів, учителів початкових класів.

Посібник побудовано відповідно до тематики спецкурсу й передбачає опанування теоретичного матеріалу (опрацьовано поняття комунікативної компетентності у сучасній освіті; комплексно подано функціонування дитячої періодичної преси в Україні в історичній і сучасній площині), практичного аспекту (подано структуру та зміст спецкурсу; структуровано завдання часописів для дітей, спрямованих на формування комунікативної компетентності учнів, відповідно до тематики занять; запропоновано зразки планів-конспектів уроків, побудовані з використанням матеріалів дитячих періодичних видань), корисних додатків (переліку дитячої періодики України та електронних часописів для дітей, що є джерелом не лише пізнавального матеріалу для дітей, а й дидактичного – для вчителів).

Індивідуальні навчальні заняття, здійснювані під час вивчення спецкурсу, становили основну форму організації індивідуальної роботи з науково обдарованими, творчими студентами. Відповідно до графіка проведення індивідуальних занять викладачами кафедри лінгвометодики та культури фахової мови забезпечувалася систематична реалізація особистісно орієнтованого, диференційованого підходів до навчання учителів початкової школи. Програмою індивідуальних занять передбачено діяльність за такими напрямками: написання реферату, підготовка публікації (тез, статті) з актуальної проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів чи методичних особливостей використання дитячої періодики до збірника студентських наукових праць; підготовка до виступу на науковій конференції студентів, семінарі; написання дипломної роботи.

Так, опрацювання програми спецкурсу стало основою написання наукових розвідок (зокрема «Розвиток мовленнєвої діяльності молодших школярів засобами української дитячої періодики (за матеріалами журналу «Барвінок»)), участь у науково-практичних конференціях («Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі») та написання дипломної роботи

«Реалізація мовленнєвої змістової лінії на уроках української мови та літературного читання у початкових класах засобами журналу «Барвінок».

Консультація є хорошою додатковою теоретико-практичною допомогою студентам у процесі навчання та самостійної роботи. З-поміж видів консультацій названого спецкурсу – індивідуальні та групові аудиторні консультації перед модульною контрольною роботою, заліком або після їх проведення з метою аналізу допущених помилок; індивідуальні аудиторні консультації на відпрацювання пропущеного заняття; індивідуальні та групові консультації з питань педагогічної практики; дистанційні індивідуальні консультації (засобами електронного зв'язку) – найчастіше відбувалися щодо побудови планів-конспектів уроків з використанням дитячої періодики чи представлення індивідуальних (групових) проєктів.

З метою обговорення складних теоретичних питань і обміну досвідом було проведено заняття у формі *круглого столу*. Студенти заздалегідь готують доповіді, виступи та повідомлення. Після їх заслуховування проходить обговорення, аналіз, коментування, обмін думками.

Зразком такого виду роботи стало тематичне зібрання студентів експериментальної групи під час вивчення курсу «Дитяча література». Доповідачі презентували роботу міні-груп з критичним аналізом обраного часопису: інформацією про цільову вікову аудиторію, змістове наповнення, ілюстрованість, актуальність та жанрову різноманітність. Завдяки аналізу дидактичних можливостей обраних періодичних видань (журналів та газет у друкованому та електронному форматах) майбутні учителі покращували власне критичне мислення, аналітико-синтетичні та методичні здібності, набувала розвитку мотивація до застосування часописів у навчальному процесі початкової школи, розширювався світогляд. На окрему увагу заслуговував високий рівень представлення доповідей з використанням мультимедійних засобів, що забезпечило належний рівень сприймання, обробки та запам'ятовування інформації. Описана форма роботи продемонструвала позитивний вплив періодичних видань на опрацювання матеріалів, передбачених навчальною програмою, зацікавленість у навчанні, розвиток комунікативних здібностей дітей. Однак варто зауважити, що

розвивальний ефект залежить від дотримання психолого-педагогічних вимог до дитячої періодици та її використання у навчальному процесі.

Іншим прикладом круглого столу стала зустріч «Розвиток комунікативної компетентності учнів початкової школи під час складання переказів», проведена 21 квітня 2016 року в ННІ педагогіки.

Позааудиторна робота студентів є підготовкою до самостійної професійної діяльності. Як стверджує В. Коваль, позааудиторна робота є необхідною складовою навчально-виховного процесу, протягом якої студент самостійно займається виконанням навчальних завдань, творчих робіт професійного характеру, а також професійною самоосвітою та самовдосконаленням²⁷³. На думку дослідника, система позааудиторної роботи складається з таких компонентів:

- самостійна навчальна робота студентів,
- діяльність із самоврядування студентського колективу,
- культурно-дозвілєва діяльність за інтересами,
- підвищення професійної майстерності.

У контексті нашого дослідження беремо до уваги перший та останній із названих компонентів. Самостійна навчальна робота, як частина позааудиторної діяльності, корелює з науково-методичним аспектом підготовки майбутніх учителів, що переважно здійснюється студентами у вільний від занять час. До нього відносимо підготовку до аудиторних практичних і семінарських занять, виконання завдань для самостійної роботи до навчальних дисциплін, написання повідомлень, рефератів, студентських наукових статей, курсових і дипломних випускових робіт.

До діяльності з підвищення професійної майстерності, як складової системи форм позааудиторної роботи студентів, ми відносимо:

- педагогічну практику;
- роботу проблемних груп;
- співпрацю з видавництвами;
- співпрацю з дитячими бібліотеками;

²⁷³ Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. Ю. Коваль // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія. – 2009. – Випуск 6 (160). - URL: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/10841>.

- роботу з періодичними виданнями в мережі;
- співпрацю з відділеннями зв'язку;
- роботу з каталогами періодичних видань тощо.

При цьому узгодження реалізації завдань позааудиторної роботи навчально-виховного процесу неможливе без систематичного педагогічного керівництва викладачів.

Однією з найважливіших, на нашу думку, складових навчально-виховного процесу педагогічних ННІ (факультетів) є *педагогічна практика*, «покликана навчити студентів застосовувати науково-теоретичні знання з педагогіки, психології, фахових методик та спеціальних дисциплін у педагогічній діяльності, а також удосконалювати відповідні практичні навички»²⁷⁴. Проходження виробничої практики на випускних і передвипускних курсах є визначальним чинником у професійній реалізації студента. Завдяки повному поринанню в навчальне середовище школи, студент визначає рівень власної готовності до безпосередньої фахової діяльності, що, у свою чергу, сприяє його мотивації до свідомого та спрямованого опанування навчальних курсів.

Виробнича практика, яку студенти ННІ педагогіки проходять на III-V курсах, спонукає до розуміння не лише основних видів діяльності учителя початкової школи, а й вказує на проблеми, на які той натрапляє під час навчально-виховного процесу. У площині нашого дослідження студенти зорієнтовуються на мовленнєвому розвитку школярів і способах їх вирішення. Результати проходження практики зазвичай сприяють зосередженому вивченню матеріалів спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів», усвідомленню їх практичної професійної спрямованості та значення для формування комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Залучення обдарованих і зацікавлених у покращенні рівня своєї готовності до професійної діяльності студентів відбувається шляхом роботи у *проблемних групах*. Для студентів ННІ педагогіки Житомирського державного університету імені Івана

²⁷⁴ Підгурська В. Ю. Педагогічна практика як важлива передумова становлення майбутнього вчителя-класовода / В. Ю. Підгурська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – №. 68. – С. 4.

Франка, які опрацьовують спецкурс, пропонується робота проблемної групи «Пошук» (керівник – доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Підлужна Г.В.), що розглядає лінгвометодичні проблеми навчання рідної мови в початковій школі.

Особливими формами позааудиторної роботи, пов'язаними з дитячою періодикою, є співпраця з видавництвами, дитячими бібліотеками, відділеннями зв'язку. *Співпраця з видавництвами* є цікавою і корисною формою роботи не лише для студентів, а й для викладачів педагогічних навчальних закладів. Для викладацького складу вона реалізується через використання розміщеного на сайті видання або замовлення поштою дидактичного матеріалу для занять (для проведення практичних занять і самостійної роботи студентів у ході вивчення спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку» здійснювалося замовлення номерів дитячого журналу «Джміль (дітям: живопис, музика і література)», використання електронних додатків до публікацій журналу – інтерактивних дидактичних посібників для демонстрування на екрані персонального комп'ютера чи мультимедійній дошці під час проведення навчальних занять – <http://jmil.com.ua/ejmil>). Студенти ж послуговуються наданим або власним матеріалом як дидактичним засобом для створення тематичних розробок уроків та їх програвання.

Реалізуючи Указ Президента України № 580/2015 «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», колектив дитячого міжнародного журналу «Пізнайко» започаткував у 2016 році для студентів педагогічних кафедр, майбутніх учителів початкових класів, корисний проект співпраці. У рамках цього проекту пропонується методично-інформаційна підтримка молодих фахівців, які прийдуть працювати до початкової школи. Матеріали видання можуть використовуватися під час підготовки курсових і дипломних робіт, а за потреби студенти мають можливість звернутися до редакції й дібрати потрібні матеріали. До того ж, зареєструвавшись, студенти отримують на електронну пошту цікаві авторські матеріали, що допоможуть у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. Зважаючи та тривале

перебування «Пізнайка» на ринку дитячих періодичних видань, якість журналів і змістове наповнення, варто наголосити на особливій користі такої співпраці. Зареєструватися й отримати матеріали можна за посиланням <http://posnayko.com.ua/teacher/studentam/>.

Важливим підґрунтям у формуванні готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики є *співпраця з бібліотеками для дітей*. У ході впровадження розробленого спецкурсу студентам пропонується відвідати дитячі бібліотеки з метою розширення професійних орієнтирів, ознайомлення з виданнями, які передплачують бібліотеки, і тими, що мають найбільшу популярність серед школярів. Так, майбутні учителі початкової школи у рамках самостійної позааудиторної роботи побували в Житомирській обласній бібліотеці для дітей (2015 р., 2016 р.). Попередньо отримавши завдання, студенти визначили передплачуваний перелік періодичних видань для дітей молодшого шкільного віку («Граючись вчимося», «Весела малеча», «Умійко», «Дзвіночок», «Маленька фея та сім гномів», «Мамине сонечко», «Карамельки», «Веселий саморобкін», «Чарівна принцеса», «Пізнайко»).

Робота з каталогами періодичних видань відбувається у відділеннях зв'язку. Щорічні передплатні каталоги (на I та II півріччя) пропонуються відвідувачам для вибору та замовлення часописів відповідно до їх уподобань. Весь перелік періодики країни класифікований за тематичним покажчиком. У контексті нашого дослідження та названого спецкурсу доречним є робота зі списком дитячих та молодіжних видань. Подані в алфавітному порядку назви часописів скеровують на сторінки каталогу з детальним повідомленням про видання, частоту його виходу, коротку характеристику, передплатний індекс, вартість тощо. Ця інформація окреслює загальний стан розвитку дитячої періодики в Україні (додаток Д). У межах самостійної роботи студенти мають можливість ознайомитися також із каталогом регіональних і зарубіжних видань, які доступні для передплати.

Роботу з періодичними виданнями в мережі виділено окремим положенням, оскільки серед переліку дитячої періодики України є як друковані, так і електронні видання, що становлять джерела дидактичного матеріалу для формування

комунікативної компетентності молодших школярів. Перелік сайтів дитячих періодичних видань подано в додатках до методичних рекомендацій для студентів та у додатку Е нашого дослідження. Зручність користування такими часописами не викликає сумнів, особливо за сучасних умов популяризації мультимедійних засобів.

Пропонована класифікація й опис застосованих під час впровадження моделі підготовки форм організації навчання за місцем проведення не виключає їх поділу за кількістю студентів і передбачає проведення в межах зазначених вище *індивідуальних, групових і фронтальних форм* навчальної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Відповідно, процес підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики потребує використання теоретичних і практичних *методів* щодо набуття та застосування у фаховій діяльності знань, умінь та навичок.

З-поміж усього переліку навчальних методів означимо ті, що були найчастіше використані під час дослідження: розповідь, опис, бесіда, лекція, пояснення, інструктаж, демонстрація, ілюстрація, спостереження; вправи (усні, письмові, технічні, тренувальні, творчі), виробнича практика, робота з підручником та дитячими періодичними виданнями (у тому числі електронним), ситуативно-рольові ігри, метод проектів, метод ситуативних задач та ін. За ступенем самостійності використовувалися репродуктивні, проблемно-пошукові та творчі вправи залежно від етапу впровадження моделі та рівня готовності студентів до роботи з часописами для дітей.

Успішність навчального процесу та ефективність використання в ньому розглянутих форм і методів підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів залежать і від *засобів навчання*. Попередньо, у п. 2.2, ми визначали їх поділ на матеріальні та ідеальні. До *матеріальних* відносили підручники, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, зразки дитячих періодичних видань, зразки планів-конспектів уроку, схеми, рисунки, ілюстрації, відеозаписи занять у початковій школі, тести, технічні засоби навчання (комп'ютер, мультимедійний проектор та

екран, презентації) тощо; до *ідеальних* – зразкове мовлення викладача та студентів-одногрупників, твори художньої літератури з дитячої періодици.

Відповідно до іншої класифікації (польського дидакта В. Оконя ²⁷⁵), використані засоби можуть бути поділені на прості та складні, відповідно до наростання можливості замінювати дії учителя й автоматизувати дії учня:

- *прості словесні* (підручники, навчально-методичні посібники, дитячі періодичні видання (журнали і газети), зразки планів-конспектів уроків (додаток У) – застосовувалися під час проведення лекційних і практичних занять спецкурсу;

- *прості візуальні* (схеми, рисунки, сюжетні ілюстрації та зображення картин з дитячої періодици) – актуальним було їх використання на практичних заняттях і під час самостійної роботи студентів (зокрема, у ході опрацювання тем «Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків», «Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини»);

- *складні засоби* (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні, засоби, що автоматизують процес навчання). Стали вагомими у дослідженні використання комп'ютерної та аудіотехніки, мультимедійних засобів (презентації, мультимедійний проектор, екран). Відповідно до планів практичних занять студенти виготовляли презентації до розробок уроків за матеріалами дитячої періодици, аналізували переглянуті відеозаписи уроків у початковій школі та ін.

Використання названих засобів під час опрацювання спецкурсу сприяло підвищенню інтересу та загальної мотивації до навчальної діяльності; активізації навчально-виховної роботи студентів завдяки використанню привабливих і швидкозмінних форм подачі інформації; збагаченню, поглибленню й закріпленню знань, умінь і навичок студентів; індивідуалізації навчання; реалізації вмінь і навичок творчої діяльності; вихованню інформаційної культури.

Оцінно-результативний етап методики впровадження експериментальної моделі є логічним продовженням попередніх етапів і передбачає оцінювання

²⁷⁵ Оконь В. Введение в общую дидактику: пер. с польского / В. Оконь. – М. : Высшая школа, 1990. – С. 294.

ефективності її дії через контрольні заходи та проведення діагностики рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Використані методи контролю уможливають перевірку засвоєння студентами знань, сформованості вмінь і навичок. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального та фронтального опитування під час занять і підсумкового, що сприяє розвитку логічного мислення студентів, вмінню висловлювати свої думки грамотно, доводити свою думку; письмовий контроль – через виконання письмової модульної контрольної роботи, тестування.

Після завершення вивчення спецкурсу студенти презентують розроблений відповідно до вимог конспект уроку та дидактичне забезпечення до нього. Цей проект – індивідуальна творча діяльність майбутнього вчителя, за допомогою якої він презентує набуті знання, уміння та навички, здобуті під час навчального процесу, проходження спецкурсу та виробничих практик. Зразки таких розробок використовуються студентами наступних курсів для аналізу.

Отже, методика впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативно компетентності школярів засобами дитячої періодики передбачає реалізацію чіткої послідовності етапів, завданням яких є: отримання знань, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності, формування професійних умінь і навичок, розвиток різних аспектів готовності до безпосередньої діяльності, розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця педагогічної галузі.

Для виявлення змін у компонентах готовності майбутніх педагогів і перевірки ефективності навчального курсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» необхідно провести повторне обстеження учасників контрольної та експериментальної груп.

3.3. Аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження

Метою формувального етапу педагогічного експерименту стало упровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до

формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики у навчальний процес та експериментальна перевірка її ефективності шляхом повторного визначення рівня готовності майбутніх педагогів до застосування часописів для дітей у професійній діяльності. З-поміж інших завдань даного етапу дослідної роботи – здійснити порівняння результатів експериментального дослідження, зіставивши дані констатувального та формувального етапів; узагальнити отримані результати, зазначити висновки експериментальної роботи та рекомендації щодо удосконалення навчального процесу.

Матеріали, застосовувані на формувальному етапі експериментального дослідження, було впроваджено у навчальну діяльність студентів Херсонського державного університету та Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. З-поміж них: доповіді на науково-методичних семінарах, ознайомлення викладачів з методичними розробками, використання науково обґрунтованих форм, методів і засобів реалізації розробленої моделі у процесі викладання дисциплін «Методика навчання літературного читання», «Методика навчання української мови», «Дитяча література», «Дитяча література з основами літературознавства» (на практичних заняттях, під час самостійної роботи, у процесі педагогічної практики), про що свідчать довідки про впровадження. Базовими навчальними закладами для проведення експериментальної роботи на даному етапі стали Житомирський державний університет імені Івана Франка, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Мукачівський державний університету. Як зазначалось у п. 3.1, вибіркова сукупність констатувального етапу експериментального дослідження складала 335 студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» та спеціальності 7.01010201 «Початкова освіта», із них 180 майбутніх педагоги належали до експериментальної груп, 175 – до контрольної. На формувальному етапі кількість студентів складала 353 особи (в ЕГ – 178, у КГ – 175). Таке кількісне зменшення пов'язане зі змінами в контингенті академічних груп.

У ході проведення формувального експерименту навчальна діяльність у КГ здійснювалась традиційно, у ЕГ – відповідно до окресленої методики впровадження

моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи. Відповідно до положень п. 2.3, критеріями готовності, як результату підготовки, визначено ціле-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний і рефлексивний пункти. Отже, порівняльний аналіз очікуваних змін у розвитку названих критеріїв готовності студентів після проведення формувального етапу експерименту проводився за кожним із них окремо.

Для визначення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики після проведення формувального етапу експерименту були використані ті ж опитувальники, що й під час діагностичного зрізу констатувального етапу. Їх застосування та зіставлення отриманих результатів діяльності експериментальних і контрольних груп у процесі дослідницької роботи дозволило порівняти вихідні та кінцеві дані й виявити ефективність авторської моделі та методики її поетапного впровадження.

Зазначимо, що під час аналізу результатів формувального етапу експерименту було враховано два аспекти дослідження – лонгітюдний (відстеження динаміки змін у характеристиках готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики учасників експериментальних груп до та після формувального експерименту) і порівняльний (зіставлення результатів експериментальних і контрольних груп).

Мотиваційний компонент. Формуванню мотивації до використання дитячої періодики у контексті формування комунікативної компетентності молодших школярів сприяло: ознайомлення студентів з вітчизняними часописами для дітей, їх характеристикою та змістовим наповненням; безпосередня організація навчального процесу з використанням матеріалів видань; обґрунтування позиції, що дитяча періодика є ефективним дидактичним засобом навчально-виховного процесу початкової школи та ін. Мотиви досліджуваного аспекту професійної діяльності майбутніх учителів проаналізовано відповідно до попередньо визначених показників, що дозволило в динаміці простежити їх розвиток. Порівняльні

результати матеріалів анкетування на констатувальному та формувальному етапах експерименту представлені у табл. 3.11 та на рис. 3.10.

Таблиця 3.11

**Оцінка рівнів сформованості мотиваційного компонента готовності
майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної
компетентності школярів засобами дитячої періодики
до та після формувального етапу експерименту**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Динаміка змін	
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	КГ
	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	%	%
Початковий	35	19,4	35	20,0	8	4,5	26	14,9	-14,9	-5,1
Середній	55	30,6	54	30,9	39	21,9	48	27,4	-8,7	-3,5
Достатній	72	40,0	70	40,0	101	56,7	85	48,6	+16,7	+8,6
Високий	18	10,0	16	9,1	30	16,9	16	9,1	+6,9	0

Результат дослідження свідчить про значне покращення мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Найбільш суттєві зміни відбулися в досягненні студентами з експериментальної групи високого рівня сформованості ціле-мотиваційного критерію готовності (10,0 % на початку та 16,9 % – наприкінці експерименту); натомість частка студентів, які мали низький та середній рівні мотивації, зменшилася з 19,4 % до 4,5 % та з 30,6 % до 21,9 % відповідно. Вважаємо позитивним зрушенням збільшення кількості студентів експериментальної групи з достатнім рівнем сформованості означеного критерію (на 16,7 %). Водночас варто відзначити деякі зміни і в результатах контрольної групи: незначне підвищення відсотка респондентів з достатнім рівнем сформованості мотиваційного компонента готовності за рахунок зменшення кількості студентів з початковим і середнім рівнем.

Домінуючими мотивами в експериментальній групі у досліджуваному аспекті стали: потреба підвищувати загальний і професійний кругозір, потреба ефективно виконувати професійні обов'язки; потреба застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності учнів.

Аналіз мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи в досліджуваному аспекті показав, що на відміну від матеріалів діагностичного зрізу констатувального етапу, де результати сформованості названого компонента були практично синхронними в досліджуваних групах, після впровадження розробленої моделі підготовки його відсоткові показники зросли на високому та достатньому рівнях в експериментальній групі. Графічно результати експерименту щодо формування мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів представлено на рис. 3.10.

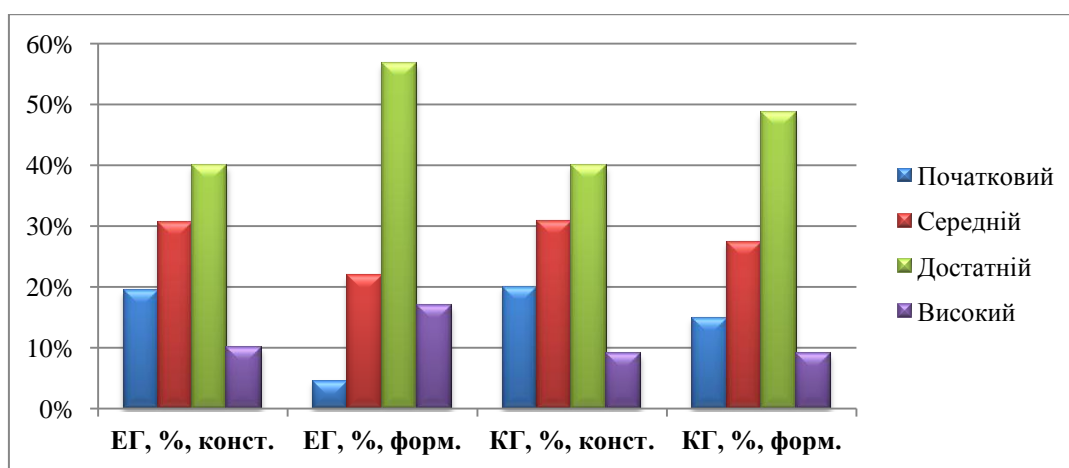

Рис. 3.10. Рівні сформованості мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Когнітивний компонент. Як засвідчили результати завершального етапу експерименту, впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики сприяло значному зростанню рівня знань студентів експериментальної групи, зокрема у спеціально-професійному аспекті: про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення дитячих видань; дидактичні функції дитячої преси, особливості подання у ній навчального матеріалу; форми і методи застосування матеріалів періодики з метою формування комунікативної компетентності учнів. Найбільш суттєве збільшення спостерігається на достатньому (з 22,8 % до 52,2 %) та високому (з 3,3 % на початку експерименту до 16,9 % наприкінці) рівнях сформованості когнітивного компонента (див. таблицю 3.12). Натомість суттєво знизилася кількість респондентів з початковим (на 37,7 %) і середнім (на 5,3 %) рівнями сформованості когнітивного компонента. Варто

зазначити позитивну динаміку і в результатах контрольної групи. Вважаємо, що такі зміни зумовлені покращенням ступеня психолого-педагогічних і спеціально-професійних знань студентів, що відповідно впливають на загальний рівень сформованості когнітивного компонента готовності до професійної діяльності.

Таблиця 3.12

**Оцінка рівнів сформованості когнітивного компонента готовності
майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної
компетентності школярів засобами дитячої періодики
до та після формувального етапу експерименту**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Динаміка змін	
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	КГ
	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	%	%
Початковий	74	41,1	75	42,9	6	3,4	24	13,7	-37,7	-29,2
Середній	59	32,8	56	32,0	49	27,5	58	33,2	-5,3	+1,2
Достатній	41	22,8	36	20,6	93	52,2	77	44	+29,4	+23,4
Високий	6	3,3	8	4,5	30	16,9	16	9,1	+13,6	+4,6

Графічна інтерпретація отриманих результатів здійснена на рис. 3.11.

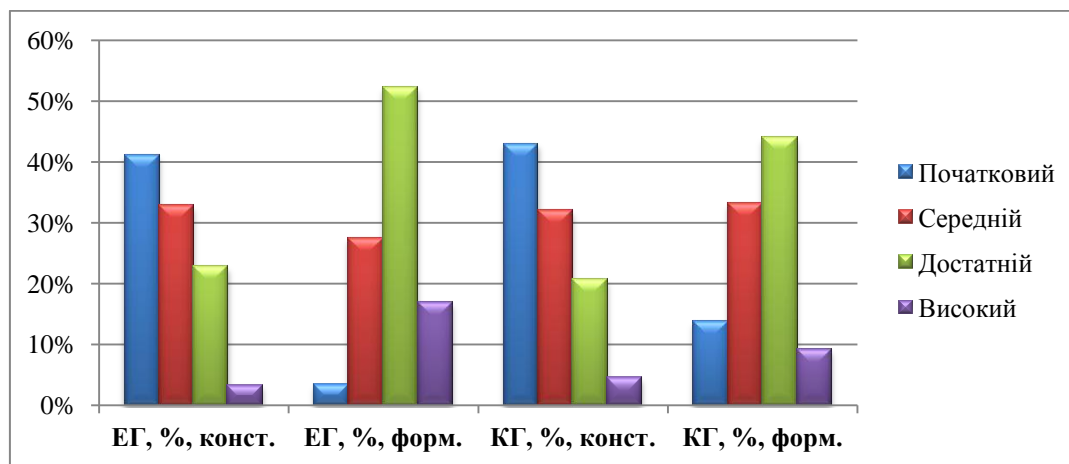

Рис. 3.11. Рівні сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Операційно-діяльнісний компонент. Динаміка рівнів сформованості вмінь майбутніх учителів початкової школи щодо формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики представлена в таблиці 3.13 та на рис. 3.12.

Результати формувального етапу експериментальної роботи щодо рівня сформованості вмінь студентів реалізовувати ефективну професійну діяльність у

досліджуваному аспекті засвідчили, що найбільш значущий результат отримано в експериментальних групах за високим (зростання на 5,6 %: 3,3 % на початку експерименту проти 8,9 % – наприкінці) та достатнім (зростання на 32,8 %: 16,1 % на початку експерименту і 48,9 % – наприкінці) рівнем сформованості операційно-діяльнісного компонента готовності студентів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Таблиця 3.13

**Оцінка рівнів сформованості операційно-діяльнісного компонента
готовності майбутніх учителів початкової школи до формування
комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики
до та після формувального етапу експерименту**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Динаміка змін	
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	КГ
	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	%	%
Початковий	88	48,9	87	49,7	10	5,6	32	18,3	-43,3	-31,4
Середній	57	31,7	56	32,0	65	36,6	70	40,0	+4,9	+8
Достатній	29	16,1	28	16,0	87	48,9	65	37,1	+32,8	+21,1
Високий	6	3,3	4	2,3	16	8,9	8	4,6	+5,6	+2,3

Позитивна динаміка засвідчує суттєве підвищення рівня вмінь студентів експериментальних груп організувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів, побудовану на основі дитячих часописів; аналізувати матеріали періодичних видань і добирати найбільш оптимальні з метою їх використання на уроці відповідно до його змісту, мети та форми проведення; застосовувати на практиці знання з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії) щодо формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики.

У контрольних групах також відбулися позитивні зрушення за достатнім та середнім рівнями сформованості означеного компоненту готовності: 16,0 % за достатнім рівнем на початку експерименту проти 37,1 % – наприкінці та 32,0 % за середнім на початку експерименту і 40,0 % – наприкінці. Більш низькі показники у контрольних групах пояснюємо не системним впровадженням моделі підготовки майбутніх фахівців, а фрагментарним характером звернень до матеріалів дитячих періодичних видань.

Загальне покращення результатів у ході експериментальної роботи пов'язуємо з ефективністю авторської моделі підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики і коректністю її впровадження в навчальний процес ВНЗ.

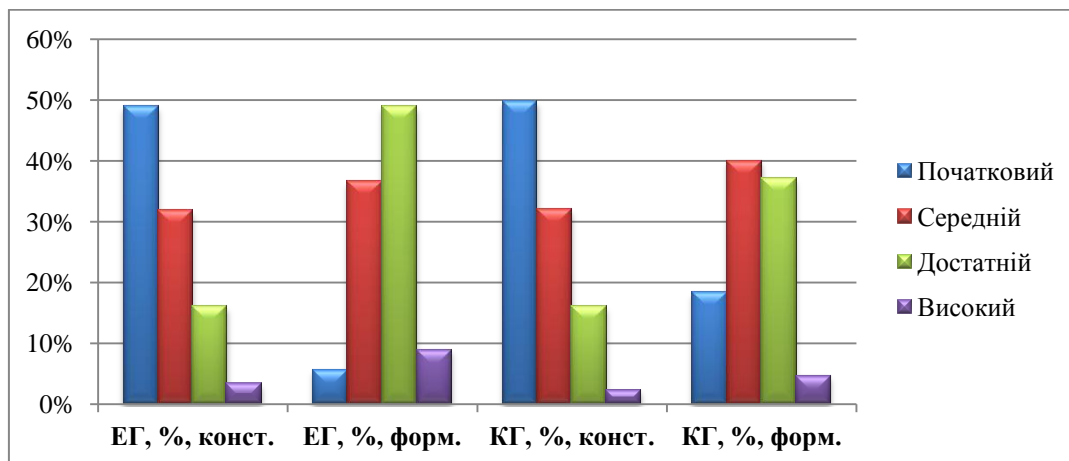

Рис. 3.12. Рівні сформованості операційно-діяльнсного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Особистісний компонент передбачав розвиток якостей майбутніх учителів початкової школи, які допоможуть їм успішно формувати комунікативну компетентність школярів засобами дитячої періодики під час професійної діяльності. Результати експериментальної роботи засвідчили відповідну динаміку зростання особистісних якостей у майбутніх педагогів (особистісно-етичних, індивідуально-психологічних, педагогічних, а також культури мовлення вчителя та його комунікативної компетентності).

Результати формувального експерименту та динаміка рівнів сформованості особистісного компонента готовності майбутніх учителів до досліджуваної діяльності подані в таблиці 3.14 та на рис. 3.13.

За особистісним критерієм встановлено, що високий рівень сформованості відповідного компонента готовності після завершення формувального етапу експерименту мають 23,0 % студентів ЕГ та 18,3 % респондентів КГ, достатній – 59 % студентів ЕГ та 48,6 % КГ, середній – 11,2 % ЕГ та 17,1 % КГ, низький – 6,8 % ЕГ та 16,0 % студентів КГ. Найбільш суттєві зрушення відбулися на достатньому та високому рівні у студентів експериментальних груп.

Таблиця 3.14

**Оцінка рівнів сформованості особистісного компонента готовності
майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної
компетентності школярів засобами дитячої періодики
до та після формувального етапу експерименту**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Динаміка змін	
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	КГ
	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	%	%
Початковий	35	19,4	32	18,3	12	6,8	28	16,0	-12,6	-2,3
Середній	39	21,7	44	25,1	20	11,2	30	17,1	-10,5	-8
Достатній	82	45,6	73	41,7	105	59,0	85	48,6	+13,4	+6,9
Високий	24	13,3	26	14,9	41	23,0	32	18,3	+9,7	+3,4

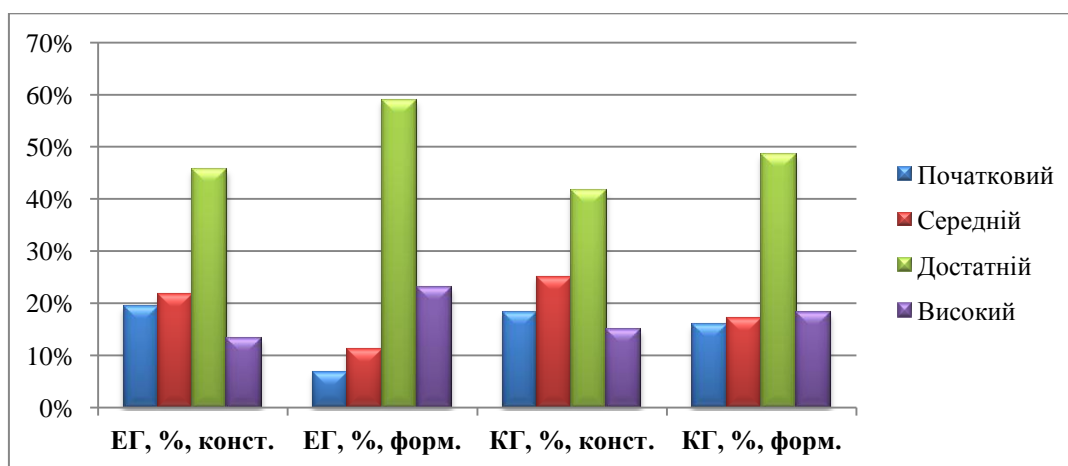

Рис. 3.13. Рівні сформованості особистісного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Рефлексивно-оцінювальний компонент. З метою з'ясування змін у сформованості рефлексивно-оцінювального компонента готовності до та після проведення формувального етапу педагогічного експерименту аналогічно до попередніх критеріїв було проведено анкетування серед студентів контрольних та експериментальних груп. Загальна динаміка рівнів сформованості названого компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики відображена в таблиці 3.15 та на рис. 3.14.

Таблиця 3.15

**Оцінка рівнів сформованості рефлексивно-оцінювального компонента
готовності майбутніх учителів початкової школи до формування
комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики
до та після формувального етапу експерименту**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Динаміка змін	
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	КГ
	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	%	%
Початковий	68	37,8	66	37,7	14	7,9	57	32,6	-29,9	-5,1
Середній	55	30,6	54	30,9	41	23,0	38	21,7	-7,6	-9,2
Достатній	49	27,2	51	29,1	101	56,7	70	40,0	+29,5	+10,9
Високий	8	4,4	4	2,3	22	12,4	10	5,7	+8	+3,4

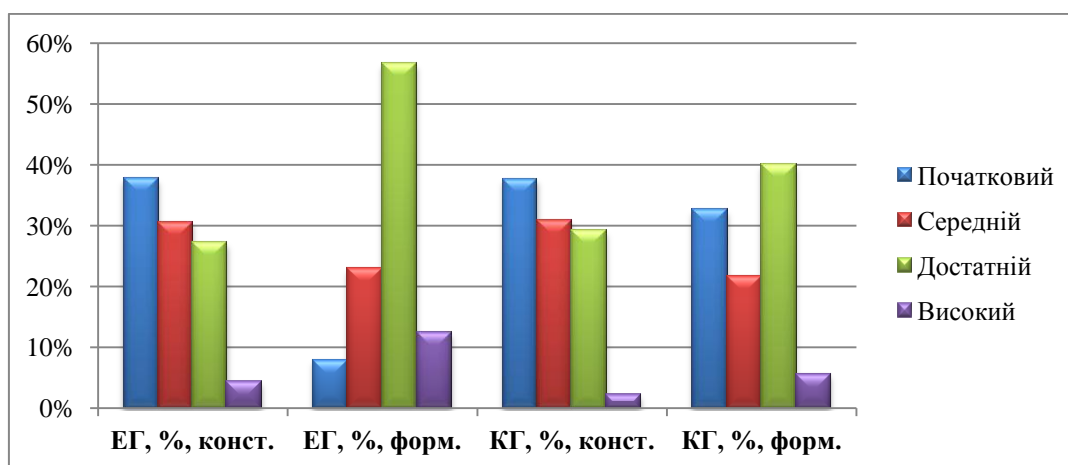

Рис. 3.14. Рівні сформованості рефлексивно-оцінювального компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Як засвідчили результати, студенти експериментальних груп виявили суттєво кращу здатність до рефлексії у ході підготовки до професійної діяльності: високий рівень рефлексивно-оцінювального компонента зріс на 8 % (від 4,4 % на початку експерименту до 12,4 % наприкінці), достатній – на 29,5 % (з 27,2 % до 56,7 %). Істотні покращення відбулися за такими показниками-здатностями: аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики, перевіряти й контролювати художньо-мовленнєву якість використовуваних періодичних видань, критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів. Перерозподіл відсоткових значень кількості респондентів контрольних груп за відповідними рівнями відбувся

менш активно, аніж в експериментальних: за високим рівнем відбулося збільшення на 3,4 %, а за достатнім – на 10,9 %.

Узагальнені результати експериментальної роботи з упровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики представлено в таблиці 3.16 та на рис. 3.15.

Таблиця 3.16

Оцінка рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Динаміка змін	
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	КГ
	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	%	%
Початковий	60	33,3	59	33,7	10	5,6	33	18,9	-27,7	-14,8
Середній	53	29,4	53	30,3	43	24,2	50	28,6	-5,2	-1,7
Достатній	55	30,6	52	29,7	97	54,5	76	43,4	+23,9	+13,7
Високий	12	6,7	11	6,3	28	15,7	16	9,1	+9	+2,8

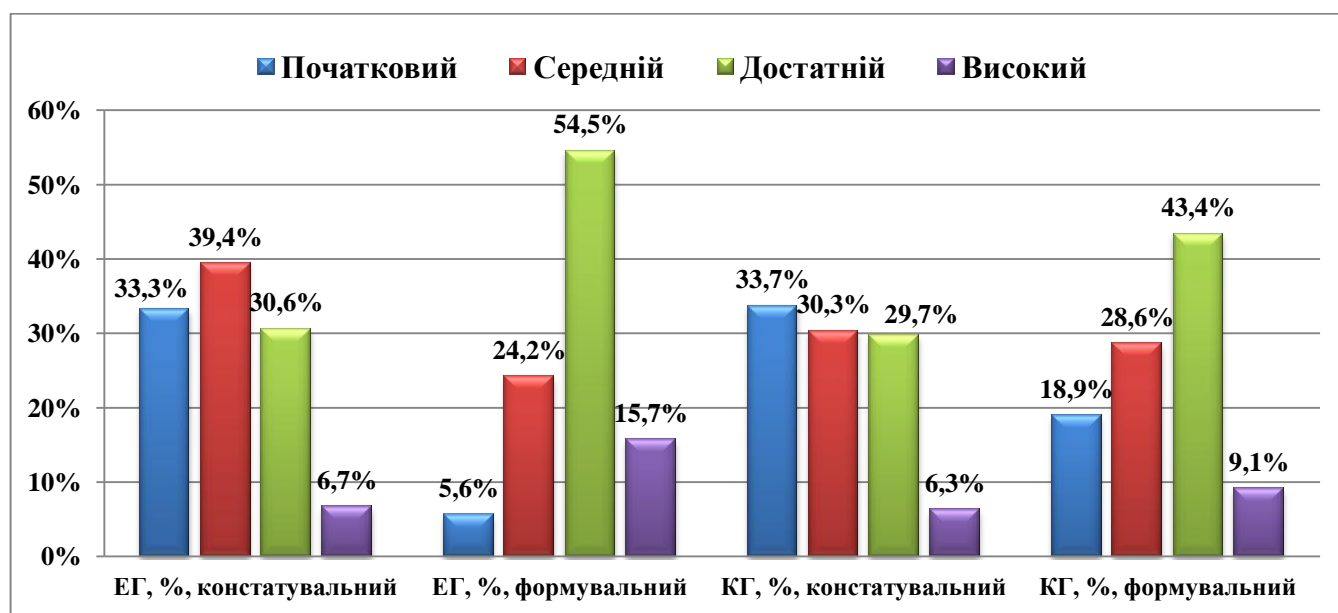

Рис. 3.15. Узагальнені рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики до та після формувального етапу експерименту

Таким чином, нами здійснено якісний і кількісний аналіз результатів експериментальної роботи з перевірки ефективності моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Результати формувального етапу експериментальної

роботи засвідчили ефективність розробленої моделі підготовки майбутніх учителів, оскільки рівень розвитку кожного з компонентів готовності (мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісного та рефлексивно-оцінювального) у контексті досліджуваної діяльності набув позитивної динаміки. Рівневий розподіл студентів експериментальних груп після проведення формувального етапу експерименту наступний: початковий рівень – 5,6 % студентів проти 33,3 % на початку експерименту, середній – 24,2 % проти 29,4 %, достатній – 54,5 % проти 30,6 %, високий – 15,7 % проти 6,7 %. У студентів контрольних груп теж відзначено деякі зміни в показниках сформованості відповідної готовності: початковий рівень – 18,9 % проти 33,7 % на початку експерименту, середній – 28,6 % проти 30,3 %, достатній – 43,4 % проти 29,7 %, високий – 9,1 % проти 6,3 %.

Належна результативність підготовки студентів експериментальних груп підтверджена суттєвими змінами за всіма показниками готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Студенти продемонстрували збагачення мотиваційної та особистісної сфер, глибокі знання, достатній рівень сформованості вмінь у досліджуваному аспекті. За результатами аналізу отриманих даних, найкращої динаміки набули мотиваційний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти, що пояснюємо вдало організованою експериментальною діяльністю, доречною сукупністю пропонованих форм, методів і засобів, безпосередньою орієнтацією навчання на практичну професійну діяльність.

Отже, аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив коректність думки, що покращувати готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики можливо за умови теоретичного обґрунтування, розробки й упровадження в навчальний процес ВНЗ відповідної моделі підготовки, яка суттєво впливає на динаміку розвитку всіх компонентів готовності.

Висновки до третього розділу

Для виявлення стану сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики проведено констатувальний етап експерименту, під час якого здійснено аналіз навчальних програм дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, сформовано експериментальні та контрольні групи (однорідність доведено з використанням *t*-критерію Стьюдента), проведено анкетування серед учителів-практиків і студентів спеціальності «Початкова освіта». Результати підтвердили наявність великої кількості респондентів з середнім і незначної з високим рівнем сформованості готовності до використання дитячих періодичних видань у навчальній діяльності початкової ланки освіти й засвідчили доцільність впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

На формувальному етапі дослідної роботи впроваджено авторську модель підготовки майбутніх учителів початкової школи. В експериментальних групах навчання проводилося відповідно до окреслених етапів методики впровадження моделі (організаційно-цільового, діяльнісно-змістового, оцінно-результативного); у контрольних групах зміст і хід навчання залишилися без значних змін з використанням традиційних підходів. Відповідно до змісту першого етапу експериментальної роботи, здійснено окреслення основних цілей дослідної діяльності; опрацювання нормативної документації; забезпечення педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців; підготовку та організацію діяльності викладачів, задіяних в експерименті; обґрунтування змістового та процесуального компонентів моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. На діяльнісно-змістовому етапі реалізовано навчальну діяльність за доповненими курсами професійної підготовки, а також за спецкурсом «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів». Практико-орієнтованою основою впровадження дисципліни було застосування відповідних *форм*: аудиторної (різні види лекцій, практичні заняття, індивідуальні заняття, консультації, круглі столи,

презентація індивідуальних і групових проектів) і позааудиторної роботи (педагогічна практика, робота проблемних груп, співпраця з видавництвами, співпрацю з дитячими бібліотеками, робота з періодичними виданнями в мережі, співпраця з відділеннями зв'язку, роботу з каталогами періодичних видань тощо); *методів* (розповідь, опис, бесіда, лекція, пояснення, інструктаж, демонстрація, ілюстрація, спостереження, різні види вправ, виробнича практика, робота з підручником та дитячими періодичними виданнями (у тому числі електронним), ситуативно-рольові ігри, метод проектів, метод ситуативних задач та ін.); *засобів* (простих словесних, простих візуальних, складних). Ефективність використання педагогічного інструментарію засвідчено в ході підготовки студентів до професійної діяльності (проведення уроків з використанням матеріалів дитячої періодики під час навчальних занять, виробничої практики та власної педагогічної діяльності). З метою покращення фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи укладено методичні рекомендації «Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики». Оцінно-результативний етап передбачав оцінювання дії експериментальної моделі через контрольні заходи та проведення діагностики рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; визначення перспектив саморозвитку у професійній діяльності.

Результати експериментальної роботи засвідчили відповідні зміни у студентів експериментальних груп порівняно з контрольними: суттєве зниження кількості респондентів з початковим і середнім рівнями та істотне підвищення кількості студентів з достатнім і високим рівнями готовності до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

Матеріали узагальнених результатів формувального етапу експерименту виявили позитивну динаміку кількісних і якісних змін у структурних компонентах готовності й таким чином засвідчили коректність думки, що розвивати готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики можливо за умови теоретичного обґрунтування, розробки й упровадження в навчальну діяльність ВНЗ

експериментальної моделі підготовки, яка суттєво впливає на динаміку всіх компонентів означеної готовності.

Основний зміст третього розділу дисертації висвітлено в наукових публікаціях автора [146, 147, 150, 151, 153, 159, 162, 164, 176, 178].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації представлено вирішення актуальної наукової проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, що полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці відповідної моделі. Результати теоретичного й експериментального дослідження надали підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу та узагальнення сучасних досліджень обґрунтовано теоретичні основи проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики на філософському, загальнонауковому та конкретно науковому рівнях. Кожен рівень методології представлено науковими підходами, теоріями та положеннями у контексті досліджуваної проблеми. У понятійно-термінологічній системі дослідження виокремлено такі базові поняття, як «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», окреслено їх зміст і категорійні ознаки. З'ясовано сутність поняття *комунікативної компетентності молодших школярів* як інтегрованої якості учнів, яка виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування, оволодівати мовними знаннями, уміннями й навичками і застосовувати їх, встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії, ефективно працювати в групах, володіти різними соціальними ролями. Уточнено поняття *«дитяча періодика»* як сукупність періодичних видань газетного та журнального типу, призначених для читання дітьми, що враховують їх психофізіологічні та пізнавальні потреби, її вікову періодизацію та психолого-педагогічні особливості.

2. Розгляд функціонування дитячої періодичної преси в Україні дав можливість окреслити основні етапи її становлення та розвитку відповідно до регіональних особливостей: західноукраїнські періодичні видання для дітей у (період до Першої світової війни, міжвоєнний період), центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни, радянський період), дитяча періодика України кінця XX – початку XXI століть.

Аналіз сучасного стану дитячої преси засвідчив значну її різноманітність за якістю та змістовим наповненням, мовним (аналіз видань для дітей мовних менших країни) і технічним (друковані й електронні видання) аспектами. З'ясовано, що дидактичний потенціал періодики для дітей щодо розвитку комунікативної компетентності молодших школярів представлений завданнями, які забезпечують розвиток різних видів мовленнєвої діяльності та опанування функціональних складових мовної системи відповідно до фонологічного, лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів.

3. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено структуру готовності майбутніх учителів у досліджуваному контексті. Визначено такі її компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний, рефлексивно-оцінювальний. Охарактеризовано їх сутність і взаємозв'язок. З метою визначення рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики окреслено критерії (ціле-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, рефлексивний) та відповідні показники.

4. За результатами здійсненого аналізу досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності та шляхом застосування методу моделювання обґрунтовано та побудовано структурну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Авторська модель спрямована на вдосконалення змісту, форм, методів, засобів організації навчального процесу та репрезентована структурними блоками: цільовим, концептуальним, змістовим, процесуальним, оцінно-результативним. Визначено провідні педагогічні умови її впровадження: створення позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики у професійній діяльності; формування відповідних знань, умінь і навичок щодо застосування майбутніми вчителями дитячої періодики в навчальному процесі початкової школи; створення спеціального освітнього середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби

використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

5. Педагогічний експеримент здійснено за трьома етапами (теоретико-аналітичним, констатувальним і формувальним), у процесі його реалізації перевірено ефективність авторської моделі та визначено стан готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Узагальнені результати формувального етапу експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку кількісних і якісних змін у структурних компонентах готовності студентів експериментальних груп. Кількість студентів ЕГ, які досягли високого та достатнього рівнів готовності за мотиваційним, когнітивним, операційно-діяльним, особистісним і рефлексивно-оцінювальним компонентами становить 70,2 %. Достовірність отриманих результатів підтверджена за допомогою методів математичної статистики.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшої розробки потребують вивчення історичного та комунікативного аспектів становлення дитячої періодики України, деталізоване опрацювання значення культурологічного та аксіологічного підходів у контексті дослідження, поглиблене теоретико-практичне опрацювання змісту, форм, методів і засобів підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами преси для дітей, побудова інструктивно-методичних рекомендацій для студентів щодо використання сучасних мультимедійних можливостей дитячої періодики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксарина И. Ю. Педагогические условия адаптации выпускников школ на этапе перехода от общего к высшему профессиональному образованию: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / И. Ю. Аксарина; Курганский гос. ун-т. – М., 2006. – 19 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с
3. Антонова О. Є. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади / О. Є. Антонова, Л. П. Маслак // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 81 – 109.
4. Антонова О. Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя / О. Є. Антонова // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 262–285.
5. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект / Т. Байбара // Початкова школа. – 2010. – № 8. – С. 46–50.
6. Байденко В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.
7. Балаєва К. С. Професіографічний підхід до організації професійної підготовки педагогів дошкільного профілю / К. С. Балаєва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2013. – Вип. 21. – С. 8–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2013_21_4.
8. Барвінок. Історична довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.barvinok.info/story.html>.
9. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. – URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>.

10. Бирка М. Ф. Інноваційні засоби навчання [Електронний ресурс] / М. Ф. Бирка // Освіта Буковини. – № 19 (91). – 20 травня 2011 р. – (вкладка: наукова діяльність). – С. 1–13. – Режим доступу: http://ippobuk.cv.ua/images/mbyrka_article_024.pdf.

11. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Бирко Надія Михайлівна – Житомир, 2014. – 20 с.

12. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

13. Білуха Т. Т. Основи наукових досліджень / Т. Т. Білуха. – К. : Вища школа, 1997. – 271 с.

14. Бобраков С. Реформування змісту професійної підготовки вчителів у ВНЗ Німеччини: практико-орієнтований підхід / Сергій Бобраков // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 161–168.

15. Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.

16. Бондар С. П. Методи навчання / С. П. Бондар // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 492–494.

17. Бойчук Ю. Д. Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих навчальних закладів // Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. праць. – 2009. – № 3. – С. 121–127.

18. Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу / М. Братко // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 135. – С. 67–72.

19. Васильєва О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання / Васильєва Ольга Вікторівна ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2015. – 18 с.

20. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

22. Вернигора Н. М. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок [Електронний ресурс] / Ніна Миколаївна Вернигора. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>.

23. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб. / За ред. Н. Зелінської. – Львів : Світ, 2003. – 612 с.

24. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Випуск 57. Педагогічні науки. – С. 52–58.

25. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: монографія / С. С. Вітвицька. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2009. – 440 с.

26. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С. С. Вітвицька – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.

27. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник / Олена Іванівна Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

28. Вознюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія / О. В. Вознюк, О. Я. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.

29. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – Вид. 2-ге, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.

30. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13–16.

31. Всеукраїнський перепис населення 2001. Мовний склад населення України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

32. Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

33. Вступне слово до проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.

34. Габа І. М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості / І. М. Габа // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – К., 2011. – Т. XIII. – Ч. 6. – С. 74–82.

35. Газета польська [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ptnz.org.ua/gazeta.php>.

36. Гнезділова К. М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посіб. / К. М. Гнезділова, С. О. Касярум. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. – 124 с.

37. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23–30.

38. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М. С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – № 8 (18). – С. 224–234.

39. Гоноболин Ф. Н. Книга об учителе / Ф. Н. Гоноболин. – М. : Просвещение, 1965. – 260 с.

40. Гончаренко С. У. Методологічні характеристики педагогічних досліджень / С. У. Гончаренко // Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі. XV Каришинські читання : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 29-30 трав. 2008 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Ін-т інновац. технологій та змісту освіти, Ін-т педагогіки АПН України, Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Астроя, 2008. – С. 41-45.

41. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.

42. Гошовський Б. Українська дитяча література. – Ч. 2. Від літописних переказів до байкарів XVII – XIX ст. [Електронний ресурс] / Б. Гошовський. – Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr01/lit_dziec.htm.

43. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія / Б. Є. Грабовецький. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 171 с.

44. Грабовий А. Гуманітаризація методичної підготовки майбутнього вчителя хімії / А. Грабовий // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 139. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 53–60.

45. Грінченко Б. К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе / Б. Грінченко // Земский сборник Черниговской губернии. – 1895. – № 4-5. – С. 27–50.

46. Давидченко Т. С. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні [Електронний ресурс] / Т. С. Давидченко. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316>.

47. Давидюк Е. Л. Формирование ключевых и предметных компетентностей в процессе обучения русскому языку / Е. Л. Давидюк, Л. В. Фидкевич // Всесвітня література. – 2016. – № 10. – С. 57–61.

48. Делор Ж. Образование: сокровище. Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. / Ж. Делор. – Издательство UNESCO, 1996. – 31 с.

49. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

50. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

51. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

52. Детському журналу «Ракевет Еладим» исполнился год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://djс.com.ua/news/view/new/?id=8428>. – Назва з екрана.

53. Дзвінок з минулого: Вірші, оповідання, казки, байки, загадки, приповідки: Для мол. та серед. шк. в. / Упоряд., заг. ред., післям. та приміт. В. І. Лучука; Передм. Я. П. Гояна; . – К. : Веселка, 1991. – 303 с.

54. Дзюбко Л. В. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Л. Дзюбко, Л. Гриценко // Психолінгвістика. – 2009. – №. 4. – С. 33–43.

55. Дитячі та молодіжні видання [Електронний ресурс]. – URL: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.

56. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академ. видав., 2004. – 352 с.

57. Дітям-ромам посміхнулась «Кгаморо» [Електронний ресурс]. – URL: <http://uareporter.com/m/1902>. – Назва з екрана.

58. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років ХХ ст. / І. Добош. – Івано-Франківськ, 1995. – 128 с.

59. Дороніна Т. О. Сучасні підходи до визнання сутності та структури освітнього середовища / Т. О. Дороніна // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – №. 40. – С. 179–186.

60. ДСанПіН 5.5.6-138-2007. Державні санітарні норми і правила. Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0077-07>.

61. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnaop.com/html/34078/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3017-95.

62. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки // Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: Монографія / Авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Н. Г. Сидорчук, О. М. Спірін, Н. В. Якса та ін. / За заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк: Вид. 2-е, доп. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 8–29.

63. Дубасенюк О. А. Наукові підходи до освіти дорослих / О. А. Дубасенюк // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 155–167.

64. Дубасенюк О. А. Особенности профессионального становления учителя в контексте компетентного подхода / О. А. Дубасенюк // Вектор науки Тольяттинского Государственного университета. Серия: педагогика, психология, 2010. – № 2 (2). – С. 38–42.

65. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: методологія, теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. Т.1. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 400 с.

66. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: методологія. теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. Т.2. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 376 с.

67. Дубасенюк О. А. Професійно-педагогічна освіта: сучасний вимір [Електронний ресурс] // Акмедосягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 26–67. – Режим доступу:

<http://eprints.zu.edu.ua/22734/1/%D0%94%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E.pdf>.

68. Дубасенюк О. А. Інтегративний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика: збірник наукових праць / За заг. редакцією проф. С. С. Вітвицької, доц. Н. Є. Колесник. – Житомир: ФО-П «Н. М. Левковець», 2017. – У 2-х ч. – Ч.1. – С. 198–204.

69. Дубасенюк О.А. Роль педагогічних знань у професійній підготовці майбутнього вчителя // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 15–43.

70. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, С. Л. Кандыбович. – Минск : Харвест, 2006. – 416 с.

71. Ежемесячный журнал для детей 6-12 лет «Мурзилка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.murzilka.org/>.

72. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

73. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24391.

74. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). – Мюнхен, Нью-Йорк, 1949-52. – 1230 с.

75. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: Перевидання в Україні / За ред. В. Кубійовича. – Львів: Наукове т-во ім. Т. Шевченка у Львові. Видавництво «Молоде життя», Львів. – 1993. – Т. 1. – 400 с.

76. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: Перевидання в Україні / За ред. В. Кубійовича. – Львів: Наукове т-во ім. Т. Шевченка у Львові. Видавництво «Молоде життя», Львів. – 1996. – Т. 5. – С. 1600–2000.

77. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: Перевидання в Україні / За ред. В. Кубійовича. – Львів: Наукове т-во ім. Т. Шевченка у Львові. Видавництво «Молоде життя», Львів. – 1996. – Т. 7. – С. 2400–2800.

78. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: Перевидання в Україні / За ред. В. Кубійовича. – Львів: Наукове т-во ім. Т. Шевченка у Львові. Видавництво «Молоде життя», Львів. – 1996. – Т. 9. – С. 3200–3600.

79. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія / О. О. Єжова. – Суми : Вид-во «МакДен», 2011. – 412 с.

80. Жернов В. И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педвуза : [Монография] / В. И. Жернов. – Магнитогорск, 1999. – 116 с.

81. Жуковський В. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителів з предметів духовно-морального спрямування у системі післядипломної освіти / В. М. Жуковський // Андрагогічний вісник. – 2014. – № 5. – С. 170–179.

82. Журнал «Однокласник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odnoklasnyk.org.ua//publ.php?category=73>.

83. Залібовська-Ільніцька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Зоя Володимирівна Залібовська-Ільніцька. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2009. – 22 с.

84. Зеер Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э. Зеер, Э. Сыманюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 23–30.

85. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Эксперимент и инновации в школе. – 2009. – № 2. – С. 7–14.

86. Зимняя И. А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании [Електронне джерело] / И. А. Зимняя. – Режим доступу: http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zymnaya_competency_and_competence.pdf.

87. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

88. ЗМІ національних меншин, радіо та ТБ на рідній мові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kolyba.org.ua/poling/arhiv/003.html>.

89. Зовнішня історія української мови. «Молода Україна» – назва українських журналів і часописів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravopys.vlada.kiev.ua//mova/drukar/Dovidn/Moloda_ukraina.htm.

90. Зозуляк Р. В. Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. педагогічних наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Р. В. Зозуляк. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

91. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 67–89/

92. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І. А. Зязюн // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 25. – С. 13–18.

93. Ибрагимов Г. И. Компетентностный подход в профессиональном образовании / Г. И. Ибрагимов // Educational Technology & Society. – 2007. – 10(3). – С. 361–365.

94. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 208 с.

95. Иванов О. В. Класичний контент-аналіз та аналіз тексту: термінологічні та методологічні відмінності / О. В. Иванов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – №. 30. – С. 69–74.

96. Кадченко Л. П. Формирование готовности студентов педвузов к профессиональной деятельности средствами иностранного языка: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. П. Кадченко: Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Карамзина. – Х. : [б.и.], 1992. – 173 с.

97. Казакова Н. В. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Вікторівна Казакова. – Київ, 2005. – 234 с.

98. Калінін В. О. Педагогічна технологія «діалог культур» як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : [монографія] / В. О. Калінін; [за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 276 с.

99. Кант И. О педагогике. Идеи эффективного воспитания : соч. в 6 томах / И. Кант. – М. : Мысль, 1966. – Т. 2.

100. Капська А. Й. Вироблення навичок виразного читання / А. Й. Капська // Початкова школа. – 1982. – № 6. – С. 25–30.

101. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів освіти] / С. О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.

102. Каталог видань України на 2017 рік. Дитячі та молодіжні видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.

103. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. І. Каташов ; Луганський держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка, – Луганськ, 2001. – 22 с.

104. Кіліченко Л. М. Українська дитяча література / Л. М. Кіліченко, П. Я. Лещенко, І. М. Проценко. – К. : Вища школа, 1976. – 334 с.

105. Кіт Н. Український журнал для дошкільника: психологічні підстави та основні принципи розробки концепції видання [Електронний ресурс] / Н. Кіт. – URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1064>.

106. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Климова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 560 с.

107. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. Ю. Коваль // Наукові праці

Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія. – 2009. – Випуск 6 (160). – URL: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/10841>.

108. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : технологічний підхід : [монографія] / Л. В. Коваль – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. – 330 с.

109. Ковальова К. В. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників / К. В. Ковальова // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 9. – С. 86–91.

110. Колесніченко У. О. Християнські дитячі журнали сучасної України / У. О. Колесніченко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 21. – С. 119–121.

111. Колосова Е. Когда появилась и о чем писала «Пионерская правда»? [Електронний ресурс] / Е. Колосова. – Режим доступу: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-5781/>.

112. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: навч. посібник / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 1998. – 224 с.

113. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский // Избранные педагогические сочинения. – М. : Учпедгиз, 1955. – 652 с.

114. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу) // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 4. – С. 51–64.

115. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 280 с.

116. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

117. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/.

118. Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.

119. Корнеєва Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX – I пол. XX ст.) / Г. Корнеєва // Бібл. вісн. – 1999. – №2. – С. 25–28.

120. Корніяка О. М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості / О. М. Корніяка // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 3. – Кам'янець-Подільський : Аксіома. – 2009. – С. 180–194.

121. Костова Д. Вестник «Роден край» – огнище и трибуна на българского национално-културно възраждане в Украйна [Електронний ресурс] / Дора Костова. – Режим доступу : <http://www.rkray.odessa.ua/index.php?name=red>.

122. Костюченко Л. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до професійної діяльності / Л. Костюченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2011. – №. 39 (1). – С. 61–66.

123. Котенко О. Освітнє середовище ВНЗ як чинник професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови / О. Котенко // Молодь і ринок. – 2012. – № 2 (85). – С. 62–65.

124. Коцюба В. Ромські ЗМІ на початку XXI ст.: газета «Романі Яг» (2005 рік) [Електронний ресурс] / В. Коцюба. – Режим доступу: <https://goo.gl/fAKiVb>.

125. Краевский В. В. Методология для педагога: теория и практика / В. В. Краевский, В. М. Полонский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 324 с.

126. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / О. В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2003. – 192 с.

127. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности : Методическое пособие / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – Санкт-Петербург – Рыбинск, 1993. – 54 с.

128. Кузьмина Н. В. Формирование педагогических способностей / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1961. – 98 с.

129. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.

130. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев ; ред. Д. А. Леонтьев. – Москва : Смысл, 2004. – 346 с.

131. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 10. – 542 с.

132. Лешко У. О. Відродження «Дзвіночка» – журналу українських дітей [Електронний ресурс] / У. О. Лешко // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – 2006. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1457>.

133. Лысенкова С. Н. Методом опережающего обучения: книга для учителя: из опыта работы / С. Н. Лысенкова. – Москва : Просвещение, 1988. – 192 с.

134. Літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою 1-4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.

135. Літнарів Р. М. Основи математичної статистики у психології. Частина 3. Навчальний посібник / Р. М Літнарів. – МЕНУ, Рівне, 2006. – 49 с.

136. Логутіна Н. Формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Логутіна. – Вінниця, 2008. – 20 с.

137. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку / Є. О. Лодатко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Випуск

№ 1. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/.

138. Мазурок М. Педагогічні умови розвитку професійної компетентності вчителів гуманітарного циклу в процесі підвищення їх кваліфікації / М. Мазурок // Нова пед. думка. – 2011. – № 2. – С. 66–69.

139. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження / С. Д. Максименко. – К. : Укрвузполітграф, 1990. – 239 с.

140. Мамчур Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ВНЗ / Л. Мамчур // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 2. – С. 99–105.

141. Маркова А. К. Психология труда учителя: Кн. для учителя / А. К. Маркова. — М. : Просвещение, 1993. – 192 с.

142. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2009. – 47с.

143. Марущак О. М. Використання дитячих періодичних видань мовних меншин України у навчально-виховному процесі початкової школи / О. М. Марущак // Збірник наукових праць Уманського державного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Ч. 2. – С. 230–240.

144. Марущак О. М. Використання кримськотатарської дитячої періодици у навчанні молодших школярів / О. М. Марущак // Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кіровоград, 9-10 квітня 2014 р.). – К., 2014. – С. 107–109.

145. Марущак О. М. Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами періодичних видань для дітей / О. М. Марущак // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – 2017. – № 79. – С. 156–160.

146. Марущак О. М. Дитяча періодика у контексті професійної підготовки учителів початкової школи / О. М. Марущак // Medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce» : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (28 – 29 októbra 2016 r.) / Šéfredaktor prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc. – Vysoká škola Danybús, Sládkovicovo, Slovenská republika, 2016. – S. 135–138.

147. Марущак О. М. Дитяча періодика у процесі професійної підготовки вчителя початкової школи / О. М. Марущак // Андрагогічний вісник : Наукове електронне періодичне видання. – 2015. – Випуск 6. – С. 169–176.

148. Марущак О. М. Дитячі часописи мовних меншин України у навчально-виховному процесі початкової школи / О. М. Марущак // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (22), Issue: 45, – Budapest, 2015. – С. 31–35.

149. Марущак О. М. Електронні ресурси вітчизняної періодики для дітей / О. М. Марущак // Проблеми філології в педагогічному дискурсі: збірник наукових праць / За ред. К. Я. Климової. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 21–24.

150. Марущак О. М. Комунікативні завдання з української мови та літературного читання на сторінках періодичних видань для дітей молодшого шкільного віку / О. М. Марущак // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012 – № 7. – С. 164–168.

151. Марущак О. М. Контроль аудіативних умінь молодших школярів (за матеріалами дитячого періодичного видання «Джміль») / О. М. Марущак // Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова: збірник наукових праць (до 35-річчя кафедри лінгвометодики та культури фахової мови) / За ред. К. Я. Климової. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 65–70.

152. Марущак О. М. Кримськотатарські періодичні видання для дітей: на допомогу навчальному процесу / О. М. Марущак // Наукові записки Малої академії

наук України : (збірник наукових праць). – К. : ТОВ «Сітіпрінт», 2014. – С. 95–100. – (Серія : Педагогічні науки, вип. 5).

153. Марущак О. М. Матеріали дитячих періодичних видань як засіб удосконалення культури мовлення дітей молодшого шкільного віку / О. М. Марущак // Наукові записки Малої академії наук України: (збірник наукових праць). – К. : ТОВ «Сітіпрінт», 2013. – С. 170–177. – (Серія: Педагогічні науки, вип. 3).

154. Марущак О. М. Міжкультурна інтеграція засобами періодичних видань для дітей у процесі професійної підготовки вчителя / О. М. Марущак // Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів : збірник наукових праць / за заг. ред. проф. Вітвицької С. С., доц. Колесник Н. Є. – Житомир : ФОП Левковець, 2016. – С. 59–64.

155. Марущак О. М. Педагогічні умови підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодици / О. М. Марущак // Актуальні проблеми психології і педагогіки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна, 10–11 листопада 2017 р.). – Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2017. – С. 75–79.

156. Марущак О. М. Поняття «культура мовлення» у контексті лінгвістичних досліджень / О. М. Марущак // Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 64–67.

157. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності / О. М. Марущак // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир. – 2016. – Вип. 11. – С. 97–108.

158. Марущак О. М. Психолого-педагогічні особливості використання дитячих періодичних видань у навчально-виховному процесі початкової школи [Електронне джерело] / О. М. Марущак // Народна освіта (Електронне наукове фахове видання). –

Випуск №2 (26). – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2874.

159. Марущак О. М. Словникові вправи дитячих періодичних видань як засіб формування культури мовлення молодших школярів (на допомогу студентам-практикантам) / О. М. Марущак // Студентські наукові дослідження з актуальних проблем лінгводидактики (Матеріали студентсько-викладацького науково-методичного семінару, 9 квітня 2009 р.). – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 41–47.

160. Марущак О. М. Сучасна українська періодика для дітей / О. М. Марущак // Наукові записки Малої академії наук України: (збірник наукових праць). – К. : ТОВ «Сітіпрінт», 2013. – С. 86–91. – (Серія: Педагогічні науки, вип. 4).

161. Марущак О. М. Творчість Лесі Українки у дитячих періодичних виданнях / О. М. Марущак // Феномен Лесі Українки: літературознавчий, лінгвістичний, історіософський, філософський та педагогічний аспекти: зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. - Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. – С. 38–41.

162. Марущак О. М. Текстотворчі завдання дитячих часописів у контексті фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. М. Марущак // Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах: збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару) / За ред. К. Я. Климової. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 127–133.

163. Марущак О. М. Українські електронні періодичні видання для дітей у навчальному процесі початкової школи / О. М. Марущак // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2014 року : у 4 ч. – Ч. 3. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2014. – С. 94–97.

164. Марущак О. М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики. Методичні рекомендації / О. М. Марущак. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 134 с.

165. Масленнікова К. С. Прогностична модель формування професійної компетентності майбутніх економістів та її експериментальна перевірка [Електронний ресурс] / К. С. Масленнікова // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_1_12.

166. Матіяш В. В. Педагогічне краєзнавство в підготовці майбутніх учителів початкових класів до гуманітаризації навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Матіяш. – Одеса, 1999. – 22 с.

167. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навч. посібник / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : Академія, 2007. – 360 с.

168. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.

169. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя [Електронний ресурс] / Н. М. Мирончук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4. – С. 85–88. – Режим доступу: – http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_4_18/.

170. Митина Л. М. Формирование профессионального самосознания учителя / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 58–64.

171. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике [текст]: – 3-е изд., стереотип. / В. И. Михеев. – М. : КомКнига, 2006. – 200 с.

172. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене – К. : [б. в.], 2007. – 656 с.

173. Монолатій І. Українські часописи Коломиї [Електронний ресурс] / І. Монолатій. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/histpub/historypub20.htm>.

174. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: Зміст та організація: навч. посібник / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпенко: – К. : НПУ, 1997. – 168 с.

175. Нагорна О. М. Ретроспективний аналіз становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні (з кінця XIX ст. до 1991 року) / О. М. Нагорна //

Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст. Вип. XX / відп. ред. В. А. Зарва. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – С. 381–393.

176. Нагорна О. М. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами журналу «Пізнайко»: Навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету (денної та заочної форм навчання) / О. М. Нагорна, Г. В. Підлужна – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 46 с.

177. Нагорна О. М. Розвиток читацького інтересу молодших школярів засобами дитячої періодики / О. М. Нагорна // Розвиток читацьких інтересів учнів у процесі вивчення української мови і літератури: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток читацьких інтересів учнів у процесі вивчення української мови і літератури» / за ред. Т. К. Донченко : укладач : Н. П. Кравець. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 143–150.

178. Нагорна О. М. Українська дитяча періодика та її вплив на розвиток зв'язного мовлення школярів / О. М. Нагорна // Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога (матеріали регіональної науково-методичної конференції, 27 березня 2008 р.). – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 169–172.

179. Назаренко Н. С. Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Назаренко. – К., 2008. – 20 с.

180. Назарова О. Л. Новые информационные технологии в управлении качеством образовательного процесса в колледже / О. Л. Назарова // Информатика и образование. – 2003. – № 11. – С. 79–84.

181. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

182. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року – Схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

183. Ничкало Н. Г. Державній політиці в галузі професійної освіти – наукове обґрунтування / Н. Г. Ничкало // Вісник Академії педагогічних наук України. – 1993. – № 1. – С. 52–62.

184. Нікора А. О. Методична підготовка майбутнього вчителя історії до формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі навчання етики : монографія / А. О. Нікора. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 216 с.

185. Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти / Л. Новаківська // Рідна школа. – 1998. – № 11. – С. 8–9.

186. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : АКОНІТ, 2006. – 926 с.

187. О газете. Пионерка. Детско-юношеский информационный портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pionerka.ru/pages/ogazete.html>.

188. Овчаров С. М. Індивідуально-диференційований підхід у професійній підготовці майбутніх учителів інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Овчаров Сергій Михайлович. – Полтава, 2003. – 209 с.

189. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 5–14.

190. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Е. І. Огар. – Л. : Аз-Арт, 2002. – 160 с.

191. Оконь В. Введение в общую дидактику: пер. с польского / В. Оконь. – М. : Высшая школа, 1990. – 381 с.

192. Окуневич Т. Формування комунікативної компетентності учнів засобами рідної мови / Т. Окуневич // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2016. – № 2 (53). – С. 123–127.

193. Олена Пчілка – найкраще для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5ka.ru/44/9293/1.html>.

194. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2–5.

195. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 256 с.

196. Остапенко Е. О. Виокремлення компонентів готовності до професійного саморозвитку: інтеграція існуючих підходів / Е. О. Остапенко // Наука і освіта. – 2011. – № 6. – С. 177–181.

197. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

198. Пентиліук М. І. Психологічні засади компетентнісного підходу до вивчення синтаксису / М. І. Пентиліук, Т. Д. Гнаткович // Педагогічні науки : зб.наук.праць. – 2013. – Вип. 64. – С. 88–94.

199. Передирій В. А. Становлення української періодики для дітей: (на матеріалах журналу «Дзвінок», 1890–1914 рр.) / В. А. Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3/4. – С. 117–125.

200. Перелік друкованих засобів масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/163.htm>.

201. Перелік друкованих засобів масової інформації, зареєстрованих на території Закарпатської області станом на 01.10.2012 [Електронний ресурс]. – URL:http://www.zakjust.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/938/dzmi_2013.xls.

202. Песоцкая С. А. Информационно-коммуникативный подход к преподаванию в вузе как требование времени (на материале курса «Современная зарубежная литература») / С. А. Песоцкая // Известия ТПУ. – 2006. – №3. – С. 221–226.

203. Пилипенко Т. Окремі аспекти українсько-румунських відносин в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Тетяна Пилипенко // Форум націй. – 2009. – № 4/83. – URL: <http://buktolerance.com.ua/?p=1205>.

204. Підгурська В. Ю. Педагогічна практика як важлива передумова становлення майбутнього вчителя-класовода / В. Ю. Підгурська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – №. 68. – С. 3–8.

205. Підкова Ш. Довідник з історії України: У 3-х тт. [Електронний ресурс] / Ш. Підкова, Р. Шуст. – 2002. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>.

206. Підлужна Г. В. Тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах : навч.-метод. посіб. / Г. В. Підлужна, О. М. Марушак, О. В. Чупріна. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 120 с.

207. Подолянчук С. В. Визначення компетентності експертів з оцінювання наукової діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі / С. В. Подолянчук // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2014. – № 4. – С. 112–122.

208. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 64–70.

209. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. –С. 15–24.

210. Почекутова О. І. Преса Закарпаття 2-ої пол. XIX – 1-ої пол. XX століття. Бібліографічний покажчик / О. І. Почекутова. – Ужгород, 2009. – 182 с.

211. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене /За заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.

212. Преса Закарпаття. Перелік засобів масової інформації області [Електронний ресурс]. – URL: <http://zak-kray.do.am/publ/2-1-0-18>.

213. Про затвердження плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016-2020 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 14.12.2016 № 1077-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1077-2016-%D1%80>.

214. Психология общения. Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-центр, 2011. – 2280 с.

215. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы. – Изд. 2-е, испр. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2001. – 142 с.

216. Ребенок В. М. Особистісно-орієнтований підхід у процесі професійної підготовки майбутніх учителів [Електронний ресурс] / В. М. Ребенок // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 137. – С. 151–154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_137_38.

217. Рейдало В. С. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів української літератури / В. С. Рейдало // Наука і освіта. – 2014. – №. 5. – С. 266–271.

218. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення». Схвалено Постановою Верховної Ради України від 7 вересня 2016 року № 1493-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1493-19>.

219. Рогинский В. Азбука педагогического труда / В. Рогинский. – М. : Высш. шк., 1990. – 112 с.

220. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.

221. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. – 713 с.

222. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К. : Інтерпроф, 2002. – 270 с.

223. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для вузів / Олександра Яківна Савченко . – К. : Генеза, 2002 . – 368 с.

224. Саух П. Ю. Філософія: [навч. посіб.] / П. Ю. Саух. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

225. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.

226. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / А. В. Семенова. – Одеса: Юридична література, 2009. – 504 с

227. Сергійчук О. М. Вища педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід у навчальному процесі ВНЗ [Електронний ресурс] / О. М. Сергійчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 22 (7). – С. 111–118. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22\(7\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(7)__18).

228. Сердюк О. Методологічні засади моделювання особистісно орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі України / Олександр Сердюк // Вища освіта України. – 2005. – № 1. – С. 60–65.

229. Сидорчук Н. Г. Основні тенденції розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті вимог єдиного європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – №. 18. – С. 96–99.

230. Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів / Н. Г. Сидорчук // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 78–81.

231. Сидорчук Н. Л. Педагогічні умови формування рефлексивної культури у фаховій підготовці майбутніх інженерів-будівельників / Н. Л. Сидорчук // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Педагогічні науки. – 2016. – № 3. – С. 105–109.

232. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань / М. О. Синиця // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 418-438.

233. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.

234. Словник іншомовних слів / під ред. Є. І. Мазніченка. – К. : Наукова думка, 2000. – 426 с.

235. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.

236. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 4: І – М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.

237. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 10: Т – Ф / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк]. – К. : Наукова думка, 1979. – 840 с.

238. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 6. – 1975. – 832 с.

239. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 11. – 700 с.

240. Словник-довідник з української лінгводидактики : [навчальний посібник] / [О. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко та ін. ; за ред. М. І. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.

241. Словники України on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.

242. Современный философский словарь / под общ. ред. д.ф.н., профессора В. Е. Кемерова. – [3-е изд., испр. и доп.] – М. : Академ. проект, 2004. – 894 с.

243. Сорока О. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. – Тернопіль, 2016. – 534 с.

244. СОУ 22.2-02477019-11:2014. Поліграфія. Видання для дітей. Загальні технічні вимоги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/vidavc.html>.

245. Стадницька Ю. Цільове призначення та функціональність дитячого часопису (на матеріалах галицьких дитячих періодичних видань 20-30-х рр. ХХ ст.) / Ю. Стадницька // Теле- та радіожурналістика. Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 9. Ч. 1. – С. 84-89.

246. Стаднійчук І. П. Формування технічної компетентності техніків-механіків у процесі професійної підготовки в аграрних коледжах [Електронний ресурс] / І. П. Стаднійчук. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24740>.

247. Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / За ред. О. І. Локшиної. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 232 с.

248. Статистика : [підручник] / [С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін.] ; за наук. ред. С. С. Герасименка. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К. : КНЕУ, 2000. – 467 с.

249. Сташко Л. Ювілей улюбленого журналу [Електронний ресурс] / Любов Сташко. – Режим доступу: lodb.org.ua/parents/uploads/files/1207579082_barv_nok-zhurnal.doc.

250. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1972. – 287с.

251. Тарасенко Г. С. Гуманітаризація вищої педагогічної освіти в контексті філософсько-педагогічного аналізу / Г. С. Тарасенко // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 18. – С. 105–110.

252. Татур Ю. Г. Компетентносный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: материалы

ко другому засіданню методологического семинара. Авторская версия / Ю. Г. Татур. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 16 с.

253. Тверезовська Н. Т. Методологія педагогічного дослідження [текст] : навч. посіб. / Н. Т. Тверезовська, В. К. Сидоренко. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 440 с.

254. Тверезовська Н. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови» / Ніна Тверезовська // Нова пед. думка. – 2009. – № 3. – С. 90–92.

255. Теорія діяльності. Діяльнісний підхід у психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/teoriya_deyatelnosti._deyatelnostnyy_podhod_v_psihologii.htm

256. Теремко С. Соціологія / С. Теремко. – К. : Лібра, 2001. – 320 с.

257. Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. К-О. – 706 с.

258. Трубачева С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С. Е. Трубачева // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

259. Українська періодика: історія і сучасність: (Доп. та повід. 3-ї Всеукр. наук.-теорет. конф., 22-23 грудня 1995 р.) / Ред-кол.: М. М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Л., 1995. – 292 с.

260. Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф., 11 – 13 трав. 2000 р. / Ред.: М. М. Романюк; НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. Н.-д. центр періодики. – Л., 2000. – 560 с.

261. Філіп Ю. Л. Сторінками чернівецького журналу для дітей «Українська ластівка» (1933-1940 pp.) / Ю. Л. Філіп // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. – 2009. – Т. 124, Вип. 111. – С. 98–101.

262. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – [2-ге, випр., доп.]. – К. : Академвидав, 2007. – 559 с.

263. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів : [монографія] / Лідія Олексіївна Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 200 с.

264. Хорошковська О. Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Ольга Назарівна Хорошковська. – К., 2000. – 39 с.

265. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Л. Л. Хоружа. – К., 2004. – 412 с.

266. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

267. Хуторской А. В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А. А. Орлова. – Тула : Изд-во Тул. гос. пед. ун- та им. Л. Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С.117–137.

268. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций [Електронний ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. – 12 декабря. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.

269. Чайка В. М. Основы дидактики : Навчальний посібник / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 240 с.

270. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури / Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Дніпропетровськ: НГУ, 2014. – 120 с.

271. Шапошнікова І. М. Практична підготовка вчителя початкової школи: проблеми і перспективи / І. М. Шапошнікова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2010. – Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – С. 175–181.

272. Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф. В. Шарипов // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 1. – С. 72–77.

273. Швед О. У Львові видали перший в Україні журнал для незрячих дітей [Електронний ресурс] / О. Швед. – Режим доступу: <http://culture.unian.net/ukr/detail/190111>.

274. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.08 / Г. М. Швецова ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с. – укр.

275. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник для вузів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 5-те вид. стер. – К. : Знання, 2006. – 308 с.

276. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 316 с.

277. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / А. И. Щербаков. – Л. : Просвещение, 1967. – 266 с.

278. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 2005. – 556 с.

279. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник [Електронний ресурс] / Василь Васильович Ягупов. – К. : Либідь, 2002 . – 560 с. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=36.

280. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : ПРОО, 1996. – 268 с.

281. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.

282. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations [Електронний ресурс]. – URL: <http://deseco.ch/bfs/deseco/en/index.html>.

283. Foxon M., Richey R. C., Roberts R. C., Spannaus T. W. Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.). – ERIC Clearinghouse on Information and Technology, Syracuse, NY, 2003. – 177 p.

284. George A. Miller. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information // The Psychological Review. – 1956. – vol. 63. – pp. 81-97.

285. Hutmacher W. Key competencies for Europe // Report of the Symposium (Berne, Switzerland 27-30 March, 1996). A Secondary Education for Europe Project. – Council for Cultural Cooperation, Strasbourg (France), 1997. – 72 p.

286. Hymes D. H. On Communicative Competence / D. H. Hymes // Sociolinguistics: selected readings. In J. B. Pride and J. Holmes (eds) – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.

287. Key Competences for Lifelong Learning. European Reference Framework. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 12 p.

288. McClelland D. C. Testing for Competence Rather Than for «Intelligence» // American psychologist. – January. – 1973. – Vol. 28, № 1. – p. 1–14.

289. Pierwszy nr miesięcznika «Polak Mały» [Електронний ресурс]. – URL: <http://wspolnotapolska.org.pl/wiadomosci/Pierwszy-nr-miesiecznika-Polak-Maly,2853.html>.

290. Rychen D. S., Salganik L. H. Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy paper. – Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 2002. – 27 p.

291. Sütő Éva. Az Irka régi és új arca... Beszélgetés Punykó Máriával / Éva Sütő [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kultura/az-irka-regi-es-uj-arca-beszeltetes-punykomariaval/>.

292. Tuning educational structures in Europe, TUNING [Electronic resource]. – URL: www.unideusto.org/tuningeu.

Аналіз базового поняття «компетенція»

№ з/п	Зміст поняття	Основні ознаки	Джерело
1.	<i>Компетенція</i> – це коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід.	Коло повноважень, коло питань, знання, досвід	Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 282.
2.	<i>Компетенція</i> – це коло повноважень обумовлене законами, нормативними актами та інструкціями.	Коло повноважень	Словник іншомовних слів / під ред. Є. І. Мазніченка. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 189.
3.	<i>Компетенція</i> – це добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи.	Обізнаність, коло повноважень	Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 4: І – М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 250.; Новий тлумачний словник української мови(у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – Київ, Вид-во «АКОНІТ», 2006. – С. 874.
4.	<i>Компетенція</i> – це коло питань, у яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийхось повноважень, прав.	Коло повноважень, коло питань	Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М.: Русский язык, 1990. – С. 289.
5.	<i>Компетенція</i> – це коло повноважень якого-небудь органа, посадової особи; коло питань, у яких конкретна особа має знання, досвід.	Коло повноважень, коло питань, знання, досвід	Новейший энциклопедический словарь. М.: «Изд-во АСТ»; «Изд-во Астрель»; ООО «Транзиткнига», 2004. – С. 595.
6.	<i>Компетенція</i> – це коло питань, явищ, у яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь	Коло питань, досвід, знання, коло повноважень	Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка / Под ред. Татьянченко Н. Ф. – М.: Альта-Пресс, 2005. – С. 358.

	належних для виконання ким-небудь питань, явищ.		
7.	<i>Компетенція</i> – це загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, диспозиції яких людина розвиває під час освітніх практик.	Загальна здатність, знання, досвід, цінності, практика	Hutmacher Walo. Key competencies for Europe // Report of the Symposium (Berne, Switzerland 27-30 March, 1996). A Secondary Education for Europe Project. - Council for Cultural Cooperation, Strasbourg (France), 1997. – p. 26.
8.	<i>Компетенція</i> – це поведінкова характеристика, яка повинна бути обов’язково сформована й удосконалена в процесі навчання.	Поведінкова характеристика, навчання	David C. McClelland. Testing for Competence Rather Than for «Intelligence» // AMERICAN PSYCHOLOGIST. January. 1973 – vol 28, № 1. – p. 13.
9.	<i>Компетенція</i> – це суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.	Рівень знань, умінь, навичок, ставлень, діяльність	Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – URL: http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf .
10.	<i>Компетенція</i> – це відчужена від суб’єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат.	Соціальна норма (вимога), освітня підготовка, діяльність, результат	Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 409.
11.	<i>Компетенція</i> – це те, на що претендує людина, коло питань, у яких вона добре обізнана, має знання і досвід.	Коло питань, знання, досвід	Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф. В. Шарипов // Высшее образование сегодня. –2010. – № 1. – С. 73.
12.	<i>Компетенція</i> – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які надбані завдяки навчанню.	Загальна здатність, навчання	Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 316 с. – тут С. 262; Шишов С. Е.

			Компетентностный подход к образованию как необходимость / С. Е. Шишов, И. Г. Агапов // Мир образования – образование в мире / Ред. В. А. Разумный. – 2001. – №4. – С. 9.
13.	<i>Компетенція – це внутрішнє потенційне, приховане психологічне новоутворення (знань, уявлень, програм дій, системи цінностей і відносин), які потім виявляються в компетентності людини як актуальних, діяльнісних проявах.</i>	Психологічне новоутворення, діяльнісні прояви	Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. / И. А. Зимняя – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 22. Байденко В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие / В. И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – С. 12.
14.	<i>Компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відносно певного кола предметів і процесів, і є необхідними для якісної продуктивної діяльності в цій сфері.</i>	Сукупність якостей особистості, предмети і процеси, продуктивна діяльність	Хуторской А. В., Хуторская Л. Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А. А. Орлова. - Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун- та им. Л. Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 135.
15.	<i>Компетенція – це наперед задана вимога (норма) до освітньої підготовки учня.</i>	Вимога, освітня підготовка	

16.	<i>Компетенція</i> – це особиста властивість спеціаліста вирішувати визначений тип професійних задач.	Властивість, професійна задача	Глобализация образования : Компетенции и системы кредитов / авт. кол. : А. А. Егоров и др ; Под общ. ред. Ю. Б. Рубина. – М. : Маркет ДС Корпорейшн, 2005. – С. 331.
17.	<i>Компетенція</i> – це компетенція як інтегративна цілісність знань, умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність, це здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність.	Цілісність діяльність; здатність, практика	Зеер Э. Компетентностный поход к модернизации профессионального образования / Э. Зеер, Э. Сыманюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 26.
18.	<i>Компетенція</i> – це здатність і готовність застосовувати знання й уміння при розв’язанні професійних завдань у різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив’язаних до конкретних об’єктів, тобто це здатність і готовність виявляти гнучкість у мінливих умовах ринку праці.	Здатність, готовність, завдання, гнучкість	Галямина И. Г. Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения с использованием компетентностного подхода: Материалы к шестому заседанию методологического семинара 29 марта 2005 г. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – С. 7.
19.	<i>Компетенція</i> – це соціально закріплений освітній результат, тобто реальні вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі.	Освітній результат, вимоги, знання, сопори діяльності, досвід, ставлення, якості	Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 47.
20.	<i>Компетенція</i> – це об’єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія.	Категорія, рівень ЗУН, ставлень, сфера діяльності	Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 92.

21.	<i>Компетенція</i> – це освітній результат, який виявляється в підготовленості випускника, у реальному володінні ним методами, засобами діяльності, у можливості впоратися з поставленими завданнями; як таку форму поєднання знань, умінь та навичок, що дозволяє ставити мету і досягати її в перетворенні довкілля.	Освітній результат, підготовленість, володіння методами, засобами, поєднання ЗУН, перетворення	Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 139.
22.	<i>Компетенція</i> – це інтегрований результат опанування змістом загальної середньої освіти, який виражається в готовності учня використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв’язання практичних і теоретичних задач.	Результат опанування, готовність, ЗУН, способи діяльності	Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене – К.: [б. в.], 2007. – С. 191.
23.	<i>Компетенція</i> – це деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері.	Вимога, підготовка, знання, досвід	Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 29.
24.	<i>Компетенція</i> – це сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них.	Сукупність якостей, предмети, процеси, діяльність	Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти [Електронний ресурс]. – URL: http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233 .

25.	<i>Компетенція</i> – це інтегрована нормативна характеристика якості підготовки спеціалістів для ефективного здійснення освітнього процесу.	Характеристика, підготовка, освітній процес	Андрієвський Б. М. Професійна компетентність сучасного педагога / Б. М. Андрієвський // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. Є. С. Барбіна]. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2014. – Вип. 65. – С. 218.
26.	<i>Компетенція</i> розглядається як готовність використовувати комплекс знань, умінь, навичок, уявлень, ставлень, здібностей, узагальнені способи виконання дій, досвід, цінності й нахили, методи й засоби діяльності, якості особистості, які забезпечують можливість виконувати поставлені завдання і досягати мету в професійній діяльності.	Готовність, комплекс, завдання, діяльність	Чубарук О. В. Теоретичні засади розвитку професійної компетентності вчителів філологічного профілю / О. В. Чубарук // Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. – 2012. – Випуск №1(16).

Додаток Б

Аналіз базового поняття «компетентність»

№ з/п	Зміст поняття	Основні ознаки	Джерело
1.	<i>Компетентність</i> – поінформованість, обізнаність, авторитетність.	Поінформованість, обізнаність, авторитетність	Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 282.
2.	<i>Компетентність</i> – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.	Здатність, знання, досвід, цінності, ставлення, практика	Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf .
3.	<i>Компетентність</i> – динамічне поєднання когнітивних та метакогнітивних умінь та навичок, знань і розуміння, міжособистісних, розумових та практичних умінь і навичок, а також етичних цінностей.	Поєднання, уміння, навички, знання, розуміння, цінності	Вступне слово до проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuning/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf .
4.	<i>Компетентність</i> – актуалізована, інтегративна, така, що базується на знаннях, інтелектуально й соціокультурно зумовлена особистісна якість, яка проявляється в діяльності, поведінці людини, у її взаємодії з іншими людьми під час вирішення різноманітних завдань.	Особистісна якість, діяльність, поведінка, взаємодія, завдання	Зимняя И. А. Компетентия и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании [Електронне джерело] / И. А. Зимняя. – Режим доступу: http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zimnaya_competency_and_competence.pdf .
5.	Під <i>компетентністю</i> розуміється інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності до	Якість особистості, здатність, готовність, діяльність,	Селевко Г. К. Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. –

	діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності.	знання, досвід, навчання	С. 139.
6.	<i>Компетентність</i> – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і до предмета діяльності.	Володіння компетенцією, ставлення, діяльність, предмет діяльності	Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 2005. – С. 19.
7.	<i>Компетентність</i> – оволодіння людиною відповідною компетенцією, що передбачає її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності.	Оволодіння, компетенція, ставлення, діяльність	Хуторской А. В., Хуторская Л. Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А. А. Орлова. - Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун- та им. Л. Н. Толстого, 2008. - Вып. 1. – С. 135.
8.	<i>Компетентність</i> – особистісна якість (сукупність якостей) і мінімальний досвід щодо діяльності в заданій сфері / сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), обумовлених досвідом його діяльності в певній соціальній і особистісно-значимій сфері.	Якість, досвід, діяльність, сфера	Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. – 12 декабря. – URL: http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm .
9.	<i>Компетентність</i> – це сукупність властивостей (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати певну діяльність, спрямовану на вирішення проблем (завдань) у будь-якій галузі.	Сукупність властивостей, діяльність, вирішення проблем	Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф. В. Шарипов // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 1. – С. 73.

10.	<i>Компетентність</i> – це інтегральна властивість особистості, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної діяльності в певній галузі.	Властивість, прагнення, здатність потенціал, діяльність	Татур Ю. Г. Компетентносный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская версия / Ю. Г. Татур. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 6-7.
11.	<i>Компетентність</i> – якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері.	Якість, діяльність, сфера	Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене - К.: [б. в.], 2007. – С. 639.
12.	<i>Компетентність</i> – це інтегральна характеристика особистості, визначальна її здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей.	Характеристика, здатність, завдання, діяльність, знання, досвід	Дубасенюк О. А. Особенности профессионального становления учителя в контексте компетентностного подхода / О. А. Дубасенюк // Вектор науки Тольяттинского Государственного университета. Серия: педагогика, психология, 2010. – № 2 (2). – С. 40; Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів / Н. Г. Сидорчук // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 80.
13.	<i>Компетентність</i> – гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії, що складають мінімальну	Поєднання ЗУН, ставлення, рефлексія, готовність, завдання	Антонова О. Є., Маслак Л. П. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади / О. Є. Антонова, Л. П. Маслак // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний

	готовність особистості до вирішення практичних завдань.		підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 101.
14.	<i>Компетентність</i> – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності.	Володіння компетенцією, діяльність, ставлення	Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 29.
15.	<i>Компетентність</i> – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності.	Інтегративне утворення, ЗУН, досвід, властивості, прагнення, здатність, готовність, проблеми, завдання, значущість	
16.	<i>Компетентність</i> – це результат набуття людиною компетенцій, які дають їй змогу якісно виконувати трудові функції, успішно засвоювати знання, взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, набувати соціальної самостійності.	Набуття компетенцій, трудові функції, засвоєння знань, взаємодія, адаптація, соціальна самостійність	Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 17.
17.	<i>Компетентність</i> – результат набуття компетенцій; об'єднує пізнавальні ставлення та практичні навички, цінності, емоції, поведінкові	Набуття компетенцій, ставлення, ЗУН, цінності, емоції,	Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – Вид. 2-ге, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – С. 269.

	компоненти, знання і вміння, які можна мобілізувати для активної дії; допомагає людині визнавати, ідентифікувати і розв'язувати (незалежно від контексту) проблеми, характерні для певної діяльності; є індикатором, що сприяє у визначенні готовності учня-випускника до життя, його подальшого особистісного розвитку; активній участі в житті суспільства.	діяльність, готовність, розвиток	
18.	<i>Компетентність</i> – здатність успішно задовольняти індивідуальні або соціальні потреби, здійснювати діяльність чи виконувати поставлені завдання.	Здатність, потреби, діяльність, завдання	Rychen D. S., Salganik L. H. Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy paper / D. S. Rychen, L. H. Salganik – Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 2002. – P. 8.
19.	<i>Компетентність</i> – здатність (спроможність) кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу.	Здатність, діяльність, завдання	Foxon M., Richey R. C., Roberts R. C., Spannaus T. W. Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.). / M. Foxon, R. C. Richey, R. C. Roberts, Spannaus T. W. – ERIC Clearinghouse on Information and Technology, Syracuse, NY, 2003. – P. 144.
20.	<i>Компетентність</i> – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, що містить вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії.	Здатність, виконання дії, знання, навички, способи мислення, відповідальність	Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы. – Изд. 2-е, испр. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2001. – С. 6.

21.	<i>Компетентність</i> – здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань.	Здатність діяти, знання	Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – С. 263.
22.	<i>Компетентність</i> – це здатність особистості діяти.	Здатність діяти	Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 9.
23.	<i>Компетентність</i> – здатність вирішувати професійні задачі певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навиків, досвіду.	Здатність, задачі, ЗУН, досвід.	Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І. А. Зязюн // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 25. – С. 14.
24.	<i>Компетентність</i> – специфічна здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній предметній галузі, яка включає вузько спеціалізовані знання, уміння і навички, досвід їх використання у реальному житті, відпові-дальне ставлення до вико-нання виробничих функцій.	Здатність, діяльність, ЗУН, досвід, ставлення	Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 57. Педагогічні науки, 2011. – С. 54.
25.	<i>Компетентність</i> – освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті.	Освітні результати, соціальна взаємодія	Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. –С. 46.

26.	<i>Компетентність</i> – інтегрований результат освіти, присвоєний особистістю, що передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах.	Результат освіти, уміння діяти, досвід, проблемні умови	Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: теоретичні аспекти. Науково-методичний збірник. Серія «Бібліотека педагога». Випуск 20. – С. 24.
27.	<i>Компетентність</i> – спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання.	Набір ЗУН, ставлень навчання	Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. –С. 17.
28.	<i>Компетентність</i> – результативно-діяльнісну характеристику освіти.	Характеристика освіти	
29.	<i>Компетентність</i> – сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.	Сукупність ЗУН, діяльність	Професійна освіта: словник / Уклад. С. У. Гончаренко та ін., за ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – С. 149.
30.	<i>Компетентність</i> – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, які набуті завдяки навчанню .	Здатність, знання, досвід, цінності, здібності, навчання.	Рибінська Ю. Сучасні тенденції розвитку професійної освіти в Україні на основі впровадження системи взаємопов'язаного навчання / Ю. Рибінська // Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку: Зб. наук. праць / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, Л. В. Калініної, О. Є. Антонової. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 31.

31.	<i>Компетентність</i> – це новоутворення суб'єкта діяльності, що є системним проявом знань, умінь, здібностей і особистісних якостей, і дозволяє вирішувати функціональні завдання, які становлять сутність професійної діяльності.	Новоутворення, прояв знань, умінь, якостей, професійна діяльність	Шадриков В. Д. Базовые компетенции педагогической деятельности / В. Д. Шадриков // Сибирский учитель. – 2007. – № 6. – С. 5.
32.	<i>Компетентність</i> – це інтегральна характеристика особистості, яка встановлює її здатність застосовувати знання, вміння успішно діяти на основі практичного досвіду при вирішенні завдань загального роду у різних сферах життєдіяльності.	Характеристика особистості, здатність, знання, уміння, завдання	Коновальчук І. І. Сутність і структура інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу / І. І. Коновальчук // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 113.
33.	<i>Компетентність</i> – інтегрована здатність особистості, яка набута в процесі навчання; включає знання, уміння, навички, досвід, цінності і ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці, тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань.	Здатність, навчання, ЗУН, досвід, цінності, ставлення, практика	Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту освіти / О. Я. Савченко // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Серія «Педагогіка». – 2011. – № 4. – С. 13.
34.	<i>Компетентність</i> – це володіння учнем компетенцією, що поєднується з його особистісним ставленням до неї і до предмета діяльності.	Володіння компетенцією, ставлення, предмет діяльності	Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичні засади / Т. М. Байбара // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: теоретичні аспекти. Науково-методичний збірник. Серія «Бібліотека педагога». Випуск 20. – С. 34.

35.	<i>Компетентність</i> – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід в нестандартних ситуаціях з метою розв’язання певних життєво важливих проблем.	Здатність, ЗУН, способи діяльності, досвід, проблеми	Пономарьова К. І. Соціокультурна складова у змісті початкового курсу української мови / К. І. Пономарьова // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: теоретичні аспекти. Науково-методичний збірник. Серія «Бібліотека педагога». Випуск 20. – С. 64.
36.	<i>Компетентність</i> є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини.	Особистісне утворення, дія	

Додаток В.1

Зображення титулів окремих дитячих періодичних видань

Рис. В.1. Журнал «Дзвінок» -
№ 1 (13) за 1891 р.

Рис. В.2. Журнал «Дзвіночок» -
№ 2 за 1931 р.

Рис. В.3. Журнал «Світ дитини» -
1 листопада 1919 року

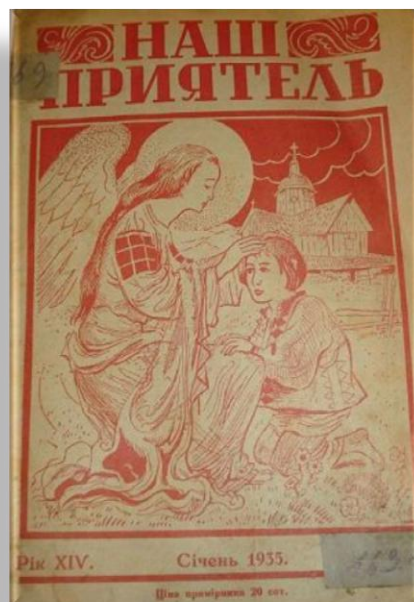

Рис. В.4. Журнал «Наш приятель» -
за січень 1935 р.

Рис. В.5. Часопис «Українська ластівка» - квітень 1933 р.

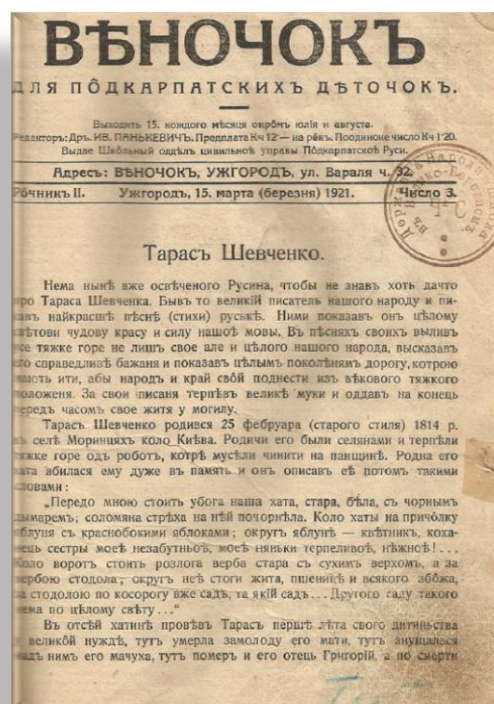

Рис. В.6. «ВѢночок для подкарпатських дѣточок» - № 3 за 1921 р.

Рис. В.7. Часопис «Наш Родный Край» - № 7 за 1926 р.

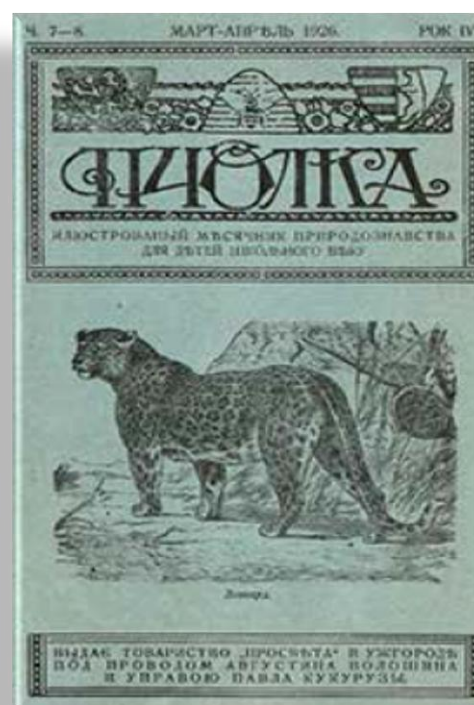

Рис. В.8. Місячник «Пчолка» - Ч. 7-8 за 1926 р.

Рис. В.9. Часопис «Рідний край» з додатком «Молода Україна»

Рис. В.10. Журнал «Піонерія» - № 8 за 1957 р.

Рис. В.11. Журнал «Мурзилка» - № 2 за 1924 р.

Рис. В.12. Перший номер газети «Піонерська правда» - за 06.03.1925.

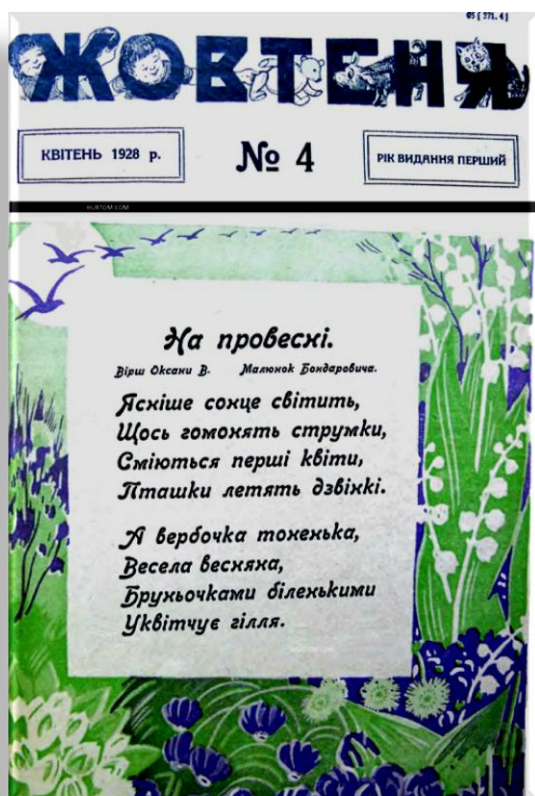

Рис. В.13. Журнал «Жовтень» -
№ 4 за 1928 р.

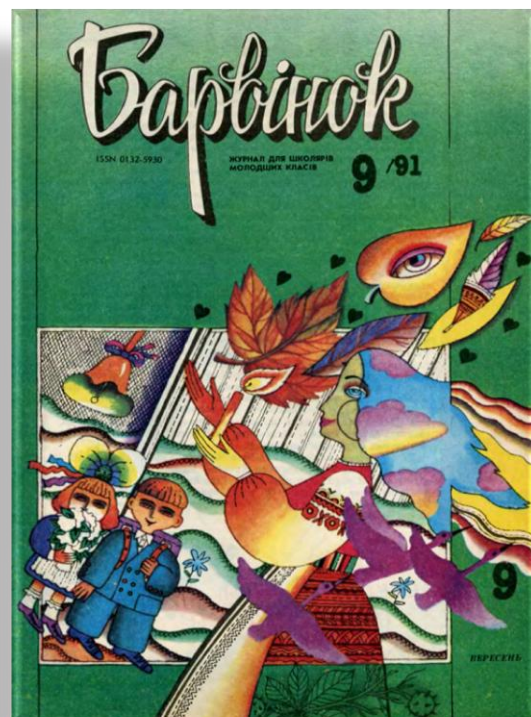

Рис. В.14. Журнал «Барвінок» –
№ 9 за 1991 р.

Рис. В.15. Журнал «Веселі картинки» -
№ 3 за 1957 р.

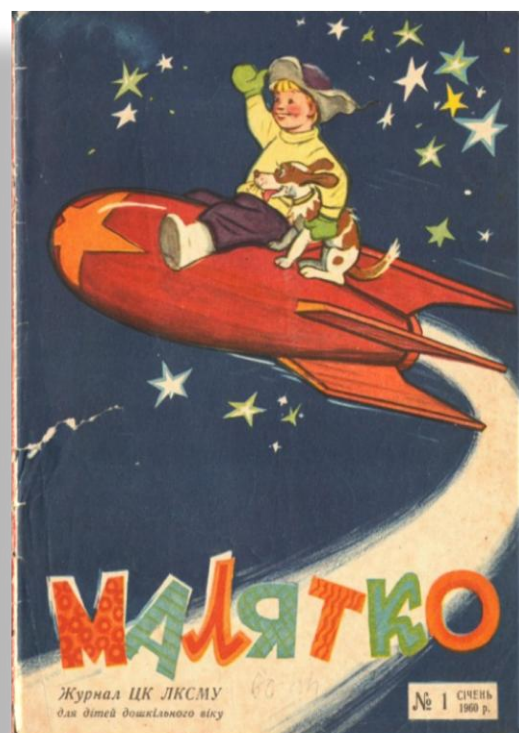

Рис. В.16. Перший випуск журналу «Малютко»
- № 1 за 1960 р.

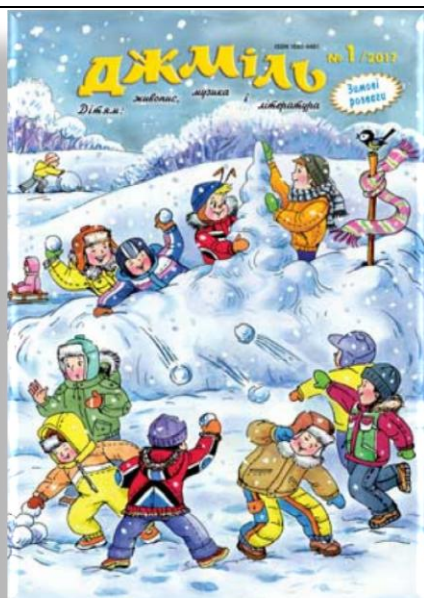

Рис. В.17. Журнал «Джміль» - №1 за 2017 р.

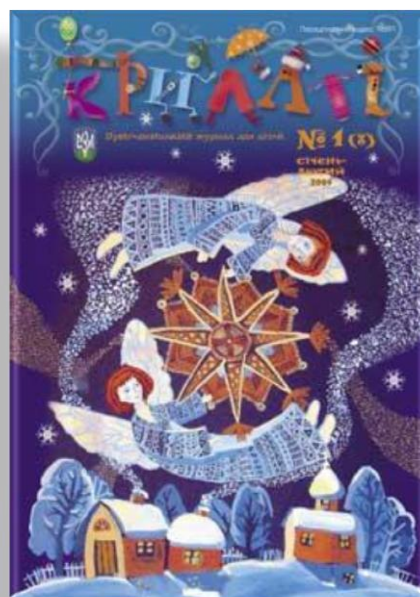

Рис. В.18. Журнал «Крилаті» - № 1 за 2009 р.

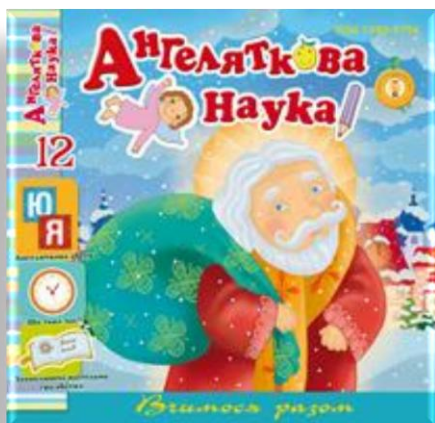

Рис. В.19. Журнал «Ангеляткова наука»
(м. Львів)

Рис. В.20. Журнал «Маленький розумник»
(м. Київ)

Рис. В.21. Часопис «Стіжка»

Рис. В.22. Газета «Казковий вечір»

Характеристика дитячих періодичних видань України

Західноукраїнські періодичні видання для дітей (період до Першої світової війни)	
1.	«Домова шкілька» за редакцією Ю. Вислобоцького з'явилася у 1854 році як додаток до рядового часопису «Вістник», що видавався у Відні для «Русинів австрійської держави». Хоча часопис проіснував всього два роки (до 1956 р.), проте він став першоосновою дитячої періодичної преси України. У виданні пропонувалися байки, казки, вірші, оповідання, «статейки». І за своїм характером, і за тодішньою потребою «Домова шкілька» призначалася одночасно і для дорослих селян, і для дітей.
2.	У 1869-1881 рр. у Львові видавалася «Ластовка»: письмо для русских детей М. Клемертовича, як додаток до часопису «Учитель», у якому були друковані писання тодішніх галицьких і буковинських авторів: С. Воробкевича, Д. Вінцковського, Г. Врецьони, І. Гушалевича, Б. Дідицького, А. Добрянського, Г. Купчанка, В. Масляка, І. Пасічинського, Г. Полянського та інших.
3.	Наступником «Ластовки» стало видання « Приятель детей: Иллюстрированное двухнедельное письмо » І. Трембіцького, яке існувало в 1881-1883 роках у Коломії ²⁷⁶ . Водночас у Львові за редакцією Олекси Щербаня виходив часопис «Новість», але він був орієнтований на дітей старшого віку. Як свідчить Б. Гошовський, у цих виданнях, як і в «Ластовці», «проявлялися москофільські тенденції» ²⁷⁷ .
4.	У Чернівцях почала виходити друком « Бібліотека для молодежи, міщан і селян ». Мала більш проукраїнський характер і видавалася «Руською Бесідою» у 1885-1894 рр. за редакцією педагога, дитячого письменника і громадського діяча Омеляна Поповича. Тут друкувалися твори С. Воробкевича, Б. Грінченка, С. Ковалева-П'ятки, Ю. Федьковича, Є. Ярошинської, О. Поповича й ін., і тут вперше побачила світ казка Лесі Українки «Лілея».
5.	Переломним моментом у процесі становлення дитячої періодики стала поява двотижневика для дітей і молоді «Дзвінок». Поштовхом для цього стало створення у 1868 році товариства «Просвіта», мета якого полягала у пізнанні власного народу, підвищенні рівня освіти, пробудженні і розвитку національної свідомості. Незабаром з ініціативи творців «Просвіти» виникла нова народна організація «Руське товариство педагогічне» (1881 р.), що згодом змінила назву на Товариство «Рідна школа» (у 1926 р.). Саме останнє забезпечило можливість виходу книжок та журналів для дітей. Серед періодичних видань відомі журнали «Дзвінок», «Світ дитини», «Рідна школа», «Юнацька думка», «Учитель», «Учительська думка», «Вогні» та ін. Журнал «Дзвінок» розпочав свій шлях із 1890 року і протягом чверті століття видавався для юних читачів. За свідченнями В. Лучука, він «був єдиним дитячим часописом на всю Україну, на ту частину, що належала Росії, і на ту, що була під Австро-Угорщиною» ²⁷⁸ . Видання було започатковане відомим педагогом та автором великої етнографічної праці «Гуцульщина» В. Шухевичем і проіснувало до 1914 року, тобто до початку Першої світової війни. «Дзвінок» виходив двічі на місяць. Обсягом становив

²⁷⁶ Монолатій І. Українські часописи Коломії [Електронний ресурс] / І. Монолатій. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/histpub/historypub20.htm>.

²⁷⁷ Гошовський Б. Українська дитяча література. – Ч. 2. Від літописних переказів до байкарів XVII – XIX ст. [Електронний ресурс] / Б. Гошовський. – Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr01/lit_dziec.htm.

²⁷⁸ Дзвінок з минулого: Вірші, оповідання, казки, байки, загадки, приповідки: Для мол. та серед. шк. в. / Упоряд., заг. ред., післям. та приміт. В. І. Лучука; Передм. Я. П. Гояна; . – К.: Веселка, 1991. – С. 287.

	<p>8 друк. арк., змінного формату, з чорно-білими ілюстраціями, а з 1907 року випускався з «Додатком для малих читачів»²⁷⁹. «Дзвінок» став виданням, що несло культуру і просвіту дітям. Змістовні випуски, різноманітність жанрів, доступна форма викладу, естетичне оформлення журналу здобули йому визнання і популярність серед дітей і дорослих²⁸⁰.</p> <p>У різний час редакторами журналу були відомі діячі української культури: О. Барвінський (1890 р.)²⁸¹, В. Білецький, К. Паньківський, М. Пачовський, К. Малицька, К. Гриневичева, І. Крип'якевич та ін.</p> <p>У журналі друкувалися майже всі письменники того часу. Їх твори стали цінним надбанням дитячої української літератури. На сторінках «Дзвінка» з'являлися доробки Б. Лепкого, М. Старицького, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Шашкевича, І. Франка, Л. Глібова, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, В. Самійленка, Марійки Підгірянки, С. Руданського, В. Чайченка, С. Яричевського, Марка Вовчка, К. Гриневичевої та ін. Така співпраця видатних українських письменників, що тривала близько 25 років, безперечно, позитивно вплинула на змістовий рівень часопису і, як наслідок, на виховання (у тому числі мовно-мовленнєве) свідомого та активного молодого покоління нації.</p> <p>Листування Лесі Українки та М. Коцюбинського дає змогу зрозуміти, що процес підготовки номерів «Дзвінка» не обмежувався Львовом. <i>«Товариство педагогічне у Львові згодилося на те, щоб українські твори Дзвінка редагувались у Києві і щоб до Львова посилалися звіди вже зовсім упорядковані числа... Ми одважились прийняти на себе редагування українських творів, галицькі, як і перше, будуть у Львові редагуватись... Одним з розділів нашої діяльності і буде редагування Дзвінка»</i> (повний текст листа подано в додатку Г)²⁸².</p> <p>Жанрова різноманітність «Дзвінка» охоплювала вірші та оповідання, уривки з повістей, народні і літературні казки, байки, переклади творів братів Грімм, Ш. Перро, В. Гауфа, Г.-Х. Андерсена, Р. Кіплінга, Марка Твена, співанки, веснянки, загадки, акровірші, жарти, гагілки та ін.</p>
Західноукраїнські періодичні видання для дітей (міжвоєнний період)	
6.	<p>Щомісячний журнал для дітей «Світ дитини» виходив у Львові у 1919-1939 рр. Проте у 1923-1925 рр. він існував як двотижневий додаток до журналу «Молода Україна». Видавцем і редактором «Світу дитини» був М. Таранько. Часопис ілюстрували відомі митці, зокрема П. Андрусів, М. Бутич, Я. Гніздовський, О. Кульчицька, А. Манастирський, М. Фартух, та ін.²⁸³. «Світ дитини» гуртував навколо себе кращих педагогів, дитячих письменників та ілюстраторів Західної України, виходячи накладом у 4-5 тис. примірників. Видання часопису відновлено у Львові у 1994 році під редакцією Л. Лемика.</p> <p>Спрямованість журналу була визначена у передмові до першого видання (01.11.1919): <i>«Полюби усею силою твоєю, усім умом і серцем твоїм світ твій, дитино! А світом твоїм – країна рідна і народ твій»</i>²⁸⁴.</p>

²⁷⁹ Корнєєва Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX – I пол. XX ст.) / Г. Корнєєва // Бібл. вісн. – 1999. – №2. – С. 26.

²⁸⁰ Передирій В. А. Становлення української періодики для дітей: (на матеріалах журналу «Дзвінок», 1890–1914 рр.) / В. А. Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3/4. – С. 123-124.

²⁸¹ Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб./ За ред. Н. Зелінської. – Львів: Світ, 2003. – С. 79.

²⁸² Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. – К.: Наукова думка, 1978 р. – Т. 10. – С. 192 – 193.

²⁸³ Підкова Ш. Довідник з історії України: У 3-х тт. [Електронний ресурс] / Ш. Підкова, Р. Шуст. – 2002. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>.

²⁸⁴ Корнєєва Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX – I пол. XX ст.) / Г. Корнєєва // Бібл. вісн. – 1999. – №2. – С. 27.

	<p>Як свідчать дослідники, у виданні порушувалися релігійна, історико-патріотична теми, розкривалося поняття духовності; розглядалися питання сім'ї, культу дитини, взаємостосунків батьків і дітей; ставилися проблеми моралі, етики, виховання, дитячої праці; обговорювалися природничо-пізнавальна теми, географічно-етнографічна, музична, воєнно-політична, спортивна, тема відпочинку, побуту, гігієни тощо²⁸⁵.</p> <p>Серед найбільше видруковуваних жанрів слід назвати поезії, байки, казки, легенди, дитячі забавки, ювілейні статті. Користувалися популярністю в читачів сценарії свят, пісні з нотами. У журналі можна було зустріти твори Олександра Олеся, Б. Лепкого, Марійки Підгірянки та ін.</p> <p>Окрім того, у видавництві «Світ дитини» виходила «Дитяча бібліотека», спочатку неперіодично, а з 1934 року щомісячними книжечками з творами українських авторів і перекладів світової дитячої класики (на 1939 рік було видано близько 230 книжок). Таким чином, «Світ дитини» виконував важливу педагогічну і національно-виховну роль на західноукраїнських землях.</p>
7.	<p>Вагомою також була поява у 1920 (1922) році ілюстрованого журналу-місячника для дітей і шкільної молоді «Наш приятель». Він видавався Марійським товариством молоді у Львові; редакторами часопису були О. Маркевич, пізніше О. Назарко та катехит Жовківського монастиря (Львівська обл.) єромонах Северіян Бараник. На сторінках видання знаходимо твори, спрямовані на виховання християнської (католицької) моралі у дітей, любові до природи та турботи про навколишнє середовище. Свого часу митрополит Андрей Шептицький, розуміючи значення часопису для духовного розвитку молоді, сприяв видавництву журналу та серії книжечок «Бібліотека «Нашого приятеля». Ілюстраторами видання були П. Андрусів, Я. Гніздовський, Ю. Кириєнко. Проте видання проіснувало до 1935 (1939) року.</p>
8.	<p>Перша дитяча газета «Молоді каменярі» виходила у Львові під редакцією С. Терлецького. Протягом свого існування у 1928-1932 рр. була додатком до часопису «Громадський голос».</p>
9.	<p>У листопаді 1931 року розпочинає своє життя дитячий журнал «Дзвіночок». Його перший номер з'явився у Львівській друкарні І. Тиктора. Головним редактором, видавцем і засновником журналу став відомий на той час український письменник, січовий стрілець Ю. Шкрумеляк. У рекламному матеріалі «Під увагу добрим родичам!» І. Тиктор зазначав, що часопис буде гарно оформленим, цікавим за змістом і повчальним для дітей молодшого шкільного та дошкільного віку.</p> <p>Про створення нового видання у журналі «Дзвони» під рубрикою «Нові видання» було надруковано: <i>«Дзвіночок», часопис для укр. дітей, ч.1 листопад 1931. Львів. Стор. 16,8° + 4 стр. окл. 21 ілюстрацій, редагований Ю. Шкрумеляком появився на днях в вельми чепурнім, приступнім і сонячнім вигляді. Призначений він для сільської дітвори, яка досі майже не мала спеціально для себе приміненої літератури. Видання це, очевидно, належить радісно повитати, як вельми корисне для наших найменших»</i>²⁸⁶.</p> <p>Часопис уміщував публікації виховного, пізнавального та розважально-пізнавального характеру. Продуманий підбір матеріалів у випусках робив видання цікавим для дітей різного рівня розвитку. Часопис для українських дітей «Дзвіночок» виходив щотижня²⁸⁷. Він був «дешевим й тому єдино приступним для селянських</p>

²⁸⁵ Корнєєва Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX – I пол. XX ст.) / Г. Корнєєва // Бібл. вісн. – 1999. – №2. – С. 27.

²⁸⁶ Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб./ За ред. Н. Зелінської. – Львів: Світ, 2003. – С. 571.

²⁸⁷ Лешко У. О. Відродження «Дзвіночка» – журналу українських дітей [Електронний ресурс] / У. О. Лешко // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – 2006. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1457>.

	<p><i>дітей</i>»²⁸⁸. Саме тому уже через два роки існування «Дзвіночка» його тираж сягав 18 тис. примірників.</p> <p>Як свідчить У. Лешко, редакція надавала важливого значення вихованню у дітей патріотичних почуттів, друкуючи твори героїчної тематики. Цей напрям у змістовому наповненні журналу відкрила повчально-патріотичного плану замітка «Хто є герой?», написана на запропоновану читачем тему. Надалі тематика матеріалів журналу розгорталася у двох напрямках: публікація творів про дітей-героїв і ознайомлення дітей з героїчними постатями української історії та недавніх визвольних змагань²⁸⁹. Також у журналі містився матеріал релігійного спрямування, зокрема про відзначення християнських свят. Коментарі щодо останніх виходили у яскравому оформленні, з віршами про свята, а часто і з текстами сценок та декламацій для дітей.</p> <p>У часописі велася рубрика з вивчення найпростіших, необхідних для спілкування слів, запозичених з німецької та англійської мов. Журнал дбав про всебічне виховання маленьких читачів. Дуже часто друкувалися пісні з нотами та малюнками-рухами до них. Значну частину змісту журналу становили казки, віршики, сміховинки, ігри та жарти для дітей дошкільного віку. Ці матеріали ілюструвалися смішними малюнками, які добре запам'ятовувалися.</p> <p>Незвичним для дитячого видання було розміщення у «Дзвіночку» рекламної інформації про товари і послуги для дітей (цукерки, спортивне спорядження, шкільне приладдя тощо). Однак рекламувалися насамперед дитячі книжки та власне сам часопис – «<i>Кожен розумний школяр і кожна розумна школярка читає пильно «Дзвіночок»</i>»²⁹⁰. При виданні виходила книжкова серія «Ранок».</p> <p>До 1939 року редакція випустила 94 номери «Дзвіночка», кожен із яких демонстрував високу культуру видання. Проте 17 вересня 1939 р «Дзвіночок» було закрито. У зв'язку з приходом радянської влади редакція журналу була знищена, як і весь наклад «Дзвіночка», що був видрукуваний включно до листопадового номера. Відродження журналу відбулося 1992 року в Рогатині завдяки письменниці Л. Пилип'юк, яка очолила дитячий часопис і нині є його редактором. Зараз видання друкується в Івано-Франківську.</p>
10.	<p>Наступним цікавим львівським виданням став ілюстрований журнал для дітей «Малі друзі». Він видавався щомісяця у 1937-1938 рр. та у 1942-1944 рр. Часопис призначався дітям молодшого та старшого віку і мав відповідні рубрики: «Маленькі друзі» та «Юні друзі». З початку випуску видання його постійним співробітником став Р. Завадович. Автор захопив молодь своїм чарівним Гномиком Ромтомтомиком, а під час війни написав та надрукував чи не найкращий свій твір – історичну поему-казку «Хлопці з зеленого бору».</p> <p>З 1940 до 1944 року журнал видавався і в Кракові, як додаток до газети «Краківські вісті», випущений «Українським видавництвом». У 1947-1948 рр. часопис друкувався в Авгсбурзі силами Об'єднання працівників дитячої літератури і Головної пластової старшини в американській зоні Німеччини після Другої світової війни. Вважався підпільним журналом УПА для дітей²⁹¹.</p>

²⁸⁸ Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб./ За ред. Н. Зелінської. – Львів: Світ, 2003. – С. 574.

²⁸⁹ Лешко У. О. Відродження «Дзвіночка» – журналу українських дітей [Електронний ресурс] / У. О. Лешко // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – 2006. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1457>

²⁹⁰ Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб./ За ред. Н. Зелінської. – Львів: Світ, 2003. – С. 255.

²⁹¹ Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. К-О. – С. 447.

11.	<p>Журнал «Українська ластівка» видавався у Чернівцях у 1933-1940 роках товариством «Українська Школа»²⁹². Ініціаторами й першими редакторами видання стали студенти В. Якубович і О. Драчинський. Пізніше, від 1934 р., справу перейняли такі діячі товариства, як Т. Бриндзан, М. Гарас, К. Горвацький, а відповідальним редактором був тогочасний голова «Української школи» А. Кирилів. У журналі вміщувалися різножанрові твори для дітей, спрямовані на виховання молодого покоління української нації (співпрацювали з виданням чимало буковинських письменників: К. Малицька²⁹³, Д. Макогон, О. Масикевич, М. Івасюк, І. Бордейний, В. Олесенко, Ю. Шкрумеляк, О. Дуда та ін.)²⁹⁴. Частими були звернення авторів «Української ластівки» до вітчизняної історії, зокрема козаччини. Показово, що завдяки поезії читачі видання з дитинства прилучалися до сповідування поваги до родинних цінностей. Одним із завдань журналу було виховання у дітей релігійних почуттів, тому на сторінках часопису є твори відповідної тематики. Урізноманітнювали змістове наповнення дитячого видання зразки пейзажної лірики буковинських авторів. Окрім названого, часопис містив зразки авторських байок, гумористичних віршів, загадок.</p>
12.	<p>«Вїночок для подкарпатських дїточок» – перший україномовний часопис Закарпаття для дітей наймолодшого та шкільного віку²⁹⁵. Журнал виходив двічі на місяць (10 та 25 числа, окрім липня та серпня) в Ужгороді впродовж 1920-1924 років. Спочатку видавався як окремий часопис Шкільним відділом цивільного управління Підкарпатської Русі (1920-1923). Редакторами видання у цей час були Я. Розвода, а після його смерті – І. Панькевич²⁹⁶. Однак завершити друк журналу до кінця 1922-1923 навчального року він не зміг. Відновлення видання відбулося під керівництвом О. Маркуша – з лютого 1924 р. «Вїночок» став додатком до дитячої газети «Наш Родный Край».</p> <p>Часопис сприяв національному вихованню дітей, друкував кращі зразки української народної творчості – казки, коломийки, пісні, колядки (з нотами), а також твори О. Духновича, М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, О. Павловича, Олени Пчілки, І. Франка, Л. Глібова, Б. Лепкого, Марійки Підгірянки, Божени Немцової та ін. Окрім того, читачі могли ознайомитися із матеріалами про відомих діячів української та світової культури, довідатися про закарпатських письменників та вчених. За свідченнями дослідників, часопис мав такі рубрики: «Забаawy и игры», «Спїванки і дїточї забавы», «Загадки», «Народні приповїдки», «Веселий кутик», «Переписка «Вїночка» из читателями» та ін.²⁹⁷.</p>
13.	<p>«Наш Рідний Край» («Наш Родный Край») – часопис для молоді, який виходив щомісяця (окрім липня та серпня) у 1922-1939 рр. у Тячеві на Закарпатті²⁹⁸; з 1924 видавався з додатком «Вїночок для подкарпатських дїточок». Редактором журналу був учитель, шкільний інспектор і письменник О. Маркуш, відповідальним видавцем – Е. Егрецький; журнал видавався учительством шкільних округів: Севлюша²⁹⁹, Хуста, Тячева, Рахова, Іршави. Значна кількість матеріалів часопису присвячена</p>

²⁹² Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-П). — Париж, Нью-Йорк: Видавництво «Молоде життя», 1980. — Т. 9. — С. 3367.

²⁹³ Авт. прим. — Костянтина Малицька працювала під псевдонімами Віра Лебедова, Чайка Дністрова та ін.

²⁹⁴ Філіп Ю. Л. Сторінками чернівецького журналу для дітей «Українська ластівка» (1933-1940 рр.) / Ю. Л. Філіп // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. — 2009. — Т. 124, Вип. 111. — С. 100.

²⁹⁵ Почекутова О. І. Преса Закарпаття 2-ої пол. XIX — 1-ої пол. XX століття. Бібліографічний покажчик. — Ужгород: , 2009. — С. 11.

²⁹⁶ Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-П). — Париж, Нью-Йорк, 1955. — Т. 1. — С. 284.

²⁹⁷ Почекутова О. І. Преса Закарпаття 2-ої пол. XIX — 1-ої пол. XX століття. Бібліографічний покажчик. — Ужгород: , 2009. — С. 13.

²⁹⁸ Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-П). — Париж, Нью-Йорк, 1966. — Т. 5. — С. 1744.

²⁹⁹ Авт. прим. — нині м. Виноградів.

	етнографічним, історичним, географічним описам сіл, архітектурних пам'яток, господарських робіт, різних промислів, одягу, обрядів, звичаїв, вірувань та ін. При цьому авторами багатьох статей, як зазначає О. Почекутова, були вчителі народних шкіл, студенти Ужгородської і Берегівської гімназії, Ужгородської вчительської семінарії, Мукачівської торговельної академії та ін. ³⁰⁰ Водночас у журналі пропонувалися зразки різноманітних жанрів фольклору – прислів'я, повір'я, пісні, казки, баяння (заговорювання), що втілювали дидактичні принципи етнопедагогіки.
14.	Часопис «Пчолка» – ілюстроване дитяче видання, що виходило в Ужгороді у 1923 ³⁰¹ – 1932 роках і перший час було додатком до журналу «Подкарпатське Пчолярство» (Ілюстрована прилога до «Подкарпатского Пчолярства» для школьної молодіжи (1923) ³⁰² . Видавався часопис товариством «Просвіта», головним редактором був А. Волошин, відповідальними редакторами у різні роки ставали Е. Фотул, В. Гренджа-Донський, М. Долинай, адміністратором – П. Кукуруза ³⁰³ . Спочатку журнал позиціонувалося як видання з природознавства для дітей шкільного віку («Ілюстрований м'сячник природознавства для д'їтей шкільного в'ьку» (1924 – 1926): вміщені статті, повідомлення, художні тексти мали суто природничий характер, учили ремеслу бджолярства, виховували любов до всього живого. Згодом видання визначалося як «м'сячник для молодіжи и для народа», маючи загальнопедагогічне спрямування. На його сторінках друкувалися різнопланові пізнавальні, краєзнавчі, фольклорні та дидактичні матеріали. Журнал мав такі рубрики: «Стат'ї і замітки з науки природознавства», «Всячина», «Загадки, ребуси», «Хроніка», «Педагог'їчн'ї бес'їди», «З життя великих людей», «З рослинного царства», «Бібліографія», «Спорт» тощо. Редактори видання пропонували також розповіді про відомих письменників та діячів культури: Т. Шевченка, М. Драгоманова, О. Духновича, Т. Масарика, М. Гоголя, не оминали увагою творчість І. Франка, М. Шашкевича, С. Руданського, Б. Лепкого, О. Олеся, Марійки Підгірянки, О. Маркуша та ін. При цьому матеріал у часописах подавався доступною народною мовою. Разом із часописом також виходила «Бібліотека новинок Пчолки», за період його існування усього було видано 86 книг.
15.	Окрім названих видань, менш відомими та поширеними дитячими часописами були «Приятель малых» та «Свѣтло». Перший друкувався у 1935 – 1938 рр. українською мовою в Ужгороді під керівництвом отця Василяна і мав назву «Приятель малих: Новиночка пресвятого серця Христового для школярів». Часопис мав рубрики: «Сміховинки», «Суши головку», «Водгадай» та ін. й у ньому з дозволу духовних властей друкувалися матеріали на релігійні й моральні теми, вірші, казки, оповідання, загадки, усмішки, прислів'я ³⁰⁴ . Інше видання «Свѣтло» у різні роки мало розходження в назвах: Новинка для молодіжи (1913); Новинка для дітей (1914); Листокъ для угро-руськихъ добрыхъ дѣтей (1916) ³⁰⁵ . Виходив часопис щомісяця протягом 1913 – 1916 рр. під редакцією о. Теофана Скиби, який був ігуменом Василянського монастиря та керівником інтернату для бідних дітей в Ужгороді.

³⁰⁰ Почекутова О. І. Преса Закарпаття 2-ої пол. XIX – 1-ої пол. XX століття. Бібліографічний покажчик / О. І. Почекутова. – Ужгород: , 2009. – С. 75.

³⁰¹ За даними І. Добоша, журнал «Пчолка» почав виходити у 1922/23 навчальному році (Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років XX ст. / І. Добош. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 24.).

³⁰² Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-ІІ). – Париж, Нью-Йорк, 1973. – Т. 7. – С. 2422.

³⁰³ Почекутова О. І. Преса Закарпаття 2-ої пол. XIX – 1-ої пол. XX століття. Бібліографічний покажчик / О. І. Почекутова. – Ужгород: , 2009. – С. 103.

³⁰⁴ Там само – С. 99.

³⁰⁵ Там само – С. 126.

**Центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей
(період до Першої світової війни):**

- 16.** «Молода Україна» – щомісячний додаток до часопису «Рідний край». Він видавався у Києві в 1906 р. і в 1908 – 1912 рр., а в 1912 р. і у Гадячі на Полтавщині. Видавцем і редактором журналу була Олена Пчілка. Загалом вийшло 64 номери журналу³⁰⁶.
- Завдяки ретельному добору художніх творів для юних читачів видання було вагомим засобом патріотичного виховання та формування культури мовлення молодого покоління. У часописі друкувалися відомі і маловідомі на той час письменники: Леся Українка, Б. Грінченко, М. Старицький, С. Черкасенко, Н. Кибальчич, Л. Старицька-Черняхівська, Х. Алчевська, Грицько Григоренко, Олександр Олесь, М. Фон-Рендель, С. Мартос, М. Ішуніна, О. Романова, В. Тарноградський та ін. Саме на сторінках «Молодої України» відбувся поетичний дебют М. Рильського з одним зі своїх перших віршів «Зимовий танок» та оповіданням «Кузьмик і Семенко».
- У журналі Олена Пчілка також пропонувала багато перекладів творів іноземних авторів (М. Лермонтова, М. Гоголя, Л. Толстого, І. Тургенєва, Д. Маміна-Сибіряка, Р. Кіплінга, В. Гауфа, Д. Свіфта, Ч. Діккенса, О. Уайльда та ін.). Письменниця знайомила дітей із неоціненними скарбами всесвітньої літератури.
- Олена Пчілка часто друкувала свої твори у виданні. У «Рідному краї» вона зізнавалась читачам: «...коли хотілось мені додати якесь відповідніше оповідання, чи віршик, чи розповідь зі світознання, чи якусь казочку, або сміховинку, чи щось інше, то сідала і писала сама, часом підписуючи своє ймення або становище, а часом ні»³⁰⁷.
- Псевдонімів у письменниці було багато, серед них: Бабуся, Бабуся Олена, О. Б-а, П., К-ч., Кочубеївна, Княжна Кочубеївна, О. Колодзяжинська, Хтось, Цяцька.
- Жанрова палітра творів «Молодої України» охоплювала оповідання, казки, п'єси, байки, вірші, науково-художні та історичні розповіді, фольклорні твори і навіть узорі для вишивки тощо.
- Як свідчать літературні джерела, на історичну тему в журналі можна було прочитати оповідання Андріана Кащенка «Мандрівка про пороги», «В гостях на Запоріжжі», «Славні побратими» (про Данила Нечая та Івана Богуна)³⁰⁸. Разом із розповідями про кращих представників української культури: Т. Шевченка, М. Лисенка, Б. Грінченка закладалися основи національної свідомості і духовності у дітей, відбувалося виховання засобами української мови.
- Особливо письменниця прагнула прищепити любов і шану дітей до творчості Великого Кобзаря. У часописі друкувалися його вірші, Т. Шевченку було присвячено чимало статей, промов, поезій. До юних читачів «Молодої України» Олена Пчілка зверталася з такими словами: «Коли ви хочете пошанувати пам'ять нашого найкращого українського Кобзаря, то любіте свою рідну Україну, не цурайтеся свого рідного слова. А коли буде до того змога, попросіте тата або маму, щоб повезли вас на Тарасову могилу»³⁰⁹.
- Окрім літературних творів, у часописі містилося багато матеріалів про природу, що ознайомлювали дітей із відповідною тематичною групою слів. У спеціальній рубриці «Світознання» можна було почерпнути інформацію про землю та різноманітні зміни на її поверхні, про море, вулкани, повітря, сніг, вітер, «крейдяні гори», коралові острови, амебу, інфузорії, водяну крапельку, тропічні рослини, життя тварин тощо. Більшість таких розповідей написала сама Олена Пчілка.

³⁰⁶ Зовнішня історія української мови. «Молода Україна» – назва українських журналів і часописів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravopys.vlada.kiev.ua/mova/drukar/Dovidn/Moloda_ukraina.htm.

³⁰⁷ Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти / Л. Новаківська // Рідна школа. – 1998. – №11. – С. 8.

³⁰⁸ Олена Пчілка – найкраще для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5ka.ru/44/9293/1.html>.

³⁰⁹ Там само.

	<p>Не оминала редактор увагою і народне мудре слово. У номерах «Молодої України» часто зустрічалися українські народні казки, дитячі пісеньки, ігри, приповідки, колисання, жартівливі віршики, шаради, загадки, прислів'я, швидкомовки, сміховинки, колядки, щедрівки, різдвяні та великодні пісні.</p> <p>Схвальні відгуки про видання Олени Пчілки містилися у тогочасному педагогічному часописі «Світло». У них йшлося про пізнавальне значення матеріалу, про те, що його «дібрано тямуючою, досвідченою рукою, ретельно просіяно й упорядковано людиною, що свідомо своєї праці й кохається в ній»³¹⁰.</p> <p>Уже за часи незалежності України (у 1993 р.) у видавництві «Веселка» вийшла книга під назвою «Молода Україна», куди ввійшли кращі твори зі згаданого нами часопису. Його упорядником стала О. Таланчук.</p> <p>Таким чином, вищезазначене дитяче видання розвивало національну культуру та літературу, пропагувало велич і красу української мови, зокрема на території Наддніпрянської України за часи Російської імперії.</p>
Центральні та східноукраїнські періодичні видання для дітей (радянський період)	
17.	<p>У жовтні 1923 року з'явився журнал, який мав тривалу історію. Спочатку він називався «Червоні квіти». Видавництво ілюстрованого двотижневика велось у Харкові, а з 1930 року – у Києві. Головним редактором видання був О. Громов, а ілюстратором – А. Старчевський. Проте у 1931 році сталися деякі зміни: на базі журналів «Червоні квіти» та «Більшовиченята» (1924-1931 рр.) було створено новий журнал «Піонерія». У дев'яності роки його назва знову оновлюється і часопис стає «Однокласником». За час існування видання змінювалися теми, ідеологічні акценти, пріоритети, художнє оформлення.</p> <p>Часопис був розрахований на дітей 12-16-ти років, проте його із великим задоволенням читали і молодші. Видавництво журналу продовжує свою діяльність і зараз. Часопис виходить один раз на місяць обсягом у 32 сторінки та тиражем понад 16 тис. Примірників, охоплює всі області України з приблизно рівною географією поширення.</p> <p>Слід зазначити, що журнал завжди розкривав найактуальніші теми для молоді, як і раніше, він публікує якісні художні матеріали, допомагає читачам, інформує та розважає їх.</p> <p>Сьогодні «Однокласник» – це передусім сучасний журнал, цікавий для підлітків. Однак учні усіх класів школи знайдуть у ньому все, що їх цікавить. Тут вміщено інтерв'ю з зірками шоу-бізнесу, молодіжні новини, статті на різноманітні теми (кохання, стосунки з однолітками та старшими, навчання, хобі, спорт), психологічні тести, анекдоти, конкурси, оповідання й повісті, гороскопи, «пронизливі» дописи читачів та ін. Також видання друкує плакати з портретами зірок музичної та кіно-індустрії, рецепти смачних страв, посібники з гри на гітарі, в'язання, догляду за домашніми рослинами й тваринами. Тож і хлопці, і дівчата знайдуть у журналі корисну для себе інформацію³¹¹.</p> <p>Редакція пропонує журнал, максимально звернений до читача, приділяє увагу обдарованим, творчим мовним особистостям. Юні передплатники можуть ділитися своїми враженнями та думками, беручи участь у щорічному конкурсі «Твій погляд». Рубрика «Літстудія «Росинка» друкує твори юних поетів та письменників, а «Лист» та «Посиденьки» пропонують на своїх сторінках замислитися над проблемами, що турбують молодь.</p>

³¹⁰ Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти / Л. Новаківська // Рідна школа. – 1998. – №11. – С. 9.

³¹¹ Журнал «Однокласник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odnoklasnyk.org.ua/publ.php?category=73>.

18.	<p>Всесоюзне видання «Мурзилка». Історія цього відомого дитячого періодичного журналу розпочалася за кордоном. У кінці XIX ст. канадський художник і письменник Пальмер Кокс написав цикл віршів (із власними ілюстраціями) про маленький народ «брауні». Трохи згодом російська письменниця Анна Хвольсон за мотивами малюнків Кокса написала оповідання про маленьких лісових чоловічків, де головним героєм був Мурзилка (ім'я письменниці вигадала сама) – чоловічок у фракі, з тростиною і моноклем.</p> <p>У такий спосіб зароджувалася ідея створення часопису для дітей. Перший номер журналу «Мурзилка» вийшов 16 травня 1924 р. Тепер Мурзилкою був маленький білий песик, який з'являвся разом зі своїм хазяїном – хлопчиком Петєю. Спочатку журнал орієнтувався на дітей від 4 до 7 років, проте невдовзі ці вікові рамки розширилися.</p> <p>У 1927 – 1928 рр. додатком до журналу виходила «Мурзилкіна газета». Ще однією визначною подією в історії журналу стало створення відомого образу – жовтого пухнастого персонажу в червоному береті, з шарфом і фотоапаратом через плече (1937 р.). Його автором став художник А. Каневський³¹². У часописі дітям пропонували для ознайомлення вірші та оповідання, байки та казки, конкурси та загадки. Серед письменників, що долучалися до створення «Мурзилки», були С. Маршак, С. Михалков, О. Благініна, Б. Заходер, А. Барто.</p>
19.	<p>З-поміж великої кількості різноманітних журналів за часів Радянського Союзу особливо популярною була дитяча газета «Піонерська правда», перший номер якої вийшов 6 березня 1925 року. Редактором видання став Микола Бухарів. Друкуючись у Москві, часопис розповсюджувався по території всього колишнього Радянського Союзу. Незважаючи на досить таки поважний вік газети, «Піонерська правда» видається і нині під цією ж назвою.</p> <p>Вивчаючи історію газети (виходила двічі на тиждень), звернемо увагу на те, що у 1975 році її тираж становив 9,5 млн. екземплярів. Це досить велика цифра навіть для Радянського Союзу. До заснування та розвитку видання долучалися такі суспільно-політичні діячі та письменники, як: Н. Крупська, М. Ульянова, Е. Ярославський, Максим Горький, В. Маяковський, Аркадій Гайдар, С. Маршак, Л. Кассиль та інші відомі особистості. Часопис відігравав значну роль у висвітленні важливих подій, що сталися у країні та за кордоном. На сторінках «Піонерської правди» друкувалися виступи державних та суспільних діячів, вчених, космонавтів, письменників, спортсменів та вчителів з усіх куточків Радянського Союзу.</p> <p>Разом з органами народної освіти, громадськими та спортивними організаціями періодичне видання проводило різноманітні масові всесоюзні і міжнародні дитячі заходи, у тому числі змагання за кубок «Золота шайба», «Шкіряний м'яч», «Біла тура», виставки дитячих малюнків і фотографій, виставки творчості юних техніків, численні походи, конкурси, спортивні ігри та інші заходи, присвячені визначним подіям у житті та історії країни³¹³. Водночас газета дала поштовх для розвитку багатьом письменникам, які дебютували на її сторінках зі своїми творами.</p> <p>У роки Великої Вітчизняної війни колектив редакції «Піонерської правди» зазнавав великих труднощів. Майно збирали звідусіль. Так, наприклад, М. Ульянова, сестра В. Леніна, подарувала редакції стареньку друкарську машинку і два стільці³¹⁴. Всупереч лихоліттям часопис вистояв і після війни з новою силою ввійшов у періодичний простір країни. А за видатний вклад у виховання дітей газета була</p>

³¹² Ежемесячный журнал для детей 6-12 лет «Мурзилка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.murzilka.org/>.

³¹³ О газете. Пионерка. Детско-юношеский информационный портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pionerka.ru/pages/ogazete.html>.

³¹⁴ Колосова Е. Когда появилась и о чем писала «Пионерская правда»? [Електронний ресурс] / Е. Колосова. – Режим доступа: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-5781/>.

	нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора (1945 р.) і орденом Леніна (1950 р.)
20.	<p>Найбільшого розмаху серед власне українських видань у радянський час набув журнал для дітей «Жовтень», нині відомий як «Барвінок». У 1928 році в Харкові розпочалося видання щомісячного літературно-художнього журналу для дітей молодшого та середнього віку «Жовтень». Вже у перші роки свого існування журнал згуртував навколо себе кращих письменників. Тут друкувалися твори М. Трублаїні, О. Кобилянської, О. Донченка, А. Малишка, В. Сосюри, Н. Забіли, О. Іваненко.</p> <p>У 1935 році відбулося об'єднання журналу «Жовтень» з часописом «Тук-тук», останній виходив у Харкові у 1929-1935 роках. Це був ілюстрований місячник для дітей молодшого віку, друкований орган Центрального бюро комуністичного дитячого руху та Наркомосвіти. Проте на заваді виходу журналу стає Велика Вітчизняна війна і в 1941 році видавництво журналу тимчасово припиняє свою роботу. Перший повоєнний номер для молодших школярів вийшов у м. Київ у квітні 1945 року під назвою «Барвінок». З 1950 до 1999 рр. журнал виходив двома мовами – українською і російською.</p> <p>До розпаду СРСР «Барвінок» був друкованим органом ЦК комсомолу України та Республіканської ради всесоюзної піонерської організації. У 1970-1980-х роках мав наклад понад 2 мільйони примірників, у 1996 р. – понад 60 тис. примірників³¹⁵.</p> <p>Серед авторів, що друкувалися у «Барвінку», були М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, А. Малишко, М. Стельмах, М. Трублаїні, О. Копиленко, Н. Забіла, М. Пригара, О. Іваненко, Ю. Збанацький, В. Бичко, П. Панч, П. Воронько, Д. Павличко, В. Нестайко.</p> <p>У різні часи редакторами видання були В. Дюшен, Н. Забіла, О. Іваненко, Б. Чалий, у 1975-1984 рр. – А. Давидов, В. Моруга, а від 1989 р. постійним редактором часопису є В. Воронович.</p> <p>За час виходу «Барвінку» на його творах виросло не одне покоління українців. У цей період видання встановило чимало рекордів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • журнал є одним із найстаріших в Україні; • «Барвінок» вийшов найбільшою кількістю примірників; • журнал надрукував найбільшу кількість найцікавіших творів; • «Барвінок» надіслав читачам найбільшу кількість призів³¹⁶. <p>У 1978 р. ЦК ЛКСМУ заснувало премію імені Олександра Копиленка за найкращі твори для дітей, опубліковані на сторінках журналу «Барвінок».</p> <p>За багаторічні досягнення у галузі дитячої періодичної преси, високий художній зміст видання та якісне естетичне оформлення журнал «Барвінок» був нагороджений державними відзнаками: Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1978 р.); Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України (2003 р.) та став переможцем Всеукраїнського конкурсу на краще видання для дітей (2007 р.).</p> <p>У 2001 році журнал «Барвінок» заснував іменні стипендії для своїх читачів. Відтоді понад 70 дітей з усіх куточків України отримують щомісячні стипендії від редакції журналу³¹⁷.</p> <p>Серед першочергових завдань видання – формування та розвиток читацьких інтересів юних передплатників, відновлення престижу читання. На сторінках «Барвінку» було опубліковано багато творів, що увійшли до «золотого фонду» дитячої літератури. Їх авторами були М. Рильський, М. Стельмах, Остап Вишня, В. Нестайко, Л. Костенко, Г. Тютюнник, Є. Гуцало та інші.</p> <p>Окрім визнаних та перевічених часом творів, «Барвінок» публікує першодруки,</p>

³¹⁵ Барвінок. Історична довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.barvinok.info/story.html>.

³¹⁶ Сташко Л. Ювілей улюбленого журналу [Електронний ресурс] / Любов Сташко. – Режим доступу: lodb.org.ua/parents/uploads/files/1207579082_barv_nok-zhurnal.doc.

³¹⁷ Там само.

	виконуючи природну для журналу функцію «вікна в літературу». Журнал став таким «вікном» для багатьох сучасних українських письменників, чиї твори публікуються у рубриці «Ми любимо читати!». Ця рубрика пропонує читачам заповнити талон зворотного зв'язку «Я це прочитав!», що дає можливість автору одразу отримати оцінку свого твору від маленьких читачів. Журнал «Барвінок» постійно шукає нових авторів для того, аби саме на сторінках журналу починалася творча доля молодих українських дитячих письменників ³¹⁸ .
21.	У 1934 року почав виходити журнал для сліпих дітей та дітей із вадами зору « Юний піонер ». Виготовлявся він рельєфно-крапковим шрифтом. Журнал друкував літературні твори для дітей молодшого та середнього шкільного віку, невеликі повідомлення пізнавального характеру, ноти, статті про композиторів та відомі музичні твори, листування дітей. З 1983 р. з'явився також щомісячний музичний додаток та альбом рельєфного малюнка. Це значно розширило можливості дітей з особливими потребами, дало їм змогу повноцінно пізнавати навколишній світ та активно брати участь у його вдосконаленні. Журнал видавався до 1992 року. А його гідним продовжувачем стало українське видання « Школяр ».
22.	<p>Популярним дитячим періодичним виданням у 1960-1980 рр. був журнал «Веселі картинки». Ідея його створення належала Івану Семенову – відомому карикатуристу газети «Крокодил». Він же став першим редактором видання. Потім редакторське крісло займали Рубен Варшамов (1977-2000 рр.) та Інна Антипенко (з 2000 р.). Серед працівників та оформлювачів часопису були художник В. Стацинський та академіки А. Каневський і О. Лаптев.</p> <p>Журнал «Веселі картинки» виходить від 1956 року щомісячно; видання орієнтовано на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.</p> <p>На сторінках журналу можна побачити у яскравих зображеннях казки, цікаві пригоди, загадки, ігри та ін. Постійні рубрики видання несуть корисну для дітей інформацію: «Школа Олівця» вчить дітей малювати, «Школа Саморобкіна» – створювати іграшки своїми руками, «Весела абетка» знайомить дітей із літерами. Також у «Веселих картинках» пропонується для читання значна кількість віршів та оповідань, настільних ігор, коміксів, ребусів, жартів і загадок. Піку популярності журнал досяг на початку 1980-х років, тоді його тираж становив 9,5 млн. примірників.</p> <p>На особливу увагу заслуговує головний персонаж часопису – Олівець, який став символом «Веселих картинок». Це потішний, добрий, веселий чоловічок із червоним грифелем замість носа, одягнений у синю блузу художника, на голові елегантний берет, на шиї – червоний бант.</p> <p>Серед письменників, які співпрацювали з журналом «Веселі картинки», – К. Чуковский, А. Барто, С. Міхалков, а з 1977 року до них приєдналися Е. Успенський, А. Усачов, Є. Мілутка та ін. Фактично, журнал став першим офіційним виданням, у якому публікувався радянський варіант коміксів. Особливо цьому посприяло створення у 1979 році В. Пивоваровим відомого логотипу журналу, який складався з «букв-чоловічків».</p> <p>Серед цікавих фактів, що стосувалися журналу, варто згадати історію, яка сприяла тому, що «Веселі картинки» стали єдиним виданням, які ніколи не піддавались цензурі. Зокрема, на сторінках журналу не публікувалась інформація про зміну керівників держави. Коли помер Л. Брежнев і з'явилась директива опублікувати його портрет у траурній рамці на обкладинках усіх видань, редакції «Веселих картинок» вдалося довести, що на фоні назви журналу це буде виглядати дуже недоречно.</p>

³¹⁸ Сташко Л. Ювілей улюбленого журналу [Електронний ресурс] / Любов Сташко. – Режим доступу: lodb.org.ua/parents/uploads/files/1207579082_barv_nok-zhurnal.doc.

23.	<p>У 1960 році було започатковано видавництво дитячого журналу «Малютко». Часопис протягом багатьох років пропонує своїм читачам оповідання й вірші, загадки, саморобки для тих, хто любить майструвати іграшки власноруч. За роки існування видавництва у редакції склалися свої традиції щодо змістового наповнення та оформлення журналу. Збереглися і традиційні рубрики «Малютка»: «Калинчине віконце», «Прочитай сам», «Малюткова пошта», «Незабутні Малюткові друзі» та ін. Серед письменників, що стали дописувачами видання, – М. Стельмах, Н. Забіла, П. Воронько, Грицько Бойко, Є. Гуцало, Г. Тютюнник. На знак вдячності редакція «Малютка» щорічно присуджує премію імені Наталі Забіли тим письменникам та художникам, що запропонували найкращі тексти та ілюстрації, видруковані в журналі.</p> <p>Сьогодні «Малютко», окрім якісних прозових і поетичних творів, пропонує загадки, тексти для самостійного читання дітьми, розфарбовки, пісні з нотами, сценарії дитячих свят, кулінарні рецепти, конкурси: «Ми – маленькі українці», «Мої бабуся і дідусь», «Добра справа», «Чарівні пальчики» тощо. Таким чином, журнал є корисним не тільки для юних читачів, але й для їхніх батьків, що зміцнюватиме родинні стосунки, збагатить спілкування. Для дорослих у часописі пропонується спеціальна «Сторінка для батьків».</p>
<i>Дитяча періодика України кінця ХХ – початку ХХІ століть</i>	
24.	<p>В Україні з 2000 року видається дитячий мистецький журнал «Джміль». Він доступно і цікаво знайомить читачів з основами живопису, музики і літератури. Матеріали журналу спрямовані на розвиток художньої культури, зв'язного мовлення, акторських здібностей, логіки, асоціативного мислення; тут вміщено методичні рекомендації для батьків та вчителів щодо розвитку у дітей творчих здібностей, зокрема на уроках української мови, літературного читання, розвитку зв'язного мовлення, образотворчого мистецтва. У журналі можна також знайти тексти дитячих пісень з нотами та уроки танців.</p> <p>Журнал призначений для роботи дорослих (батьків, учителів, вихователів) з дитиною та орієнтований на розвиток мовленнєвих і творчих здібностей, виховання кмітливої, активної і щасливої людини. Кожний номер видання пропонує літературні твори сучасників і класичних авторів, матеріал для формування комунікативної компетентності читачів, уроки художнього слова, нетрадиційні техніки образотворчості, репродукції картин українських та світових художників і бесіди за ними, розвивальні ігри, досліди з природними та штучними об'єктами, комікси морально-етичної тематики, сценарії свят і розваг та ін.</p>
25.	<p>З січня 2006 року Харківський обласний науково-методичний інститут безперервної освіти розпочав видання нового всеукраїнського дитячого науково-популярного природничого журналу «Колосок» (редактор – Д. Біда). Видання розраховане на учнів 3-8 класів і воно має зацікавити вчителів, які викладають у цих класах.</p> <p>У журналі передбачені наступні розділи: «Наука і техніка», «Жива природа», «Планета Земля», «Логіка і кмітливість», у яких введено різноманітні рубрики: «Історія винаходів і відкриттів», «Винахідник-природа», «У світі тварин», «У світі рослин», «Лабораторія Колоска», «Майстерня Колоска», «Правда, вигадки й казки», «Дорослі відповіді на дитячі запитання», «Дитячі відповіді на дорослі запитання», «Школа Робінзона Крузо», «Великі теж були малими», «Фотоконкурс», «Конкурс художників», «Давайте сперечатись», «Розмаїта планета», «Екологічні стежки», «Ребуси, загадки, кросворди, шифрограми» тощо для розвитку логічного й евристичного мислення. З метою удосконалення змістового рівня журналу редакція співпрацює з учителями початкових класів, природознавства та природничих наук.</p>

26.	<p>Одним із дитячих журналів високого змістового рівня є відновлений після тривалого виходу закордоном у 2007 році часопис «Крилаті». У своїй концепції видання спирається на виховні ідеали Співки української молоді. Названий двомісячник має на меті не лише розважати та навчати, але й формувати з маленького громадянина патріота. Мета журналу – допомогти у вихованні юного українця – сучасного, обізнаного, творчого, самодостатнього, гордого за те, що він є частинкою української нації.</p> <p>Часопис розрахований на дітей від 6 до 10 років, хоча цікавий матеріал для себе може знайти читач будь-якого віку. Гарне художнє оформлення привертає увагу молодших школярів, батьків і вчителів, а велика кількість інтерактивних завдань полегшить читання та запам'ятовування корисної інформації.</p>
27.	<p>Ще одним із найбільш часто передплачуваних дитячих журналів є пізнавально-розважальне видання для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку «Стежка», засноване у 1997 р. Тематичні випуски містять цікаві оповідання, казки, поетичні тексти, тестові завдання, невеликі інформаційні блоки, різноманітні розважальні завдання (ребуси, кросворди, настільні ігри, комікси та ін.). Якісно дібраний текстовий матеріал та яскраве оформлення зацікавлять не тільки юних читачів, але і дорослих.</p>
<i>Дитяча періодика мовних меншин України</i>	
28.	<p>У липні 2012 року Державною реєстраційною службою України було зафіксовано початок роботи нового періодичного видання для дітей та молоді «Polak maly». Часопис є проектом тижневика «Kurier Galicyjski». Польськомовний журнал виходить щомісяця у Львові та орієнтований на допомогу дітям у вивченні польської мови, культури та літератури. Як повідомляють у редакції видання, читачі дізнаються багато фактів і легенд з історії Польщі, можуть ознайомитися із захопливими історіями та оповіданнями, описами природи й елементами польської географії. Не оминають увагою автори також розваги для дітей – вірші, загадки, прислів'я, розмальовки. Для бажаючих опанувати мову у журналі публікуються зразки найпростіших діалогів, що допоможуть у її вивченні³¹⁹.</p> <p>Окрім названого, у номерах видання містяться матеріали про національну символіку та свята, правила поведінки у школі, на дорозі та біля водойм, абетка для україномовних дітей, рубрика «Ortografia na wesoło», учнівські хитринки для швидкого запам'ятовування історичного та мовного матеріалу (найважливіші історичні дати, назви відмінків тощо), невеликі тематичні тестування, казки, байки та легенди різних країн світу, скороговки. Тут також розміщено розповіді про тварин, рослин, птахів та їх життя у різні пори року.</p>
29.	<p>Засновником і видавцем іншого польськомовного видання – «Газети польської» («Gazeta Polska») – є Польське наукове товариство у м. Житомир. Видається часопис із лютого 2002 року під керівництвом головного редактора Наталії Нагребельної. Газета є двомовним щотижневиком польської громади в Україні, матеріали якого мають суспільно-освітній характер. Мета видання – ознайомлення широкого кола читачів (як поляків, так і представників інших національностей) з історією та сьогоденням польської громади регіону. Для юних читачів часопис пропонує матеріали рубрики «Дитячий куточок». Автори газети друкують такі розділи для дітей: уроки вивчення польської мови та історії (Урок 18. Polska. Wiadomości ogólne); повчальні оповідання («Zaufanie», «Wiarą silni», «Wrażliwa»); байки («Muszka Łakomczuszka», «Bajka o rybaku i złotej rybce»); вірші («Marzenia», «Zamówienie», «Luty», «O Aniołku który przynosił dzieciom sny», «Papież Jan Paweł II»); історії про життя святих («Świętej Agaty», «Dziewicy i Męczennicy» (5 lutego); розповіді про національні польські свята («Święto Narodowe Trzeciego Maja»); лічилки</p>

	(«Wyliczanki», «Rymowanki»); гуморески («Agrobiznes w roku szczura»); прислів'я та приказки; інструкції до виконання цікавих саморобок: закладок, валентинок; завдання на увагу та ін. ³²⁰ .
30.	<p>Газета «Luceafarul» молдовської мовної меншини створена у м. Одеса 2003 року. Її засновником стала Всеукраїнська національно-культурна молдовська асоціація. Нині тримовному виданню (молдовською, українською та російською мовами) забезпечено фінансову підтримку з обласного бюджету, а орієнтовний тираж часопису становить 1000 примірників.</p> <p>Паралельно з друкованою версією існує інтернет-видання «Luceafarul» (www.luceafarul.in.ua). Назви рубрик та деяких заголовків пропонується у тримовному форматі за вибором читача – молдовському, українському чи російському, та сам матеріал друкується винятково молдовською мовою.</p> <p>Рубрика «Bobocel» («Дітям») є традиційною для цього видання. У тижневику розміщують твори письменників та поетів, що пишуть молдовською (З. Смокіної-Ротару, В. Аргату, Е. Давида, Є. Плугару, Л. Баталі, В. Тамаса, В. Слави, О. Фарагу та ін.), народні казки («Красивий світ», «Хороша відплата сірого журавля», «Дідова дочка і бабина дочка»), авторські оповіді («Пригоди Тома Соєра» М. Тверна, «Данило Препеляк» Іона Креанги, «Пік і Нік», «Віслюкові вуха», «Діти горобця», «Брехун», «Це весна!», «Кольори», «Історія про динозавра», «Котячий король», «Бабуся-курка» та ін.), вірші-крихітки. Тематика – близька дітям, це оповіді про природу, характерні ознаки та настрої кожної пори року, тварин, рослин, іграшки («Вранці», «Потяг», «Квітка дружби», «Початок осені», «Осінь», «У саду життя», «Ластівка», «Світлячок», «Білка»). Багато поезій присвячено шкільній тематиці – «Пісня першої вчительки», «Перший клас», «Я – першокласник»), відомості про свята («День бабусі»), поезії для найменших – для пальчикової гімнастики, приспівки, забавлянки, загадки, сценарії дитячих свят. Нерідко автори рубрики пропонують для читання твори календарно-обрядового циклу – новорічні вірші та пісні, колядки, великодні поезії. Також пропонується цикл статей про юних геніїв – наймолодшого лауреата Нобелівської премії миру, лікаря, радіоведучого, системного інженера компанії Microsoft, лектора-історика, співачки, художниці та ін. У декількох випусках газети надруковані статті, об'єднані назвою «Чи знаєте ви...» про дивовижні факти із життя природи та людей. На окрему увагу заслуговують статті-рекомендації для батьків: про догляд за немовлятами взимку, цінність колискової пісні, вірші для ігор з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.</p>
31.	<p>Всеукраїнська ромська народна газета «Романі Яг» («Циганська ватра») була виданням Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства «Романі Яг». Метою діяльності друкованого видання був соціально-економічний, культурний, правовий захист ромів. Газета виходила українською мовою, та деякі матеріали і назви рубрик мали аналоги ромською (кирилицею) мовою. На посаді головного редактора газети перебував очільник обласної асоціації ромських організацій Закарпаття «Романі Яг» Аладар Адам, редактора – Євгенія Навроцька. Газета виходила накладом у 2500 примірників та загальним обсягом 10 сторінок. 2007 року видання припинило своє існування. Особливість газети полягала у тому, що, крім циганської проблематики, вона уміщувала на своїх шпальтах політичну інформацію, етнографічні дослідження, матеріали про життя інших етнічних громад Закарпаття і світу, сторінку для дітей та курс циганської мови. Матеріал, актуальний для нашого дослідження, розміщувався на останній сторінці випуску у рубриці «Додаток для недільних шкіл». У ній видання найчастіше друкувало казки для дітей українською та ромською мовами.</p>

³²⁰ Газета польська [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ptnz.org.ua/gazeta.php>.

32.	<p>Дитячий журнал «Кгаморо» («Сонечко») видавався за ініціативи Закарпатського культурно-просвітницького товариства ромів Закарпаття «Романі Яг» у співпраці із Закарпатською асоціацією ромських громадських організацій «Єкгіпе» (Єдність). Цей публіцистично-інформаційний журнал для дітей молодшого шкільного віку почав виходити друком із 2002 року. Засновником видання був випускник колись єдиної ромської школи в Україні (м. Ужгород) Аладар Адам. Згодом він став головним редактором «романо чговорікано журнало», а редактором – письменниця Юліанна Зейкани ³²¹]. Часопис, рекомендований для дітей-ромів, виходив українською та ромською мовами. У виданні містилися літературні надбання двох націй: казки, перекази, оповідання, поетичні твори, а також роботи юних читачів, найчастіше – поезії ромською мовою. «Кгаморо» був покликаний зберегти мову ромів, виховати у юних читачів любов та повагу до мови попередніх поколінь, формувати культуру мовлення, адже відомо, що ромська мова знаходиться практично на межі зникнення.</p>
33.	<p>Видання «Irka» («Зошит») було засновано у 1993 році Закарпатським угорським педагогічним товариством. Цей щомісячний вітчизняний часопис своєю читацькою аудиторією вбачає дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Друкується угорською мовою з розрахунку на обласне поширення (5000 прим.). Протягом останніх двадцяти років незмінним редактором була Марія Пуніко, та з 2014 цю посаду обіймає її послідовниця Маргарет Еспан. У 2012 році «Irka» отримала нагороду від угорської влади як краще іноземне видання для дітей. У журналі поряд з літературними рубриками є й освітні, але мета його залишається незмінною – навчання рідної мови, розвиток мовлення, виховання у читачів поваги до національних традицій, усвідомлення свого місця у світі, збереження здоров'я. За словами самого редактора, за ті роки, протягом яких існує «Irka», змінилося багато в оформленні та наповненні часопису, однак традиційними залишаються рубрики «Versforgó», «Meskete», «Körbenézó», «Mindenféle» ³²². Нині матеріал видання відповідає принципу сезонності. Журнал пропонує багато творів поетів і письменників Закарпаття, що пишуть угорською мовою для дітей, малюнки, ілюстрації, цікаві завдання, головоломки, розмальовки, ребуси та ін. Не оминають увагою видавці і творчість самих читачів. Редактор, будучи сама досвідченим педагогом, рекомендує журнал не лише для дітей, а й для батьків та вчителів. Окрім того, за ініціативи редакції видання на Закарпатті проводяться літні табори та святкові заходи для угорських дітей.</p>
34.	<p>Інше видання Закарпатського угорського педагогічного товариства для дітей – газета «Кезоктоташ» («Освіта»). Також суто угорськомовне видання (засноване 1995 року) зі спрямуванням як на дітей, так і на дорослих, яке виходить 6-8 разів на рік. Часопис пропонує для дітей і педагогів публікації поетів та письменників, що пишуть угорською мовою.</p>
35.	<p>«Nyomkereső» («Слідопит») – журнал Закарпатської організації угорських скаутів, який друкувався 7-9 раз на рік, починаючи із 1995 р., угорською мовою, але припинив своє існування у 2012 році. «Слідопит» виходив накладом у 2000 примірників і поширювався територією області. У виданні містилися матеріали про життя скаутських асоціацій та угорської молоді Закарпаття, пропагувалося скаутство, а також друкувалися науково-популярні матеріали, що приваблювали дітей та молодь.</p>
36.	<p>Видання «Făgurel» («Фегурел») було зареєстровано у м. Чернівці 1995 року. Засновником стала Всеукраїнська науково-педагогічна асоціація «Aron Pumnul», а керівником проекту – поет, прозаїк, педагог та журналіст Сіміон Гочу. Часопис виходив накладом у 2000 примірників. У номерах видання пропонувалися матеріали винятково румунською мовою: вірші («Om si prom», «Curcubeul», «Hai, ploua...»),</p>

³²¹ Дітям-ромам посміхнулася «Кгаморо» [Електронний ресурс]. – URL: <http://uareporter.com/m/1902>. – Назва з екрана.

³²² Sütő Éva. Az Irka régi és új arca... Beszélgetés Punykó Máriával / Éva Sütő [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kultura/az-irka-regi-es-uj-arca-beszelgetes-punykomariaval/>.

	<p>«Când a fost să moară Ștefan» та ін.), доступні для дітей пісні з нотами («Gogomănele», «Nani-nani, pușor»), історії про відомих людей Румунії («Vlad Țepeș», «Sub semnul lui Ștefan cel Mare și Sfânt»), відомості про природу («Luna – satelitul natural al pământului», «Cum s-au certat înde ei copacii și ciupercile»), жарти («La oglindă», «O fetiță citește», «Câți ani» та ін.), невеликі оповідання («Nucile bunelului», «Pronosticul vremii», «Prea multa filozofie»), твори про дитяче оточення («În curtea mea»), корисна інформація («Arborele genealogic al familiei», «Cum se usucă ciupercile»), а також поезії та малюнки юних читачів. Журнал припинив існування через брак коштів на фінансування, однак його примірники можна знайти у державних та шкільних бібліотеках румунськомовних населених пунктів Буковини.</p>
37.	<p>Цікавим виданням арабської національної та мовної меншини є журнал для дітей «Веселий світлячок». На відміну від вищеназваних видань, цей журнал є суто релігійного спрямування і має на меті поширення ісламу серед підростаючого покоління. Видання було засноване у 2002 році за сприяння Духовного управління мусульман України. Нині журнал виходить російською та арабською мовами шість раз на рік під керівництвом головного редактора Рустама Гафурі.</p> <p>Розглянемо традиційні рубрики часопису та їх змістове наповнення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Урок ісламу» пропонує читачам ознайомитися з основами релігії: моральними засадами, історією та особливостями проведення свят, постів, традиційними обрядами; • «Благочестиві сподвижники» – розповіді про побратимів та помічників Пророка Мухаммада; • «Історії зі Священного Корану» – в рубриці надруковані оповіді про пророків ісламу; • Розділ «Історична і сучасна архітектура в ісламі» знайомить із архітектурними стилями і пам'ятками ісламу – найвеличнішими мечетями, їх частинами й особливостями будови та призначення; • «Арабська мова» – дітям пропонуються основи арабської абетки, властивості вимови голосних і приголосних звуків, правила їх поєднання та нескладні буквосполучення і слова для читання й запам'ятовування; • комікси та повчальні історії для дітей – найчастіше на моральну тематику; • «У світі цікавого» – невеликі розповіді про цікаві факти у світі людей та курйозні випадки, що трапились у природі; • «Скринька корисних ідей» пропонує майстер-класи з виготовлення цікавих поробок; • «Твоє ім'я» – про значення та походження чоловічих та жіночих мусульманських імен; • «Малюнки наших дітей» – галерея творінь юних читачів; • «Клуб «Друзі» – друкуються фотокартки юних читачів; • «Ігротека Світлячка» – завдання на розвиток логіки, уваги та спостережливості, кросворди, лабіринти, ребуси, загадки або розмальовки. <p>Пропоноване видання залучає юних читачів до світу мусульманських традицій, знайомить із особливостями культури та релігії, однак водночас дає якісні зразки писемних творів, розвиваючи тим самим комунікативну компетентність школярів.</p>

Лист Лесі Українки до М. Коцюбинського

До М. М. Коцюбинського³²³

13 (25) грудня 1893 р. Київ

Високоповажаний добродію!

Мені доручено повідомити Вас про ту зміну, що зайшла в редакції «Дзвінка». Товариство педагогічне у Львові згодилося на те, щоб українські твори, надслані до «Дзвінка», редагувались у Києві і щоб до Львова посилалися звідси вже зовсім упорядковані числа. При тому «Дзвінок» має виходити в меншому форматі, але в подвійному об'ємі, і через те в ньому могтимуть міститися довші оповідання і поеми. Нам навіть побажані такі оповідання, щоб могли бути друковані в кількох числах, себто який історичний роман для дітей або повість, бо ми не думаємо триматися теї засади, якої досі трималась редакція «Дзвінка», що приймала тільки такі оповідання, які поміщались в одно число. З тієї засади вийшов той skutok, що числа стали наповнятися писаннями дуже стислими об'ємом а мало цікавими змістом, бо всякий боявся давати простір своєму перу. Взагалі остатнього часу у Львові нікому було зайнятись «Дзвінком». Ми одважилися прийняти на себе редагування українських творів, галицькі, як і перш, будуть у Львові редагуватись. Ми складаємо громадку старших і молодших письменників українських і маємо на меті підтримувати розвиток української літератури красної. Одним з розділів нашої діяльності і буде редагування «Дзвінка». Отож тепера ми вже від себе запрошуємо до помочі нам тих людей, що досі так щиро помагали «Дзвінкові» своєю працею. Не відмовте, шановний добродію, нам поради і помочі при сій не блискучій, але корисній праці. Ваші твори, які ми сподіваємось отримати від Вас, ми прийматимем з подякою і запевне скористаємо з них багато.

Ще раз прошу від імення всієї нашої громадки, не забувайте нас своєю працею.

Щиро поважаючи Вас Леся Українка (Л. Косач)

Прощу писати на адресу: Киев, Стрелецкий переулок, № 9, Ларисе Косач.

Або: Киев, Мариинско-Благовещенская, № 105. Людмиле Мих[айловне] Старицкой.

³²³ Подається за виданням: *Леся Українка*. Зібрання творів у 12 тт. – К.: Наукова думка, 1978 р., т. 10. – 542 с. – С. 192-193. Вперше надруковано в журналі «Україна», 1924, кн. 1-2, с. 168-169.

Додаток Д

Дитячі періодичні видання України (станом на 2017 рік)³²⁴

Газети	
1.	АБВГДЕЙКА МАЛЮКА (укр.) Львів
2.	АБЕТКА ДЛЯ ДІТЕЙ (укр.) Львів
3.	АБЕТКА КАЗОК (укр.) Львів
4.	БЕДРИК (укр.) Луцьк
5.	ВЕЛИКА ДИТЯЧА ГАЗЕТА - КРОСВОРДНА, ІГРОВА (укр.)
6.	ВЕСЕЛКА (укр.)
7.	ДАШКА (укр., рос.) Дніпро
8.	ДІТОЧКИ - КВІТОЧКИ, МАТУСЯ, БАБУСЯ (укр., рос.) Кропивницький
9.	ДОЛОНЬКА (укр.) Хмельницький
10.	ЇЖИК (рос.)
11.	ЖУРАВЛИК (укр.) Харків
12.	ЗАДАВАКА (укр., рос.) Черкаси
13.	ХАТИНКА СКАНВОРДІВ (укр.) Львів
14.	КАЗКОВІ КРОСВОРДИ (укр.)
15.	КАЛЕНДАРЬ (рос.) Харків
16.	КАПЛЯ. КАЗКИ - РОЗМАЛЬОВКИ (укр.) Дніпро
17.	КЛЯКСА (рос., укр.) Запоріжжя
18.	КОЛОСОЧОК (укр.) Львів
19.	КОНФЕТКА (рос., укр.) Харків
20.	КУЗЯ (рос.)
21.	КУЗЯ (укр.)
22.	ЛУЧШИЕ ДЕТСКИЕ КРОССВОРДЫ (рос.)
23.	МАЙСТЕР - КЛАС (рос., укр.) Запоріжжя
24.	МУДРАГЕЛИК (укр.) Львів
25.	НАЙКРАЩІ ДИТЯЧІ КРОСВОРДИ (укр.)
26.	НАСТЕНЬКА (рос., укр.) Запоріжжя
27.	ПРИЗОВІ ДИТЯЧІ СКАНВОРДИ (укр.) Львів
28.	РОЗУМАШКИ (укр.)
29.	САША И МАША (рос.)
30.	СКАНВОРДЁНОК (рос.)
31.	ХАТИНКА СКАНВОРДІВ (укр.) Львів
32.	ЮННАТ (укр.)
Журнали	
33.	АКАДЕМІЯ САМОРОБКІНА (укр., рос.)
34.	АКАДЕМІЯ ФОКС (укр.) Львів
35.	АКАДЕМІЯ ЮНОГО МОДЕЛІСТА (укр., рос.)
36.	АМЕРИКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА (англ.)
37.	АМЕРИКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА (укр.)
38.	АНГЕЛЯТКО (укр.) Львів
39.	АНГЕЛЯТКОВА НАУКА (укр.) Львів
40.	АНГЛІЙСЬКА БІБЛІОТЕКА (укр.)
41.	АНГЛІЙСЬКА БІБЛІОТЕКА (англ.)
42.	АРТКЛАС (укр.) Львів
43.	БАРБИ (укр.)

³²⁴ За матеріалами Державного підприємства по розповсюдженню періодичних видань «Преса».

44.	БАРБОС (рос.)
45.	БАРВІНОК (укр.)
46.	БОГДАН (рос., укр.) ДНІПРО
47.	БЭМС! (рос.) ЗАПОРІЖЖЯ
48.	В ГОСТЯХ У КАЗКИ (укр.)
49.	В ГОСТЯХ У СКАЗКИ (рос.)
50.	ВДГ / ВИГАДУЙ, ДУМАЙ, ГРАЙ (укр.)
51.	ВЕДМЕДИК БАРРІ (укр., рос.)
52.	ВЕСЁЛЫЕ ЖИВОТНЫЕ (рос.)
53.	ВЕСЁЛЫЙ СВЕТЛЯЧОК (рос., араб.)
54.	ВЕСЕЛА МАЛЕЧА (укр.)
55.	ВЕСЕЛА ПЕРЕРВА – JOLLY BREAK (укр., англ.)
56.	ВЕСЕЛИЙ САМОРОБКІН (укр.)
57.	ВЕСЕЛИЙ СУПЕРЖУРНАЛЬЧИК КЕНГУРУ (укр.) ЛЬВІВ
58.	ВЕСЕЛІ КАРТИНКИ – JOLLY PICTURES (укр., англ.)
59.	ВЕСЕЛІ САМОРОБКИ (укр., рос.)
60.	ВЕСЕЛІ УРОКИ – JOLLY LESSONS (укр., англ.)
61.	ВІЗЕРУНОК У ДОЛОНЯХ (укр.)
62.	В МИРЕ СКАЗОК (рос.)
63.	ВНЕКЛАССНИЙ ЖУРНАЛ: ХОЧУ ВСЁ ЗНАТЬ (рос.)
64.	ВОДОГРАЙ (укр.)
65.	ВОДОГРАЙЧИК (укр.)
66.	ГРАЮЧИСЬ ВЧИМОСЯ (укр.)
67.	ГУБКА БОБ И ЕГО ДРУЗЬЯ (рос.)
68.	ДЕТСКИЕ КРОССВОРДЫ (рос.)
69.	ДЖМІЛЬ (ДІТЯМ: ЖИВОПИС, МУЗИКА І ЛІТЕРАТУРА) (укр.)
70.	ДЗВІНОЧОК (укр.) ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
71.	ДНІПРО (укр.)
72.	ДОМОВИЧОК (укр.)
73.	DORA THE EXPLORER (рос., англ.)
74.	ЕРАЛАШ (рос.)
75.	ЄРАЛАШ (укр.)
76.	ЖАСМИН (укр., рос.)
77.	ЖИВЕ ДЖЕРЕЛЬЦЕ (укр.) ЧЕРКАСИ
78.	ЖИВОЙ РОДНИЧОК (рос.) ЧЕРКАСИ
79.	ЖИРАФА РАФА (укр.)
80.	ЗАЙКА (рос., укр.) ЗАПОРІЖЖЯ
81.	ЗЕРНЯТКО (укр.) ЛЬВІВ
82.	ЗІН (укр.)
83.	ЗНАЙКА (рос.)
84.	ЗРОСТАЄМО РАЗОМ (укр.) ХАРКІВ
85.	КАРАМЕЛЬКИ (укр.)
86.	КАРАМЕЛЬКИ (рос.)
87.	КЛАСНА ЛІТЕРАТУРА (укр.)
88.	КОЛОБОЧОК (укр.) ЧЕРНІВЦІ
89.	КОЛОСОК (укр.) ЛЬВІВ
90.	КОТЭЛЛО (рос.)
91.	КРАЇНА ЗНАНЬ (укр.)
92.	КРАЇНА ІСТОРІЙ (укр., англ., рос.) ДНІПРО
93.	КРИЛАТІ (укр.)

94.	КУЛЯ (укр.) ЛЬВІВ
95.	ЛОШАДКИ (рос.)
96.	МАЛЕНЬКА ФЕЯ ТА СІМ ГНОМІВ (укр.)
97.	МАЛЕНЬКИЙ РОЗУМНИК (укр.)
98.	МАЛЮК КОТЯ (укр.)
99.	МАЛЯТКО (укр.)
100.	МАМИНЕ СОНЕЧКО - ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ ВІД 1 ДО 3 РОКІВ (укр.)
101.	МАМИНЕ СОНЕЧКО - ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ ВІД 2 ДО 5 РОКІВ (укр.)
102.	МАШИНКИ (рос.)
103.	МОЄ ХОБІ (укр.)
104.	МУРЗИЛКА (рос.)
105.	ОДНОКЛАСНИК (укр.)
106.	ОДЯГАЛОЧКА (укр.)
107.	ПАРОСТОК (укр.)
108.	«ПІЗНАЙКО ВІД 2 ДО 6» ЖУРНАЛ ДЛЯ НАЙМЕНШИХ (укр.)
109.	«ПІЗНАЙКО ВІД 6» - ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ (укр.)
110.	ПИСТОЛЕТКИ (рос.)
111.	POŁAK MAŁY (укр., польськ.) ЛЬВІВ
112.	ПОМІРКУЙ І РОЗГАДАЙ (укр.) ЛЬВІВ
113.	РАВЛИК (укр.)
114.	РОЗВИВАЙКО (укр.)
115.	РОЗГАДАЙКО (укр.) ЛЬВІВ
116.	РОЗМАЛЬОВКИ (укр.)
117.	РОЗМАЛЬОВКИ АНГЕЛЯТКА (укр.) ЛЬВІВ
118.	РОЗМАЛЬОВОК 20 (укр.)
119.	САШКА (укр., рос., англ., нім.) ПОЛТАВА
120.	СВІТ ДИТИНИ (укр.) ЛЬВІВ
121.	SELFIE - НЯШКИ (укр.) ЛЬВІВ
122.	СКАРБИ (укр.)
123.	СМАЙЛИК (укр., англ.) ЛЬВІВ
124.	СТЕЖИНКА (укр.)
125.	ТАЧКИ (укр.)
126.	3/9 ЦАРСТВО (рос.)
127.	3/9 ЦАРСТВО (укр.)
128.	ТРОПИНКА (рос.)
129.	УМІЙКО (укр.) 4-10р.
130.	У СВІТІ КАЗОК (укр.)
131.	«ЧАРІВНА КАЗКА» / ЖУРНАЛ - РОЗМАЛЬОВКА - ДОДАТОК ДО ЖУРНАЛУ «ЯБЛУНЬКА» (укр.)
132.	ЧАРІВНА ПРИНЦЕСА (укр.)
133.	ЧЕРЕПАШКИ НИНДЗЯ. ИГРАЙ И УЧИСЬ (рос.)
134.	ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ (рос.)
135.	ШКОЛА МОНСТРІВ (укр.)
136.	ЮНАЯ ЛЕДИ (рос.)
137.	ЮНИЙ МОДЕЛІСТ - АРХІТЕКТОР (укр., англ.)
138.	ЮНИЙ МОДЕЛІСТ - КОНСТРУКТОР ТЕХНІКИ (укр., англ.)
139.	ЮНИЙ МОДЕЛІСТ - НАТУРАЛІСТ (рос., англ.)
140.	Я, СТУДЕНТ (укр., рос.)
141.	Я - МОДНИЦА (рос.)
142.	ЯБЛУНЬКА (укр.)

Електронні адреси окремих дитячих періодичних видань України

	Видання	Електронна адреса
1.	«Академія Саморобкіна», «Жасмин», «Академія юного моделіста»	http://samorobkin.com.ua/
2.	«Ангелятко» й «Ангеляткова наука»	http://www.angelyatko.com.ua/
3.	«Барвінок»	www.barvinok.info
4.	«Джміль: дітям – живопис, музика і література»	http://jmil.com.ua/
5.	«Зайка», «Клякса», «Бэмс!»	http://zayka.klyaksa-fan.com/
6.	«Колобочок»	http://kolobochok.com.ua/
7.	«Колосок» (журнал), «Колосочок» (газета	http://kolosok.lviv.ua/
8.	«Малюк Котя»	https://kotya.com.ua/
9.	«Країна знань»	http://som.org.ua/k239211.html
10.	«Крилаті»	http://www.krylati.org/krylati/
11.	«Куля»	http://kulia.com.ua/
12.	«Мамине сонечко», «Маленький розумник», «Маленька Фея та сім гномів» «ВДГ» та журнал «Саморобки»	http://www.feya.net.ua/
13.	«Однокласник»	http://odnoklasnyk.org.ua/
14.	«Паросток»	https://nenc.gov.ua/wp/?p=597
15.	«Пізнайко»	http://www.posnayko.com/
16.	«Професор Крейд»	http://kraid.com.ua/
17.	«Равлик»	http://www.ravlyk.net.ua/
18.	«Ромчик» (Інтернет-журнал)	http://improvisus.com/ua/
19.	«Стежинка», «Тропинка»	http://christperiodic.com/project/tropinka
20.	«Стежка»	http://stezhka.com.ua/

Додаток Ж

АНКЕТА
експертної оцінки педагогічних умов підготовки майбутніх учителів
початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших
школярів засобами дитячої періодики

Шановний колего!

Кафедра педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка проводить дослідження щодо формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності. В анкеті представлені педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики. Просимо Вас взяти участь в оцінюванні ступеня важливості представлених нижче тверджень.

У процесі апробації необхідно ранжувати наведені у таблиці педагогічні умови від 1 до 10. Тій, яка, на Вашу думку, має найбільший вплив, надати перший ранг, а найменш впливовій присвоїти десятий ранг. Дякуємо за допомогу!

№	Педагогічні умови	Ранг
1.	Формування позитивної мотивації студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів.	
2.	Створення на заняттях особистісно орієнтованих навчально-педагогічних ситуацій, які спонукають студентів до використання дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності школярів.	
3.	Створення спеціального освітнього середовища, що сприяє усвідомленню студентами цінності, необхідності та потреби використання дитячої періодики для формування комунікативної компетентності молодших школярів.	
4.	Організація науково-дослідної роботи студентів з педагогічного аналізу дитячих періодичних видань.	
5.	Формування відповідних знань, умінь і навичок щодо застосування майбутніми учителями дитячої періодики у навчальному процесі початкової школи.	
6.	Побудова навчального процесу ВНЗ з вивченням комунікативних ресурсів дитячої періодики на матеріалах різних дисциплін.	
7.	Орієнтація мотивів і завдань педагогічної практики на застосування матеріалів часописів, спрямованих на формування комунікативної компетентності молодших школярів, у навчальному процесі початкової школи.	
8.	Практичне знайомство студентів із досвідом застосування періодичних видань у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів.	
9.	Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з інтерактивними періодичними виданнями для дітей.	
10.	Індивідуалізація навчання студентів, створення умов для їх творчої професійної та особистісної самореалізації щодо використання дитячої періодики.	

Ваші побажання щодо педагогічних умов, які необхідно врахувати у подальшому дослідженні _____

Додаток 3

**Матриця рангів експертного оцінювання
педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до
формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами
дитячої періодики**

№ умови	Експертна оцінка																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	1	2	9	3	3	1	3	4	1	3	2	1	3	3	4	3	3
2	4	6	8	4	6	4	5	2	5	2	1	2	1	6	2	2	4
3	5	3	4	5	2	2	2	1	3	1	4	3	4	2	1	1	2
4	7	10	7	2	9	7	9	9	10	8	5	4	9	9	9	8	10
5	2	4	1	1	1	3	1	3	2	4	3	5	2	1	3	4	1
6	9	1	6	8	8	9	10	8	9	10	8	6	10	8	8	10	9
7	10	9	5	10	10	10	8	10	8	9	7	7	8	10	10	9	8
8	6	7	2	9	4	6	4	5	6	5	10	8	5	4	5	5	5
9	8	8	3	7	5	5	6	6	7	7	9	9	6	5	6	7	6
10	3	5	10	6	7	8	7	7	4	6	6	10	7	7	7	6	7

№ умови	Сума рангів	Середній ранг	Ранг умови r_i
1	49	2,88	3
2	64	3,76	4
3	45	2,65	2
4	132	7,76	8
5	41	2,41	1
6	137	8,06	9
7	148	8,70	10
8	96	5,65	5
9	110	6,47	6
10	113	6,65	7

Тексти для проведення аудіювання з дитячих періодичних видань

Матеріал для аудіювання у 2 класі

Небезпечна забавка («Джміль». – 2013. - № 3)

Діти гралися в пісочниці на майданчику. Аж раптом Леся голосно скрикнула й висмикнула з піску руку. З руки текла кров — вона порізала об уламок скла, який чомусь опинився в пісочниці. Покликали Лесину маму. Вона прибігла рятувати доньку — з бинтом, перекисом та зеленкою.

— І хто ж це міг у пісочницю скло кинути? Адже тут малі діти граються! — обурювалася вона, обробляючи доньчину рану.

— А це он той хлопчик, що там бляшанку ганяє. Спочатку тут, по майданчику, пляшку ганяв, вона розбилася, друзки розлетілися в різні боки, і у пісочницю, мабуть, потрапили, — сказали діти.

Узявши Лесю за руку, мама попрямувала до того хлопця.

— Це ти розбив пляшку і викинув скельця в пісочницю? — суворо запитала вона.

Хлопець знітився, злякано подивився на маму, на Лесину забинтовану руку.

— Я ненавмисно, я не хотів, вибачте, будь ласка, — благально промовив він. — Тільки прошу, не розповідайте батькові. (137 сл.)

Закарбувати собі на носі («Джміль». – 2012. - № 2)

Ця пригода трапилася з трьома друзями – Вітьком, Сашком та Сергієм. Вони живуть у невеличкому місті, кожний – у гарному будинку, навколо якого розбито сад. Але Вітькові заманулося підмовити друзів залізити до сусідського саду – там, мовляв, такі груші, пальчики оближеш.

– Зустрінемося о 10-й вечора, – сказав Вітько.

– Так темно ж у цей час, хоч око виколи, – заперечив Сашко.

– А в мене ліхтар гарний є. Усе буде видно, як на долоні, — озвався Сергій. От і десята вечора. Зійшлися хлопці. І раптом їм чомусь стало так холодно, аж зуб на зуб не попадає. Підійшли тихенько до хвіртки, прочинили її і очам своїм не повірили: перед ними, ніби з-під землі виріс, великий собака. Він настовбурчив вуха і хотів загавкати. З переляку у хлоп'ят душа в п'яти сховалася і вони так накивали п'ятами, що аж у вухах свистіло. Відбігли далеченько і зупинилися, щоб відхекатися.

– Як я злякався! У мене аж волосся дибом стало, — мовив Сашко.

– І налякалися, і груш не покуштували, — побивався Вітько.

– Не берімо в голову. Може й краще, що так вийшло. І зарубаймо собі на носі: брати чуже не годиться, — підбив підсумки невдалої пригоди Сергійко. (180 сл.)

Як хлопці мед поїли

Мати послала Олега й Романа до дідуся. Він у сусідньому селі живе. Зраділи близнята: давно не були в дідуся. "У нього в садку яблука смачні, ото вже поласуємо",— думають хлопці.

Принесли дідусеві нову вишиванку, що мати передала. Подякував дідусь і каже: — Ідіть, діти, в садок, їжте яблука.

Побігли Олег і Роман у садок. Вилізуть на одну яблуню, зірвуть кілька яблук, з'їдять... а на другій ще смачніші, так і ваблять око.

Наїлися хлопці яблук, а дідусь поставив на столі тарілку меду. Взяли вони по ложці й не можуть більше.

Зібралися хлопці додому. Дає дідусь баночку меду й каже:

— Хай і мама покуштує.

Пішли хлопці. Дорога далека. Захотілося їсти. Сіли під вербою, з'їли трохи меду.

Та й знову йдуть. Захотілося їсти ще дужче. Ще сіли, наче й небагато з'їли, а меду лишилося тільки на денці.

Ще раз сіли. Баночка й спорожніла.

Підійшли вже до хати, сіли під явором та й думають: "Що ж мама скаже?"

Вийшла мати з хати, дивиться — хлопці сидять і плачуть.

— Чого це ви, хлопці, плачете? — здивувалася мати. Розповіли хлопці, як мед поїли. Мама зраділа, сміється. Хлопці дивуються та й питають:

— Мамо, чого ви радієте?

— Того, що ви плачете...

(185 сл.) В. Сухомлинський («Джміль». — 2003. - №3)

Матеріал для аудіювання у 3 класі

Як Оксана вербою стала («Джміль». — 2015. - № 2)

Колись давно в одному селі жила вродлива дівчина Оксана. Дуже любила вона вбратися у вишивану сорочку, плахту, взути на ноги червоні чобітки, надіти на шию намисто, прикрасити волосся стрічками. І так гарно вбрана ходила дівчина на річку — помилуватися своїм відображенням в її гладкому плесі. Могла годинами так сидіти, задивляючись на свою вроду та усміхаючись сама до себе. Кликали Оксану дівчата водити хороводи, а вона лише плечима знизувала. Мати просила доньку допомогти — води з криниці принести, на городі попоратися. Та у відповідь завжди чула лише: «Ой, не зараз, мамо...».

Одного вечора, коли дівчина, як зазвичай, стояла на березі, з води визирнув Водяник. Побачив він красуню та й замер, зачарований її вродою. Саме у цей час нагодилися Оксанчина матуся й покликala дівчину додому. А та у відповідь: «Не хочу йти до хати! Немила вона мені! Я б так усе життя стояла край води, милуючись своєю вродою!». Почувши таке бажання Оксани, Водяник умить виконав його. І тут ніжки дівчини перетворилися на коріння, яке міцно трималося за берег, і вже не могла красуня зрушити з місця. Гнучкий дівочий стан став тонким вербовим стовбуром, руки перетворилися на гілля, а довге кучеряве волосся — на тонесенькі гілочки, що схилялися до самої води, торкаючись свого відображення в ній. Саме так, як мріяла Оксана. А Водяник, плеснувши по воді хвостом, опустився, задоволений, на самісіньке дно: тепер красуня-верба завжди буде перед його очима. (223 сл.)

Матеріал для аудіювання у 4 класі

Як вогонь став служити людині («Джміль». – 2015. - № 5)

Невідомо, коли наші пращури вперше почали користуватися вогнем. Це сталося багато тисяч років тому, коли первісні люди ще жили в печерах, вдягалися в шкури звірів і їли те, що вдавалося назбирати або вполювати.

Ніхто не знає, як люди познайомилися з вогнем. Можливо, блискавка вдарила в сухе дерево, чи вулканічна лава запалила рослини на схилі вулкана, чи трапилося щось інше. Первісні люди швидко зрозуміли: вогонь — чудовий подарунок, завдяки якому можна грітися біля багаття та споживати гарячу їжу. Але добувати вогонь наші пращури тоді ще не вміли. Дуже довго люди могли лише підтримувати вогонь, який сам спалахнув з якоїсь причини. Зазвичай це робили жінки, які стежили, щоб полум'я не згасало, вчасно підкладаючи дрова у багаття.

Минуло багато часу, і нарешті в історії людства сталася визначна подія — люди винайшли спосіб добувати вогонь! Трапилося це випадково. Хтось із первісних майстрів помітив: якщо довго обробляти деревину, тручи по ній якимось знаряддям, вона дуже сильно розігрівається, і дрібненька тирса починає тліти. Так було відкрито, що вогонь можна добувати тертям.

Загострений кінець сухої палиці впирали в суху дощечку й швидко крутили цю палицю між долонями, допоки крихітні часточки деревини не починали тліти. Після цього на шматочки, що тліли, клали суху траву або мох і роздмухували вогонь. Це потребувало великого досвіду й вправності, а також багато часу. Але ще дуже довго люди не знали іншого способу добувати вогонь. До речі, цей давній спосіб і донині виручає мандрівників, якщо в них під рукою немає сірників.

З розвитком цивілізації потреба в дешевому та швидкому способі добування вогню ставала дедалі актуальнішою. Вчені час від часу пропонували нові способи отримання вогню, проте вони виявлялися неефективними, незручними, а подекуди навіть небезпечними, до того ж дуже дорогими. Так, один учений пропонував використовувати сірники завдовжки 1 метр. Інший намагався зробити їх з речовин, які, сполучаючись, вибухали й спалахували, виділяючи дим, що мав дуже неприємний запах і був отруйним. Експерименти проводилися в різних країнах, і жоден з них не дав бажаного результату.

Аж ось, нарешті, у 1855 р. шведський хімік Юхан Лундстрем здогадався зробити сірники такими, якими ми знаємо їх сьогодні. За це він навіть був нагороджений медаллю. А сірниками стали користуватися в усьому світі, адже вони були дешевими, зручними та безпечними (за правильного поводження). (360 сл.)

Дружна сім'я («Колосочок». – 2012. - № 10)

Колись бджоли жили не так, як тепер — сім'ями у дуплах або вуликах. Вони літали поодиночі, і кожна бджола ночувала окремо у власній квітці, яка закривала її своїми пелюстками. Якось улітку дуже рясно цвіла липа. Бджоли злетілися звідусіль. Вони літали з квітки на квітку і з насолодою пили нектар, їли пилок. Ніхто ні з ким не знайомився, ніхто ні на кого не звертав уваги. Раптом на листочки вдарили великі краплі дощу. Одна кмітлива бджілка зрозуміла, що не встигне повернутися до своєї квітки до заходу сонця і стала шукати схованку на стовбурі дерева, щоб перечекати дощ і ніч. Вона помітила невеличку розщелину та сховалася у ній.

Через деякий час бджола почула крик і визирнула назовні:

— Ой-ой-ой! Боляче! — Ще одна бджілка поблизу дупла намагалася розправити побиті дощем крильця.

— Які великі краплі! Я вся змокла, — поскаржилася гостя.

– Заходь до моєї схованки, – запросила перша бджола. – Тут багато місця.

Минуло декілька хвилин, і вони почули дивний звук – наче хтось плакав. Комахи визирнули і побачили бджолу, яка тремтіла від холоду і намагалася загорнутися у листочок.

– Не люблю дощ, – пояснила вона, помітивши, як здивовано за нею спостерігають із розщелини.

– Заходь до нас, – в один голос запросили доброзичливі бджілки. – У нас тепло і сухо.

Поки йшов дощ, до схованки попросилися кілька десятків бджіл. Коли визирнуло сонечко, а у повітрі запахло квітами, бджоли ринулися до виходу.

– Друзі, – зупинила їх бджола, яка першою знайшла дупло, – хіба нам не було затишно і весело разом? Ми так гарно провели час! Невже ми розлетимося і знову будемо жити окремо, не помічаючи одна одної?

– А й справді, – підтримала її бджола, що прилетіла другою, – давайте жити разом! Будемо одна одній допомагати.

– Чудово! – озвалася ще одна бджілка. – Розподілимо обов'язки. Разом – легше.

Одразу звідусіль почулися голоси:

– Я буду літати за нектаром!

– А я – воду носити!

– Можна, я буду прибирати усередині?

– Я хочу стояти на варті. Я не пропущу у нашу домівку жодного чужинця.

Відтоді бджоли живуть у дуплах роєм, як одна сім'я. Вони будують стільники, літають за пилком та нектаром, роблять мед та закривають його на зиму у спеціальні бочечки. Живуть дружно і заможно. А з настанням холодів зачиняються у своїй домівці, збираються до купки, щоб було тепліше. Їдять мед, розповідають одна одній про яскраве сонячне літо, яке виблискувало у кожній краплині їхньої спільної улюбленої страви. (368 сл.)

Марина Яремійчук

Завдання на розвиток навички говоріння з дитячих періодичних видань

Про Михася та Люка Скайуокера

Михась і Дмитрик дружили з першого класу. На кожній перерві вони разом гралися: принісши з дому лего-фігурки, машинки, космічні кораблі, розбирали, складали з деталей щось нове. Шкодували тільки, перерви надто короткі.

Одного дня Дмитрик приніс до школи нових лего-чоловічків — йому подарували набір «Зоряні війни» на день народження. Там були і Люк Скайуокер, і клони, і Дарт Вейдер. Михась теж захопив із собою своїх джедаїв. Усю велику перерву друзі рятували галактику. Так захопилися, що незчулися, як минув час. Дзвінок на урок пролунав зовсім несподівано, тож Дмитрик і Михась похапцем повкидали чоловічків до рюкзаків і розбіглися.

Лише вдома Мишко виявив, що випадково захопив Дмитрикового Люка Скайуокера. Ой, як же він подобався хлопцеві! У нього були біляве волосся, чорний плащ та світловий меч! Мишкові давно хотілося мати такого. І він вирішив, що пограється з Люком кілька днів, а потім обов'язково поверне другові.

Наступного дня після першого ж уроку Дмитрик підійшов до Мишка:

— Ти не бачив мого Люка Скайуокера? Ми гралися ним учора... («Джміль». — 2015. — № 3).

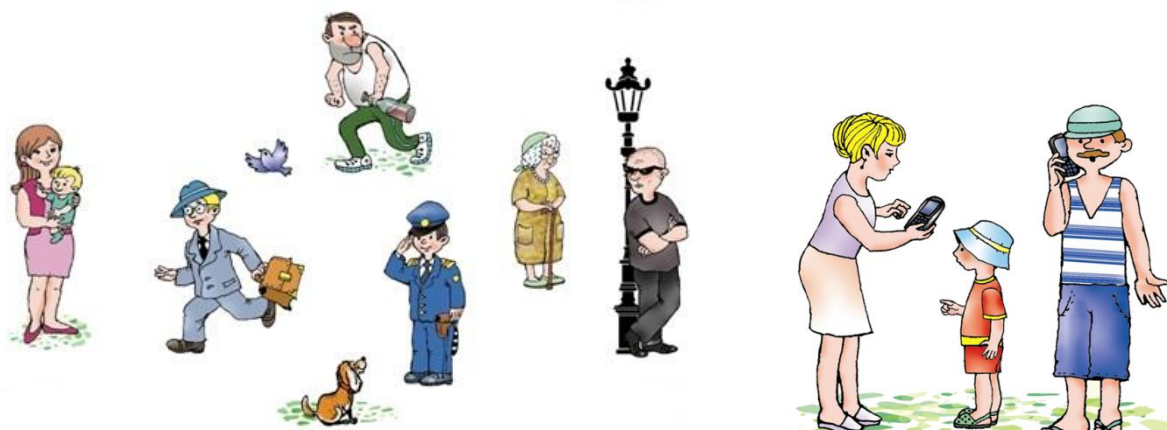
(Завдання: уявіть себе на місці хлопчиків, спробуйте відтворити їх розмову).

що

Я загубився! Я знайшовся! («Джміль». — 2014. - №3)

Завдання: Уяви, що ти загубився (загубив маму в магазині, у театрі, заблукав під час прогулянки в парку тощо). Що ти будеш робити? До кого звернешся по допомогу? Чим тобі може зарадити незнайома людина? Відтвори з другом розмову, яка допоможе тобі знайти рідних.

Бути справжнім українцем («Джміль». – 2015. - №1)

Завдання: скласти і розіграти діалог за картинками.

Складання зв'язних висловлювань за поданим початком

ЧИТАЙ-ЯРМАРОК

СІЧЕНЬ ПРИСВЯЧУЄМО КАЗЦІ

ПРИДУМАЙ САМ!
КОЛОБОК-II

Якось Колобок заблукав і прикотився до нас на урок. Учителька й каже:
— Колобок, Колобок...

Придумай продовження казки з веселим кінцем. Лише пам'ятай: "Казка вчить, як на світі жить". І неодмінно напиши на Читай-ярмарок, яка з казок твоя улюблена. Найталановитішого казкарика чекає подарунок.

УПІЗНАЙ!
Спробуй упізнати казки:

- "Пані Лисицька"
- "Тупий пан"
- "Ведмежа олія"
- "Мовчазний Петро"
- "Песик у кедах"
- "Рудий капелюшок"
- "Чорнявка і семеро велетнів"
- "Дощова служниця"

Читай-ярмарок приготував тобі, барвінчатко, чимало сюрпризів. Кожен місяць ми присвячуватимемо частинам великого дива — Читання. Січень — казці. Саме з неї ти починав знайомство з книжками.

«Барвінок». — 2009. - №7.

Складання текстів-розповідей за ілюстрацією

1. Жили-були Дід та Баба, і була у них курочка Ряба, а ще песик та киця, й онучка білолиця, а ще скриня та пічка, й комора невеличка, і свіженьке тісто, і червоне намисто, півник і курчата та ще друзів багато! Щоліта друзі та онуки приїжджали до Бабусі й Дідуса на гостину.

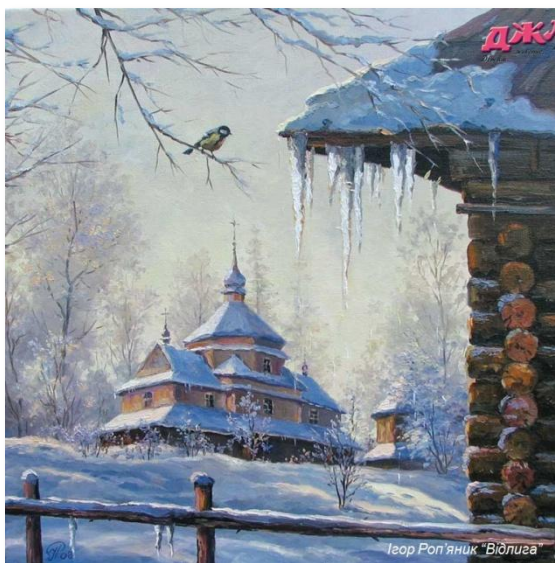
Розгляньте всю картину і складіть оповідку про літній відпочинок Джмелика та його друзів у селі («Джміль». – 2012. – №2).

2. Сюжетні ілюстрації для складання текстів-розповідей. У журналі пропонуються розгорнуті бесіди за ними та цікавий додатковий матеріал. Наявні також інтерактивні версії сюжетних картин.

«Джміль». – 2014. - № 5.

Складання текстів-описів за картиною

Відлига

Бесіда за картиною Ігоря Роп'яника.

Настала Пензликова черга розповісти, як мистецтво пробуджує наші почуття, показати, що картину можна не лише побачити, а й почути та відчувати. На вас чекає чарівний зимовий пейзаж Ігоря Роп'яника.

Застрибнемо у картину

Стриб! Ноги відразу потонули в глибокому снігу, який майже сягає колін, їх огорнув холод. А обличчя, навпаки, лоскочуть теплі промені сонечка. Вони виграють на довгих бурульках, що звисають з даху, й крапають, танучи. Чуєте

Картина Ігоря Роп'яника «Відлига» мелодію краплинок? Сніг зсунувся до краю стріхи. Що це означає? Після тривалих холодів настала відлига.

Запах свіжого весняного повітря підказує: зимі вже недовго лишилося панувати. Про це й синичка співає. Чуєте її пісню? Опишіть її. Підійдіть ближче, розгляньте жовте пір'ячко. Прислухайтесь, як рипить сніг під вашими ногами.

Пройдіть далі, туди, де багато снігу, візьміть його в руки. Який сніг на дотик? Холодний, вологий, рихлий. Відчуйте, як він пощипує долоньки. Зліпіть кульку або й цілого сніговика — це буде легко, адже сніг за теплої погоди стає м'яким, добре ліпиться, не розсипається.

Звук, що пролунав зненацька, змусив озирнутися, прислухатися, поглянути на церкву. Що це? Урочисто дзвонять дзвони. Сполохана синичка спурхнула з гілки. Чуєте, як тріпочуть маленькі крильця?

- Що вам іще пощастило почути? - Які запахи ви вловили?

За результатами пропонованої бесіди та доповнень діти складають текст-опис за картиною («Джміль». – 2016. - № 1).

Картини для складання зв'язних висловлювань із журналу «Джміль»

«Ходить Літо поміж квітів»,
художник – Ольга Кваша
(«Джміль». – 2015. - №3).

«У ранковому саяві»,
художник – Арнольд Лоурі
(«Джміль». – 2014. - №3)

Складання твору за спостереженням

Бесіда може стати основою заняття з художньо-естетичного розвитку, образотворчого мистецтва, природознавства, розвитку зв'язного мовлення, допоможе розвивати естетичний смак, мислення, комунікативну компетентність дітей, вчити їх розуміти й відчувати мистецтво. Розглядаючи картини, діти вчаться бути спостережливими, уважними до найменших деталей, зіставляють побачене у повсякденному житті й створене художником, розвивають креативність, мовлення, уяву.

Весняний день

Незвичайна прогулянка стежинками акварельних пейзажів

Весняні фарби

Сумна повернулася Наталочка з прогулянки. Швиденько скинула шапочку, шубку, чобітки і сіла грітися до печі, куди матуся щойно поставила пектися пиріг.

— І скільки ще лютуватиме цей мороз? — невдоволено буркотіла дівчинка. — Вже перші дні весни, а він усе не відступає й не відступає.

— А хочеш, доню, потрапити зараз у весняний день? — запитав татусь, почувши Наталоччині скарги.

— А хіба це можливо? — здивовано й водночас з надією промовила дочка і побігла мерщій до вікна.

— О, той, хто вміє фантазувати, може без проблем потрапити куди завгодно, — відповів, таємниче посміхаючись, тато. Давай візьмемо аркуш паперу, оці новенькі акварельні фарби і... поринемо у світ весняної блакиті, тепла сонячних променів, пахоців перших квітів...

— Тату, а чому саме акварель?

— Бо тільки ці фарби можуть створити відчуття прозорості, чистоти, свіжості кольору та форми. З'єднуючись із водою, акварельна фарба неначе живе своїм життям. Ось дивися — на палітрі темно-синя фарба. Я додаю крапельку води — і вона стала синьою, ще крапельку — і ми бачимо прозору блакить неба. А от для того, щоб виплести мереживо гілок та квіточок, просто необхідні гуашеві фарби і неодмінно тоненький пензлик. Ось, тримай!

- ***Як ви вважаєте, коли починається весна? Які її головні прикмети?***
- ***Поміркуйте, якби ви малювали весну, що зобразили б насамперед?***
- ***Якого кольору весна? Чому?***
- ***Відлига буває і взимку. Чим відрізняється весняне танення снігів від зимового?***
- ***Де раніше тане сніг? Чому?***
- ***Як святкують прихід весни тварини?***

Незвичайна прогулянка

Які барви у весни? Який у неї голос?

Не встигла Наталочка взяти пензлик і намалювати перші жовто-коричневі талинки, як на неї вже повіяло весною... Трішки білої фарби — і на пагорбі забіліли струнки берізки, зеленої — і вже вдалині височіють густі ялини, з ясно-блакитною фарбою з'явилося прозоре небо, а завдяки салатовому — перші ніжні листочки на кущику та перша травичка. Пірнаючи у білу, ясно-синю та жовту фарби, пензлик, скоряючись Наталоччиній уяві, вимальовував невеличкі барвисті килимки весняних квіток. А ось нарешті почулося і радісне щебетання пташок.

Дар'я Ревіна «Весняна вода»

Сергій Краєв «Весна»

Роман Романов «Весняний день»

- **Який голос у весни?**
- **Хто є солістами весняного хору?**
- **Чим весняні звуки в лісі відрізняються від звуків у місті?**
- **Спробуйте відтворити весняні звуки.**
- **Чому кажуть, що все радіє весні?**

Можливе прослуховування аудіозапису звуків весни.

Слухаючи цю чарівну музику та дивляючись у свою картину, Наталочка й не помітила, як подумки перенеслася з татком у весняний ліс, вірніше — на узлісся.

Берізки-красунечки

— Дерева і кущі навколо неначе мереживо — це тому, що їхні віти без листя. Дивись, татусю, от-от розкриються бруньки і з'являться маленькі тендітні листочки. А які ніжно-зворушливі цієї пори білокорі красуні берізки! Так і хочеться притулитися щокою до стовбура, почути тихий шепіт умитих росами віт. Мені здається, що це зовсім не берізка, а заворожена дівчина-красуня, — промовила Наталка.

► **Як ви гадаєте, чому Наталочка порівняла берізку дівчиною-красунею?**

► **Які берізки? Чим вони відрізняються від інших дерев?**

► **Чому переплетіння березових віт створює ніби мереживо?**

Квіточки немов сонечка

— Татусю, дивись! — залунав голосок Наталочки. — Ще подекуди лежить сніг, а на південних схилах доріг уже пробиваються маленькі жовті квіточки. Вони — немов малесенькі сонечка на коротких товстеньких ніжках.

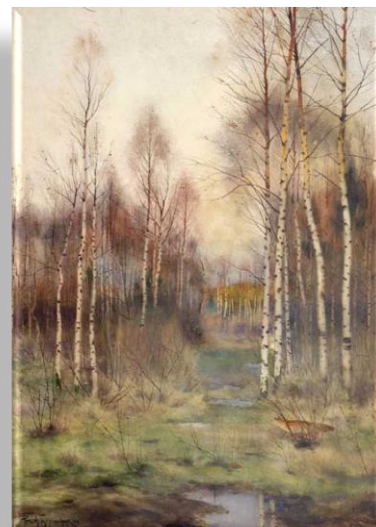
► **Які квіточки, схожі на малесенькі сонечка, знайшла Наталочка?**

► **Чим ці квіточки подібні до сонечка?**

► **Чому їхні пелюсточки добре видно?**

► **Опиши весняні квіточки-сонечка. Добери влучні слова-прикраси.**

— Це цвіте мати-й-мачуха, — сказав тато. — В ясну, як зараз, погоду, її квіточки розкриті, та досить хмарам закрити сонечко, як пелюстки цих квіток ураз стуляються.

Річард Берггольц
«Лісовий пейзаж»

Провісники весни

— Ой, таточку, обережніше! Тут іще якісь квіточки, не наступи на них, — озирнувшись, вигукнула донька.

— Чудово, ось і пролісок, — сказав тато, обережно відступивши вбік. — Ця лісова квітка справляє незабутнє враження. Неначе клаптики голубої блакиті неба впали на землю і засиніли на лісових галявинах. За свою красу пролісок потерпає від людей — його квіти нещадно зривають. Ця рослина стала рідкісною. Тож я здивувався, побачивши її тут.

Олександр Сердюков «Проліски»

Наталія Шайкіна «Проліски»

► Подивіться, яка гарна галявина пролісків! Помилуйтеся нею, доберіть влучні слова-прикраси. З чим іще можна порівняти галявинки пролісків? Як яскравіше розповісти про них?

► Чим особлива ця квітка?

► Чи можна назвати її ніжною? Тендітною? Стрункою?

► Чим пролісок відрізняється від мати-й-мачухи?

► Уявіть, що промайнув легенький вітерець, і дзвоники-проліски завели тиху розмову. Про що вони розповідають один одному? Чи є поряд їхні подружки-квіти? Які саме?

— А он біля берізок теж багато маленьких квіточок. Ходімо подивимось! — і Наталочка потягнула татка вперед.

П. Єськов «Підсніжники»

К. Нікольська «Підсніжники»

► Квіточки, які побачила Наталочка, називають провісниками весни. Як вони називаються? Чому ці квіточки зветься саме так?

► Опишіть квіточки. Які вони? На які квіти схожі? Чим?

► Чи можна назвати ці квіти сміливими? Сильними? Чому?

► Які ще квіточки можна назвати провісниками весни?

► Як нам зберегти весняні квіти? Чому їх слід оберігати?

► Як треба ставитися до природи? Чому?

— О, ці квітки — справжні посланці зеленоокої весни. Вони повідомляють усім, що прийшла радісна пора пробудження природи від зимового сну. Але квіточки підсніжників, так само, як і проліски, завдяки своїй красі, а також тому, що вони першими відкривають весняний карнавал квітів, користуються величезним попитом у городян. Їх зривають для продажу. Тож підсніжник потребує охорони.

Весняні ялинки

— Татусю, а ходімо до отих високих ялинок, що видніються вдалині. Мені й про них хочеться почути щось цікаве. Як ти вважаєш, вони вже прокинулися від зимового сну?

— Ялинки не поспішають це зробити. От наче і сонечко тепле, і небо поголубішало, та їх не обдуриш. Дерево немовби знає, що морози ще можуть повернутися. Тож пробуджує ялинку не сонце, а весняний день. Навесні дні стають довшими, ніж узимку. Ялинка хоч і спить, але відчуває це. І ось, нарешті, коли дні стають такі довгі, як їй потрібно, вона прокидається.

Роман Романов «Березень»

Віталій Зайцев «Весна»

- ***Як ви гадаєте, чи радіють ялинки приходу весни?***
- ***Як прокидаються ялинки? ► А як пробуджуються інші дерева?***
- ***Які ще дерева в лісі схожі на ялинки? Чим саме?***
- ***Хто пробуджує природу? ► Які прикмети весни ви побачили на картинах?***
- ***А які звуки почули, роздивляючись ці картини?***

— Татку, невже ялини зовсім не змінюють свого зеленого вбрання?

— Змінюють, але не одразу. Ялинці для того, щоб «переодягтися» — повністю замінити старі голочки на нові — потрібно 9 років.

— Ох і високі ж вони вирости!

— Це тому, що їх ніхто не чіпав, не рубав. От і росли вони у спокої собі на славу, нам на радість. А люди навчилися до свята робити штучні ялинки, щоб зберегти життя цих красунь. І це дуже добре.

Як пташки весну зустрічають?

І тут Наталочка почула веселий гомін пташок. Напевно, вони так весело гомонять тому, що додому повернулися!

- ***Які птахи навесні додому повертаються?***
- ***Як вони вітаються з батьківщиною? Як радіють приходу весни?***
- ***А як ми зустрічаємо птахів?***

— Дивись, таточку, вже й шпаки повернулися додому. Он який красень на березі сидить, мабуть, лагодить свою оселю, готується завести сім'ю.

— А чи знаєш ти, що шпаки дуже добре наслідують різні звуки? Вони можуть точно відтворити голоси не тільки різних тварин, а й людини, і не тільки слова, а й інтонацію.

— А горобці теж можуть наслідувати нас?

— Ні. Горобчики — пташки дуже заклопотані. Бачиш — цей шукає, що б самому попоїсти або віднести своїм діткам. А он той несе у дзьобі соломинку. Адже в березні горобчики збирають різні дрібні гіллячки та соломинки для майбутнього гнізда, а в середині квітня у них уже є пташенята. Тож горобці — працелюбні пташки. Хоч ми й звикли бачити в них лише

забіяк, та спостерігаючи за ними, переконаємося, що їхнє життя наповнене невтомною працею і піклуванням про себе й свою родину.

Оксана Кравченко «Горобці»

Олександр Прокопенко «Горобці»

- Як горобчики зустрічають весну? ► Як радіють приходу весни?
- Що роблять горобчики, зображені на картинах? Який у них настрій? Про що вони цвірінькають?
- Чи можна назвати картини з горобчиками веселими?
- З чого видно, що на картинах зображено весну?
- Чим особливі весняні картини?
- Чи можна сказати, що ці картини мають весняний настрій?
- А синичка теж працюювата?
- Так. Синичка виводить пташенят двічі на рік, і дуже піклується про них.

Барбара Фокс «Синиця влітку»

Людмила Неуступкіна «Синички»

- Опиши синичок, які зображені на картинах. ► Як ти вважаєш, який у них характер? ► Чим горобчики відрізняються від синичок? ► Який настрій передано на картинах? ► Чи можна сказати, що ці картини весняні? Чому?

З прогулянки — додому

— Та й забарилися ми з тобою! — спохопився тато. — Час повертатися додому, мабуть, уже й пиріг готовий.

— Ну як, мандрівники, сподобався вам весняний день?

— Дуже, матусю! Багато можна побачити і почути — варто лиш уявити собі те, чого дуже бажаєш!

- Сьогодні ми побачили картини з весняним настроєм. Який настрій у весни? Чому він саме такий? ► Як відрізнити весняні картини від зимових? ► Які барви у весни? ► Намалюйте свою картину з весняним настроєм і складіть текст про прихід весни.

**Завдання дитячих часописів,
спрямовані на опанування функціональними складовими мовної системи**

Фонологічний рівень

1. Чистомовка

ХАТ-ХАТ-ХАТ – махровий халат.

ХІТ-ХІТ-ХІТ – кріт вирив хід.

КАН-КАН-КАН – дикий кабан.

КОК-КОК-КОК – голубий клубок.

УСЬ-УСЬ-УСЬ – білий гусь.

АСЬ-АСЬ-АСЬ – маленький карась («Зростаємо разом». – 2010. – № 6).

2. Скоромовка

Півдня працював павучок,

Наткав павутинок пучок,

Почав помаленьку привчати

Панчішки плести павучаток (М. Заєць)

(«Малятко». – 1987. – №10)

(«Барвінок». – 2006. – № 1. – С. 18)

3. Вірш (нісенітниця) з алітерованими звуками

Краков'як

Із крамниці три ворони викрадали макарони.

Крамарі ворон карали, та ворони крали й крали,
не боялися покар... - Кар-р!

Але от одного разу крокодил приїхав КрАЗом,
розігнавши трьох ворон, викрав з краму макарон
І повіз в Мадагаскар... - Кар-р!

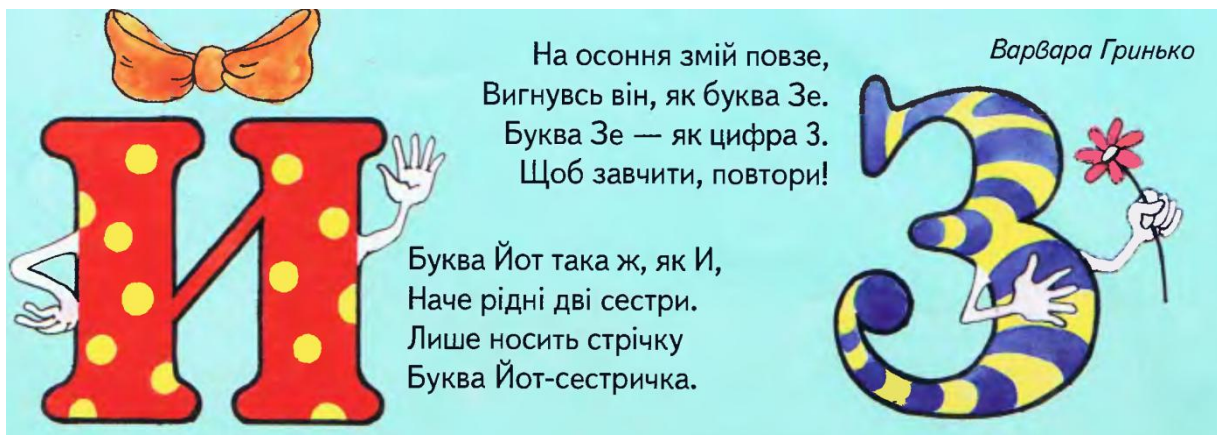
І тому без макарону зимували три ворони,

та не мерзли, позаяк танцювали краков'як («Соняшник». – 1993. – № 3-4.).

4. Матеріали до вивчення та закріплення вивчених мовних явищ, звуків і літер, що їх позначають

Знайдіть у вірші слова з апострофом
(«Джміль». – 2016. - №2).

Б'є Дем'ян
м'ячем по м'яті —
В'януть
пуп'янки пом'яті.

«Пізнайко». – 1997. – №6

Прочитайте, що ЇО та ЙО сказали про себе. Згадайте, кому з них яке висловлювання належить, та з'єднайте їх лініями («Джміль». – 2016. - № 5).

Наша пара може стояти на початку слова й складу.

Наша пара позначає м'якість приголосного перед О.

Ми ніколи не починаємо слів.

Наша пара позначає два звуки.

Ми не стоїмо після голосного.

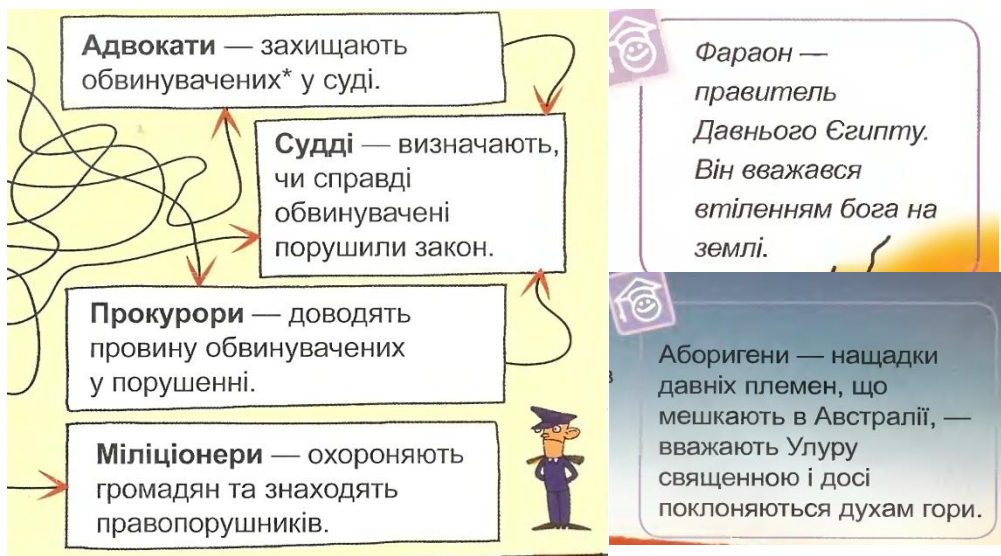
Можемо стояти і після голосного, і після приголосного.

«Жирафа Рафа». – 2012. – №2

Лексичний рівень

1. Словникова робота

Професор Крейд». — 2009. - № 11.; 2009. - № 9; 2009. - №6.

2. Завдання на збагачення словникового запасу школярів (визначення правильного лексичного значення)

Тест

- 1) *городина - садовина*
це: квіти, овочі, фрукти
- 2) *помаранчі - цитрини*
це: апельсини, ананаси, лимони
- 3) *тридев'яте царство - тридесяте господарство*
це: вісімнадцяте царство, тридцяте царство, двадцять сьоме царство
- 4) *скроні - вилиці*
це: веки (рос.), виски (рос.), скулы (рос.)
- 5) *пацятко - пацючатко*
це: курча, шуреня, порося
- 6) *лісник - лісовик*
це: міфічна істота, доглядач лісу, працівник деревообробного підприємства
- 7) *шульга - лівер*
це: лівша, права рука людини, печінка і нирки, які вживають у їжу (*Барвінок. — 2011. - № 5. — С. 10*).

3. Завдання на роботу з омонімами

Ви вже чули про слова, які звучать однаково, а означають різне? Так, це омоніми. Знайдіть їх у віршиках (*«Джміль». — 2005. — № 2*).

На *косі* трава росте,
Пляж найкращий на *косі*.
Поки ще трава в *росі*,
Із *косою* йде на *косу*
Хлопець той,
Що трави косить. (*А. Свашенко*)

Зайчик *косий*
дивиться *скося*,
Як дівчинка з *косою*
За піщаною *косою*
Косить сіно *косою*.
(Я. Щоголів)

Галі матуся голівку чесала,
Стрічки яскраві в *коси* вплітала.
Зирка в люстерко Галинка мала.
Ой яка ж гарна, яка чепурна!

Знайди однакові за написанням слова, але різні за значенням
(«Жирафа Рафа». – 2012. – № 1).

Мама лисиця вчить своїх малят про омоніми

1. Вчителька розказувала про чудесний Луцький замок і про те, що на ньому великий замок.
2. Роман читав роман про козаків.
3. «Тихо!» – сказав учитель, але промовив це він дуже тихо.

4. Вправи для роботи з антонімами

Прочитай веселі віршовані рядочки і добери слова, які мають протилежне до виділених слів значення:

Поки я **знайшов** гриби,
То корзину
Довго **вгору** Петрик ліз,
Та за мить скотився («Малятко». – 2007. – № 3).

Книжечка прочитала віршики, а Джмелик у кожному знайшов пари слів з протилежними значеннями. Спробуйте й ви це зробити.

Повна валіза **пишається**:
У мандри далекі **збирається**.
Та не заздрить їй **порожня**:
Вдома відпочити можна («Джміль». – 2014. – № 2).

5. Відгадування загадок

На галявинці в гайочку
Визирають з-під
листочка,
Ще й червоні мають
щічки.
Здогадалися?
\\пжпнпз\\

Лісом, лугом та полями
Йде зеленими стежками
І пісні птахам разносить,
Ще й дарує травам роси,
Розсипає диво-квіти.
Хто це? Ну звичайно...
\\ошп\\

У квітах чи у житі
Завжди гудуть-літають,
Маленькі, працьовиті
Нектар вони збирають.
\\пгожрр\\

«Пізнайко». – 1997. – № 6

6. Завдання для роботи з фразеологізмами

Пригадай та запам'ятай

Назва частини тіла або органа людини	Вираз	Значення
Голова	з ніг до голови	повністю, цілком
Волосся	волосся стало дибом	хтось перелякався
Обличчя	на обличчі написано	зрозуміло без слів за виразом обличчя
Очі	не вірити своїм очам	здивуватися побаченому
Ніс	похнюпити носа	засмутитися
Вуса	намотати на вус	усвідомити, запам'ятати
Рот	наче води в рот набрати	мовчати
Губи	накопити губи	обурюватись, ображатися
Зуби	зуб на зуб не попадає	дуже холодно
Язик	проковтнути язика	бути не в змозі говорити
Вуха	пропускати повз вуха	не слухати, не звертати уваги
Шия	висіти на шиї	зловживати чияюсь допомогою
Плечі	мати голову на плечах	розсудливо діяти
Груди	бити себе в груди	енергійно доводити щось
Серце	не брати близько до серця	не турбуватися
Живіт	набивати живіт	наїдатися
Спина	гнути спину	важко працювати
Рука	на всі руки майстер	вправний та умілий майстер
Долоня	видно, як на долоні	видно дуже добре
Пальці	по пальцях можна порахувати	дуже мало чогось
Нога	поставити на ноги	виростити
П'ята	накивати п'ятами	втекти

«Джміль». – 2012. – № 2

Гра "Закінчи правильно речення"

Джмелик. Пане Поете, а я придумав цікаву гру для дітей. Ось послухайте, яку.

Перший етап гри

Я читатиму початок речення і два варіанти його закінчення. Завдання — обрати правильний варіант.

Даринка дуже образилася на свого брата. Вона...

- а) накопили губи;
- б) нафарбувала губи.

Сергійко пропускав слова мами ...

- а) крізь вуха;
- б) повз вуха.

Олег не вимовив ані слова, ніби ...

- а) чаю в рот набрав;
- б) води в рот набрав.

"В тебе ж є голова ..."

- а) на плечах;
- б) на шиї.

Мама сказала Олі:

- а) "Не бери близько до серця";
- б) "Не хапай близько до серця".

Олег мовчав, наче ...

- а) язика проковтнув;
- б) язика загубив.

Вдарив грим. Олексійко так налякався, аж ...

- а) волосся повипадало;
- б) волосся стало дибом.

"Обіцяю: більше так робити не буду", — хлопчик бив себе ...

- а) у живіт;
- б) у груди.

Було прикро. Хлопчик ...

- а) почухав носа;
- б) похнюпив носа.

"Так робити не годиться, — сказала мама. — Намотай це собі..."

- а) на вус;
- б) на вухо.

Він доклав багато сил, щоб виховати сина, щоб його на ноги ...

- а) поставити;
- б) підвести.

Дощові дні літку можна полічити ...

- а) по пальцях;
- б) на калькуляторі.

Батько в Тарасика був майстер ...

- а) на всі руки;
- б) на свої руки.

Він так змерз, аж ...

- а) зуб хитався;
- б) зуб на зуб не попадав.

Другий етап гри

Діти діляться на дві команди. Ведучий бере в руки ляльку та по черзі викликає гравців кожної команди, пропонуючи доторкнутися до будь-якої частини тіла цієї ляльки та назвати її, а команда-суперник має пригадати фразеологічний вираз з цим словом.

За кожну правильну відповідь команда отримує паперову квіточку. Перемагають ті, в кого "букет" виявиться більшим.

Морфологічний рівень

1. Вправи на словотворення

Допиши слова, що починаються на «сніг», користуючись підказками

с н і г [] [] [] []

Цей сніг може падати день без упину.

с н і г [] [] [] []

Оцей сніг за ніс собі має морквину.

с н і г [] [] [] []

На цьому снігу можна взимку кататись.

с н і г [] [] [] []

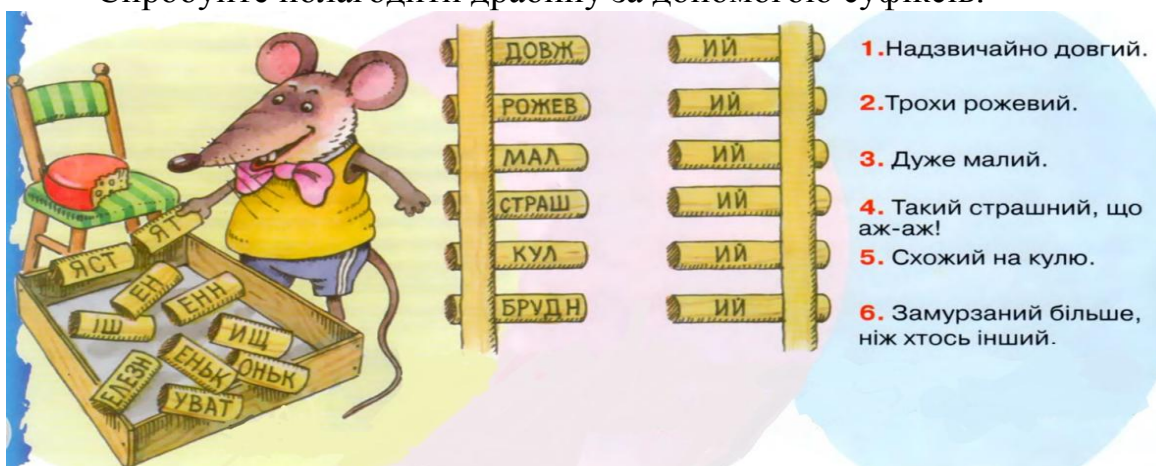
Цей з Дідом Морозом приходить на свято («*Стежка*». – 2009. – № 4).

Знайдіть у рядку зайве і поясніть свій вибір («*Барвінок*». – 2012. - № 3): *Гірка, горішній, гора, вгорі, гірський, горе.*

Допоможи правильно утворити прикметники («*Барвінок*». – 2008. – № 3):

Рахів – рахівський, Мукачеве – ... , Улич – ... , Кіцмань – ... , Белз – ... , Павлиш – ... , Ков'яги – ... , Маріуполь – ... , Темрюк – ... , Ялта – ... , Золотий Потік – ...

Спробуйте полагодити драбину за допомогою суфіксів:

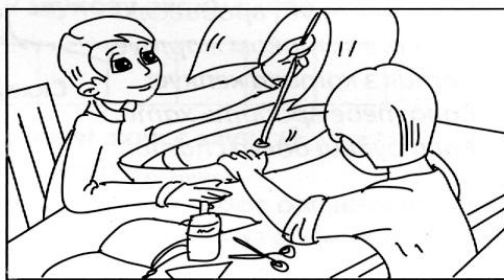

1. Надзвичайно довгий.
2. Трохи рожевий.
3. Дуже малий.
4. Такий страшний, що аж-аж!
5. Схожий на кулю.
6. Замурзаний більше, ніж хтось інший.

«*Барвінок*». – 2006. – № 1. – С. 10

2. Формування і закріплення поняття про речення

Роздивись малюнки. Придумай до кожного малюнка речення за схемою.
У тебе вийде цікава розповідь за малюнками.

«*Жирафа Рафа*». – 2012. – № 2

3. Робота з деформованим текстом

Віднайди закінчення до кожного вірша («Джміль». – 2004. – № 3).

Має Галя добру звичку –

Класти книжку на ..

Я поклала спати кішку

У м'яке дитяче ...

Я недавно кремом білим

Замастив красивий ...

— Ти, Надієчко, не плач,

Я ввімкну тобі ...

— Обережним будь, Іванку,

Не розбий з варенням ...

До землі зігнулась гілочка,

Як по ній пробігла ...

Шафу, двері, чобіток

Ремонтує ...

Усміхнулася Лукерка,

Як поглянула в ...

Слова для довідок: люстерко, килим, молоток, приймач, банку, поличку, ліжко, білочка.

ЧИТАЄМО

Вибери із дужок потрібні слова, які підходять за змістом та римою, і підкресли або впиши їх у рядок. Прочитай віршик.

Суничка
Наталка Книшова

Я — ягідка-_____ (помідорка, суничка, грушка)
Червоні в мене _____ (щічки, ручки, ніжки)
Росту я у _____ (пісочку, полі, лісочку)
Накрилася _____ (листочком, грибочком, парасолькою)
Галинка он _____ (сидить, стоїть, гуляє)
Мене, мабуть, _____ (виглядає, шукає, знайшла)
Я за пеньок сховаюсь —
У піжмурки пограюсь!

19

4. Завдання на редагування речень

Дерево узнають по плодах,
а школяра — по оцінках.

Прия́телів тьма, а шпаргалки нема.

Сміливому — Інтернет по коліна.

Він ні у воді не втоне, ні у вогні
не згорить, ні у мережі не заблукає.

Друзі пізнаються на контрольній.

Доки сонце зійде, комп'ютер очі виїсть.

У голові йому рінгтони цвірінькають.

Не голова, а два навушники
і кепка зверху.

До народних приказок
пробралися чужі слова. Віднови їх.
горобці; людину — по ділах; друга; ро-
са; вуха і шапка; в біді; море, у лісі.

«Барвінок». – 2011. – №1

"Ми з братом взяли́ся за руки
й пішли в різні боки".

"У порожній бочці було
п'ятдесят кілограмів меду".

"Васько катався на велосипеді
з невивченими уроками".

"Північний Льодовитий океан
дуже замерзнутий".

"У далечині чорніло щось біле".

"Моя бабуся працює дояркою,
а дідусь — трактором".

"Мама звеліла мені вимити
шию до пояса".

"Мій старший брат молодший
від мене на два роки".

"Птахи допомагають нам
дзьобати комах".

Додаток М

**Навчальна програма спецкурсу
«Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»**

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
КАФЕДРА ЛІНГВОМЕТОДИКИ ТА КУЛЬТУРИ ФАХОВОЇ МОВИ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з навчальної роботи
Л. М. Янович
“ ”
2015 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
"АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ "**

Галузь знань 0101– Педагогічна освіта
Напрямок підготовки ~~7.01010201~~ Початкова освіта

2015-2016 навчальний рік

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» є логічне поглиблення, доповнення відповідного розділу вузівського курсу «Методика викладання української мови в початкових класах», що дає можливість практично заглибитись у методику формування комунікативної компетентності молодших школярів, навчити планувати цей процес, реалізувати його й таким чином підвищити методичну компетентність майбутніх учителів щодо формування комунікативної компетентності учнів, зокрема засобами дитячої періодики. Зауважимо, що курс «Методика викладання української мови в початкових класах» передбачає роботу зі студентами 3-4 курсів у напрямку забезпечення обізнаності студентів щодо розвитку мовлення молодших школярів, формування їх комунікативної компетентності. Проте обмежена кількість годин, виділених на читання курсу, не дозволяє на належному рівні сформувати теоретичний рівень знань студентів і особливо їх практичні навички. Саме курс «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» сприяє вирішенню цієї проблеми.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» є:

- Поглиблення та розширення теоретичних знань з методики розвитку мовлення молодших школярів у світлі сучасних вимог.
- Удосконалення вмінь укладати системи вправ з розвитку мовлення учнів за різними темами відповідно до нової програми та їх ефективно впроваджувати.
- Формування в студентів умінь, спрямованих на розробку матеріально-дидактичного забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів.
- Підвищення ефективності методики проведення майбутніми вчителями уроків розвитку української мови, літературного читання та розвитку зв'язного мовлення в сучасній початковій школі.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

- психологічні та лінгводидактичні основи навчання української мови в початкових класах;
- зміст шкільних програм та підручників з рідної мови в цілому та розділи, що стосуються розвитку мовлення зокрема;
- принципи, методи та прийоми розвитку мовлення та формування комунікативної компетентності молодших школярів;
- особливості структури уроків навчання грамоти, української мови, літературного читання, позакласного читання та розвитку зв'язного мовлення;
- передовий педагогічний досвід та новинки науково-методичної літератури з проблем формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Студенти повинні **вміти:**

- демонструвати володіння системою знань з методики викладання української мови в цілому та з розвитку мовлення молодших школярів зокрема, а також сукупністю необхідних умінь та навичок для реалізації здобутих знань у майбутній професійній діяльності;
- добирати системи вправ з розвитку мовлення, обґрунтувати методику їх проведення на відповідному етапі засвоєння школярами знань, формування умінь та навичок;
- самостійно розробляти конспекти уроків різних видів і типів із введенням вправ з розвитку мовлення та проводити їх у школі;
- використовувати найефективніші методи та прийоми ознайомлення школярів з мовними явищами та формувати в учнів навички культурного толерантного спілкування;
- добирати та виготовляти різноманітні дидактичні матеріали, засоби унаочнення до уроків української мови та розвитку зв'язного мовлення з дитячої періодики;
- впроваджувати елементи передового педагогічного досвіду, працювати над психолого-педагогічною та методичною літературою;
- орієнтуватися в документах Міністерства освіти і науки, що регламентують роботу початкової школи в напрямку формування комунікативної компетентності учнів.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1,5	Галузь знань 01 Освіта	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність 013 Початкова освіта	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		5-й	5-й
Загальна кількість годин - 54		Семестр	
		9-й	9-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: 2 аудиторних – 18 самостійної роботи студента - 36	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	4 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	6 год.
		Лабораторні	
		- год.	- год.
		Самостійна робота	
		36 год.	42 год.
		Індивідуальні завдання: - год.	
Вид контролю: МКР, залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 18/36;
- для заочної форми навчання – 12/42.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів

Тема 1. Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів

Комунікативне спрямування початкового курсу української мови.

Комунікативні вміння та умови їх формування.

Наукові основи укладання системи вправ з розвитку мовлення молодших школярів.

Система вправ з розвитку мовлення (напрями, види вправ).

Напрямки роботи з розвитку мовлення на вимовному рівні.

Тема 2. Методика розвитку діалогічного мовлення школярів

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності особистості.

Особливості діалогічного мовлення.

Навчально-мовленнєві ситуації, їх роль у процесі розвитку діалогічного мовлення учнів.

Ситуативні завдання і вправи. Інструкції. Мовно-мовленнєва підтримка.

Тема 3. Методика організації роботи з деформованими текстами

Робота зі структурно деформованим текстом.

Робота зі стилістично деформованим текстом.

Редагування як ефективний прийом формування синтаксичних умінь школярів. Варіанти завдань редагування.

Структура уроку роботи з деформованим текстом.

Тема 4. Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків

Критерії добору малюнка, серії малюнків як джерела для побудови тексту-розповіді.

Методика роботи над планом.

Укладання робочих матеріалів за змістом малюнків серії.

Пропедевтична орфографічна робота.

Структура уроку побудови тексту-розповіді за малюнком (серією).

Тема 5. Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини

Критерії добору репродукцій художніх полотен як джерела для мовленнєвої діяльності молодших учнів.

Формування вмінь «читати» зміст репродукції картини.

Методичні особливості структури уроку побудови тексту-опису.

Мовленнєві ігри, їх значення для розвитку мовленнєвої компетентності школярів.

Тема 6. Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі

Добір об'єктів для спостережень як джерела мовленнєвої діяльності учнів.

Способи організації спостережень за предметами та явищами природи.
Методика організації екскурсії в природу.

Види супровідної мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Методичні особливості структури уроку побудови текстів різних типів на основі спостережень у природі.

Тема 7. Модульна контрольна робота

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лк	пр	с.р		лк	пр	с.р
Модуль 1								
Змістовий модуль 1								
Тема 1. Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів.	10	4		6	10	2		8
Тема 2. Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	8		2	6	8	2		6
Тема 3. Методика організації роботи з деформованими текстами.	8		2	6	8		2	6
Тема 4. Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	8		2	6	8		2	6
Тема 5. Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	10		4	6	10	2		8
Тема 6. Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	8		2	6	8			8
Тема 7. Модульна контрольна робота.	2		2		2		2	
Разом за змістовим модулем 1	54	4	14	36	54	6	6	42
Усього годин	54	4	14	36	54	6	6	42

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	2
2.	Методика організації роботи з деформованими текстами.	2
3.	Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	2
4.	Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	4
5.	Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	2
6.	Модульна контрольна робота.	2
	Усього	14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів.	6
2.	Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	6
3.	Методика організації роботи з деформованими текстами.	6
4.	Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	6
5.	Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	6
6.	Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	6
	Усього	36

7. Індивідуальні завдання

1. Мікровисловлювання в системі підготовчих вправ для навчання діалогічного мовлення.
2. Дайте тлумачення тези «Вивчення початкового курсу української мови комунікативно спрямоване».
3. Доберіть матеріал із дитячих періодичних видань, спрямований на розвиток діалогічного мовлення школярів.
4. Дайте визначення поняття «текст», окреслити основні ознаки тексту.
5. Укладіть тести до теми «Типи текстів за метою висловлювання» (для школярів 3-4 класів).
6. Доберіть тексти з дитячої періодики для перевірки сформованості аудіативних умінь школярів (по 3 тексти для кожного класу).

7. Укладіть систему вправ із дитячих періодичних видань для роботи з деформованим текстом.
8. Побудуйте бесіду за змістом малюнка з підручника «Літературне читання» (3 клас, малюнок за вибором).
9. Розкрийте особливості роботи за сюжетним малюнком.
10. На основі опрацьованої літератури запропонуйте різноманітні джерела для побудови текстів-описів у практиці початкової школи.
11. Побудуйте бесіду за змістом сюжетного малюнка з дитячого періодичного видання (малюнок і видання за вибором).
12. Запропонуйте художні полотна авторів, які, на вашу думку, варто пропонувати учням для ознайомлення.
13. Доберіть із дитячого журналу «Джміль» зображення картин, доречних для використання на уроках розвитку зв'язного мовлення.
14. Охарактеризуйте психологічні основи розвитку спостережливості в молодших школярів.
15. Аргументуйте, чому на етапі підготовки учнів до побудови тексту і в ході проведення екскурсії в природу бажано широко залучати літературні активізатори.
16. Поміркуйте над доцільністю пропонування учням будувати тексти-описи, розповіді, міркування на одну і ту ж або подібну тему із оточуючого життя.
17. Укладіть бібліографічний покажчик статей за темами курсу, надрукованих у науково-методичній періодиці за останні 5 років.
18. Підготуйте виступ з оглядом найцікавіших, на Ваш погляд, статей за темами курсу.
19. Укладіть орієнтовний перелік дитячих періодичних видань, які, на Вашу думку, будуть корисними для розвитку комунікативної компетентності школярів.
20. Укладіть систему вправ за матеріалами дитячих періодичних видань, спрямовану на розвиток комунікативної компетентності учнів.

8. Контрольні завдання

1. Виконання завдань контрольної роботи за підсумками курсу.
2. Написання планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячих періодичних видань.
3. Захист індивідуальних початково-дослідних завдань.
4. Підсумковий метод контролю – *залік*

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс з дисципліни.
2. Тематичні папки з ілюстративним матеріалом.
3. Друковані та електронні матеріали дитячих періодичних видань.
4. Зразки конспектів уроків з української мови та розвитку зв'язного мовлення в 1-4 класах.
5. Зразки кращих студентських творчих робіт.
6. Відеозаписи уроків з розвитку мовлення в початкових класах.
7. Навчально-методична література за темами курсу.

11. Рекомендована література

Базова:

1. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів / В. І. Бадер. – К. : АПН, 2000. – 316 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – 268 с.
3. Методика викладання української мови: Навч. посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.; За ред. С. І. Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. / [ред. М. С. Вашуленко] . – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
5. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.

Допоміжна:

1. Большакова І. Ситуативно-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови / І. Большакова // Почат. шк. – 2002. – № 10. – С. 9-12.
2. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів / М. С. Вашуленко // Почат. шк. – 2009. – №1, 2.
3. Вороненко Л. Вчимося читати картину / Л. Вороненко, Т. Ігнатенко // Почат. шк. – 2005. – №3. – С. 25 – 26.
4. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови / С. Дубовик // Почат. шк. – 2003. – № 7. – С. 19-22.
5. Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення / Т. Ігнатенко // Почат. шк. – 2006. – № 2.
6. Кидисюк Н. Розвиток зв'язного мовлення (перекази). 4 клас. / Н. Кидисюк // Почат. шк. – 2007. – №11. – С.12 – 15.
7. Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови / Ж. Крайнова // Почат. шк. – 2003. – № 11. – С. 24-26.
8. Красоткіна Н. Вчимося писати твори. Нестандартні уроки розвитку мовлення у 3 – 4 класах / Н. Красоткіна. – К. : Інтерпрес ЛТД, 1999. – 63 с.
9. Курач Л. Ситуативні ролі – позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів / Л. Курач, О. Прищепа // Почат. шк. – 2005. – № 10.
10. Лах Н. Удосконалення знань учнів про тексти-описи (урок розвитку зв'язного мовлення) / Н. Лах // Почат. шк. – 2007. – №11. – С. 9 – 11.
11. Лещенко Г. Комунікативні завдання на уроках мови / Г. Лещенко, Л. Іванова. – К. : Шкільний світ, 2009. – 125 с.
12. Лобчук О. Знання про текст як система орієнтирів у побудові висловлювань різних типів / О. Лобчук // Почат. шк. – 2002. – № 4.
13. Лобчук О. Перевірка і оцінювання зв'язних висловлювань молодших школярів / О. Лобчук // Почат. шк. – 2004. – № 3.
14. Лобчук О. Складання твору за спостереженнями / О. Лобчук // Почат. шк. – 2005. – № 1.
15. Лобчук О. Складання твору за художньою картиною / О. Лобчук // Почат. шк. – 2003. – № 3.
16. Лобчук О. Усний переказ як засіб розвитку зв'язного мовлення / О. Лобчук // Почат. шк. – 2002. – № 2.
17. Логачевська С. Диференційовані завдання на уроках розвитку мовлення / С. Логачевська // Почат. шк. – 2004. – № 5. – С. 16 – 19.
18. Москаленко Н. А. Застосування ігрових та мовленнєвих ситуацій / Н. А. Москаленко // Почат. шк. – 1990. – № 2. – С. 24-26.
19. Онищенко О. Робота за ілюстрацією як засіб розвитку зв'язного мовлення першокласників / О. Онищенко // Почат. шк. – 2000. – № 2. – С. 7 – 9.
20. Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів / О. Петрик // Почат. шк. – 2005. – № 11.
21. Пономарьова К. І. Розвиток зв'язного мовлення учнів 1 – 4 класів / К. І. Пономарьова // Почат. шк. – 2007. – № 2.

22. Пономарьова К. І. Формування в молодших школярів умінь будувати зв'язні висловлювання / К. І. Пономарьова // Почат. шк. – 2005. – № 11.
23. Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності в учнів 3 – 4 класів на уроках розвитку мовлення / К. Пономарьова // Почат. шк. – 2007. – № 10. – С. 11 – 15.
24. Сидор Е. Вправи для розвитку в учнів загальномовленнєвих, комунікативних текстотворчих умінь / Е. Сидор // Почат. шк. – 2001. – № 6.
25. Химинець В. Інновації в початковій школі / В. Химинець, М. Кірик. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 312 с.

Інформаційні ресурси

26. Державний стандарт початкової загальної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р., № 462. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.
27. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Додаток до наказу МОН України від 19.08.2016 №1009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-%D1%96.pdf>.

Додаток Н

ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТА
за спеціальністю 7.01010201 Початкова освіта, з галузі знань 0101 Педагогічна освіта

№ з/п	НАЗВА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	Розподіл за семестрами			Кількість кредитів ECTS	Загальний обсяг	Контрольні (модульні) роботи	Кількість годин					Розподіл аудиторних годин на тиждень за курсами і семестрами	
		Екзамени	Заліки	Курсові роботи				Аудиторних				Самостійна робота / Індивідуальна робота	V курс	
								Всього	у тому числі:				Семестри	
									лекції	лабораторії	практичні / семінари		1	2
													Кількість тижнів в семестрі	
													10	11

1. 1. Дисципліни соціально-гуманітарної підготовки														
1. 1. 1. Нормативна частина														
1	Українознавство	1			1,5	54	1	18	8		10	36	2	
2	Інтелектуальна власність		2		1,0	36	1	12	6		6	24		1
Разом за нормативною частиною:					2,5	90	2	30	14	0	16	60	2	1
Всього по гуманітарним та соціально-економічним дисциплінам					2,5	90	2	30	14	0	16	60	2	1
1.2. Дисципліни фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки														
1. 2. 1. Нормативна частина														
3	Етнопедagogіка		2		1,5	54	1	18	8		10	36		1,5
4	Основи літературознавства	1			1,5	54	1	18	8		10	36	2	
5	Цивільний захист		2		1,0	36	1	12	4	4	4	24		1
6	Охорона праці в галузі	2			1,0	36	1	12	6		6	24		1
Разом за нормативною частиною:					5,0	180	4	60	26	4	30	120	2	3,5
Всього по дисциплінам природничо-наукової (фундаментальної) підготовки:					5,0	180	4	60	26	4	30	120	2	3,5
1. 3. Дисципліни професійної і практичної підготовки														
1. 3. 1. Нормативна частина														
7	Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів		1		1,5	54	1	18	4		14	36	2	
8	Нові технології навчання математики в початкових класах		1		2,0	72	1	24	10		14	48	2	
9	Сучасна російська мова з технологіями викладання		1		1,0	36	1	12	6		6	24	1	
10	Сучасна українська мова з технологіями викладання	2			3,0	108	1	36	12		24	72		3
11	Технології вивчення валеології		2		1,0	36	1	12	6		6	24		1
12	Технології викладання Людина і світ	1			1,0	36	1	12	6		6	24	1	
13	Технології викладання природознавства		1		1,5	54	1	18	6		12	36	2	
14	Технології викладання трудового навчання		2		1,0	36	1	12	6		6	24		1
Разом за нормативною частиною:					12,0	432	8	144	56	0	88	288	8	5

1.3.2. Варіативна частина ¹													
Дисципліни самостійного вибору університету													
15	Методика лінгвістичного аналізу		1		1,5	54	1	18			18	36	2
16	Курсова робота			1	1,0	36		0				36	*
Разом за дисциплінами самостійного вибору університету:					2,5	90	1	18	0	0	18	72	2
Дисципліни вільного вибору студента зі спеціалізацією «Інформатика»													
17	Аналіз даних	1,2			5,0	180	2	60	10	50		120	2
18	Бази даних	2	1		5,0	180	2	60	10	50		120	2
19	Інтелектуальні системи		2		3,0	108	1	36	10	26		72	3
20	Технології викладання інформатики в початковій школі	1,2			4,0	144	2	48	10		38	96	2
Разом за дисциплінами вільного вибору студента:					17,0	612	7	204	40	126	38	408	6
Разом за варіативною частиною:					19,5	702	8	222	40	126	56	480	8
Всього по дисциплінам загально-професійної підготовки:					31,5	1134	16	366	96	126	144	768	16
Практика													
1	Педагогічна практика				12,0	432		0				432	*
2	Обчислювальна практика				3,0	108		0				108	*
Загальна кількість по практиці:					15,0	540	0	0	0	0	0	540	0
Державна атестація													
1	Інформатика з методикою викладання в початковій школі або підготовка та захист дипломної роботи				3,0	108		0				108	*
2	Комплексний екзамін із окремих методик початкової освіти				3,0	108		0				108	*
Всього по державній атестації:					6,0	216	0	0	0	0	0	216	0
Загальна кількість за нормативною частиною:					19,5	702	14	234	96	4	134	468	12
Загальна кількість за варіативною частиною (за вибором університету):					2,5	90	1	18	0	0	18	72	2
Загальна кількість за варіативною частиною (за вибором студента):					17,0	612	7	204	40	126	38	408	6
Загальна кількість:					60,0	2160	22	456	136	130	190	1704	20
Кількість екзаменів:		10										5	5
Кількість заліків:			12									6	6
Кількість курсових робіт:				1								1	0

Примітки:

1. Замість складання державного екзамену студент має право захищати дипломну роботу;
2. Перелік дисциплін за вибором університету може бути змінений рішенням Вченої Ради університету;
3. Вчена Рада факультету (навчально-наукового інституту) схвалює та подає на затвердження Вченій Раді університету:
 - 3.1. Перелік і програми дисциплін за вибором студентів з наступним внесенням до робочого навчального плану;
 - 3.2. Календарні терміни проведення практик;
 - 3.3. Програми навчальних дисциплін і практик;
 - 3.4. Програми державних екзаменів і інструкції щодо написання дипломних робіт;
 - 3.5. Кількість лекційних, семінарських, практичних і лабораторних годин в межах встановленої у навчальному плані кількості аудиторних годин.

Директор навчально-наукового інституту

Литвинов В. Є.

¹ Дисципліни варіативної частини навчального плану змінюються відповідно до спеціалізації («Образотворче мистецтво», «Англійська мова», «Практична психологія»)

АНКЕТА

**Використання дитячих періодичних видань
у навчальному процесі початкової школи**

Шановний вчителю! Кафедра педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка проводить дослідження серед вчителів початкової школи з проблем формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з дитячими періодичними виданнями.

Ми не оцінюємо Вашу роботу чи діяльність навчального закладу, в якому Ви працюєте. Тому просимо об'єктивно поставитися до заповнення анкети, адже від цього залежатиме поліпшення якості освіти.

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Вчитель _____ класу ЗОШ _____

Стаж роботи _____

1. Які дитячі періодичні видання Ви знаєте?

2. Як Ви ставитесь до використання дитячих часописів у навчально-виховному процесі початкової школи? _____

3. Яку художню та пізнавальну літературу читають Ваші учні? _____

4. Чи виписують батьки учнів класу для своїх дітей періодичні видання? Якщо так, то які?

5. Які дитячі видання, на Вашу думку, користуються найбільшою популярністю серед учнів початкової школи? _____

6. Як Ви ставитесь до створення у класі "Куточка книги"? Чи помістили б Ви до нього дитячі періодичні видання? _____

7. Які дитячі журнали та газети Ви б порекомендували передплатити шкільній бібліотеці?

8. Оцініть доцільність ознайомлення школярів із новинками дитячих періодичних видань за 5-бальною шкалою? _____

9. Якими джерелами Ви користуєтесь у процесі підготовки до уроку? Вкажіть.

10. Чи використовуєте Ви на уроках української мови, читання чи уроках розвитку зв'язного мовлення завдання з дитячої періодици? Якими виданнями Ви послуговуєтесь?

11. Як сприймають учні матеріал дитячих журналів та газет на уроках? _____

12. Які завдання дитячих періодичних видань Ви вважаєте корисними для поглиблення мовних знань та розвитку мовленнєвих умінь школярів? _____

13. Які, на Вашу думку, дитячі періодичні видання позитивно впливають на розвиток мовлення дітей? _____

14. Які матеріали, спрямовані на розвиток культури мовлення молодших школярів, Ви б хотіли бачити у сучасних періодичних виданнях? _____

15. Як, на Вашу думку, може вплинути використання завдань із дитячих періодичних видань на навчально-виховний процес? _____

*Примітки _____

Дякуємо за відповіді

АНКЕТА
Шановні студенти!

Просимо Вас дати відповіді на запитання, які з'ясовують особливості загальної обізнаності майбутніх учителів початкової школи щодо проблеми застосування дитячої періодики у професійній діяльності. Ваші відповіді допоможуть удосконалити процес фахової підготовки педагогів.

1. Зазначте мету вивчення курсу «Українська мова» в початковій школі? _____

2. Що таке, на Вашу думку, комунікативна компетентність? _____

3. Яким чином на її можна формувати в початковій школі? _____

4. Назвіть засоби, які є доречними для формування комунікативної компетентності в початковій школі? _____

5. Як Ви ставитесь до використання дитячих часописів у навчальному процесі початкової школи? (Позитивно, негативно, нейтрально... Ваш варіант). _____

6. Які Ви знаєте дитячі періодичні видання? _____

7. Оцініть доцільність ознайомлення школярів з дитячими періодичними виданнями (за 5-бальною шкалою)? _____
8. Чи готові Ви використовувати на уроках української мови, літературного читання чи на уроках розвитку зв'язного мовлення завдання з дитячої періодики? _____
9. Оцініть власний рівень методичної готовності до використання на уроках української мови, літературного читання чи на уроках розвитку зв'язного мовлення завдань з дитячої періодики (за 5-тибальною шкалою)? _____

Додаток С

АНКЕТА

Шановні студенти!

Просимо Вас дати відповіді на запитання, які з'ясовують особливості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики. Ваші відповіді допоможуть удосконалити процес фахової підготовки педагогів.

Ціле-мотиваційний блок

Просимо Вас дати відповідь на запитання: **«Що спонукає Вас до роботи з дитячою періодикою?»** Оцініть ступінь важливості кожного з мотивів за 5-ти бальною шкалою, де 1 б. – показник виражений надзвичайно слабо, 2 б. – показник виражений слабо, 3 б. – показник виражений середньо, 4 б. – показник виражений достатньо, 5 б. – показник виражений повною мірою.

№	Показники	Бали
1.	Потреба підвищувати загальний і професійний кругозір.	1 2 3 4 5
2.	Потреба ефективно виконувати професійні обов'язки.	1 2 3 4 5
3.	Потреба підвищувати популяризацію дитячої періодики.	1 2 3 4 5
4.	Потреба вивчення та використання часописів у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів.	1 2 3 4 5
5.	Потреба застосування дитячої періодики для формування комунікативної компетентності учнів.	1 2 3 4 5
6.	Потреба аналізу сучасних періодичних видань для дітей.	1 2 3 4 5

Когнітивний блок

Оцініть рівень володіння Вами професійними знаннями за 5-ти бальною шкалою, де 1 б. – показник виражений надзвичайно слабо, 2 б. – показник виражений слабо, 3 б. – показник виражений середньо, 4 б. – показник виражений достатньо, 5 б. – показник виражений повною мірою.

Блок психолого-педагогічних знань

№	Показники	Бали
1.	Знання психолого-фізіологічних особливостей учнів початкової школи.	1 2 3 4 5
2.	Знання ергономічних і здоров'язбережувальних вимог до застосування дитячої періодики, електронної зокрема.	1 2 3 4 5
3.	Знання про особливості сприйняття інформації в друкованому й електронному вигляді.	1 2 3 4 5
4.	Знання функціональних обов'язків вчителя початкової школи.	1 2 3 4 5
5.	Знання способів організації, методів і форм навчальної діяльності.	1 2 3 4 5

Блок спеціально-професійних знань

№	Показники	Бали
1.	Знання рівнів мовної системи.	1 2 3 4 5
2.	Знання про сутність, структуру, класифікацію, змістове наповнення дитячої періодики.	1 2 3 4 5
3.	Знання дидактичних функцій дитячої періодики, особливостей подання навчального матеріалу в часописах.	1 2 3 4 5
4.	Знання з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії).	1 2 3 4 5
5.	Знання форм і методів застосування матеріалів дитячої періодики з метою формування комунікативної компетентності учнів.	1 2 3 4 5

Діяльнісний блок

Оцініть рівень володіння Вами професійними вміннями за 5-ти бальною шкалою, де 1 б. – показник виражений надзвичайно слабо, 2 б. – показник виражений слабо, 3 б. – показник виражений середньо, 4 б. – показник виражений достатньо, 5 б. – показник виражений повною мірою.

№	Показники	Бали
1.	Уміння проектувати роботу щодо формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики (визначати мету, завдання, основні етапи тощо).	1 2 3 4 5
2.	Уміння організувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів, побудовану на основі дитячих часописів (у класі, позакласна діяльність).	1 2 3 4 5
3.	Уміння аналізувати матеріали періодичних видань і добирати найбільш оптимальні з метою їх використання на уроці відповідно до його змісту, мети та форми проведення.	1 2 3 4 5
4.	Уміння і навички з методик навчання предметів у початковій школі (української мови, літературного читання, каліграфії) щодо формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики.	1 2 3 4 5
5.	Уміння визначати динаміку розвитку характеристик комунікативної компетентності учнів (її знаннєвого та спілкувального аспектів).	1 2 3 4 5

Особистісний блок

Оцініть рівень володіння Вами особистісними якостями за 5-ти бальною шкалою, де 1 б. – показник виражений надзвичайно слабо, 2 б. – показник виражений слабо, 3 б. – показник виражений середньо, 4 б. – показник виражений достатньо, 5 б. – показник виражений повною мірою.

№	Показники	Бали
1.	Особистісно-етичні якості (відповідальність, уважність, доброзичливість, дисциплінованість, вимогливість, принциповість, скромність, товариськість, об'єктивність, висока моральна культура, артистизм, загальна ерудиція, терплячість, наполегливість).	1 2 3 4 5
2.	Індивідуально-психологічні якості: критичність, винахідливість, емоційна чуйність і стійкість, довготривала пам'ять, спостережливість, воля, великий обсяг і мобільність уваги, об'єктивна самооцінка, почуття гумору та ін.	1 2 3 4 5
3.	Педагогічні якості: інтерес до педагогічної діяльності, любов до справи і дітей, педагогічний такт, педагогічне мислення, професійна педагогічна працездатність, прагнення до науково-педагогічної творчості.	1 2 3 4 5
4.	Культура мовлення вчителя, власна комунікативна компетентність.	1 2 3 4 5

Рефлексивний блок

Оцініть рівень володіння Вами рефлексивним компонентом готовності за 5-ти бальною шкалою, де 1 б. – показник виражений надзвичайно слабо, 2 б. – показник виражений слабо, 3 б. – показник виражений середньо, 4 б. – показник виражений достатньо, 5 б. – показник виражений повною мірою.

№	Показники	Бали
1.	Здатність аналізувати власну обізнаність у розмаїтті дитячої періодики.	1 2 3 4 5
2.	Здатність перевіряти й контролювати художньо-мовленнєву якість використовуваних періодичних видань.	1 2 3 4 5
3.	Здатність критично аналізувати й оцінювати педагогічну ефективність використання дитячої періодики у формуванні комунікативної компетентності школярів.	1 2 3 4 5
4.	Здатність до об'єктивної оцінки власного результату використання часописів з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів.	1 2 3 4 5
5.	Здатність оцінювати діяльність колег щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики та здатність до самонавчання.	1 2 3 4 5

**Доповнення до змісту навчальних
програм дисциплін ННІ педагогіки**

№	Навчальна дисципліна	Тема програми	Тема доповнення	Доповнено
1.	«Дитяча література з основами культури і техніки мовлення»	«Українська дитяча література XX – XXI століть»	«Дитяча періодика України»	Знайомство з переліком і специфікою дитячої періодики України, її кількісним і якісним складом, класифікаціями.
		«Аналіз літературних творів різних жанрів»	«Жанровий аналіз творів дитячих періодичних видань»	Набуття умінь і навичок літературознавчого аналізу художніх текстів, вміщених у часописах.
		«Особливості виразного читання літературних творів різних жанрів»	«Виразне читання творів з дитячої періодики».	Добір та робота з творами для читання й переказування з дитячої періодики.
2.	«Дитяча література»	«Українська дитяча література XX-XXI ст.»	«Дитяча періодика України»	Перелік і специфіка дитячої періодики України, її якісний склад, класифікація; літературознавчий аналіз художніх текстів часописів.
3.	«Методика навчання української мови»	«Методика навчання грамоти. Підготовчий, букварний та післябукварний періоди навчання грамоти», «Методика вивчення розділу «Мова і мовлення», «Робота над словом, словосполученням і реченням в системі вправ з розвитку мовлення», «Розвиток мовлення на рівні тексту». «Методика вивчення основ фонетики і графіки», «Методика вивчення морфемної будови слова», «Методика формування граматичних понять», «Методика вивчення елементів синтаксису та пунктуації», «Методика вивчення орфографії»		<p>Увага на провідну мету вивчення української мови, мов національних меншин як мов навчання – формування в учнів комунікативної компетентності (знайомство з поняттям комунікативної компетентності, особливостями її формування).</p> <p>Добір дидактичних засобів у ході формування граматичних понять із названих тем – з дитячої періодики, як джерела якісного та цікавого дидактичного матеріалу.</p>

4.	«Методика навчання літературного читання»	«Значення та завдання уроків читання в початкових класах у світлі вимог Державного стандарту початкової загальної освіти»	«Вимоги програми щодо роботи з дитячою періодикою»	Вимоги програми щодо формування у школярів прийомів самостійної діяльності з періодичними виданнями, уміння здійснювати пошук, добір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань.
		«Три етапи формування читацької самостійності школярів. Структура і методика уроків позакласного читання на різних етапах навчання»	«Уроки роботи з дитячими періодичними виданнями»	Структура та особливості проведення уроків позакласного читання (уроків роботи з книжкою), на яких опрацьовується дитяча періодика.
5.	«Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»	Оцінювання умінь і навичок мовленнєвої діяльності: діалогічне мовлення; усне монологічне мовлення; письмове монологічне мовлення. Контроль мовних знань і умінь. Перевірка та оцінювання орфографічних і пунктуаційних умінь. Контроль графічних навичок письма, культури оформлення письмових робіт. Контроль аудіативних умінь школярів. Оцінювання читання вголос. Перевірка й оцінювання уміння читати виразно, читати напам'ять. Оцінювання мовчазного читання. Перевірка й оцінювання досвіду читацької діяльності та уміння працювати з літературним твором.		Зразки матеріалів для оцінювання умінь і навичок мовленнєвої діяльності, знань з мови, мовних умінь і навичок, орфографічних і пунктуаційних умінь, навчальних досягнень учнів з читання добираються з урахуванням їх якості та методичної доцільності з періодичних видань для дітей. Методичні вимоги до мовного дидактичного матеріалу.

Зразки планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячих періодичних видань

Урок української мови (2 клас)

Тема: Звуки [дж], [дз], [дз'], позначення їх буквосполученнями дж, дз. Перенос слів із буквосполученнями дж, дз.

Мета: уточнити і закріпити знання учнів про приголосні звуки [дз], [дз'], [дж] та позначення їх на письмі; розвивати навички переносу слів з рядка на рядок; розвивати логічне мислення; виховувати любов до природи.

Обладнання: картки для індивідуальної роботи, предметні та сюжетні зображення, відео для фізкультхвилинки, завдання дитячого журналу «Джміль».

Хід уроку

I. Організація класу.

Дзвонить дзвіночок:

- Дзелень, дзелень!

Сміється сонце, прокинувся день.

Кличе дзвіночок:

- Бім-бам! Бім-бам!

Урок розпочати час школярам.

II. Хвилинка каліграфії.

— Відгадайте загадку:

Я крилатий і пухнастий,

Золотистий і смугастий,

Над лузком танок веду,

Дзвінко, весело гуду.

Ні бджола я, ні метелик,

А малесенький я...(джмелик).

Дж ел ик Джмелик

Складання речень зі словом «джмелик», вибір найкращого та його запис.

III. Перевірка домашнього завдання.

- 2 учні працюють на місці з індивідуальними картками.

1 картка. Зі слів складіть і запишіть речення, вставляючи пропущені звуки та звукосполучення:

Мама, на, працює, Со (ф/хв)ійчина, (ф/хв)абриці.

(Ф/хв)ланель, у, цеху, тчуть, маминому.

2 картка.

Прийшов, на, клас, сюди, екскурсію, Со(ф/хв)ійчин.

Показали, цікавого, дітям, багато, робітники.

- Перевірка домашнього завдання (вправа 94³²⁵).

— Прочитайте 5 слів із буквою ф і 5 слів із буквосполученням хв.

— Зачитайте речення, які ви склали.

Оцінювання відповідей учнів.

3. Перевірка індивідуальних завдань за картками.

4. Підсумок перевірки.

IV. Робота над новим матеріалом.

1. Повідомлення теми та мети уроку.

Під час літніх канікул Джмелик і його друзі відвідали Країну Граматики. Цього разу вони хотіли більше дізнатися про незвичайні звуки.

— Сьогодні ми більше дізнаємося про приголосні звуки [дж], [дз], [дз'].

2. Спостереження за мовним матеріалом.

- Лист із помилками («Джміль». – 2016. – №3. – С.6).

— Почалося все з листа, якого Джмелик отримав на свою електронну пошту.

Любий Жмелику!
Я дудже хочу, щоб ми з тобою
стали друдзями.

**Павлик Д-
жмеленко**

— Як гадаєте, чи зрадів Джмелик посланню? І так, і ні. Бо ж приємно дізнатися, що хтось хоче з тобою дружити, але неприємно, коли цей хтось такий неграмотний. Джмелик знайшов у листі чотири помилки. Знайдіть їх і ви! Запишіть правильно написаний лист у зошит.

— Ви правильно знайшли і виправили помилки, але Павлик припустився ще однієї дуже грубої помилки. Він неправильно переніс своє прізвище. А як же правильно переносити буквосполучення дз, дж, Джмелик з Павликом вирішили дізнатися у Країні Граматики.

Головний Грамотійко показав їм дорогу. Пройшли вони трохи стежкою і побачили річку. Перейти через неї можна було по незвичайному місточку, кожна дощечка якого була підписана.

- Подивіться на малюнок і прочитайте записи («Джміль». – 2016. – №3. – С.6).
(діти читають вголос записи)

³²⁵ За підручником Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.

3. Робота з підручником: ознайомлення з правилом (Впр. 95, с. 35).

4. Фізкультхвилинка (відеозапис музичної фізкультхвилинки).

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Попрямували вони далі. Аж тут усі замовкли і прислухалися — навколо було тихо-тихо. Не шуміли струмки, завмерли квіточки-дзвоники, на них нерухомо сиділи комахки («Джміль». — 2016. — №3. — С.7).

- Виконання завдання на поєднання назв предметів з їхніми діями. Запис утворених сполучень слів на дошці школярами, які їх перші склали.
- Робота з підручником. Вправа 96.

Учні записують речення, доповнюють їх словами, користуючись малюнками.

— Поділіть для переносу слова з буквосполученнями дж, дз.

— Полічіть кількість звуків і букв у цих словах.

- Гуляючи, друзі дійшли до головного майдану міста. Там вони побачили величезне запрошення на день народження:

Джмелик розсміявся:

- Ну й чудасія! Мене, Джмелика, запрошують на день народження Джмеля! Мерщій ходімо на кульбабову галявину, що біля джерела!
- Вправа 97.
- Давайте ж все-таки дізнаємось, чим наш Джмелик відрізняється від Джмеля. А це ми з'ясуємо, виконавши вправу.

Учні читають текст.

— Чим відрізняються джміль і джмелик? (Джміль більший від джмелика за розміром, старший за віком.)

— Користуючись текстом, усно опишіть джмелика за запитаннями.

1. На що схожий джмелик? (Джмелик схожий на вертоліт.)
 2. Якого він кольору? (Джмелик чорний, мов вуглинка.)
 3. Що у нього на голівці і на спинці? (У нього на спинці та голівці дві плямки, мов пелюсточки квітки прилипли.)
 4. На що схожі крильця джмелика? (Крильця джмелика схожі на пропелери.)
 5. Як джмелик гуде? («Джу-джу- джу!» — дзвінко гуде джмелик.)
- Друзі поспішили на свято. Скільки тут комашні зібралося! Усі повзають, літають, подарунки несуть, та не прості – лише такі, в назвах яких є звуки [дж] та [дз].

Розгляньте зображені предмети й виберіть із них лише ті, які годяться Джмелеві на подарунок («Джміль». – 2016. – №3. – С.8).

Поділіть слова-подарунки на склади (усно). Чому ви поділили саме так? Доведіть свою думку за допомогою правила.

Пензлик намалював колекцію дзвіночків, а Павлик придумав до них ребус.

- Давайте його розгадаємо.
- Наостанок у Країні Граматики Павлику потрібно було пройти ще одне випробування. Ми ж йому допоможемо? («Джміль». – 2016. – №3. – С.9).

1. У які квадратики слід вставити буквосполучення дж? А в які букву ж?

си□у мо□у
 ве□а хо□у са□анці
 пропа□а

2. У які квадратики слід вставити буквосполучення дз? А в які букву з?

□умкати □умів
 гу□ик
 му□ика
 пове□у кукуру□а

Насамкінець Павлик самостійно виправив у своєму листі помилки. До речі, виявилося, що прізвище хлопця не Жмеленко, а Джмеленко. Тож можна було з легким серцем повертатися додому. Прощаючись, мандрівники щиро подякували мешканцям Країни Граматики за гостинність і допомогу. А найбільше, звісно, дякував вам Павлик Джмеленко, за те, що ви допомогли йому пройти цей нелегкий, але цікавий шлях.

VI. Підсумок уроку

- Ось і завершується наш урок. Що ми сьогодні нового вивчили?
 - Що вам найбільше сподобалось?
 - З якими завданнями виникали труднощі?
- (Аргументоване оцінювання учнів)

Урок української мови (2 клас)

Тема: Апостроф.

Мета: поглибити знання учнів про апостроф; вчити правильно вимовляти, читати і писати слова з апострофом; розвивати навички звуко-буквеного аналізу слів; формувати пізнавальний інтерес, старання; виховувати старанність, відповідальність за свої слова та дії.

Обладнання: завдання дитячих періодичних видань, деформований текст прислів'я, звукові фішки, предметні зображення.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

1. Хвилинка каліграфії.

- Урок почнемо без зупинки з каліграфічної хвилинки..

М'я в'ю р'я в'ї б'є пір'я

- Що таке пір'я?

◆ Знайдіть "родичів" слова **пір'я**

ДЖМІЛЬ
Діалектний журнал
Передплатний
індекс журналу
40295

(«Джміль». – 2016. - № 2. – С.10.)

- Прочитай в'єтнамське прислів'я і запиши його. Поясни значення.

Тьв'яде гідланих івсл ен дятьглаза гоноод гоганопо.

(Дев'ять лагідних слів не загладять одного поганого). («Барвінок». - 2012. - № 4.)

2. Гра «Модельєр».

- До слів моделі враз побудує клас.
- Побудувати звукові схеми до слів **пір'я** і **знання**.
- Проаналізувати звуки, позначені буквою я.

3. Передбачення теми уроку.

- Як ви гадаєте, над чим ми будемо працювати?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ.

- Знайдіть у віршику слова з апострофом.

Гороб'ята Чив і Чик

Над подвір'ям в'ються.

А як зернятко знайдуть,

Не з'їдять – поб'ються. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.8.)

- Сьогодні на уроці ми будемо вчитися читати і писати слова, в яких букви я, ю, є, ї позначають два звуки після твердих приголосних, тобто слова з апострофом і самостійно складемо ціле правило про вживання апострофа.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

1. Гра «Дослідники» (утворити слова)

1) *Апостроф з нами грається. Які слова складаються?*

- Утвори нові слова від слова *їсти*. У яких із них потрібен апостроф?
Ви-, з-, під-, пере-, об-, роз-, на-. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)
- Утвори нові слова від слова *єднати*. У яких із них потрібен апостроф?
Пере-, з-, на-, роз-, під-, в-, об-. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

2. Вибіркове списування.

- *Якщо уважний учень ти, в слова апостроф зможеш вставити.*

Запис слів, у яких на місці пропусків ставимо апостроф.

Кав..ярня, верхів..я, пам..ятник, тво..ї, здоров..я, мал..юк, по..єдинок. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

- Після яких букв пишеться апостроф?

Висновок: апостроф пишеться після букв Б, П, В, М, Ф, Р. (доповнити правило)

Робота з правилом (читання, самостійне повторювання, заучування, перевірка в парах, перевірка вчителем).

3. Добери синоніми до виділених слів. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

От біда! Квіточки геть **похнюпилися**.

Швидше б **припливла** хмаринка, пішов

Дощик! Хай земля знову стане **пухкою**,

А **зелений** килим – свіжим.

Слова для довідки: зів'яли, трав'яний, м'якою, з'явилася.

Фізкультхвилинка

4. Робота за підручником³²⁶ (с. 54-55).

Вправа 3.

- Прочитайте текст. Про що розповіла Антону фея П'ятинка?
- Вимовте виділене слово. Поділіть його на склади для переносу.
- Спишіть перший абзац. Підкресліть слова, які пишуться з апострофом. Поясніть правопис апострофа.
- Яку пораду ви прочитали? Як ви її розумієте?

³²⁶ За підручником Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. укр. Мовою. – К.: Грамота, 2012. – 176 с.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

1. Мовна гра.

- Розумову фіззарядку

Зробить наша голова.

Правило ви пригадайте,

Впишіть апостроф у слова.

- Назви яких предметів пишуться з апострофом?

(«Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ.

РЕФЛЕКСІЯ.

Вправа «Незакінчене речення».

- Цікаво...
- Складно...
- Знаю ...
- Вмію ...

Аргументоване оцінювання учнів.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. ІНСТРУКТАЖ.

С. 54, вправа 3.

— Поясніть, як ви розумієте слова феї П'ятинки. Спишіть їх. Поясніть правопис слів з апострофом. Зробіть звукову схему підкресленого слова.

Урок розвитку зв'язного мовлення (2 клас)

Тема: Сонечко, сонечко, заглянь у віконечко. Робота над виражальними засобами мови (без уживання термінів). Складання закличок.

Мета: формувати поняття про закличку як вид усної народної творчості, вчити складати заклички, будувати діалогічне висловлювання; розвивати образність мовлення; виховувати любов до природи.

Обладнання: малюнки казкових персонажів: Хмаринки, Сонечка, Веселки.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

2. Актуалізація знань учнів.

2.1. Робота з деформованими реченнями. («Барвінок». – 2012. - № 3)

- Прочитайте і поясніть прислів'я.

РЕБЕЗЕНЬ У МИЗИ ПИКУВ ХАЖУКО,
А АН ТІЙТРЕ НЬДЕ ДАПРОВ.
ДІВ ЗНЕРЕБЕВИХ ЩІВДО ЛЯМЗЕ ВІТКНЕ.
НІЙРАН ІМГР У РЕБЕЗНІ —
КАЙЧЕ ВЕРПОНЯНЕН РОМОЗІВ.

- Березень у зими купив кожуха, а на третій день продав.
- Від березневих дощів земля квітне.
- Ранній грім у березні – чекай повернення морозів.

2.2. Виділення ознак, створення синонімічних рядів.

А. Бесіда з учнями.

- Яка зараз пора року?
- Який місяць?
- Які слова вам нагадують березень? (Створення асоціативного куща – запис його на дошці)

- Дощ, сонце, хмари, блискавка.

- Доберемо слова, які їх характеризують.

Дощ (який?) *затяжний, набридливий, дрібний, густий, рясний, сильний.*

Дощ (що робить?) *іде, сиплеться, сіється, лє.*

- Як назвати одним словом вислів «сильний дощ»? (Сильний дощ – злива).

Сонце (яке?) *тепле, ласкаве, веселе.*

Сонце (що робить?) *світить, гріє, звеселяє, зігріває, радує.*

3. Мотивація навчальної діяльності.

3.1. Бесіда.

- Як ви гадаєте, чи впливає погода на настрій людини?
 - Який у вас настрій?
 - Давайте спробуємо змінити погоду, а тим самим і покращити настрій.
- Звернемося до хмаринки.

(Читають хором)

- Люба хмаринко, нам допоможи:

Сонечко красне з полону звільни.

(З'являється Хмаринка)

- Я здійснию, дітки, ваше бажання, якщо ви виконаєте моє завдання. («Барвінок». – 2011. - №5)

- Давайте спробуємо виконати завдання Хмаринки.

4. Оголошення теми уроку.

- Сьогодні на уроці ми навчимося складати заклички.

- Хто знає, що таке закличка?

(Закличка - це вид усної народної творчості, який прийшов до нас із сивої давнини, короткий римований твір, у якому висловлюється прохання, заклик до сил природи як до живих істот: дощика, сонечка, вітру...)

5. Опрацювання нового матеріалу.

5.1. Склади правильно і прочитай закличку. («Барвінок». – 2012. - №3)

П	Л	С	В	С	Л	З	Н	П	К	З	К
Т	Е	П	И	О	А	Т	А	А	Р	Е	О
А	Т	І	К	Л	С	Е	Н	С	А	М	Р
Ш	І	Ш	Л	О	Т	П	А	Т	Ю	Е	І
О	Т	І	И	В	І	Л	Ш	И		Л	В
К	Ь	Т	К	Е	В	О	У		Ь	О	
		Ь	А	Й	О	Г			К	Н	
			Ю	К	Н	О			У	Ь	
			И	Ь					К		
			К						И	!	
			И								

Склади правильно слова і заклич птахів до свого саду.

5.2. Перевірка сприймання учнями тексту.

- До кого звертаються в закличці?
- Що висловлено в закличці?
- Віднайдіть рими в тексті заклички.

5.3. Складання власної заклички.

- А тепер спробуємо самостійно скласти закличку про сонечко.

Доберіть необхідні слова:

Заглянь, заглянь, (сонечко),

У наше (віконечко).

Завітай до нас (на урок),

Звесели маленьких (діток).

Настрій гарний вони хочуть мати

І знання (здобувати).

Фізкультхвилинка

Встало вранці ясне сонце,
Заїрнуло у віконце.
І до нього потяглися
За промінчики взялися,
Будем дружно присідати,
Сонечко розвеселяти.
Встали-сіли, встали-сіли.
Бачите, як розвеселили.
Стало сонце танцювати,
Нас до танцю закликати.
Нумо, разом, нумо, всі
Потанцюєм по росі.

6. Робота з мовним матеріалом.

6.1. Розгадай ребуси і поясни прислів'я («Барвінок». – 2011. - №3).

Робота в групах на картках: кожна група отримує одне зашифроване прислів'я.

6.2. Робота над розвитком зв'язного мовлення («Барвінок». – 2011. - №3).

Колективне усне виконання завдання.

У кожному рядку знайдіть щось зайве і поясніть свій вибір.

Гірка (Б), горішний (Т), гора (Ж),
вгорі (Д), гірський (Ш), горе (С).

Красивий (Є), гарний (Ф), хороший (І),
славний (І), файний (І), чудовий (О),
чарівний (Ю), огидний (Е), казковий (У).

Продавати зуби (К), гнути кирпу (П), дерти
носа (Р), задирає голову (Ф), губи копилиги (Л).

Радість (Х), нежить (В), любов (Б), розкіш
(Ц), подорож (Н), мати (Я), зелень (Й).

Феєрверк (У), фое (О), феєричний (Е),
секвоя (І).

Рундук — це: ганок (Ю), критий
прилавок (Ь), собача будка (Я), ящик
для сидіння (А).

С — горе (не належить до спільнокореневих слів); Е — огидний (слово, не синонімічне іншим словам); К — продавати зуби (фразеологізм, не синонімічний іншим фразеологізмам);
В — нежить (належить до чоловічого, а не до жіночого роду);
О — фое (слід писати не так, як інші слова, а з літерою й — фойє);
Я — рундук (не означає собача будка); дерево — секвоя.

6.3 Робота над структурно деформованим текстом.

ЩО ЛЮБИТЬ МИШКА?

Мишка знайшла клаптик паперу із рядками колискової пісні. Та от біда — одна літера нагадала їй те, що вона дуже любить. І мишка понадгризала усі такі літери. Віднови колискову. Що любить мишка?

ХСДИТЬ ССН КСЛС ВІКСН,
А ДРІМСТА КСЛС ПЛСТА,
ПИТАЄТЬСЯ ССН ДРІМСТИ:
— А ДЕ БУДЕМ НСЧУВАТИ?
— ДЕ ХАТСНЬКА ТЕПЛЕСЕНЬКА,
ДЕ ДИТИНА МАЛЕСЕНЬКА,
ТАМ МИ БУДЕМ НСЧУВАТИ,
ДИТИНСЧКУ КСЛИСАТИ.

- Ми сьогодні працювали з закличками, а до якого жанру належить виправлений текст? Хто її найчастіше виконує? Згадайте, будь ласка, які ви знаєте колискові?

7. Підсумок уроку.

7.1. Хвилинка-цікавинка («Барвінок». — 2011. - № 3)

Звукові хвилі передаються зі швидкістю 340 метрів на секунду — набагато повільніше, ніж світло. Тому під час грози ми спочатку бачимо блискавку, а вже потім чуємо грім.

Сонце — це зірка. Учені вважають, що воно, можливо, утворилося 5 мільярдів років тому. Зараз Сонце перебуває в середині свого життя. Тобто, ймовірно, світитиме ще 5 мільярдів років, а потім вибухне.

7.2. Бесіда.

- Чи сподобались вам завдання Хмаринки?
- Які із завдань, що пропонувало сонечко, вам припали до душі?
- Що нового ви дізналися про сонце і про блискавку? (Вербальне оцінювання роботи учнів).

Урок розвитку зв'язного мовлення (3 клас).

Тема: Складання розповіді за серією сюжетних малюнків («Як книга з'являється на світ»).

Мета: навчити складати текст-розповідь за опорою (словами, словосполученнями, серією сюжетних малюнків); розвивати логічне мислення та зв'язне мовлення; виховувати інтерес до читання, любов до книги, бережне ставлення до природи.

Обладнання: сюжетні зображення із журналу «Джміль» (повне та індивідуальні часткові).

Хід уроку

I. Організація класу.

Сьогодні у нас незвичайний урок.

У світ фантазії зробимо ще один крок.

А з творчістю ми вже стрічались не раз,

І знову вона завітала до нас.

II. Актуалізація знань учнів про текст-розповідь.

- Діти, давайте згадаємо, що таке текст?
- З яких частин він складається?
- За метою висловлювання текст поділяється на ...?
- Що таке текст-розповідь?
- Про що може йтися у тексті розповіді?

III. Вступна бесіда. Оголошення теми і мети уроку.

- Діти, ви любите читати?
- Скільки книжок ви вже прочитали?
- Яка ваша найулюбленіша книга?
- Хто знає, як називається людина, яка пише книжки?
- А ви хотіли б написати свою книгу?
- Сьогодні кожен з вас стане письменником. Ви складете розповідь про те, як з'являється книга на світ.

IV. Розгляд малюнка (серії сюжетних малюнків).

- Розгляньте, будь ласка, малюнок, який ви бачите. Останні ряди можуть підійти до малюнка ближче (єдиний сюжетний малюнок заздалегідь вивішений на дошці) .

V. Зачитування орієнтовного зразка твору.

Народження книги

Одного разу захотіли люди надрукувати книгу. Для цього вони поїхали у ліс. У лісі лісоруби зрубали дерева, щоб створити папір. Діти натомість посадили нові дерева. Використавши папір, хлопчик поніс його до пункту прийому макулатури. Макулатуру, тобто використаний папір, везуть на пункти переробки. Там її подрібнюють, обробляють, спресовують, створюючи в такий спосіб новий папір. Потім новий папір відвозять у друкарню. І ось книжка потрапила до друкарні. Там працюють величезні друкарські машини. Вони наносять текст на папір, інші машини зшивають папір у книгу. Книгу постачають у видавництво. Видавництво робить рекламу для нової книги. Деякі книгарні замовляють ці книги, та хочуть продавати їх у своїх магазинах. Так потрапляє книга до книгарні. Відвідувачі книгарні, яким сподобалася книга, купують її та можуть насолодитися прочитанням нової книги.

VI. Аналіз змісту картини.

У кожного учня на парті елементи повного сюжетного зображення, відокремлені за процесами.

- Скільки малюнків вибачите перед собою? (8).
- Опишіть, що ви бачите на кожному з цих малюнків?
- Що знаходиться попереду на малюнку?
- Що ви бачите позаду, зверху, знизу?
- Доберімо заголовки до кожного малюнка.

VII. Складання орієнтовного плану.

- Давайте разом із вами складемо план за дібраними заголовками.

План

1. Зрубівання дерев у лісі.
2. Діти саджають дерева.
3. Прийом макулатури.
4. Паперова фабрика.
5. Друкарня.
6. Видавництво.
7. Книгарня.
8. Відпочинок з книгою.

VIII. Складання опорного матеріалу.

- Які слова та словосполучення ми можемо дібрати до кожного малюнка?

Запис вчителем дібраних опорних слів і словосполучень на дошці навпроти кожного зображення.

IX. Побудова всього тексту-розповіді в усній формі. Первинне редагування.

- Про що будемо говорити в зачині?
- Що спочатку зробили лісоруби та діти?
- Як папір потрапив у пункт прийому макулатури?
- Про що буде йтися в основній частині?
- Куди потрапив папір після пункту прийому макулатури?
- Що роблять з папером на друкарні та у видавництві?
- Як ми закінчимо наш текст?
- Куди наша книга потрапляє після видавництва?
- Що роблять з книгою у книгарні?
- Для чого людям книга?

X. Орфографічна робота (якщо твір письмовий).

- Діти, у вашому тексті можуть трапитися складні для запису слова, давайте поглянемо, як вони пишуться.

Книгарня, лісоруб, макулатура, видавництво (можливі й інші варіанти).

XI. Запис твору.

- Запишіть, будь ласка, свій твір у зошит. Пишіть уважно та охайно.
Перевіряйте свої записи. (Індивідуальна допомога окремим учням)

XII. Зачитування кількох робіт*.

- Хто хоче прочитати власний твір? (Попереднє вербальне оцінювання).

XIII. Підсумок уроку.

- Отже, чи вдалося нам виконати заплановане на початку уроку?
- Що нового ви дізналися про книгу?

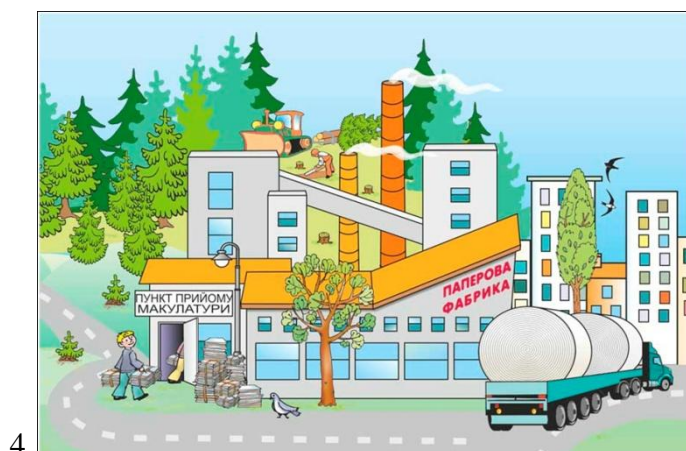
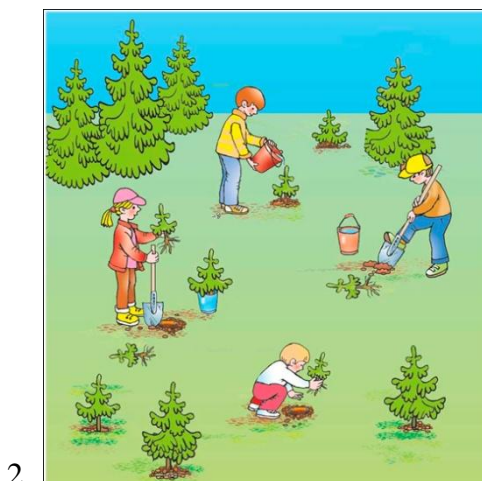
- Чи складно вам бути письменниками?
- Що було легко?

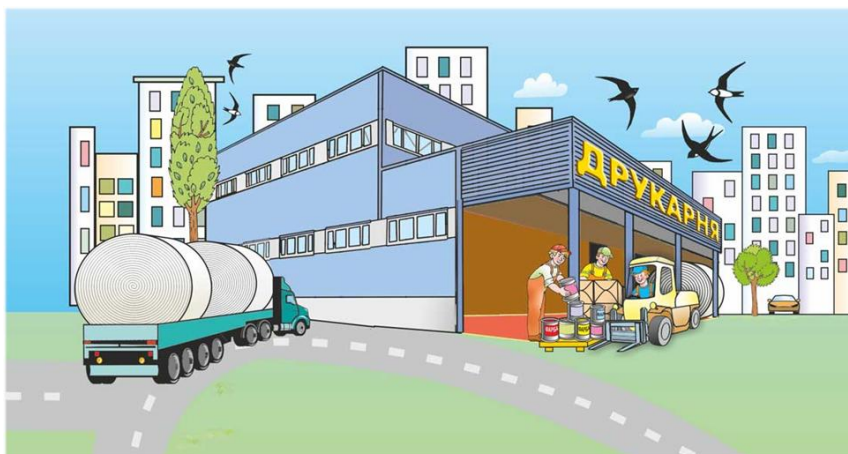
XIV. Домашнє завдання.

На вибір учнів:

1. Спробуйте вдома вигадати (усно) продовження до нашого тексту.
2. Намалуйте один із процесів створення книги.
3. Підготуйте розповідь про найцікавішу для вас книгу.

Індивідуальні сюжетні зображення

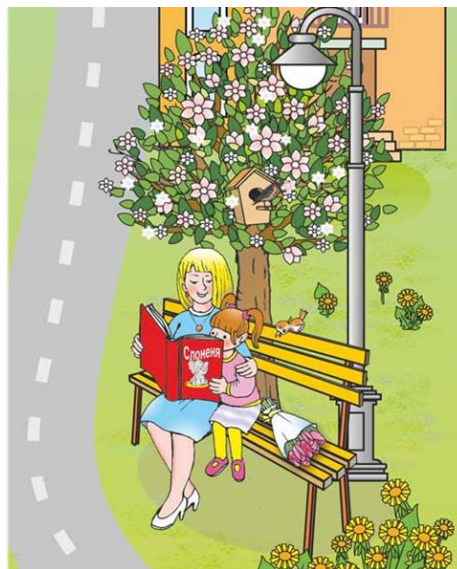

6.

7.

8.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Марущак, О. М., 2014. Використання дитячих періодичних видань мовних меншин України у навчально-виховному процесі початкової школи. *Збірник наукових праць Уманського державного університету імені Павла Тичини*, ч. 2, с.230-240.
2. Марущак, О. М., 2016. Дитяча періодика у контексті професійної підготовки учителів початкової школи. В: Stanislav Mráz, Šéfredaktor prof. JUDr. Stav, *problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Sládkovicovo, Slovenská republika, 28-29 októbra 2016 r. Sládkovicovo: Vysoká škola Danybius, s.135-138.
3. Марущак, О. М., 2015. Дитячі часописи мовних меншин України у навчально-виховному процесі початкової школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (22), Issue: 45, с.31-35.
4. Марущак, О. М., 2012. Комунікативні завдання з української мови та літературного читання на сторінках періодичних видань для дітей молодшого шкільного віку. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*, № 7, с.164-168.
5. Марущак, О. М., 2015. Психолого-педагогічні особливості використання дитячих періодичних видань у навчально-виховному процесі початкової школи. *Народна освіта*, [online] №2 (26). Доступно: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2874>.
6. Марущак, О. М., 2017. *Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: методичні рекомендації*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
7. Нагорна, О. М., 2009. Ретроспективний аналіз становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні (з кінця ХІХ ст. до 1991 року). *Актуальні проблеми слов'янської філології*, вип. ХХ, с.381-393.
8. Марущак, О.М., 2017. Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами періодичних видань для дітей. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, вип. 79, с.156-160.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Марущак, О. М., 2013. Електронні ресурси вітчизняної періодики для дітей. В: К.Я. Климова, ред. *Проблеми філології в педагогічному дискурсі: збірник наукових праць (за матеріалами семінарів, проведених Експериментально-тематичним центром навчальної та науково-дослідницької діяльності ЖДУ ім. І. Франка в 2012-2013 н.р.)*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.21-24.

10. Марущак, О. М., 2013. Матеріали дитячих періодичних видань як засіб удосконалення культури мовлення дітей молодшого шкільного віку. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*, вип. 3, с.170-177.
11. Марущак, О. М., 2013. Сучасна українська періодика для дітей. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*, вип. 4, с.86-91.
12. Марущак, О. М., 2016. Контроль аудіативних умінь молодших школярів (за матеріалами дитячого періодичного видання «Джміль»). В: К.Я. Климова, ред. *Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова*: збірник наукових праць (до 35-річчя кафедри лінгвометодики та культури фахової мови). Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.65-70.
13. Марущак, О. М., 2015. Дитяча періодика у процесі професійної підготовки вчителя початкової школи. *Андрагогічний вісник: наукове електронне періодичне видання*, вип. 6, с.169-176.
14. Нагорна, О. М., 2008. Українська дитяча періодика та її вплив на розвиток зв'язного мовлення школярів. В: *Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога*: матеріали регіональної науково-методичної конференції. Житомир, Україна, 27 березня 2008 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.169-172.
15. Підлужна, Г. В., Марущак, О. М. і Чупріна, О. В. 2016. *Тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах* : навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
16. Нагорна, О. М. і Підлужна, Г. В. 2006. *Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами журналу «Пізнайко»*: навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету (денної та заочної форм навчання). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
17. Нагорна, О. М., 2011. Розвиток читацького інтересу молодших школярів засобами дитячої періодики. В: Т. К. Донченко, ред. *Розвиток читацьких інтересів учнів у процесі вивчення української мови і літератури*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, с.143-150.
18. Марущак, О. М., 2017. Текстотворчі завдання дитячих часописів у контексті фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. В: К. Я. Климова, ред. *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах*: збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару). Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.127-133.
19. Марущак, О. М., 2014. Українські електронні періодичні видання для дітей у навчальному процесі початкової школи. В: *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Суми, Україна, 3 грудня 2014 року: у 4 ч. Ч. 3. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», с.94-97.

20. Марущак, О. М., 2009. Словникові вправи дитячих періодичних видань як засіб формування культури мовлення молодших школярів (на допомогу студентам-практикантам). В: *Студентські наукові дослідження з актуальних проблем лінгводидактики*: матеріали студентсько-викладацького науково-методичного семінару. Житомир, Україна, 9 квітня 2009 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.41-47.

21. Марущак, О. М., 2016. Міжкультурна інтеграція засобами періодичних видань для дітей у процесі професійної підготовки вчителя. В: С. С. Вітвицька, Н. Є. Колесник, ред. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів*: збірник наукових праць. Житомир: ФОП Левковець, с.59-64.

22. Марущак, О. М., 2014. Поняття «культура мовлення» у контексті лінгвістичних досліджень. В: К. Я. Климова, ред. *Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя*: матеріали VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів. Житомир, Україна, 27 березня 2014 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.64-67.

23. Марущак, О. М., 2016. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*, вип. 11, с.97-108.

24. Марущак, О. М., 2017. Педагогічні умови підготовки вчителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячої періодики. В: *Актуальні проблеми психології і педагогіки*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Харків, Україна, 10-11 листопада 2017 року. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», с.75-79.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Марущак, О. М., 2014. Кримськотатарські періодичні видання для дітей: на допомогу навчальному процесу. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*, вип. 5, с.95-100.

26. Марущак, О. М., 2014. Використання кримськотатарської дитячої періодики у навчанні молодших школярів. В: *Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Кіровоград, Україна, 9-10 квітня 2014 р. Київ: б.в., с.107-109.

27. Марущак, О. М., 2010. Творчість Лесі Українки у дитячих періодичних виданнях. В: Нац. акад. наук України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. *Феномен Лесі Українки: літературознавчий, лінгвістичний, історіософський, філософський та педагогічний аспекти*: зб. наук. праць. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, с.38-41.

Відомості про апробацію результатів дисертації

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях і семінарах різного рівня, зокрема міжнародних:

- «Актуальні проблеми психології і педагогіки» (Харків, 2017, заочна);
- «Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce» (Sládkovicovo, Slovenská republika, 2016, заочна),
- «Багатоманітність культур як педагогічна проблема» (Бердянськ, 2015, заочна),
- «Modern problems of education and science – 2015» (Budapest, 2015, заочна),
- «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014, заочна),
- «Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку» (Київ, 2013, заочна),
- «Література для дітей і про дітей: історія, сучасність, перспективи» (Бердянськ, 2008, очна);

всеукраїнських:

- «Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація» (Мукачеве, 2016, заочна),
- «Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів» (Житомир, 2016, очна),
- «Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Житомир, 2016, очна),
- «Феномен Лесі Українки: літературознавчий, лінгвістичний, культурологічний, філософський та педагогічний аспекти» (Київ – Черкаси, 2016, очна),
- «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2015, заочна),
- «Формування освітнього середовища навчально-дослідницької діяльності дітей у контексті наступності та перспективності» (Київ – Кіровоград – Черкаси, 2015, очна),
- «Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі» (Житомир, 2015, очна),
- «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2014, заочна),

- «Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь» (Кіровоград, 2014, заочна),
- «Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя» (Житомир, 2014, очна),
- «Навчально-дослідницька діяльність дітей: особливості організації, психолого-дидактичний супровід, досвід роботи, перспективи» (Київ – Кіровоград, 2013, заочна),
- «Треті Бугайківські читання» (Ніжин, 2012, заочна);

міжрегіональних і регіональних:

- «Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах» (Житомир, 2017, очна),
- «Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова» (Житомир, 2016, очна),
- «Актуальні проблеми використання електронних ресурсів у науково-дослідницькій діяльності майбутніх учителів» (Житомир, 2013, очна),
- «Феномен Лесі Українки в історіософському, культурологічному, мистецтвознавчому й філософічному аспектах» (Київ – Новоград-Волинський – Житомир, 2009, очна),
- «Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога» (Житомир, 2008, очна);
- науково-методичних семінарах кафедри педагогіки й кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка (2014 – 2017 рр.).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73003. Тел.: +38(0552) 32-67-05, 32-67-31; факс 49-21-14; e-mail: office@ksu.ks.ua; http://www.ksu.edu.ua
 МФО 820172 код за ЄДРПОУ 02125609 р/р 3522 7222 000120; 3521 2022 000120 банк Держказначейська служба України, м. Київ

18.03 2017 р. № 14-26/358

На № _____ від _____ 201__ р.

ДОВІДКА

про впровадження в освітній процес
 Херсонського державного університету
 результатів дисертаційного дослідження

Марущак Олександри Миколаївни

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти з теми:
*«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування
 комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики»*

Результати дисертаційного дослідження Марущак О. М. упроваджувалися в освітній процес Херсонського державного університету впродовж 2016-2017 н. р. Експериментом було охоплено 80 студентів рівня вищої освіти «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта».

Навчання передбачало оновлення змісту матеріалів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Запропоновані дисертанткою матеріали дослідження викликали інтерес у студентів і викладачів та сприяли оновленню процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, зокрема розвитку їх професійної майстерності та творчого потенціалу.

Матеріали дисертаційного дослідження було впроваджено під час організації та проведення занять з методики літературного читання, дитячої літератури, використано в процесі самостійної фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Апробовані матеріали стануть у пригоді викладачам вишів, що готують майбутніх фахівців до роботи у початковій школі.

Вважаємо, що результати дослідження О. М. Марущак сприяють підвищенню якості підготовки фахівців галузі початкової освіти та можуть бути використані у науковій роботі студентів та викладачів інших вищих навчальних закладів.

Матеріали дослідження Марущак Олександри Миколаївни було обговорено на засіданні кафедри філології, де отримали схвальну оцінку (протокол №7 від 06.03.2017).

Проректор з наукової роботи

Нагрибельна І.А
 (0552) 326766

С.А.Омельчук

УКРАЇНА
Тернопільська обласна рада
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Вул. Ліцейна, 1, м. Кременець,
Тернопільська обл., 47003
тел/факс: (035-46) 2-19-91
ел. пошта: kgpa@ukrpost.ua

UKRAINE
Ternopil Regional Council
Taras Shevchenko Regional Humanitarian-
Pedagogical Academy of Kremenets
1, Litseina St. Kremenets,
Ternopil Region, 47003
phone/fax: (035-46) 2-19-91
e-mail: kgpa@ukrpost.ua

№ 05-16/80

« 26 » 04 2017 р.

ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес матеріалів дисертаційного дослідження **МАРУЩАК ОЛЕКСАНДРИ МИКОЛАЇВНИ** на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти з теми «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики»

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Марущак О.М. впроваджувались у навчальний процес Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка протягом 2016-2017 н.р. в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи у навчальному курсі «Дитяча література з основами літературознавства». У дослідному навчанні брали участь 156 студентів педагогічних спеціальностей.

Дисертантка виступала з доповідями на науково-методичних семінарах, ознайомлювала викладачів з методичними розробками, які спрямовані на підготовку майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Ефективність використання результатів дослідження свідчить про доцільність його впровадження у навчальний процес ВНЗ, які готують учителів початкової школи. Деякі висновки та пропозиції Марущак О.М. становлять науково-методичний інтерес та прийняті для практичного використання у діяльності академії.

Завідувач кафедри
 теорії і методики дошкільної
 та початкової освіти

Проректор з наукової роботи

доц. Фасолько Т.С.

проф. Бенера В.Є.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Ужгородська, 26, м.Мукачево, 89600, телефон/факс (03131) 2-11-09
E-mail: www.msu.edu.ua, info@mail.msu.edu.ua, код ЄДРПОУ 36246368

11.04.2017/ № 404

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Марущак Олександри Миколаївни
на тему: «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування
комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти**

Результати дисертаційного дослідження Марущак О. М. впроваджувались у навчальний процес Мукачівського державного університету протягом 2016-2017 н. р.

Впровадження матеріалів дисертаційного дослідження передбачало застосування науково обґрунтованих форм, методів та засобів реалізації моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики, у процесі викладання дисциплін «Дидактика», «Теорія та методика виховання», «Методика навчання літературного читання», «Методика навчання української мови», «Дитяча література».

Запропоновані практичні матеріали, розроблені дисертанткою, викликали інтерес у студентів і викладачів та сприяли якісному змістовому наповненню й оновленню навчального процесу.

Вважаємо, що результати педагогічного дослідження Марущак О. М. можуть бути рекомендовані до застосування під час професійно-практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи інших ВНЗ.

Матеріали про апробацію і впровадження результатів дослідження Марущак Олександри Миколаївни «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики» обговорено і затверджено на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету (протокол № 12 від 3 квітня 2017 року).

Перший проректор
Мукачівського державного університету,
доктор економічних наук, доцент

 В.В.Гоблик

Міністерство освіти і науки України

Ministry of Education, Science of Ukraine

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКАOLEKSANDR DOVZHENKO
HLUKHIV NATIONAL
PEDAGOGICAL UNIVERSITY41400, Сумська обл., м. Глухів,
вул. Києво-Московська, 24
E-mail: gdp@sm.ukrtel.net,
gnpuoffice@gmail.com
Телефон: (05444) 2-34-27
Факс: (05444) 2-34-7424. Kyievo-Moskovska Str., Hlukhiv,
Sumy region, Ukraine, 41400
E-mail: gdp@sm.ukrtel.net,
gnpuoffice@gmail.com
Telephone: (05444) 2-34-27
Fax: (05444) 2-34-74

«22» 06 2017 р. № 1537

На № _____

Довідка**про впровадження результатів дисертаційного дослідження****МАРУЩАК Олександр Миколайович**на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти з теми:
«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування
комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики»

Результати дисертаційного дослідження О. М. Марущак упроваджувалися в навчальний процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка протягом 2016-2017 н. р. В експериментальному дослідженні взяли участь 317 студентів спеціальності «Початкова освіта».

Упровадження результатів дослідження здійснювалося за розробленою аспіранткою моделлю з використанням запропонованих форм, методів та засобів. Представлені Марущак О. М. матеріали дали змогу збагатити процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи (на практичних заняттях, під час самостійної роботи, у процесі педагогічної практики), зробивши акцент на формуванні комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодичних видань.

Результати проведеного дослідження розглянуто на засіданнях випускових кафедр факультету початкової освіти, а саме: педагогіки та менеджменту освіти, завідувач кафедри – доктор педагогічних наук (13.00.04 – теорія та методика професійної освіти, 13.00.06 – теорія і методика управління освітою), доцент Луценко Г. В. (протокол № 11 від 16.06.2017); теорії та методики початкової освіти, завідувач кафедри – кандидат педагогічних наук (13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова), доцент Собко В. О. (протокол № 14 від 23.05.2017 року).

Досвід використання результатів дослідження свідчить про доцільність та ефективність зібраних і систематизованих матеріалів упровадження в освітній процес підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Проректор з наукової роботи
та міжнародних зв'язків

В. П. Зінченко